This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Tämä on kauan vain kirjaston hyllyssä olleen kirjan digitaalinen kappale, jonka Google on huolellisesti skannannut, osana tavoitettaan tehdä maailman kirjatsaataville Internetissä.

Kirjan tekijänoikeussuoja on jo rauennut ja kirjasta on tullut vapaasti jaeltava. Vapaasti jaeltavalla teoksella ei joko koskaan ole ollut tekijänoikeussuojaa tai suoja on rauennut. Se, onko teos vapaasti jaeltava, riippuu kunkin maan lainsäädännöstä. Vapaasti jaeltavat teokset avaavat meille paluun menneisyyteen, menneisiin kulttuureihin sekä tietoon, joka muuten olisi vaikeasti löydettävissä.

Reunahuomautukset sekä muut lukijoitten lisäämät merkinnät on jätetty näkyviin kertomaan teoksen matkasta kustantajalta kirjaston kautta Internetiin.

Käyttöohjeet

Google on ylpeä saadessaan digitoida materiaalia yhteistyössä kirjastojen kanssa, ja tuodessaan vapaasti jaeltavaa materiaalia yleiseen tietoon. Vapaasti jaeltavat teokset kuuluvat yleisölle, ja Google toimii ainoastaan asianhoitajana. Koska työ tulee kalliiksi, Google on kuitenkin ryhtynyt toimenpiteisiin kaupallisen väärinkäytön estämiseksi, esimerkiksi rajoittamalla automaattisten kyselyjen suorittamista.

Käyttäjältä odotetaan:

- Rajoittumista vain yksityiskäyttöön
  Googlen teoshaku on tarkoitettu yksityishenkilöille, ja teosten kaupallinen hyödyntäminen on kiellettyä.
- Pidättäytymistä hakujen automatisoinnista
  Googlen hakujärjestelmien automatisoitu käyttö on kiellettyä. Jos hakujen tarkoituksena on saada materiaalia koneellisen kielenkääntämisen, optisen tekstintunnistuksen tai muun suuria määriä tekstiä vaativan sovelluksen kehittämiseen, ota yhteyttä Googleen. Google on edelläkävijä julkisesti jaeltavan materiaalin hyödyntämisessä ja voi ehkä auttaa.
- Lähdetietojen säilyttämistä
  Jokaiseen tiedostoon sisällytetty Googlen leima toimii muistutuksena projektista, ja auttaa etsimään lisämateriaalia Googlen teoshaun kautta. Älä poista merkintää.
- Varmistavan käytön laillisuuden
  Käytitpä teosta mihin tahansa, on muistettava, että käyttäjän on itse varmistettava käytön esteettömyys voimassa olevien säädösten kannalta. Ei pidä olettaa, että kirja on vapaasti jaeltavissa kaikkialla, jos se on sitä Yhdysvalloissa. Se, onko teos tekijänoikeussuojan alainen, riippuu maittain, eikä ole olemassa kattavaa ohjetta siitä, miten yksittäistä teosta voi missäkin tapauksessa käyttää. Ei pidä olettaa, että teoksen oleminen Googlen teoshaussa tarkoittaisi, että sitä voi käsitellä miten tahansa missä tahansa. Tekijänoikeussuojan rikkomukset voivat käydä kalliiksi.

Tietoja Googlen teoshausta

Googlen pyrkimyksenä on maailman tietojen järjestäminen ja niiden tuominen avoimesti kaikkien saataville. Googlen teoshaku tuo maailman kirjat lukijoitten ulottuville samalla kun se auttaa kirjailijoita ja kustantajia löytämään uutta yleisöä. Hakuja tämän teoksen täydestä tekstistä voi tehdä osoitteessa `http://books.google.com/`

Slav 3078.59.4

Harvard College Library

BOUGHT WITH MONEY
RECEIVED FROM THE
SALE OF DUPLICATES

Muistelmia

Matkoilta Wenäjällä

wuosina 1854—1858.

Kirjoittanut

Aug. Ahlqwist.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa, 1859.

Slav 3078.59.4

DEC 3 1938
LIBRARY
Duplicate money

Paino-luwan antanut: *L. Heimbürger.*

F.

Esi-puhe.

Tässä ulos-tulewat matka-muistelmat eiwät ole yleisölle tuntemattomat. Ne owat jo ennen olleet painettuina aika-kautisessa kirjassa Suomi ja sanoma-lehdessä Suometar, ja owat nyt, sen kehoittawaisen hywä-tahtoisuuden seureeksi, jolla moni maan-mies on minua niistä puhutellut, tulleet koottuiksi yhdeksi kokonaiseksi, joksi ne kumminkin jo alkujansakin oliwat aiotut. Niiden painoon toimittamisesta ei minulla ole ollut juuri muuta työtä kuin siellä täällä jonkun liikanaisen paikan eli yli-määräisen lauseen pois-rapsiminen, kieli-opillisten näytteiden pois-jättäminen ja kielen yleinen tasoittaminen.

Ankarat tarkkaajat ehkä lukenewat, ja lukekootkin, nämä muistelmat niin laajuutensa kuin laatunsakin puolesta „köyhyyden todistukseksi". Waan köyhyys, hengellinenkään, ei ole luettawa häpeäksi yksityiselle, missä se on niin yleinen kuin Suomen maassa ja Suomen kielellä. Tämä kieli ei kirjoittaessa suju itsestänsä paperille, joten siwistyneiden kielten woimme sanoa tekewän, waan täytyy sitä käyttäwän woittaa työssään lukemattomia wastuksia, joita eiwät muut tunne kuin kokeneet, ja jotka tekewät, että hän isommalla waiwalla saa wähemmän walmista kuin ne, jotka käyttäwät ruotsia eli muita siwistyksen kieliä. Toinen syy tämän teoksen wähäisyyteen lienee sekin, että tekijä ei ole koskaan pitänyt matkojensa kertomista muuna kuin hywin wähäisenä syrjä-asiana; hänen pää-tarkoituksensa on ollut se asia, jolle hän läksikin: suomi-heimoisten kielten tutkiminen ja niiden kautta pääseminen suurempaan ja sywempään selwyyteen Suomen kielessä, jota hän näissä tutkinnoissaan ei ole koskaan laskenut silmältä. Niiden ja niin muodoin itsen matkankin saaliit lepääwät kuitenkin enimmäksi osakseen wielä alku-peräisessä raakuudessansa, kunne wasta saanen tilaisuutta, aikaa ja waroja niiden järestämiseen ja ulos-antamiseen.

Heikkoudeksi lienee tälle kirjaselle sekin luettawa, että siinä löytywät kertomukset owat kirjoitetut wähitellen ja itseltä matkalta, ei yhteen menoon eikä tarkoin punniten sanoja, waikka toiselta puolen tunteiden wereksyyden pitäisi

wakuuttaa kertomuksen totuutta. Ja totuutta olenkin kertomuksissani tarkoittanut, ehkä mielelläni kuitenkin tunnustan, että kynäni paikka-paikoin on teroittunut wähän terävämmäksi kuin olisi tarwinnutkaan. Yleistä kuwaa ei se kuitenkaan ole pilannut; joka tuntee itäiset naapurimme, on lukiessansa tätä kirjaa hawaitsewa, että useimmat heidän sekä hywiä että huonoja omaisuuksiansa owat siinä tarkoin waariin-otetut. Loukkausta enemmän kansoja kuin yksinäisiäkään kohtaan en ole tahtonut missään tehdä; olen waan tarkoittanut kirjauksillani antaa Suomalaisille jonkun tiedon siitä kansasta ja maasta, jonka kanssa heillä onni ja onnettomuus nyt owat yhteiset.

Jos tässä aikomuksessani wähänkään olen onnistunut ja jos näillä matka-muistelmillani woisin joissa-kuissa suomalaisissa majoissa lyhentää muutaman syksyisen illan pituutta, niin on niiden kirjoittaminen minulle jo sillänkin hywin palkittu.

Helsingissä, Mikon päiwän jälkeen, w. 1859.

Tekijä.

Aineesto.

Matka etelä-osassa Wiipurin läänia w. 1854.

I. Matka.

Siw.

Matkan tarkoitus: runojen kerääminen Inkerin-maalla. Matka-warat, matka-kumppali. Yleinen kaawa matkasta. Pieniä matka-tapauksia . . . . 3.

II. Savakot ja Äyrämöiset.

Näiden kansa-murteiden piiri. Missä ne eroitakset toinen toisestansa, waatteuksessa ja kielessä. Miten ne owat syntyneet . . . . . 9.

III. Runollisuus.

Wanhoja runoja waan Karjalaisilla. Mitä lajia ne owat täällä. Loihtu-runoja ei löydy ja syyt siihen . . . . 14.

IV. Tapoja.

Taian-teko. Arpominen. Tanssi. Soitto. Hää-tawat . . . . 17.

V. Rahwas.

Talon-pojan tila: enin osa kansaa herran-alustalaisia. Rakennukset ja siistiys huonot. Kauppa. Rätin-keruu. Parkin-kiskominen. Ruunun-lasten elättäminen. Herkullisuus. Tekemättömyys. Rahan-ahnaus. Siweys. Hyppijät. Wenäjästä lainatuita sanoja . . . . 22.

Matka Aunuksessa w. 1855.

Ensimäinen Kirja.

Suomalaisia Wenäjällä. Lähtö Pietarista. Newa ja kulku sillä. Pähkinälinna. Laatokka. Treschkot ja matkaaminen sillä. Laatokan kanawa. Matka-kumppalia. Lotina-Pelto. Liwwin ja Lyydin kieli. Aunuksen kaupunki. Matka-kumppali siitä. Suomalaisia Aunuksessa. . . 31.

Toinen Kirja.

Wosnesenie ja sen liike. Petrosawodsk. Herra Vogel. Tykki-tehdas. Wepsäläiset Soutu-järwellä. Äänis-järwi. Sikäläisestä rahwaasta. 51.

Kolmas Kirja. Siw.

Matka Ojatille. Wanha pappi Järwissä. Turha yritys hänen kanssansa tutkia Wepsän kieltä. Muutto Ladwan kirkolle. Tutkinnot siellä. Wepsäläisiä arwoituksia. Isä-meidän rukous Wepsäksi. Tarinaisia tällä kielellä. Paluu-matka. . . . . 62.

Matka Itä-Wenäjällä ww. 1856 ja 1857.

Ensimäinen Kirja.

Pääsiäinen Wenäjällä. Kasan'in kaupunki. Tatarit. Heidän elämä-laatunsa. Uskonsa, jumalan-palweluksensa ja opetuksensa. Kasan'in Yli-opisto. Luteerilaisia Kasan'issa. . . . . 83.

Toinen Kirja.

Matka Ischaakkiin. Wolga. Uslon. Waikeutta matkalla. Tsywilsk'in kaupunki. Wenäläiset rawintolat. . . . . 93.

Kolmas Kirja.

Tschuwaschin kieli ja kirjallisuus. Kosmodemjansk. Tscheremissejä. Tschuwaschien maa. Ulko-näkö. Waatteus. Usko. Keremetin palwelu. Uhrit ja eräs uhri-juhla. Tschuwaschien kristillisyys. Tschuwaschilaisia lauluja. . . . . 99.

Neljäs Kirja.

Olo Ischaakissa. Korttieri-emäntä. Papit. Kosmodemjansk. Majatalon wäki siellä. Wolga ja liike sillä. Tscheremisseistä. . . . . . 116.

Wiides Kirja.

Lähtö Kasan'ista Simbirsk'in lääniin. Buinsk'in kaupunki. Wastuksia siinä. Gorodnitschij. Simbirsk. Hywä kohtelu wirka-miesten puolesta. Siellä tapaama maan-mies. Koto-opettajat Wenäjällä. Wenäläinen howin-herra. . . . . 129.

Kuudes Kirja.

Edellisistä askaroitsemisista. Suuri erilaisuus suomalaisissa kielissä. Historiallisia wiittauksia Tscheremissien kielestä. Tschuwaschien tatarilainen peri-juuri. Bolgar. Burtassit. Tschuwaschilaisia arwoituksia. Tschuwaschilainen satu. . . . . 139.

Seitsemäs Kirja.

Olo Ardatow'assa. Wirka-miehiä. Häwinnyt aatelis-mies. Maslenitsan wiettäminen. Wenäläisiä lauseita. Wenäläisen luonteesta näytteitä. Pensa. Siistittömyys kaduilla. Matka Pensasta Krasnoslobodskiin ja kylien surkea näkö tällä tiellä. . . . . 148.

Kahdeksas Kirja. Siw.

Mordwan kansan sia ja paljous. Sen kielen murteet. Ersäläinen kirjallisuus. Mordwalaisia arwoituksia. Lauluja . . . . 162.

Yhdeksäs Kirja.

Olo Krasnoslobodsk'issa. Kehno korttieri ja rypyppäärwä talonwäki. Toinen korttieri ja sen emäntä. Seuruus-elämästä. Puute kirjoista. Taika-luuloisuutta. Eräs puoli-päiwäinen. Eräs huwi-matka . 170.

Kymmenes Kirja.

Karatai-Mordwalaiset, erhetys oppineilta. . . . . 185.

Matka Siperiassa w. 1858.

Ensimäinen Kirja.

Lähtö Kasan'ista. Iloiset tunteet. Lossi Wätka-joen yli. Perm'in kaupunki. Wotjakit. Baschkirit. Jekaterinenburg. Siperia. Tobolsk. Turinsk. Matka Tawda-joella. Pelym. . . . . 193.

Toinen Kirja.

Pelym'in kirkon-kylä. Matka Pelym-jokea myöten pohjaan päin. Ylä-Pelym. Woguulien walituksia. Tapaus Woguuli-paulissa. Massau-paul. Ätimje-paul. Loppu matkaa Pelym'illa. Maa-taiwal ja sen poikki kulkeminen. Schohteltit-paul ja tulo Tapsje-joelle. Matka sitä myöten. Sortingjen kirkko. Tulo Beresow'aan. . . . . 204.

Kolmas Kirja.

Yleinen piirre matkasta Pelym'in ja Beresow'an wälillä. Woguulien rajat. Maan laatu ja tuotteet. Woguulien luku. Elämän-laatu. Metsästys. Kalastaminen. Pähkinän-keruu. Peuran-pito. Woguulien kylät ja asunnot. Waatteus. Ruoka. Ulko-näkö. Säwy. Uskunto Kauppa. Waltiollinen tila. . . . . 219.

Neljäs Kirja.

Beresow'an kaupunki. Asujanten elatus-keinot ja köyhyys. Matkustaminen peuroilla. Matka Obdorsk'iin. Obdorsk. Ostjakkilainen ruhtinas Taischin. Maan-mies Beresow'assa. Beresowalaisten hywä-tahtoisuus. Matka Beresow'asta etelään päin. Ostjakit. Kondinsk. Ostjakkilaista soittoa ja tanssia. Tobolsk. Pieniä kertomuksia. Werhoturje. Uraali ja sen metalli-rikkaus. Tiet sen yli. Solikamsk. Nykyiset Permiläiset ja wanha Bjarmin-maa. Sen kauppa. Postilla matkustaminen Wenäjällä. Moskowa. . . . . 236.

Matka etelä-osassa Wiipurin lääniä w. 1854.

I. Matka.

Sota on kylmine rauta-kynsinensä jo kouristellut meidänkin maatamme, sota palaa kaikkein mielessä, sodasta waan kyselewät kaikki tietoja ja sanomia. Wähän taitaa siis tällä kertaa olla toiwomista, että kellään olisi halua ja malttia tarkkuudella seurata niin peräti rauhallista toimitusta kuin runojen keräämistä, eli lukea niitä wähäisiä mietteitä, joita tätä wasten matkanneella olisi muille kertoa. Waan ei luontokaan aina jaksa myrskytä, eikä ihmiset aina sotia. Rauha tulee sodan perästä kuin tyyni päiwä-paiste raju-ilman perästä. Ihmisten ajatukset, rienteet ja toiwot kääntywät sitten entiselle ladullensa, ja tällöin saawat rauhan työt taas entisen arwonsa. Tämä toiwo — sillä kansa-ihmisten hywäksyminen on jokaiselle tarpeen — tämä toiwo on palkinnut ja ylläpitänyt minuakin, kuin mun matkatessani useasti on täytynyt painua salomaihin, missä niiltä tienoin, joissa ihmisyyden tärkeimmät asiat nyt miekalla ratkaistaan, pitkiin aikoin ei ole kuulunut muita sanomia, kuin niitä ereskummaisia maineita, joita rahwaan seassa aina liikkuu tämmöisinä aikoina. Tämä samainen toiwo saattaa minun nytkin Suomettaren palstoihin tallelle panemaan eräitä muistelmia alkupuolelta matkaani, joista kukaties on jotakuta johdatusta wastaisille tutkijoille, waan jotka kauemman aikaa lyhykäisissä muistokirjoissani oltuansa laimeneisiwat ja mieleni muihin asioihin puututtua ehkä wielä jäisiwät laweammasti kirjoittamattakin. Aika ja tilaisuus eiwät kuitenkaan nytkään myöten-anna näitä muistelmia taiteellisesti järestää; niitä olen kirjoitellut wähän kussai paikassa, Pohjais-Inkerissä matkatessani, niillä wäliajoilla, joita runon-kerääjällä on kyllä joko laulajia odottaessansa eli muusta syystä yhdessä kohden wiipyessänsä, ja jokainen täm-

wöisillä matkoilla käymätöinkin arwaa että, lasten lattialla hälistessä, waimojen owessa hönnätessä ja miesten penkillä latturia laskiessa, kirjoittajan on waikea pitää ajatuksensa koossa. Elköön siis lukija pahastuko, jos kaikki paikat kirjoituksessani eiwät ole niin tasaista ja säntillensä, kuin ne olisiwat woineet tulla tawallisessa olennossa ja totutuissa tiloissa kirjoittaen.

Jo kauan on tiedetty, että Inkerinmaahankin on säilynyt Suomen kansan muinais-runollisuutta samoin kuin muihin osiin Suomalaisten maata, joissa Karjalaisia elää, ja onkin jo useampia miehiä Suomesta täällä matkustellut runoja keräämässä. Erittäinkin owat oppilainen Europaeus ja lisensiaatti Reinholm jo koonneet täältä isot joukot runoja. Edellinen, joka mennä talwena wiimeksi matkaeli Inkerin etelä- ja länteisissä osissa, oli kuitenkin tällöin hawainnut, että Inkerinmaan runot eiwät olleet wielä likimaillenkaan kaikki kerätyt, jonkatähden hän sekä yksinäisissä että yleisöllenkin julastuissa kirjoituksissa kehoitti suomalaisuuden ystäwiä tästä asiasta huolta pitämään, ennenkuin laulut täältäkin häwiäisiwät perikatoon samoin kuin muista osista Suomea. Tämän johdosta ilmoitin minä Suom. Kirj. Seuralle Helsingissä aikowani wielä kerran lähteä runon-keruussa onneani koettamaan, ja pyysin Seuralta matka-rahaa. Seura, jonka warat tällöin oliwat melkein wähässä, määräsi tähän tarpeesen sen matka-rahan, tekewä 50 rupl. hop., jonka entinen Sawo-Karjalaisten osakunta hajotessansa perusti kassansa lahjoittamalla Seuralle; tähän matka-rahaan lisäsi majisteri Tikkanen omista waroistansa lahjassa Seuralle 75 rupl. ja jälemmin Wiipurinkin Kirj. Seura yhtä suuren summan. Minulla oli kumminkin tarkoituksena ei ainoastaan runojen kerääminen, waan myös Inkerissä ja muuallakin Wenäjän maassa löytywien suomalaisten kieli-murretten tutkiminen, ja sen wuoksi kauempi aikaa matkalla wiiwyttäwä kuin minkä mainituilla rahoilla olisi tullut aikaan. Tätä jälkimäistä tarkoitusta wasten määräsi Hänen Keisarillinen Korkeutensa Perintö-ruhtinas, Yliopiston Kansleri, Hänen annettawinansa olewista kanslerin-waroista matkakseni 300 ruplaa hop. Näin warustettuna woin runon-keruuta wasten kumppalinkin ottaa kanssani, ja oppilainen Kaarle Slöör on se, joka tälle huwituksista köyhälle matkalle uskalsi lähteä kerallani.

Mutta runon-keruu Inkerinmaasta ilman Wiipurin läänin etelä-puolta tunnustelematta olisi ollut waillinainen ja waan keskoinen, ja sentähden päätin menettää muutamia wiikkoja wiimeksi mainitun tienoon laulu-taidon tutkimiseen. Täällä oli minun myös odoteltawa kumppaliani, joka wasta paria wiikkoa myöhemmin kuin minä jousi matkalle, ja täällä oli meidän kummankin ensin totuttawa tämmöisen matkan toimihin ja waikeuteen, sillä warsin paha olisi ollut lähteä pelkkänä helsinkiläisenä ihan oudossa ja wieraassa maassa matkustamaan.

Alkupuolella toukokuuta Helsingistä tultuani Pyhäristin kirkolle läksin tästä matkalle 16 p. mainittua kuuta, ja waelsin halki tämän pitäjän Walkjärwen kirkolle. Tästä käänsin tieni pohjaista kohti Pasurin, Metsäwirkin (Walkjärwen pitäjää), Kuninkaanristin (Sakkulan pit.) ja Puukkalan kautta Haaparannan taloloihin lähellä Tiuriinkoskea (Räisälän pit.). Aikomukseni oli Wuosta pitkin kylä kylältä matkata Räisälän ja Kaukolan kautta Käkisalmeen. Waan näillä seuduin kuin ei puuttunut minulle kelpaawata juuri muuta kuin wähän arwoituksia, päätin Haaparannasta lähteä suorinta tietä Käkisalmeen ja täältä kääntyä etelätä kohti matkaamaan, pitkin Laatokan rannetta, jossa saaliin toiwoin tulewan paremmaksi kuin Wuoksen tienoissa. Sentähden erosin päiwäksi tämän joen kauniista rannoista, ja potkalsin suoraan kuin linjalla Käkisalmea kohti Särkisalon kylään, myöskin Räisälätä. Päiwä oli lauantai-päiwä, ja Haaparannassa oli minun sanottu tästä kylästä kirkkomiesten wenheessä hywästi pääsewäni „linnaan,“ joka tapahtuikin seuraawana eli 21 p. toukokuuta. Tämän kaupunkisen olin jo edeltä päin määrännyt matkani pohjaisimmaksi paikaksi, ja tästä käännyin siis etelätä kohti rientämään. Waellukseni kulki siitä lähtien seuraawien mainittawampain kylien ja paikkojen kautta, nimittäin: Pörtsikkö ja Wuohensalo (Käkisalmen pitäjää), Riiska, Sortanlaks, Wernitsa (josta käsin käwin Konewitsankin pyhää paikkaa katsomassa), Yläjärwi, Ryhmänkylä, Enkkua (Pyhäjärwen pitäjää), Saapro, Haitermaa ja Röykkylä (Sakkulan pitäjää), josta wiimeisestä kylästä palasin Walkjärwen kautta takaisin Pyhäristin kirkolle. Wähää ennen oli matka-kumppalinikin ennen tehtyä päätöstämme myöten tullut tähän, ja siitä kulimme

nyt yhtenä Kiwennawan kirkolle. Tästä siirryimme taas hiljan-werkkaan Ahjärwen, Wuottaan, Kauksemon, Miettilän ja Lipolan kautta Anttolan myllylle, joka jo on Raudun pitäjää. Tässä erosimme pariksi päiwäksi. Kumppalini matkusti Kuusenkannan ja muiden kylien kautta yhtymä-paikkaamme kirkolle, minä taas Orjansaaren ja Mäkrän kautta. Raudun kirkolla ystäwällisessä paikassa lewättyämme, erosimme taas niin, että Slöör poikkesi siihen osaan Sakkulaa eli tämän pitäjän itä-puoleen, jossa minä wielä en ollut käynyt, minä sitä wastaan läksin wielä Rautulaisia laulattamaan, joka tapahtui enimmin Keripadan, Wakkilan, Liippuan, Raasselin (aiwan rajalla) ja Palkealan kylissä. Raudulta palasimme samaa tietä, jota tulleetkin olimme, takaisin Kiwennawalle, jossa matkamme loppuikin Suomen rajojen sisässä. Syy, minkätähden koko länsi-osan eteläistä Wiipurin lääniä jätimme tutkimatta, tulee alempana kerrotuksi.

Näin kuiwa-kiskoisesti olen luetellut matkani juoksun sentähden, että se kerralla selwenee sille, joka sen tahtoo tuntea, ja ett'en sitten enää tarwitse lukijata kuletella kylä kylältä kaikkein niiden seikkojen kautta, mitä matkalla on tapahtunut, joita, ehkä ne kyllä woisiwat olla huwittawaiset lukea, monestakin syystä ei käy kaikkia kertominen. Se waan olkoon wielä matkasta yleisesti sanottu, että meidän kaikin paikoin on ollut hywin rauhallinen ja hywä kulkea, waikka meille ennen matkaan lähdettyämme kyllä paljonkin kuwiteltiin rahwaan muka pitäwän meitä minä wihollisen lähettiläisinä eli katsastelijoina j. n. e. Tätä ei ole tapahtunut muualla kuin minulle wielä yksin ollessani, yhdessä paikassa Räisälän pitäjää, jossa puheiksi saatua tawallisen wieraalta kysymisen aineen: sodan, muuan ämmä wiskasi kysymykseksi: „jos lienet siekin niitä eklantilaisia? lienet tänne lähtenyt wiisautta ottamaan!“ Hänen ja muutkin hänen sanoistansa pelästyneet sain kuitenkin sillä tawalla tyytymään, että osotin heille, kuinka selwä suomalainen olin, ja wakuutin myös olewani „tätä yhtä suomen uskoa,“ jota wasten myös jakelin tuwassa olewille muutamia suomenkielisiä kirjasia. Jälkeenpäin kuulin tämän talon wäkeä olewan useammat ruokakunnat, jotka ei kuuluneet eläwän warsin hywässä sowussa keskenänsä, ja paha ihminen on aina kärkkäämpi toisestakin pahaa luulemaan. Nämä

samat ihmiset olivat muutamia vuosia takaperin luulevaisuudestansa joutuneet häpeään. Eräs luonnon-tutkija Pietarista oli nim. talossa käymättä metsää myöten kulkenut suoraan Vuoksen rannalle. Paimenet näkivät hänen, antoivat sanan taloon oudosta metsässä kävelijästä, ja kohta oli rahvasta niin paljo koolla, että miehistä voitiin otollinen jahti-linja asettaa jokeen pistävän niemen tyvelle, josta sitten kiini otettavaa petoa ruvettiin ahdistamaan niemen nenään. Hän istuikin veden rannalla kiveä särkien ja katsellen, ja rahvas töytäsi hänen päällensä. Vaikka kiini-ottajista muuan oli vähän venäjätäkin ollut ymmärtävinänsä, ei vanki kuitenkaan voinut selittää rantaansa sen puhtammaksi kuin että häneltä sidottiin kädet selän taakse kiini. Viimein ymmärsivät talonpojat kumminkin hänen puhettansa sen verran, että hänellä oli passi lakkarissa. Sen nähtyä alkoivat miehet katua tekoansa, yksi toisensa perästä luiskahti metsään, ja viimein oli luonnon-tutkija taas aivan yksinänsä, mutta kädet kiini ja niinmuodoin mihinkään kykenemätöinä. Paimenko vai muu eläjä, joka siihen oli sattunut tulemaan, lienee viimeinkin mies-paran päästänyt nuorista, joihin rahvaan yksinkertaisuus ja osaksi paha-ilkisyyskin oli hänen lyönyt.

Melkein samallainen seikka, ehkä ei talonpoikain tekemä, oli minulle tapahtua Pörtsikön kylässä, 6 virstaa Käkisalmen kaupungista. Minä olin päättänyt tässä ensi kerran koetella, mitä etelä-puolella Käkisalmen osattaisiin runoja laulaa, ja sentähden katsoin jo kylään tullessani paraammalta näyttävän talon maja-talokseni. Talon pihalle tultuani näin kumminkin, että se oli herrastalo, jonkatähden jo päätinkin lähteä toiseen taloon, vaan pistäysin kuitenkin tupaan kysymään rahvaalta, ken talossa eli. Täällä sanoi eräs nainen, muistaakseni talon-isännän sisar, joka loi leipiä uuniin, tässä elävän sen ja sen viran-tapaisesta eronneen herrastavan miehen. Onko se itse kotona? kysyin minä. Ei, vastasi nainen, vaan minun käännyttyäni puhuttelemaan muutamia tuvassa lepääviä miehiä, joista eräitä oli Juvalta, toisia Jitistä, ja jotka täällä kävelivät työtä etsimässä, pujahti eukko herran-pytinkiin, ja yhtäkkiä pölähti se muka poissa oleva herra makuu-nuttu päällä tupaan. Nyt syntyi

nyt yhtenä Kiwennawan kirkolle. Tästä siirryimme taas hiljanwerkkaan Ahjärwen, Wuottaan, Kauksemaan, Miettilän ja Lipolan kautta Anttolan myllylle, joka jo on Raudun pitäjää. Tässä erosimme pariksi päiwäksi. Kumppalini matkusti Kuusenkannan ja muiden kylien kautta yhtymä-paikkaamme kirkolle, minä taas Orjansaaren ja Mäkrän kautta. Raudun kirkolla ystäwällisessä paikassa lewättyämme, erosimme taas niin, että Slöör poikkesi siihen osaan Sakkulaa eli tämän pitäjän itä-puoleen, jossa minä wielä en ollut käynyt, minä sitä wastaan läksin wielä Rautulaisia laulattamaan, joka tapahtui enimmin Keripadan, Wakkilan, Liippuan, Raasselin (aiwan rajalla) ja Palkealan kylissä. Raudulta palasimme samaa tietä, jota tulleetkin olimme, takaisin Kiwennawalle, jossa matkamme loppuikin Suomen rajojen sisässä. Syy, minkätähden koko länsi-osan eteläistä Wiipurin lääniä jätimme tutkimatta, tulee alempana kerrotuksi.

Näin kuiwa-kiskoisesti olen luetellut matkani juoksun sentähden, että se kerralla selwenee sille, joka sen tahtoo tuntea, ja ett'en sitten enää tarwitse lukijata kuletella kylä kylältä kaikkein niiden seikkojen kautta, mitä matkalla on tapahtunut, joita, ehkä ne kyllä woisiwat olla huwittawaiset lukea, monestakin syystä ei käy kaikkia kertominen. Se waan olkoon wielä matkasta yleisesti sanottu, että meidän kaikin paikoin on ollut hywin rauhallinen ja hywä kulkea, waikka meille ennen matkaan lähdettyämme kyllä paljonkin kuwiteltiin rahwaan muka pitäwän meitä minä wihollisen lähettiläisinä eli katsastelijoina j. n. e. Tätä ei ole tapahtunut muualla kuin minulle wielä yksin ollessani, yhdessä paikassa Räisälän pitäjää, jossa puheiksi saatua tawallisen wieraalta kysymisen aineen: sodan, muuan ämmä wiskasi kysymykseksi: „jos lienet siekin niitä eklantilaisia? lienet tänne lähtenyt wiisautta ottamaan!" Hänen ja muutkin hänen sanoistansa pelästyneet sain kuitenkin sillä tawalla tyytymään, että osotin heille, kuinka selwä suomalainen olin, ja wakuutin myös olewani „tätä yhtä suomen uskoa," jota wasten myös jakelin tuwassa olewille muutamia suomenkielisiä kirjasia. Jälkeenpäin kuulin tämän talon wäkeä olewan useammat ruokakunnat, jotka ei kuuluneet eläwän warsin hywässä sowussa keskenänsä, ja paha ihminen on aina kärkkäämpi toisestakin pahaa luulemaan. Nämä

samat ihmiset oliwat muutamia wuosia takaperin luulewaisuudestansa joutuneet häpeään. Eräs luonnon-tutkija Pietarista oli nim. talossa käymättä metsää myöten kulkenut suoraan Wuoksen rannalle. Paimenet näkiwät hänen, antoiwat sanan taloon oudosta metsässä käwelijästä, ja kohta oli rahwasta niin paljo koolla, että miehistä woitiin otollinen jahti-linja asettaa jokeen pistäwän niemen tywelle, josta sitten kiini otettawaa petoa ruwettiin ahdistamaan niemen nenään. Hän istuikin weden rannalla kiweä särkien ja katsellen, ja rahwas töytäsi hänen päällensä. Waikka kiini-ottajista muuan oli wähän wenäjätäkin ollut ymmärtäwinänsä, ei wanki kuitenkaan woinut selittää rantaansa sen puhtammaksi kuin että häneltä sidottiin kädet selän taakse kiini. Wiimein ymmärsiwät talonpojat kumminkin hänen puhettansa sen werran, että hänellä oli passi lakkarissa. Sen nähtyä alkoiwat miehet katua tekoansa, yksi toisensa perästä luiskahti metsään, ja wiimein oli luonnon-tutkija taas aiwan yksinänsä, mutta kädet kiini ja niinmuodoin mihinkään kykenemätöinä. Paimenko wai muu eläjä, joka siihen oli sattunut tulemaan, lienee wiimeinkin mies-paran päästänyt nuorista, joihin rahwaan yksinkertaisuus ja osaksi paha-ilkisyyskin oli hänen lyönyt.

Melkein samallainen seikka, ehkä ei talonpoikain tekemä, oli minulle tapahtua Pörtsikön kylässä, 6 wirstaa Käkisalmen kaupungista. Minä olin päättänyt tässä ensi kerran koetella, mitä etelä-puolella Käkisalmen osattaisiin runoja laulaa, ja sentähden katsoin jo kylään tullessani paraammalta näyttäwän talon maja-talokseni. Talon pihalle tultuani näin kumminkin, että se oli herrastalo, jonkatähden jo päätinkin lähteä toiseen taloon, waan pistäysin kuitenkin tupaan kysymään rahwaalta, ken talossa eli. Täällä sanoi eräs nainen, muistaakseni talon-isännän sisar, joka loi leipiä uuniin, tässä eläwän sen ja sen wirantapaisesta eronneen herrastawan miehen. Onko se itse kotona? kysyin minä. Ei, wastasi nainen, waan minun käännyttyäni puhuttelemaan muutamia tuwassa lepääwiä miehiä, joista eräitä oli Juwalta, toisia Jitistä, ja jotka täällä käweliwät työtä etsimässä, pujahti eukko herran-pytinkiin, ja yhtäkkiä pölähti se muka poissa olewa herra makuu-nuttu päällä tupaan. Nyt syntyi

meidän keskemme seuraawa kanssapuhe, jossa mainittu waimo oli tulkkina. „Mistä sie kulet?“ — Helsingistä. — „No mikä mies sie Helsingistä olet?“ — Tutentti. — „A kunnepa matkaat, näin syrjäkylissä käyden?“ — Täällä waan käwelen. — „Mitä etsimässä?“ — Lauluja, ja laulatan teitäkin, kuin osannette suomea laulaa. — „Mitä lauluja sie etsit! mikä lienetkin waan karkulainen; onko passporttia?“ — On kyllä, waan on täällä kontissani (joksi täällä laukkua sanotaan) niin sywässä, ett'en sitä nyt rupea kaiwamaan sieltä, warsinkin koska te ette ole mikään ruununmies, jolla olisi oikeus passia kysyä. Waan ilman sitä pitäisi teidän jo tutentti-merkistänikin nähdä, että minä passitta saan matkata jos missä Suomen rajojen sisässä. — Tästä uppiniskaisuudesta wihastui herra julmasti, ja tutentti-merkistä puhuminen johdatti hänelle mieleen hywän wälikappaleen, jolla muka saisi minun passin näytäntään. Hän juoksi huoneesensa ja tuli heti takaisin wirka-lakki päässä, jonka rannun nyt piti minusta karkoittaa kaiken ylpeyden. Näin warustettuna töytäsi hän minulle eteen, eikä enää malttanut tulkinkaan kautta puhua, waan kiljasi uhkaawilla liikenneillä: „passportti pitää näyttämäs, muuten talonpoika sitomas kiini.“ — Nyt loppui minultakin kärsiwällisyys, ja minä wastasin yhtä kowalla äänellä: „passporttia ei näytetä, waan jos kuka ei anna minun rauhassa olla, niin sille kirjoitan minä passportin tällä sauwallani selkään.“ Ukko taisi pelästyä sitä raskaanlaista oksaniekkaa sauwaa, joka minulla oli kädessä, sillä hän läksi sukkelasti ulos tuwasta muka „lautamiestä hakemaan.“ Minä odottelin wielä wähän aikaa lautamiehen tuloa, waan sitä ei kuulunut, ja wiimein läksin pois toisiin taloihin. Mennessäni tapasin lähellä eräitä miehiä huonetta salwamassa, ja kerroin koko herran jutun niille. Ne sanoiwat, että semmoinen se on ilkeä roisto, se ei anna kenenkään olla rauhassa, ja kertoiwat hänestä monta hywää seikkaa, joiden puhumisesta tässä ei läksisi mitään hyötyä.

Mutta paitse näitä kahta tapausta ei meillä, niinkuin jo edellä sanoin, ole ollut mitään wastuksia eli haittoja matkallamme. Pikemmin on kansa meitä kaikin paikoin kohdellut hywästi, ja wirkamiehet sekä muut maalla asuwat herrat owat

neuwolla ja työllä kukin seudussansa edestäneet matkaamme; josta heille tässä mainitsen nöyrimmän kiitoksemme.

II. Sawakot ja Äyrämöiset.

Harwa woinee enemmältä matkata etelä-itäisessä osassa Wiipurin lääniä, ett'ei pian kuulisi puhuttawan Sawakoista ja Äyrämöisistä. Tiedon halu näistä on wiime wuosina wielä enennyt sen kautta, että akateemikko Köppen Pietarissa w. 1849 toimitti Inkerinmaasta kansallisuus-kartan, jossa Wenäläiset, Saksalaiset ynnä muut tämän maan eri kansat owat merkityt eri wärillä, ja niiden seassa peittäwät Sawakot ja Äyrämöisetkin suuret alat, kumpikin omalla wärillänsä. Köppen'in selitys ei kuitenkaan oikein tyydytä tiedon-haluista ja lukijan täytyy hänestäkin erottuansa wielä kerran kysyä: mitä owat nämä Sawakot ja Äyrämöiset? Wiipurin läänissä on se minun tietäkseni waan Äyräpään kihlakunta (jolla, kesken puheen sanoen, on nimensä Äyräpään järwestä, joka on Wuoksen, Pyhäristin pitäjään pistäwä lahti) eli tarkemmin, ainoastaan Pyhäristin, Walkjärwen ja Kiwennawan pitäjät, joissa Sawakkoisuus ja Äyrämöisyys tulewat kysymykseen, sentähden että ne näissä pitäjissä yhtywät toinen toiseensa ja niillä siis niissä juoksee rajansa. Uusikirkko, Koiwisto ja Wiipuri, eli kaikki mikä on länteen päin näistä rajapitäjistä, on Sawakkojen alustaa, jota wastaan taas toisella puolen Pyhäjärwi, Sakkula ja Raudun pitäjä owat niin synkkiä Äyrämöisiä, että täällä koko näistä nimistäkään ei tiedetä mitään, tahi jos ketä waimoa sanotaankin Sawakoksi, niin on samalla myös sanottu hänestä kaikki, mitä waimo-ihmisestä ilkeintä sanoa woipi.

Kysymyksessä olewa eroitus Sawakkojen ja Äyrämöisten wälillä ei meidän aikoina enää näyttäy muussa kuin waimojen puwussa. Tätä myöten on se waimo Äyrämöinen, jolla on seuraawat tunnus-merkit. Ensinkin pitää hänellä olla yksiwärinen (ei juowikas eli wiirukas) hame, joko harmaa, joka on tawallisin hameen karwa, sininen, musta eli wieläpä tulipunainenkin; ja hameessa pitää paistaa noin kahta sormea leweä hel-

mus, joka harmaissa, sinisissä ja mustissa on punainen, waan punaisissa hameissa, joita kuitenkaan ei paljon pidetä, keltainen. Toinen omituinen merkki, josta Äyrämöis-waimon heti tunnet, on se niinkutsuttu rekko, s. o. leuan alle paidan rintaan keltaisella eli puna-langalla tikattu neliskulmainen paikka, noin korttelia korkea ja sen lewyinenkin alapäästä, waan yläpuolelta wähän kapenewa, joka laitos äkkinäisestä näyttää melkein yhdenlaiselta kuin lasten rinta-lappu. Tämän rekon toisessa ylä-kolkassa kiiltää suuri summatoin hopea-solki, joka yhdistää sen, ei keskellä rintaa, waan rinnan toispuolitse kulkewan sepaluksen eli rinta-halkaseman nurkat yhteen. Paitse näitä koristuksia Äyrämöis-waimot hywin rakastawat sini-, puna- taikka kelta-langalla ommeltuja kirjoituksia hihojen suussa, kainalojen alla, nästyykissä, pyyhe-liinoissa j. m. Mainitsematta on wielä huntu, joka on Äyrämöisyyden kruunu ja kukkainen, ja josta waatteen-parsien tuntija näissä tienoin heti woipi sanoa, mistä pitäjästä huntuniekka waimo on kotoisin. Huntu, joka on naidun waimon merkki, on pohjais-puolella Wuosta pitkä, pää-laelta selän takana riippuwa walkea waate. Sertingistä eli muusta hienommasta kankaasta tehtynä se ei ole ensinkään ruma, wieläpä kauniskin, jos se, niinkuin esim. Räisälän waimojen nähdään työssä ollessansa tekewän, asetetaan pää-laelle matalaksi nel'is-kolkkaiseksi lakiksi, joka pää-werho on aiwan yhdenlainen sen lakin kanssa, mikä Ekman'in Osteriassa nähdään sen aasin (waiko hewosen) selässä istuwan ihanan Italiattaren päässä. Mutta lähdepäs Wuokselta etelätä kohti, niin pian loppuu tämä huntu-ihastuksesi! Pyhäristin pitäjässä ja Walkjärwellä on se jo supistunut korttelia pitkäksi ja yhtä leweäksi liina-palaksi, joka peittää hiukset; Pyhäjärwellä on se melkein yhtä pitkä, waan ei kuin paria eli kolmea sormea leweä ja milt'ei sen pää-rakkineen näköinen, joka Mäntyharjussa niin oudostuttaa äkkinäistä, ja joka ei ole muu kuin olleen suuremman hunnun jäännös. Mutta wasta Sakkulassa ja Raudulla huntu on oikein osannut kutistua! Sillä nuorilla waimoilla ei se ole kuin entisen 5 kopeekan pätäkän kokoinen, otsalla riippuwa walkoinen ympyrä, waan waimon wanhetessa laajenee wähän huntukin, sekä tämänlainen että Pyhäjärwellä pidettäwä. Tämän pätäkkä-hunnun walta ulottuu In-

keriinkin, kaikitsekin nähdään se pohjais-Inkerin Äyrämöisillä Lempaalassa, Wuoleella ja Toksowassa.

Paljon olisi wielä lisättäwää tarkoin selittäessä kaikkia Äyrämöis-naisen waatteuksessa löytywiä salaisuuksia ja koristuksia, kuin myös erilaisuuksia warsinkin pään pukemisessa, joilla tytöt eroitetaan waimoista, ja tyttölöissä ripillä käyneet ripillä käymättömistä. Waan tähän on minulla liian wähän tietoa yleisessä puku-opissa, ja wielä wähemmin halua, sillä näin paperilla puhuen ei täänkaltaisia asioita saa kuitenkaan niin selkeästi näkymään kuin sen lukija waatisi. Epäilemättä olisi maalari näihin seutuihin lähetettäwä, joka tarkoin kuwaileisi jokaisen puwunlajin, ennenkuin se käypi myöhäksi. Sillä Sawakkoisuus woittaa minun katsoessani alaa enemmän ja enemmän, ja Sawakkojen määrä niissä pitäjissä, joissa heitä on sekaisin Äyrämöisten kanssa, isonee isonemistansa näiden wähenemisellä. Sawakkoisuus on nim. lyhimmästi sanoen waate-parren uudemmaksi muuttuminen. „Ken rikas on, se tekee tyttärensä Sawakoksi," sanoi minulle Walkjärwellä eräs Äyrämöis-nainen, kukaties wähän kateudella, ett'ei ikä ja warat myöten-antaneet hänen itsensä ruweta Sawakoksi. Sawakot tunnetaan siitä, että heillä on juowikkaiset (s. o. pummuliset eli muut osto-) hameet, jotka myös owat pitemmät ja somemmasti tehdyt kuin Äyrämöisillä; että he owat enimmin paikoin jättäneet pois sen ereskummaisen hunnun, jonka siassa heillä on tawallinen huiwi, pois myöskin heittäneet waatteistansa ne niin iso-töiset rekot ja muut kirjat, ja ylipäätään puwussansa lähenewät muun Suomen asujamia. Wastainen aika onkin siis epäilemättä heidän kädessänsä. Ja waikka Äyrämöiset kyllä tietäwät olewansa wanhan ja kotisyntyisen puolella, eiwät Sawakot kuitenkaan kunnioita tätä heidän esi-isien tawoissa pysymistänsä sitä enemmän kuin että, jos Sawakko-mies naipi Äyrämöis-tytön, tämän oikein eri wäli-puheen kautta täytyy luwata luopuwansa Äyrämöis-puwusta. Tämmöisiä naimisia ei kuitenkaan tapahdukaan kuin hywin harwoin, ja Kiwennawalla kysyttyäni eräältä mieheltä, mikä siihen oli syynä, että heille niin harwoin naitiin Raudulta, sanoi hän: „se kuin on heillä Äyrämöisillä niin hirweä waatteen manieri, niin siihen ei meidän pojat uskalla puuttua." Eikä

taitaisikaan ketään surettaa, jos Äyrämöisyys wähitellen loppuisi kokonansakin. Sillä on monta wikaa, ja enimmiten se, että se rumentaa naiset, kuulkaapas se, kauniit Äyrämöttäret! He esim. käywät kesät talwet paljain päin, joka arwattawasti on suuri paha tukalle, joka ilman mitäkään warjoa päiwän ja ilman waikutusta wastaan muuttuu monenkarwaisekst ja murenee onnettomasti, ja tämän jälkimäisen seikan tähden täytyykin tyttöjen pitää lyhyt tukka, siihen tapaan leikattuna kuin Sawossa on miehillä, sillä eroituksella kuitenkin, että jakauksen kohdasta riippuu otsalla hius-tupsu ikäskuin hewosilla (elköön kukaan pahastuko tästä wertauksesta, sillä sen sattuwampaa en löytänyt). Naiseksi päästyä kyllä annetaan tukkien kaswaa rauhassa, waan nyt palmikoidaan hiwukset sykerölle hunnun alle niin lujasti, että useammalla naisella, kuin joutuu noin wähän päälle 30 wuoden, alkaa pää paljastua, jota rumentawaa wikaa sitten koetaan huntua laajentamalla peittää. Tämmöinen pään pukeminen urostaa tyttöjen näön liiaksi, ja waimojen hiukset, kun ei sitä waikea-tekoista sykerötä woi jokapäiwäisessä elannossa alinomaa korjata, hapsottawat hajallansa, joten ei enemmän tyttölöillä kuin naisillakaan löydy sitä, joka niin jalosti ylentää waimon kauneutta, nim. kaunista tukkaa. Suuri wika Äyrämöisten waatteuksessa on sekin, että tytön hoikkuus, jota muualla niin suuressa arwossa pidetään, sen kautta peräti katoaa, taikka, oikeammin sanoen, ei woi tulla kysymykseenkään. Hameissa on nim. niin lyhyet liiwit, että hame alkaa jo hartioilla ja wyöllisnauha wedetään juuri rintain kohdalle. Tämä tekee tyttö-rukat kyyry-seliksi, jota täällä toki kaikeksi onneksi ei pidetä wikana, waan suurimpana kauneutena.

Mutta jo liiaksikin puhuttuamme niistä wähäisistä wälikappaleista, joissa Sawakkojen ja Äyrämöisten eroitus ilmoitaksen, woimme nyt kysyä: onko tämä eroitus alkujansakin ollut näin wähä-pätöinen, wai onko sillä ollut suurempikin ja arwoisempi syy, kuin waan tämän-kaltainen erilaisuus waatteuksessa? Olisiwatko Sawakot ehkä jotakuta toista kansan-lahkoa kuin Äyrämöiset? — Kielestä yksinäisten Sawakkojen ja Äyrämöisten keskken ei nyt enää woi mitään päättää, ja kuinkapa olisi ollutkaan mahdollista että he yksissä asuen ja yhtä kieltä puhuen olisiwat

woineet säilyttää kumpikin murteensa toiseen sekoimatta, josko olisiwatkin eri lahkoihin kuuluneet ja josko murteilla olisikin alussa ollut eroitusta. Waan merkillistä on kumminkin, että ne pitäjät, joissa Sawakkoisuus on wallan päällä, niinkuin Uuskirkko, Koiwisto ja Wiipuri, puhutaan jotensakin hämäläistynyttä kieltä, ja hämäläisyys tuntuu hywin hywästi Pyhäristinkin, Walkjärwen ja Kiwennawan murteessa, joissa Sawakkoisuus wielä paraillaan sotii Äyrämöisyyden kanssa. Sangen ihmeellinen on se jyrkkä erilaisuus kielessä, jonka Wuoksen rannalla muutamissa paikoin tapaa. Niin sanottiin esim. Metsäwirkin kylässä Walkjärweä, Wuoksen wasemalla rannalla: maa, hakkaa, tupaa, kaula, eilen, mutta kuin tästä tulin 3 tahi 4 wirstaa Wuoksen poikki Kuninkaanristin kylään Sakkulaa, kuuluiwat nämä sanat jo: moa, hakkoa, tupoa, kakla, ellen. Niin on mainituissa kolmessa pitäjässä loppu-hengähdys e:n perästä hywin wieno eli tuskin ensinkään löytywäkään, jota myöten niissä esim. sanotaan wenekään, tulepas, otahan, ei: wenekkään, tuleppas, otahhan. Sitä wastaan kuului sama hengähdys hywin hywästi Pyhäjärwellä, Sakkulassa ja Raudulla. Näiden pitäjien murre on muutenkin puhdasta karjalaista, läheş yhdenlaista kuin se kieli, mitä Korpiselillä ja Ilomantsin Wenäjän rajaa wasten olewissa Kreikkalais-kylissä puhutaan, ja minun katsoessani owat koko etelä-Wiipurin asujamet olleet puhtaita Karjalaisia, sillä Sawakko-pitäjienkin kieli on kuitenkin kaikkine hämäläisyyksineen pää-wäylältänsä karjalaista. Waan myöhemmin, kukaties pitkällisten sota-wainojen kautta rahwaan häwittyä rajan tienoilta, alkoi tänne pohjan puolelta siirtyä Hämäläisiä, joita Sawosta päin tulijoita entiset asujat rupesiwat kutsumaan Sawakoiksi. Pääte -kko nim. merkitsee jotakin (enimmiten ihmis-) olentoa, niinkuin sanoissa: nuorikko nuori waimo, linnakko linnan eli kaupungin asukas, koirakko koiranhammas, emakko emisä sika j. n. e. Karjalaisten kanssa yhteyteen joutuneet Hämäläiset eiwät myöskään arwattawasti woineet säilyttää kieltänsä karjalaisuudelta, ja näin syntyi wähitellen tämä hämäläis-karjalainen murre, jota nyt puhutaan Wiipurin läänin lounas-osassa. Karjalaisia ehkä asuu paksummalta edellä mainitun Äyräpään eli, oikein karjalaksi, Äkräpään järwen

tienoilla, josta he, eroittuaksensa näistä tulleista wieraista, rupesiwat nimittäimään Äkrämöisiksi, Äyrämöisiksi. Nimi lewisi sitten sitä myöten kuin nimitetty lahkokin, ulottuen wiimein Inkerinkin maahan.

Tämänkaltaiselta näyttää minusta Sawakkojen ja Äyrämöisten kyllä arwoisista syistä syntynyt, waan nyt enää wähäisissä asioissa näyttäytywä eroitus. Tämän asian tarkempaan selittämiseen tarwittaisiin kuitenkin hywin tarkkoja kielentutkinnoita niillä tienoin, joissa heidän rajansa kulkee; tämmöiset tutkinnot ottaisiwat taas paljoa enemmän aikaa, kuin mitä minä, toiselle asialle lähtenyt, woin näillä seuduin wiipyä, jonkatähden edellä olewat lauseeni owatkin pidettäwät pikemmin puheen-alkajaisina asiasta kuin warmoina päätteinä.

III. Runollisuus.

Ne, jotka ennen owat näillä seuduin runoja keränneet, owat jättäneet ilmoittamatta, millä paikoin niitä enimmin löytyy. Helposti tulee se kuitenkin täällä matkaawalle tutuksi, että oikean runo-laulun (reki-wirtten, leikillä myös reki-raamatun) rajat owat aiwan yhdet kuin Karjalaistenkin, nim. puhdasten Karjalaisten, s. o. wanhoja runoja eli niiden kaltaisia ei eteläisessä osassa Wiipurin lääniä löydy muualla kuin Pyhäjärwen, Sakkulan ja Raudun pitäjissä. Turhaan koettelin laulajiksi kiitettyjä sekä miehiä että naisia niin Pyhäristin kuin Walkjärwenkin pitäjissä, turhaan kyselimme laulajia Kiwennawalla. Saattaa olla, että näissäkin pitäjissä kuulee jonkun poikkinaisen runo-palasen. Myös osaa nuorempi kansa paljon nykyisiä teko-runoja, niinkuin Puhakan, Makkosen ja Wihta-Paawon teelmiä, ja muitakin runoja, mitä Mehiläisessä löytyy. Mutta ylipäätään sammuttawat niiden asujamet laulu-himonsa niinkutsutuilla lenkki-wirsillä eli lenkkilöillä (jotka owat yhtä kuin arkki-weisut muualla Suomessa), eli laulawat he niiden tapaan loppu-myötäisyyksillä koristettuja mitättömiä renkutuksia, joita näiltä seuduin saisi tukulta, ken niitä wiitsisi kerätä. Tämä kyllä todistaa, että nykyisemmät mietteet owat jo

alkaneet juurtua, ja luku-taito enennyt kansassa, waan näistä ei meidän asialle ollut etua. Ja tästä näkee lukija, että Pyhäristiä ja Kiwennapaa lännemmäksi matkaaminen ei tee runon-kerääjälle muuta kuin että „aika kultainen kuluupi.“

Peräti toisin on laulun laita edellä mainituissa puhdas-karjalaisissa pitäjissä. Niin pian kuin waan astut jalkasi näiden seurakuntain rajan sisään, tulee wanhan-aikuinen runo-laulu wastaasi yhtä täyteläisenä, yhtä suloisena kuin pohjais-Karjalassakin. Ilomantsin pitäjän tietää jokainen siellä lauluja keräämässä käynyt kyllä runo-rikkaaksi. Mutta nämä seurakunnat eiwät jää yhtään jälelle Ilomantsista tässä asiassa. Olletikin on Raudun pieni pitäjä oikea runola. Tässä pitäjässä löytyy nim. muutamissa kylissä (Keripata, Wakkila, Sirkeinsaari ja Palkeala) Inkerikkoja eli Ischoria s. o. kreikan-uskoisia Karjalaisia, joiden ainoana kirjallisuutena ja hengellisyyden toimittajana esi-isiltä peritty runon-laulu on. Näillä on laulu alinomaa huulilla, ja joka warsinkin pyhän seutuna joutuu heidän pariinsa, niinkuin minä satuin tulemaan kolmantena päiwänä neliä pyhiä eli helluntaina, se saa kuulla runoa ja runon-laulantoa wähän liiaksikin, liiaksi sentähden, että laulannot eli nuotit owat hirmuisen rumia, niinkuin se näissä seuduin muuallakin pyytää olla laulantojen kanssa. Kuitenkin owat lenkit Inkerikkojenkin seassa enenemässä ja runo-laulu wähenemässä. Nuoremmat naiset kuin esim. laulawat „liekussa“ (kiikussa, heiussa) liekkumisen aikana kewäällä, joka tapa on yleinen täällä, Inkerinmaassa ja Wirossa, liittäwät he joka runo-säkeen perään pitkän, „nuotin kannatukseksi“ kutsutun loilotuksen, joka, ennen toisen säkeen sanomista, kerrotaan kolmasti ja lauletaan tawuilla: tuula-illallej, hoila-illallej. Tämä loilotus arwattawasti ottaa paljon aikaa, ja näin kelpaa wähempi-muistoinenkin esi-laulajaksi, waan — „entiseen aikaan,“ sanoi muuan wanha ämmä, „oli wirttäkin kyllä laulaa, ei silloin tarwinnut tuula-illalla laulua jatkaa, niinkuin nyt.“

Runot täällä owat wähemmin kuin muissa laulu-tienoissa kertoma-runoa. Kalewalan runoista ei ylipäätään muisteta muuta kuin palaisittain sen kowa-osaisen Kullerwon tapauksia, ja niistäkin waan sitä onnetointa kohtausta, jossa hän „pillasi emonsa

tuoman." Kullerwon nimeä ei täällä kuitenkaan tunneta; häntä kutsutaan enimmiten Tuirettuisen eli Tuurikkiisen tuhmaksi pojaksi. Muita kertomus-runoja löytyy enemmän, hirmuisista tapauksista muinaisissa sodissa, naisten myömisistä ja roswoamisista j. n. e. Historiallisia runoja on myös „jalo herra Puntuksesta," keisarinna Katarinasta (alkawa sanoilla: „Kuoli meiltä kunnon rouwa, katoi Katrina kuningas"), ja muista. Mutta parhaasta päästä on Kanteletar hyötywä täältä saaduista lauluista. Kaikissa tiloissa ja mieli-aloissa Karjalainen täälläkin kewentää ja tyhjentää sydämensä laululla, ja epäilemättä syntyy täänkaltaisia lauluja wieläkin uusia, pilkka-runoista wirkkamattakaan mitään, joita joka kylässä wuosittain ilmestyy wereksiä, waan joiden tutkain useimmin on waan yhtä paikkakuntaa koskewa, yhdessä paikkakunnassa ymmärretty, jonkatähden ne olemmekin enimmäksi osaksi jättäneet keräämättä. Omituista laatuansa, josta muualla Karjalassa en ole kuullut, owat täällä tawattawat moninaiset leikilliset ja lasten wirret; myös löytyy epigrammin tapaisia runoja, jotka wasta wiimeisellä säkeellä ilmoittawat koko wirren tarkoituksen. Näistä owat muutamat hywin „kokka-niekat," waan tilan wähyys estää minun tässä lukijalle antamasta joitakuita esimerkkiä niin näistä kuin muistakin lauluista.

Waan josko Kalewalan runoja näillä seuduin wielä löytyykin merkki, niin kelwollisia loihtu-runoja emme ole tawanneet nimeksikään. Loihtu-runo ei hyöstykään muualla kuin missä kamala ja jylhä luonto, niinkuin korkeat wuoret, sywät ja aallokkaat järwet, jyrkät ja pauhaawat kosket, awarat ja synkät metsät, jonkalaisista luonnon kamotuksista loihtu-runossa onkin alinomaa puhe, pakoittaa ihmisen epäilemään ruumiillisista woimistansa, ja saattaa hänen näiden wallattomia waikutuksia wasten sotimaan hengen, mielen, sanan aseilla. Geijer uskoo niistä moninaisista Ruotsin wuori-maakunnissa tawattawista kummitus- ja peikko-tarinoista, että niitä ei woi kansasta häwittää mikään siwistys, sillä kamoittawa luonto, wäkewästi waikuttawa ihmisen mielessä, synnyttää ne uudellensa, uudessa muodossa, jos joku heistä katoaisikin joksi kuksi ajaksi. Näin lienee osiksi loihtu-runojenkin kanssa maamme itäisissä ja pohjais-osissa. Ja sitä

myöten ei Karjalaisilla etelä Wiipurin läänissä loihtu-runo ole koskaan ollut oikeassa woimassaan, sillä luonto täällä on tasainen, matala, pikemmin sorea kuin ihana, ei missään ylhäinen eli hirwittäwä. Yksin Laatokan järwikään, waikka kyllä aawa ja aallokas, josta jälkimäisestä sanasta sillä on nimensäkin, ei nosta mielessä sitä pelollista tuntoa, jonka ankara luonto muuten aina waikuttaa, joka tullee siitä, että sen rannat tällä puolen owat matalat hietikot, ei hywät näyttämään sitä luonnottarien kamppausta toinen toisensa kanssa, joka se lienee pää-syynä mainittuihin ihmisen tunteihin, ollessaan suuren luonnon parissa. Tämä luonnon mataluus on ihmisenkin luonnon mataloittanut, wienontanut, niin että siinä ei löydy sitä intoa, sitä „haltiaa,“ joka loihtiessa on wälttämättömästi tarpeellinen. Tämän maan entinen ulkonainen tila on myös tehnyt kansan mellommaksi, ja jos ei muu, niin olisi sen sammumatoin kaupan halu ja alinomainen maantiellä „loikuminen,“ käyttääkseni sanaa maan omasta murteesta, wierauttanut mielen niin sywistä aineista kuin loihturuno on.

IV. Tapoja.

Joku lukija saattaa arwella, että loihtu-runojen olemattomuus tässä osassa maatamme todistaa waan sikäläisen kansan taipumattomuutta epä-luuloihin. Waan tässä erehtyy hän isosti. Jos runo-loihdun sywällinen taito, joka on korkeampi ja jalompi kuin tawallinen epä-luuloisuus, ei ole juurtunut tässä kansassa, niin on wähä-pätöinen, lapsellinen ja jonkin joutawa taian tekeminen sitä yleisemmin kaikissa taudissa ja tapa-turmaisissa tiloissa koeteltawa keino pahaa karkoittaa. Pahan (taudin eli muun) synnyn tietäminen näyttää taian teossakin samoin kuin loihtien parantaessa olewan ensimäisenä ja pää-asiana. Se keino, jolla tämän synnyn perille tawallisesti pyritään, on arpominen. Muutaman arpomisen laadun kertoi minulle eräs Sakkulainen seuraawalla tawalla. Seula asetetaan alas-suin maahan ja neli-kantaan seulan ympärille pannan kaksi hiiltä ja kaksi sawi-palaista, niin että niistä tulee risti ja että hiili on hiilen wastassa ja sawi wasta-päätä sawea. Seulan pohjan

keski=kohdalla riiputetaan nyt harjaa, warteen siotusta rihmasta, ja harjalta kysytään taudin syntyä esim. näin: „jos tauti lienee maasta tullut, niin käy hiileen! tahihan lienee wedestä tullut, niin käy saween!“ Harja, joka tähän asti on seisonut yhdessä kohden, rupeaa nyt häilymään, häilyy aina kowemmin ja kowemmin joko sawi= tahi hiili=linjaa pitkin taudin luontoa myöten, sillä sen se wälttämättömästi ainakin ilmoittaa, ja siitä näkee arpoja, mistä paha on puuttunut. Samaan tapaan arwoitaan myös wirsi=kirjan sisään haitta=puolestansa siotulla awaimella, jota riiputetaan sormella lehtiäisestä ja joka niin ikään sanoo, mistä tauti on lähtenyt. — Tämmöisiksi pahan=päiwäisiksi taioiksi on muinaisten Suomalaisten ankara loihteminen täällä kutistunut, jossa tietäjä rohkeasti astuu poisajettawan pahan kanssa taistelemaan, ja lujasti luottaen sanojensa tehollisuuteen, hengen innolla manaa hänen kipu=mäkeen, tuli=koskiin eli muihin pahoihin paikkoihin.

Waan näistä kolkoista aineista käänykäämme iloisempia puolia täkäläisen rahwaan elossa katselemaan. Tanssi eli „tantsu“ on täällä hywin rakastettu huwitus laulun rinnalla. Tätä iloa ei minulla ole ollut tilaisuutta nähdä kuin yhden ainoan kerran, ja tunnustaakseni täytyy, ett'en tällöin sen rakennuksesta saanut oikeata selwää, oliko se niitä wanhan=aikuisia kansallisia tanssia, joita melkutus eli melkutin, hapan=lohko j. m. owat, ja joita wielä paikoin muualla Suomessa tanssitaan, wai lienee hän ollut muualta tuotu, jolta se minusta näytti, sillä sitä hypättiin melkein „enkeliskan“ tawoin. Liikkeet oliwat miesten puolelta sangen notkeat ja somat, naiset taas meniwät tasaisesti „kuin sorsat weden päällä,“ niinkuin siitä muutamassa lenkki=laulussa sanotaan. Wiulut owat täälläkin häwittäneet wanhan kantelen soiton. Kantelen soittajia kysyttäessä tiettiin kyllä aina mainita siitä ja siitä „warmasta ja selwästä“ soittajasta, waan kuin hänen koti=seutuunsa tulimme, oli taide=niekka joko kuollut eli kantelensa häwittänyt, wieläpä wiuluksikin muuttanut. Wiulun soittajia sitä wastaan löytyy melkein joka kylässä, sillä herännäisyyskään, joka muualla tylyllä jumalistelemisellaan karkoittaa wiattoman ilon, ei tartu wähällä Karjalaiseen. Soittoa ja laulua täälläkin tarwitaan enimmin häissä. Ja häät kerran pu=

heikki saatua en woi olla kertomatta Walkjärwen pitäjän hääiapoja, jotka minulle puhui näissä asioissa paljon kokenut mies. Hänen lausettansa myöten pitäwät Sawakot ja Äyrämöiset, muun erilaisuuden ohessa, häänsä melkein yksillä käytöksillä, ja seuraawasta kertomuksesta näkee siis lukija koko tämän puolen häätawat.

Kuin lemmen kipuna on sytyttänyt pojan sydämen palamaan rakkaudesta kehen neitoon, ja hän siis ei näe tulewansa aikaan ilman tätä towerikksensa saamatta, ei hän itse mene kosimaan, waan lähettää joko isänsä eli emonsa morsiamen kotiin, tietämään tokko itse saapi tulla neitoa kosiin, wai ei. Sieltä kuin annetaan lupa, niin se sanan-wiejä antaa rahaa morsiamelle, ja wiepi sen iloisen sanoman, että raha otettiin wastaan, kotona odottawalle. Ensimäisenä lauantaina sen jälkeen menewät sitten sulhanen ja morsian pappilaan „lukemaan“ s. o. itsiänsä kuulutuksiin panettamaan. Pyhänä palajaa kumpikin kotiinsa, waan ilta-puolella menee sulhanen kahden taikka kolmen naitto- eli puhe-miehen kanssa morsiamen kotiin ja antaa juhlallisesti hänelle kihloiksi solen, sormuksen ja rahaa. Outo luulisi kihlauksen jo päättyneenkin tähän, waan niin ei kuitenkaan ole. Sillä wasta sulhaisten s. o. sulhasen ja hänen miestensä syötyä, oikeata naimisen kauppaa, tämän sanan alku-peräisessä merkityksessä, ruwetaan pitämään. Taloon on nim. kerinnyt kokoutua kylältä rahwasta, ja nämä myöwät nyt morsiamen sulhaselle. Ensin kysytään suurta summaa, sataa ja enempääkin; waan toiset tinkiwät puoleltansa, ja hywän aikaa näin kauppaa hierottua, synnytään wiimein hinnoilla. Morsian annetaan, mikä kymmenestä, mikä wiidestä ruplasta, jonka rahan sulhanen heti suorittaa morsiamelle. Kaupan tehtyä antaa hän morsiamen emollenkin niinkutsuttua „juottorahaa“, ja puhemies wiskaa rahwaalle lanttia „kissan-rahaksi“, jolla nimi on siitä, että katsojat tässä tilassa naukuwat kuin kissat. Siitä panewat sulhaset rahwaan polttaa tupakkaa pöytään, „karkeata tupakkaa sekä kartuusia, ken mitenkin“. Joku talonmies lukee ikäskuin tupakan siunaukseksi sen niinkutsutun „tupakka-luwun“, joka on runo-mittaan tehty kertomus tupakan synnystä, waan niin ruokotoin, ett'en sitä tässä woi julaista. Sen luettua lauletaan wielä „tupakka-wirsi“, uusi-

taitaisikaan ketään surettaa, jos Äyrämöisyys wähitellen loppuisi kokonansakin. Sillä on monta wikaa, ja enimmiten se, että se rumentaa naiset, kuulkaapas se, kauniit Äyrämöttäret! He esim. käywät kesät talwet paljain päin, joka arwattawasti on suuri paha tukalle, joka ilman mitäkään warjoa päiwän ja ilman waikutusta wastaan muuttuu monenkarwaiseksi ja murenee onnettomasti, ja tämän jälkimäisen seikan tähden täytyykin tyttöjen pitää lyhyt tukka, siihen tapaan leikattuna kuin Sawossa on miehillä, sillä eroituksella kuitenkin, että jakauksen kohdasta riippuu otsalla hius-tupsu ikäskuin hewosilla (elköön kukaan pahastuko tästä wertauksesta, sillä sen sattuwampaa en löytänyt). Naiseksi päästyä kyllä annetaan tukkien kaswaa rauhassa, waan nyt palmikoidaan hiwukset sykerölle hunnun alle niin lujasti, että useammalla naisella, kuin joutuu noin wähän päälle 30 wuoden, alkaa pää paljastua, jota rumentawaa wikaa sitten koetaan huntua laajentamalla peittää. Tämmöinen pään pukeminen urostaa tyttöjen näön liiaksi, ja waimojen hiukset, kun ei sitä waikea-tekoista sykerötä woi jokapäiwäisessä elannossa alinomaa korjata, hapsottawat hajallansa, joten ei enemmän tyttöloillä kuin naisillakaan löydy sitä, joka niin jalosti ylentää waimon kauneutta, nim. kaunista tukkaa. Suuri wika Äyrämöisten waatteuksessa on sekin, että tytön hoikkuus, jota muualla niin suuressa arwossa pidetään, sen kautta peräti katoaa, taikka, oikeammin sanoen, ei woi tulla kysymykseenkään. Hameissa on nim. niin lyhyet liiwit, että hame alkaa jo hartioilla ja wyöllisnauha wedetään juuri rintain kohdalle. Tämä tekee tyttö-rukat kyyry-seliksi, jota täällä toki kaikeksi onneksi ei pidetä wikana, waan suurimpana kauneutena.

Mutta jo liiaksikin puhuttuamme niistä wähäisistä wälikappaleista, joissa Sawakkojen ja Äyrämöisten eroitus ilmoitaksen, woimme nyt kysyä: onko tämä eroitus alkujansakin ollut näin wähä-pätöinen, wai onko sillä ollut suurempikin ja arwoisempi syy, kuin waan tämän-kaltainen erilaisuus waatteuksessa? Olisiwatko Sawakot ehkä jotakuta toista kansan-lahkoa kuin Äyrämöiset? — Kielestä yksinäisten Sawakkojen ja Äyrämöisten kesken ei nyt enää woi mitään päättää, ja kuinkapa olisi ollutkaan mahdollista että he yksissä asuen ja yhtä kieltä puhuen olisiwat

woineet säilyttää kumpikin murteensa toiseen sekoimatta, josko olisiwatkin eri lahkoihin kuuluneet ja josko murteilla olisikin alussa ollut eroitusta. Waan merkillistä on kumminkin, että ne pitäjät, joissa Sawakkoisuus on wallan päällä, niinkuin Uusikirkko, Koiwisto ja Wiipuri, puhutaan jotensakin hämäläistynyttä kieltä, ja hämäläisyys tuntuu hywin hywästi Pyhäristinkin, Walkjärwen ja Kiwennawan murteessa, joissa Sawakkoisuus wielä paraillaan sotii Äyrämöisyyden kanssa. Sangen ihmeellinen on se jyrkkä erilaisuus kielessä, jonka Wuoksen rannalla muutamissa paikoin tapaa. Niin sanottiin esim. Metsäwirkin kylässä Walkjärweä, Wuoksen wasemalla rannalla: maa, hakkaa, tupaa, kaula, eilen, mutta kuin tästä tulin 3 tahi 4 wirstaa Wuoksen poikki Kuninkaanristin kylään Sakkulaa, kuuluiwat nämä sanat jo: moa, hakkoa, tupoa, kakla, eklen. Niin on mainituissa kolmessa pitäjässä loppu-hengähdys e:n perästä hywin wieno eli tuskin ensinkään löytywäkään, jota myöten niissä esim. sanotaan wenekään, tulepas, otahan, ei: wenekkään, tuleppas, otahhan. Sitä wastaan kuului sama hengähdys hywin hywästi Pyhäjärwellä, Sakkulassa ja Raudulla. Näiden pitäjien murre on muutenkin puhdasta karjalaista, lähes yhdenlaista kuin se kieli, mitä Korpiselillä ja Ilomantsin Wenäjän rajaa wasten olewissa Kreikkalais-kylissä puhutaan, ja minun katsoessani owat koko etelä-Wiipurin asujamet olleet puhtaita Karjalaisia, sillä Sawakko-pitäjienkin kieli on kuitenkin kaikkine hämäläisyyksineen pää-wäylältänsä karjalaista. Waan myöhemmin, kukaties pitkällisten sota-wainojen kautta rahwaan häwittyä rajan tienoilta, alkoi tänne pohjan puolelta siirtyä Hämäläisiä, joita Sawosta päin tulijoita entiset asujat rupesiwat kutsumaan Sawakoiksi. Pääte -kko nim. merkitsee jotakin (enimmiten ihmis-) olentoa, niinkuin sanoissa: nuorikko nuori waimo, linnakko linnan eli kaupungin asukas, koirakko koiranhammas, emakko emisä sika j. n. e. Karjalaisten kanssa yhteyteen joutuneet Hämäläiset eiwät myöskään arwattawasti woineet säilyttää kieltänsä karjalaisuudelta, ja näin syntyi wähitellen tämä hämäläis-karjalainen murre, jota nyt puhutaan Wiipurin läänin lounas-osassa. Karjalaisia ehkä asuu paksummalta edellä mainitun Äyräpään eli, oikein karjalaksi, Äkräpään järwen

tienoilla, josta he, eroittuaksensa näistä tulleista wieraista, rupesiwat nimittäimään Äkrämöisiksi, Äyrämöisiksi. Nimi lewisi sitten sitä myöten kuin nimitetty lahkokin, ulottuen wiimein Inkerinkin maahan.

Tämänkaltaiselta näyttää minusta Sawakkojen ja Äyrämöisten kyllä arwoisista syistä syntynyt, waan nyt enää wähäisissä asioissa näyttäytywä eroitus. Tämän asian tarkempaan selittämiseen tarwittaisiin kuitenkin hywin tarkkoja kielentutkinnoita niillä tienoin, joissa heidän rajansa kulkee; tämmöiset tutkinnot ottaisiwat taas paljoa enemmän aikaa, kuin mitä minä, toiselle asialle lähtenyt, woin näillä seuduin wiipyä, jonkatähden edellä olewat lauseeni owatkin pidettäwät pikemmin puheen-alkajaisina asiasta kuin warmoina päätteinä.

III. Runollisuus.

Ne, jotka ennen owat näillä seuduin runoja keränneet, owat jättäneet ilmoittamatta, millä paikoin niitä enimmin löytyy. Helposti tulee se kuitenkin täällä matkaawalle tutuksi, että oikean runo-laulun (reki-wirtten, leikillä myös reki-raamatun) rajat owat aiwan yhdet kuin Karjalaistenkin, nim. puhdasten Karjalaisten, s. o. wanhoja runoja eli niiden kaltaisia ei eteläisessä osassa Wiipurin lääniä löydy muualla kuin Pyhäjärwen, Sakkulan ja Raudun pitäjissä. Turhaan koettelin laulajiksi kiitettyjä sekä miehiä että naisia niin Pyhäristin kuin Walkjärwenkin pitäjissä, turhaan kyselimme laulajia Kiwennawalla. Saattaa olla, että näissäkin pitäjissä kuulee jonkun poikkinaisen runo-palasen. Myös osaa nuorempi kansa paljon nykyisiä teko-runoja, niinkuin Puhakan, Makkosen ja Wihta-Paawon teelmiä, ja muitakin runoja, mitä Mehiläisessä löytyy. Mutta ylipäätään sammuttawat niiden asujamet laulu-himonsa niinkutsutuilla lenkki-wirsillä eli lenkkilöillä (jotka owat yhtä kuin arkki-weisut muualla Suomessa), eli laulawat he niiden tapaan loppu-myötäisyyksillä koristettuja mitättömiä renkutuksia, joita näiltä seuduin saisi tukulta, ken niitä wiitsisi kerätä. Tämä kyllä todistaa, että nykyisemmät mietteet owat jo

alkaneet juurtua, ja luku-taito enennyt kansassa, waan näistä ei meidän asialle ollut etua. Ja tästä näkee lukija, että Pyhäristiä ja Kiwennapaa lännemmäksi matkaaminen ei tee runon-kerääjälle muuta kuin että „aika kultainen kuluupi.“

Peräti toisin on laulun laita edellä mainituissa puhdas-karjalaisissa pitäjissä. Niin pian kuin waan astut jalkasi näiden seurakuntain rajan sisään, tulee wanhan-aikuinen runo-laulu wastaasi yhtä täyteläisenä, yhtä suloisena kuin pohjais-Karjalassakin. Ilomantsin pitäjän tietää jokainen siellä lauluja kerää-mässä käynyt kyllä runo-rikkaaksi. Mutta nämä seurakunnat eiwät jää yhtään jälelle Ilomantsista tässä asiassa. Olletikin on Raudun pieni pitäjä oikea runola. Tässä pitäjässä löytyy nim. muutamissa kylissä (Keripata, Wakkila, Sirkeinsaari ja Palkeala) Inkerikkoja eli Ischoria s. o. kreikan-uskoisia Karjalaisia, joiden ainoana kirjallisuutena ja hengellisyyden toimittajana esi-isiltä peritty runon-laulu on. Näillä on laulu alinomaa huulilla, ja joka warsinkin pyhän seutuna joutuu heidän pariinsa, niinkuin minä satuin tulemaan kolmantena päiwänä neliä pyhiä eli helluntaina, se saa kuulla runoa ja runon-laulantoa wähän liiaksikin, liiaksi sentähden, että laulannot eli nuotit owat hirmuisen rumia, niinkuin se näissä seuduin muuallakin pyytää olla laulantojen kanssa. Kuitenkin owat lenkit Inkerikkojenkin seassa enenemässä ja runo-laulu wähenemässä. Nuoremmat naiset kuin esim. laulawat „liekussa“ (kiikussa, heiussa) liekkumisen aikana kewäällä, joka tapa on yleinen täällä, Inkerinmaassa ja Wirossa, liittäwät he joka runo-säkeen perään pitkän, „nuotin kannatukseksi“ kutsutun loilotuksen, joka, ennen toisen säkeen sanomista, kerrotaan kolmasti ja lauletaan tawuilla: tuula-illallej, hoila-illallej. Tämä loilotus arwattawasti ottaa paljon aikaa, ja näin kelpaa wähempi-muistoinenkin esi-laulajaksi, waan — „entiseen aikaan,“ sanoi muuan wanha ämmä, „oli wirttäkin kyllä laulaa, ei silloin tarwinnut tuula-illalla laulua jatkaa, niinkuin nyt.“

Runot täällä owat wähemmin kuin muissa laulu-tienoissa kertoma-runoa. Kalewalan runoista ei ylipäätään muisteta muuta kuin palaisittain sen kowa-osaisen Kullerwon tapauksia, ja niistäkin waan sitä onnetointa kohtausta, jossa hän „pillasi emonsa

tuoman." Kullerwon nimeä ei täällä kuitenkaan tunneta; häntä kutsutaan enimmiten Tuirettuisen eli Tuurikkiisen tuhmaksi pojaksi. Muita kertomus-runoja löytyy enemmän, hirmuisista tapauksista muinaisissa sodissa, naisten myömisistä ja roswoamisista j. n. e. Historiallisia runoja on myös „jalo herra Puntuksesta," keisarinna Katarinasta (alkawa sanoilla: „Kuoli meiltä kunnon rouwa, katoi Katrina kuningas"), ja muista. Mutta parhaasta päästä on Kanteletar hyötywä täältä saaduista lauluista. Kaikissa tiloissa ja mieli-aloissa Karjalainen täälläkin kewentää ja tyhjentää sydämensä laululla, ja epäilemättä syntyy täänkaltaisia lauluja wieläkin uusia, pilkka-runoista wirkkamattakaan mitään, joita joka kylässä wuosittain ilmestyy werekkiä, waan joiden tutkain useimmin on waan yhtä paikkakuntaa koskewa, yhdessä paikkakunnassa ymmärretty, jonkatähden ne olemmekin enimmäksi osaksi jättäneet keräämättä. Omituista laatuansa, josta muualla Karjalassa en ole kuullut, owat täällä tawattawat moninaiset leikilliset ja lasten wirret; myös löytyy epigrammin tapaisia runoja, jotka wasta wiimeisellä säkeellä ilmoittawat koko wirren tarkoituksen. Näistä owat muutamat hywin „kokka-niekat," waan tilan wähyys estää minun tässä lukijalle antamasta joitakuita esimerkkiä niin näistä kuin muistakin lauluista.

Waan josko Kalewalan runoja näillä seuduin wielä löytyykin merkki, niin kelwollisia loihtu-runoja emme ole tawanneet nimeksikään. Loihtu-runo ei hyöstykään muualla kuin missä kamala ja jylhä luonto, niinkuin korkeat wuoret, sywät ja aallokkaat järwet, jyrkät ja pauhaawat kosket, awarat ja synkät metsät, jonkalaisista luonnon kamotuksista loihtu-runossa onkin alinomaa puhe, pakoittaa ihmisen epäilemään ruumiillisista woimistansa, ja saattaa hänen näiden wallattomia waikutuksia wasten sotimaan hengen, mielen, sanan aseilla. Geijer uskoo niistä moninaisista Ruotsin wuori-maakunnissa tawattawista kummitus- ja peikko-tarinoista, että niitä ei woi kansasta häwittää mikään siwistys, sillä kamoittawa luonto, wäkewästi waikuttawa ihmisen mielessä, synnyttää ne uudellensa, uudessa muodossa, jos joku heistä katoaisikin joksi kuksi ajaksi. Näin lienee osiksi loihtu-runojenkin kanssa maamme itäisissä ja pohjais-osissa. Ja sitä

myöten ei Karjalaisilla etelä Wiipurin läänissä loihtu-runo ole koskaan ollut oikeassa woimassaan, sillä luonto täällä on tasainen, matala, pikemmin sorea kuin ihana, ei missään ylhäinen eli hirwittäwä. Yksin Laatokan järwikään, waikka kyllä aawa ja aallokas, josta jälkimäisestä sanasta sillä on nimensäkin, ei nosta mielessä sitä pelollista tuntoa, jonka ankara luonto muuten aina waikuttaa, joka tullee siitä, että sen rannat tällä puolen owat matalat hietikot, ei hywät näyttämään sitä luonnottarien kamppausta toinen toisensa kanssa, joka se lienee pää-syynä mainittuihin ihmisen tunteihin, olleskaan suuren luonnon parissa. Tämä luonnon mataluus on ihmisenkin luonnon mataloittanut, wienontanut, niin että siinä ei löydy sitä intoa, sitä „haltiaa," joka loihtiessa on wälttämättömästi tarpeellinen. Tämän maan entinen ulkonainen tila on myös tehnyt kansan mellommaksi, ja jos ei muu, niin olisi sen sammumatoin kaupan halu ja alinomainen maantiellä „loikuminen," käyttääkseni sanaa maan omasta murteesta, wierauttanut mielen niin sywistä aineista kuin loihturuno on.

IV. Tapoja.

Joku lukija saattaa arwella, että loihtu-runojen olemattomuus tässä osassa maatamme todistaa waan sikäläisen kansan taipumattomuutta epä-luuloihin. Waan tässä erehtyy hän isosti. Jos runo-loihdun sywällinen taito, joka on korkeampi ja jalompi kuin tawallinen epä-luuloisuus, ei ole juurtunut tässä kansassa, niin on wähä-pätöinen, lapsellinen ja jonkin joutawa taian tekeminen sitä yleisemmin kaikissa taudissa ja tapa-turmaisissa tiloissa koeteltawa keino pahaa karkoittaa. Pahan (taudin eli muun) synnyn tietäminen näyttää taian teossakin samoin kuin loihtien parantaessa olewan ensimäisenä ja pää-asiana. Se keino, jolla tämän synnyn perille tawallisesti pyritään, on arpominen. Muutaman arpomisen laadun kertoi minulle eräs Sakkulainen seuraawalla tawalla. Seula asetetaan alas-suin maahan ja neli-kantaan seulan ympärille pannan kaksi hiiltä ja kaksi sawi-palaista, niin että niistä tulee risti ja että hiili on hiilen wastassa ja sawi wasta-päätä sawea. Seulan pohjan

keski-kohdalla riiputetaan nyt harjaa, warteen siotusta rihmasta, ja harjalta kysytään taudin syntyä esim. näin: „jos tauti lienee maasta tullut, niin käy hiileen! tahihan lienee wedestä tullut, niin käy saween!“ Harja, joka tähän asti on seisonut yhdessä kohden, rupeaa nyt häilymään, häilyy aina kowemmin ja kowemmin joko sawi- tahi hiili-linjaa pitkin taudin luontoa myöten, sillä sen se wälttämättömästi ainakin ilmoittaa, ja siitä näkee arpoja, mistä paha on puuttunut. Samaan tapaan arwoitaan myös wirsi-kirjan sisään haitta-puolestansa siotulla awaimella, jota riiputetaan sormella lehtiäisestä ja joka niin ikään sanoo, mistä tauti on lähtenyt. — Tämmöisiksi pahan-päiwäisiksi taioiksi on muinaisten Suomalaisten ankara loihteminen täällä kutistunut, jossa tietäjä rohkeasti astuu poisajettawan pahan kanssa taistelemaan, ja lujasti luottaen sanojensa tehollisuuteen, hengen innolla manaa hänen kipu-mäkeen, tuli-koskiin eli muihin pahoihin paikkoihin.

Waan näistä kolkoista aineista käännykäämme iloisempia puolia täkäläisen rahwaan elossa katselemaan. Tanssi eli „tantsu“ on täällä hywin rakastettu huwitus laulun rinnalla. Tätä iloa ei minulla ole ollut tilaisuutta nähdä kuin yhden ainoan kerran, ja tunnustaakseni täytyy, ett'en tällöin sen rakennuksesta saanut oikeata selwää, oliko se niitä wanhan-aikuisia kansallisia tanssia, joita melkutus eli melkutin, hapan-lohko j. m. owat, ja joita wielä paikoin muualla Suomessa tanssitaan, wai lienee hän ollut muualta tuotu, jolta se minusta näytti, sillä sitä hypättiin melkein „enkeliskan“ tawoin. Liikkeet oliwat miesten puolelta sangen notkeat ja somat, naiset taas meniwät tasaisesti „kuin sorsat weden päällä,“ niinkuin siitä muutamassa lenkki-laulussa sanotaan. Wiulut owat täälläkin häwittäneet wanhan kantelen soiton. Kantelen soittajia kysyttäessä tiettiin kyllä aina mainita siitä ja siitä „warmasta ja selwästä“ soittajasta, waan kuin hänen koti-seutuunsa tulimme, oli taide-niekka joko kuollut eli kantelensa häwittänyt, wieläpä wiulukseksin muuttanut. Wiulun soittajia sitä wastaan löytyy melkein joka kylässä, sillä herännäisyyskään, joka muualla tylyllä jumalistelemisellaan karkoittaa wiattoman ilon, ei tartu wähällä Karjalaiseen. Soittoa ja laulua täälläkin tarwitaan enimmin häissä. Ja häät kerran pu-

heikki saatua en woi olla kertomatta Walkjärwen pitäjän häätapoja, jotka minulle puhui näissä asioissa paljon kokenut mies. Hänen lausettansa myöten pitäwät Sawakot ja Äyrämöiset, muun erilaisuuden ohessa, häänsä melkein yksillä käytöksillä, ja seuraawasta kertomuksesta näkee siis lukija koko tämän puolen häätawat.

Kuin lemmen kipuna on sytyttänyt pojan sydämen palamaan rakkaudesta kehen neitoon, ja hän siis ei näe tulewansa aikaan ilman tätä toweriksensa saamatta, ei hän itse mene kosimaan, waan lähettää joko isänsä eli emonsa morsiamen kotiin, tietämään tokko itse saapi tulla neitoa kosiin, wai ei. Sieltä kuin annetaan lupa, niin se sanan-wiejä antaa rahaa morsiamelle, ja wiepi sen iloisen sanoman, että raha otettiin wastaan, kotona odottawalle. Ensimäisenä lauantaina sen jälkeen menewät sitten sulhanen ja morsian pappilaan „lukemaan" s. o. itsiänsä kuulutuksiin panettamaan. Pyhänä palajaa kumpikin kotiinsa, waan ilta-puolella menee sulhanen kahden taikka kolmen naitto- eli puhe-miehen kanssa morsiamen kotiin ja antaa juhlallisesti hänelle kihloiksi solen, sormuksen ja rahaa. Outo luulisi kihlauksen jo päättyneenkin tähän, waan niin ei kuitenkaan ole. Sillä wasta sulhaisten s. o. sulhasen ja hänen miestensä syötyä, oikeata naimisen kauppaa, tämän sanan alku-peräisessä merkityksessä, ruwetaan pitämään. Taloon on nim. kerinnyt kokoutua kylältä rahwasta, ja nämä myöwät nyt morsiamen sulhaselle. Ensin kysytään suurta summaa, sataa ja enempääkin; waan toiset tinkiwät puoleltansa, ja hywän aikaa näin kauppaa hierottua, synnytään wiimein hinnoilla. Morsian annetaan, mikä kymmenestä, mikä wiidestä ruplasta, jonka rahan sulhanen heti suorittaa morsiamelle. Kaupan tehtyä antaa hän morsiamen emollenkin niinkutsuttua „juottorahaa", ja puhemies wiskaa rahwaalle lanttia „kissan-rahaksi", jolla nimi on siitä, että katsojat tässä tilassa naukuwat kuin kissat. Siitä panewat sulhaset rahwaan polttaa tupakkaa pöytään, „karkeata tupakkaa sekä kartuusia, ken mitenkin". Joku talonmies lukee ikäskuin tupakan siunaukseksi sen niinkutsutun „tupakka-luwun", joka on runo-mittaan tehty kertomus tupakan synnystä, waan niin ruokotoin, ett'en sitä tässä woi julaista. Sen luettua lauletaan wielä „tupakka-wirsi", uusi-

muotisempi loppu-myötäisyyksillä tehty laulu tupakan hywistä awuista, waan joka on niin mitäkään arwotta ja sen ohessa loppu-puolellansa, joten sitä minulle laulettiin, myöskin niin kelwotoin, ett'en sitäkään huoli tähän panna. Wasta sen laulettua käypi rahwas tupakkaan käsin, ja tästä tupakan nautitsemisesta kutsutaankin kihlajaisia yleisesti koko tässä osassa maata tupakoiksi, ja niissä oloa tupakoilla käymiseksi. Morsiamen kotona yötä oltua lähtewät sulhaset maanantai-aamuna pois. Morsian lähtee heidän joukossansa sulhasen kotia katsomaan, ja hänen kanssansa seuraa nainen, jota kutsutaan sauwaksi. Morsian ja sauwa owat sen päiwää sulhasen wieraina, waan lähtewät sitten seuraawana päiwänä sulhasen lankoloihin *) susimaan eli antimia keräämään, wiipywät tällä matkalla jonkun 3 taikka 4 päiwää ja käywät kaikkein luona, kutka waan häihin kutsutaan.

Jonkun 3 eli 4 wiikon perästä tulewat sitten häät, ja wihkiminen tapahtuu pyhänä kirkolla. Wihittyä menewät nuori parikunta kumpikin kotiinsa, waan ilta-päiwällä tulee sulhanen joukkoneen, morsianta ottamaan. Morsiamen koti-talon pihalle tultua jääpi sulhanen ulos ja lähettää waan yhden puhe-miehen tupaan kysymään, saapiko talossa yö-siaa. Rahwas eiwät sitä ensin antaisi, käskewät toiseen taloon. Hywän aikaa tästäkin asiasta leikitellen juteltua, lasketaan sulhais-kansa sisään, ja talonmies ottaa heidät wastaan laulaen wärsyn eli kaksi jotain jumalista wirttä. Puhe-miehet wastaawat puoleltansa wärsyn eli parin laulamalla. Sen tehtyä ei tulijoiden wielä anneta rauhassa olla, sillä rahwas kysyy nyt heiltä tie-kirjaa eli passia. Puhemiehet antawat heille jonkun paperin, olipa se mikä tahaan. Rahwas, joka sitä on lukewinaan, loruaa kaikenlaista muka näistä matka-miehistä, ja tässä ei taas sanota puututtawan häwittömiä juoruja tie-kirjan lukijoilta. Sitten tuowat morsiamen sauwa ja niin monta muuta naista, kuin sulhasia on, näille tyhjän kapan (kiulun) kullenkin, jossa on nästyykki päällä. Sulhaset ottawat nästyykin ja panewat kappaan rahaa, mikä miten-

*) Sanaa lanko käytetään täällä sen pipliällisessä merkityksessä: sukulainen, heimolainen. Toinen pipliässä löytywä sana, jota rahwaan kielessä en ole muualla kuin täällä kuullut, on hamaan, esim. hän meni hamaan Pietariin asti.

kin, jotka rahat jäävät morsiamelle. Syötyä sitten käydään tanssimaan, ja näin menee koko yö ilossa ja riemussa. Häihin kerääntyy tavallisesti paljon rahvasta kuokkimaan, joita kuokkavieraitakin tapa vaatii edes kerran syöttämään. Nämä laulavat nuorelle parikunnalle mikä hyvää, mikä pahaa, enimmän kuitenkin jälkimäistä, ja usein koskevat laulajien kuokka-sanat niin kipeästi laulettuun eli hänen heimolaisiinsa, että ilosta erotaan tappelulla. — Maanantai-aamuna ottaa sulhanen saaliinsa omaksensa, ja morsiamen puolesta lähtevät kaaset ja hänen lähimäisiä sukulaisiansa noude-miehinä häntä uuteen kotiinsa saattamaan. Täällä on vastaan-otto, tie-kirjan kysyminen ja kaikki muut käytökset aivan samanlaiset kuin sulhasenkin tullessa morsiamen kotiin. Yön tullen saatetaan nuori parikunta „tupaseen" eli aittaan (jota paikoin myös kutsutaan „huoneheksi") makaamaan. Siellä annetaan heidän olla noin pari tuntia ja sitten viedään heille sinne ruoka. Vielä jonkun puoli tuntia saavat he olla kahden kesken, vaan nyt menevät kaaset ja hunnuttavat morsiamen, näin tehden hänen täydeksi vaimoksi. Morsiamen nimeä hän kantaa kuitenkin vielä nuorikkonakin hyvän aikaa, muutamissa paikoin Inkerinmaalla aina siksi, kunne anoppi kuolee ja hän saapi emännyyden käteensä. Hunnun saatuansa tulee morsian tupaan, ja laulettua taas jotakuta jumalista käydään syömään, jonka perästä ne lahjat, mitkä morsian susimassa käydessänsä on saanut, „lauletaan tupaan". Nämä ovat enimmin nästyykkiä, kintaita, esi-liinoja ja muita semmoisia. Morsiamen veli eli joku muu heimolainen jakaa ne hää-väelle sillä keinoin, että huutaa suku-nimeltään jokaisen, jonka luullaan kykenevän lahjaa vastaan ottamaan, sillä siitä on raha annettava. Sulhasen isä, veljet ja sisaret saavat, niinkuin muuallakin on tavallista, antimiksi paidan, josta heidän myös täytyy antaa morsiamelle rahaa, ja enemmän kuin muiden. Morsiamen noude-miehet saavat hyvät nästyykit, vaan nekin antavat enemmän rahaa kuin muut vieraat. Lahjukset kuin ovat jaetut, käydään sitten syömään, juomaan, tanssimaan ja kaikella tavalla iloa tekemään. Seuraavana aamuna syötäessä viimeistä atriaa, joka pitää olla muna-maitoa ja talkkunaa, ajetaan vaivaisen-rahaa, joka annetaan kirkon kassaan ja ilmoitetaan tulevana

pyhänä saarnas-tuolilta. Nille noude-miehille, jotka owat morsianta auttaneet hänen ompeluksissansa, tawallisesti hänen lapsuuden-ystäwiänsä, annetaan poislähtiessä hää-rawinnoita kansa niinkuin leipää, lihaa, putelli wiinaa j. n. e. Nämä kuin tulewat koti-kyläänsä, josta morsiankin on, menewät iltaisella morsiamen koti-taloon, johon kylän nuori rahwas keräytyy, ja tässä pidetään näistä tuomisista wielä pienet pidot. Tätä kutsutaan kurikoilla käymiseksi. Ja häät sekä niitä seuranneet ilot ja pidot päättywätkin tähän.

V. Rahwas.

Monista tässä mainitsemattomista syistä ei rahwaan ulkonainen tila ole kiitettäwä. Paitse Kiwennapaa, joka kuuluu Rajajoen kiwäärti-pajan alle ja jolla on hywin huokeat werot, ja poisluettua wähäinen osa Walkjärweä ja Sakkulaa, jotka owat tawallista kruunun maata, owat Wiipurin läänin koilliset pitäjät herrojen alustaa. Talonpojat owat heidän lampuotiansa, jotka moisniekka eli pehtori, jos liian huolimattomasti tilaansa hoitawat eli muuten rikkowat hänen mielensä, woipi ilman lähtöpäiwättä luowuttaa maasta. Tähän epä-wakaiseen oloon owat talonpojat itset syy-päät. Sillä joku aika takaperin tahtoiwat sekä isännät että esi-walta saada heidät kontrahdin tekoon, jonka kautta he määrättyä weroa wastaan olisiwat edes kontrahdissa määrätyn pitemmän tahi lyhemmän ajan olleet tiloillansa pysywäiset. Waan onnettomat epä-luulot wiilitsiwät rahwaan niin, että kontrahtia ei uskaltanut tehdä kuin hywin harwat, ja yleinen epäluuloisuus tätä wastaan oli ollut niin suuri, että kontrahdin tehneiltä perheet pakeniwat metsiin ja jättiwät perheen-miehen yksinänsä talossa istumaan. Arwattawasti on kontrahdin pelko nyt jo paljon asettunut, kuin on kerittyy nähdä, että siitä sen tehneillä ei ole ollut wahinkoa, waan suuri hyöty. Jos siis moni talonpoika nyt jo on katunut silloista tuhmuuttansa ja olisi walmis kontrahdin tekoon, niin pitiwät he tällöin parempana entiseen epä-wakaisuuteensa jäämisen. Ja tässä onkin täkäläisen talonpojan elämässä nähtäwän huolimattomuuden, laiskuuden ja wentouden juuri. Sillä arwellen: mitä minä huolin niin paljon

työtä panna maahan, josta kukaties huomenna olen poisluowutettu! laiminlyöpi hän maanwiljelyksen ja heittäytyy muille helpommille elatuskeinoille. Juuri samasta syystä ei hän rakenna kartanoansakaan, waan ryypee esi-isien aikaan tehdyissä, maahan kaatuwissa tuwan-töllissä, joihin hän ei paljon saa nauttiakseen edes ilman saatawaa Jumalan waloakaan, sillä lasit owat harwoissa paikoin isommat nelis-nurkkaista puolta kyynärää, enimmäksi osaksi paljoa pienemmät. Tämmöisessä hämärässä elettäessä hyöstyy siiwottomuuskin sanomattoman hywästi, eikä lienekään Suomessa missään niin siistitöintä kansaa kuin tämän puolen rahwas on. Porsaat, kukot ja kanat liikkuwat, kuin perheen jäsenet konsanansakin, tuwassa walloillansa. Eikä se emäntätä hämmästytä yhtään, jos kukko minkä tekisi taikina-saahwiinkin, jolla on samoin kuin pöydällä eli penkkilöillä alinomainen paikkansa tuwassa, nim. pöydän alapäässä. Siinä pidetään sitä eli sen kantta wielä joka-päiwäisenä pöytänäkin, joten se arwattawasti nuolautuu ja pinttyy ympärillä istujien likaisista jaloista ja waatteista niin paksuun tahrakkaan, että liasta ulko-puolelta milt'ei woisi lastuja wuolla.

Syrjä-elatuskeinot owat monenlaiset. Maan-wiljelyksen eli pikemmin karjan-hoidon etuihin lienee kuitenkin wielä se luettawa, että täältä wedetään Pietariin wasikkoja, porsaita, kanoja, kananmunia ja raja-pitäjistä maitoakin sekä „liyhkiä" eli päällistä; jälkimäistä niin tarkkaan, että monin paikoin et löydä woinmurua koko kylästä. Tämä kauppa tuottaisi suuren edun rahwaalle, jos sitä oikein osattaisiin hallita. Waan hywin arwaa jokainen, että yleinen köyhyys ei anna aikaa eikä waraa syöttää teurastettawia eläimiä niin, eli pitää maito-tuottamia siinä korjuussa, että niistä olisi pantawaa semmoisten pöydälle, jotka kalliimman hinnan maksawat. Sen ohessa harjoitetaan tässä kaupassa kaikenlaista pettuutta, joka kaikki yhteisesti tekee, että ostaja warowasti käypi näiden kanssa kauppaan ja polkee hinnan niin alas kuin suinkin woipi.

Muuan elatus-keino, jota Walkjärweläiset olletikin harjoittawat, on rätin keruu. Minä satuin näkemään tämmöisen rätti-saksan Palkealan kylässä Raudulla. Hänellä oli wähän saippuata, nauhaa ja muuta pientä tawaraa kirstussa, jota hän

antoi ämmille rätistä. Hän luki rätti-puudasta waan 15 eli 20 kop. hop., ja tawarana hinnan antaen sai hän sen arwattawasti wielä huokeammasta. Tämmöiset kerääjät myöwät tämän tawaran sitten rajan takana olewiin paperi-ruukkiin suurella edulla, ja jotakuta wiikkokautta myöhemmin käydessämme semmoisessa tehtaassa Walkeasaaren seurakunnassa kuulimme rätti-puudasta silloin maksettawan 80 kop. hop.

Yleinen työ kewäällä maan sulettua ja ennen kiireempiä töitä on **parkin kiskominen.** Tänä wuonna kuului parkilla kumminkin olewan huono hinta Pietarissa, johon sitä wedetään, eikä kuormalta saatawan juuri päälle 6 hopearuplan, joka ei suinkaan ole iso hinta, kuin muistelemme, mikä työ parkkia on kiskoessa raalla kewät-ilmalla metsässä ja sitten wetäessä 10 ja 12 peninkulman päästä kauppa-paikkaan.

Paljoa warmempi ja myöskin paljoa isompi rahan tulo on näiden pitäjien rahwaalla niinkutsuttujen **ruunun-lasten elättämisestä.** Pietarissa löytyy nim. suuri löytö-lasten huone, ja tästä annetaan lapsia talonpoikain elättää sekä Wenäjän että Suomen puolelle. Kuin talonpojan waimo on tehnyt lapsen, menee hän niin pian kuin woimat myöten-antawat Pietariin ja annaksen mainittuun löytö-lasten huoneesen imettäjäksi. Täällä on hän 3 eli 4 wiikkoa, saapi ruuan ja hywän palkan, noin 30 tahi 35 kop. hop. päiwältä, ja lapsi, jota hän siellä on imettänyt, annetaan sitten hänelle kotiin hoidettawaksi. Lapsien elatuksesta maksetaan kymmenenteen wuoteen asti 1 rupl. 50 kop. ja sitä wanhemmista 1 rupl. hop. kuukaudelta. Waan ne pitääkin sitten hywästi ruokkia, ja warsinaiset wirkamiehet owat säätyt kahdesti kuukaudessa pitämään niinkutsuttua „motrua“ eli katselmusta, tokko lapset owat terweet ja puhtaat, ja jos kuka hänelle annettua lasta ei ole hywästi hoitanut, otetaan se häneltä pois. Arwattawasti tästä on suuri rahan tulokki maalle, sillä ainoastaan Raudun pienoisessa pitäjässä arweli kirkkoherra elätettäwän noin 800 kappaletta näitä isättömiä lapsia. Mutta kuinkas käypi omille lapsille, jotka äiti woiton pyynnön tähden heti synnytettyä jättää wieraan waraan, sarwella imetettäwiksi, ja joiden lihawuudesta ja puhdasna pitämisestä ei tarwitse wastata kellenkään „motru-herralle“, kellä oma-tunto ei motrua pidä? Tätä kysymystä

on tässä waikea wastata; se kuitenkin on warma ja toden-peräinen asia, että täällä kuolee mahdottoman paljo pieniä lapsia, ja että wäki-luku muutamin paikoin, esim. Raudulla, juuri sen (ei muuttojen eikä muun) kautta, on wiimeisinä wuosi-kymmeninä tuntuwasti wähennyt.

Kaikilla näillä keinoilla ja myöskin, jos muu ei auta, sillä alinomaisella rahdin-wedolla pysytäksen etelä-Wiipurilainen aina rahassa. Waan tämä raha kuluukin häneltä huwasti. Jauho-kulkia wedetään lakkaamatta jo kaiken talwea ja sitten aina uutiseen asti Pietarista. Sen ohessa on hän kaiken puolin herkullinen. Jolta waan kopeekkakaan joutaa, se syöpi monenlaiset ryyni-puurot, piirakkaiset ja muut ruoka-herkut, se juopi „kohwit,“ juopi „sajut,“ ja sen tyttärillä löytyy aina takana rinkeliä, kauruskoja (mesi-leipää) ja saikkoja (wehnä-pullia), niinkuin eräässä runossakin sanotaan:

Tiiwi on tyttöjen eleä,
Syöwät saikkoa salissa,
Kauruskoa kammarissa.

Waatteihin menettäwät sekä miehet että naiset paljon. Äyrämöisnaisten monenlaiset kirjat ja tikkaukset owat kaikki osto-langasta tehdyt, ja niiden paljas tekeminen jo maksaa paljon, sillä se ottaa paljon aikaa. Miehet, joilla pyhä-pukuna on tawallinen wenäjän waatteus, taikka semmoiset „leäpät“ (lakit) ja wiitat kuin Helsingissäkin nähdään kutsariloilla, ostawat saappaansakin walmiina Pietarista. Sieltä tuodaan kaikki hewoisenkin kalut, yksin ne paksut wempeleetkin, joilla Wiipurilaisen nähdään ympäri maata koreilewan.

Jos helposti saatua rahaa siis säästyykin jollakulla saiturilla siihenkin määrään, että hän woipi panna jonkun summan „lampartiinkin,“ elää enin osa rahwasta köyhyydessä, ja tämän puolen tawallisia rikkaita ei ensinkään woi wetää niiden rinnalle, joita länsi- ja pohjais-Suomessa rikkaiksi kutsutaan.

Alinomainen rahan kanssa liikkuminen synnyttää Wiipurilaisessa monta pahaa taipumusta. Jos waan hywän hinnan saapi, on hän walmis myömään waikka oman äitinsä, kaupas-

sansa harjoittaa hän walhetta ja petosta, ja on kärkäs oudon ja äkkinäisen kukkarosta hyötymään, waikka hän warkaudesta on yhtä puhdas kuin muukin Suomalainen. Warkautta parempi ei kuitenkaan millään tawalla ole wäärä todistus oikeuden edessä, ja jos tosi lienee mitä tuomarien ja wirka-miesten kuulee walittawan, niin saadaan wieraat miehet täällä moninkin paikoin puhumaan, mitä asia-mies panee heille suuhun. Se siweys tawoissa, josta tämän puolen naiswäkeä kiitetään, ei myöskään taida olla muuta kuin se yksinkertaisuus, joka aina on tawattawa raaemman kansan elannossa; jossa wähän on haukutusta, siinä tullaan wähemmin erehtymäänkin. Waan että läheinen raja-naapurius kansan kanssa, jossa liiallista wapautta mies- ja waimo-puolten wälillä ei pidetä minäkään wikana, ei ole ollut waikutuksettansa etelä-Wiipurilaisten tawoissa, sen hawaitsee jokainen siinä maassa matkustawa pian. Omasta kokemuksestani tiedän, että runoja kerätessä kewyt-mieliset laulut owat waimoilla ensimäisinä, kuin waan laulattajaan kerran owat perehtyneet, ja heidän kanssansa olet työllä saadessasi heidät ymmärtämään, ett'ei semmoiset wirret „kirjaan kelpaa."

Jumalan sanan tuntemattomuus ei kuitenkaan ole syynä näihin hänen käskyjensä rikkomisiin. Sillä joka paikassa, missä laukkuni olen awannut ja laukussa olewat kirjaset, joita rahwasta wasten olen pitänyt kanssani, owat tulleet näkywiin, owat sekä nuoret että wanhat olleet hywin näppyljäät niitä joko ostamaan eli muuten ansaitsemaan, ja näissä tiloissa näyttäinyt luku-taito on ollut kiitettäwä, warsinkin mitä lapsiin tulee. Waan tämän kansan keweämpi mieli ei kauan pidä enemmän kirjan kuin papinkaan opetusta tallella, ja sama mielen kewey, jos en huoline sanoa kewyt-mielisyys, warjelelee sen herännäisyydestäkin, sillä siementä tähän ohdakkeita kantawaan kaswuun ja sen kylwäjiä ei täälläkään ole puuttunut. Taikka jos etelä-Wiipurilainen kerran kääntyy heränneeksi, on hän tässäkin kewyt-mielinen ja palwelee silloin Jumalata „hyppimällä," niin kuin niiden muutamissa paikoin ilmestyneiden „lukijain" sanotaan salassa tekewän. Kansan luonto estää kuitenkin tämän ainoastaan raja-kylissä näyttäineen waarallisen willityksen laajemmalle

lewenemästä, ja seurakuntien paimenet owat myös kiitettäwällä walppaudella siitä lammas-laumansa warjelleet.

Mielen keweydeksikö lienee täkäläisen rahwaan luonnossa sekin luettawa, että se kernaasti apinoipi muita kansoja sekä waatteissansa, niinkuin jo miehistä sanoin, että kielessänsäkin. Harwa mies löytyy, joka ei, waikka edes solwentamalla, puhuisi wenäjän kieltä. Sen ohessa ja juuri sen kautta onkin kieleen tullut paljo wenäjän-kielisiä sanoja. Molempaan seikkaan niin wenäjän puhumiseen kuin sanojen siitä lainaamiseen on kumminkin tarwiskin pakoittanut Wiipurilaista, sillä kauppa-retkillänsä tarwitsee hän mainittua kieltä wälttämättömästi, ja lainatut sanat owat taas melkein yksiä, mitä muissa maakunnissa on lainattu ruotsinkielestä. Tämän todistawat semmoiset sanat kuin: lääppä (leäppä), kormano, läjät, jassikka, pristani, perewosa, rokona, satu, lyhki j. m., joilla toisissa paikoin maatamme owat ruotsinkieliset wastaawaisensa: hattu eli mysy, tasku, silat, kori eli aski, ryki, lossi (saksankielisestä sanasta Floss), kyiti- eli holliraha, ryytimaa eli wieläpä rekoolikin, reta. On tähän murteesen ruotsinkielestäkin lainattu sanoja, niinkuin esimerkiksi: wollit helmat, sunti salmi, kaappi sekä kaappi että pöytä-laatikko, liiwit j. n. e.

Wiime aikoina on kansa jo kumminkin puhdas-kielisten kirjojen enemmän lewettyä maahan, ruwennut wähentämään näitä ulko-kielisiä sanoja puheestansa. Pappien ja wirka-miesten esimerkki, jotka täällä niinkuin muissakin osissa maata puhuttawat lapsillansa aina kouluun lähettämiseen asti rahwaan kieltä, kuluttaa kansasta wähitellen sen oman kielen häpeilemisen, joka Suomalaisen täälläkin on saattanut wierailla korestilla omaa ihanuutta peittämään. Warmaan parempaa kansallisuuden tuntoa lapsissansa herättääkseen on muuan kirkko-herra eronnut tässä asiassa wirka-weljistänsä ja ottanut lapsillensa hoitaja-naisen Kyyrölän wenäläisestä kylästä, josta seikasta hän toiwoi perheellensä paljon etuja, mitä sitten tulleekin, koska mainittu nainen jo oli oppinut sitä kieltä, jota kirkko-herra itse puhui rouwansa kanssa, ja näin tyhjäksi-tehnyt ne toiwot, jotka oliwat liikutelleet rakastawaista isän-sydäntä.

Wiipurin läänistä poikkesi kirjoittaja sitten matka-kumppalinsa kanssa Inkerinmaahan, jossa he käwellen tätä maata useammissa suunnissa keräsiwät kelwollisen runo-kokouksen. Erottuaan mainitusta kumppalistansa työskenteli kirjoittaja syksypuolen samaa kesää Watjan kielen kanssa, josta hän seuraawana wuonna Ruotsin kielellä toimitti kieli-opin, ja wielä syksymmällä oleskeli hän Tartonlinnan (Dorpat'in) kaupungissa, Wiron kieltä ja kirjallisuutta oppimassa, josta hedelmä, kirjoitus Wiron nykyisemmästä kirjallisuudesta, löytyy painettuna aikakautisessa kirjassa Suomi wuodelta 1855 (siww. 1—109). Mutta kuin näillä matkoilla ei tullut muita erinäisiä matka-muistelmia kirjoitetuksi, niin ei niiltä tässäkään woida sen enempää kertoa, waan saapi lukija heti lähteä kanssa sille matkalle, jonka kirjoittaja teki seuraawana wuonna Aunuksessa.

Matka Aunuksessa w. 1855.

Ensimäinen Kirja.

Sawodojen linnassa (Petrosawodsk'issa) 1 p. kesäk. 1855.

Rakas Ystäwä! Wiimeinkin istun nyt Oniegan rannalla, tämän järwen, joka ymmärtäjälle tietää niin paljon kertoa Suomalaisten muinaisuudesta ja jonka tienoot wielä nytkin owat isoksi osaksi Suomalaisilta asutut, tällä rannalla, johon jo niin kauwan olen turhaan ikäwöinyt. Hywin arwaat, että minulla sitä ensi kerran nähdessäni powessa hyppi wähäiset thalatta-thalatta-tunteet, waikka meri ei minulle ilmoittanutkaan waiwojen loppua niinkuin Xenophontin seuralaisille, waan niiden alkua.

Niinkuin tiedät elää Suomen kansaa, eli kansoja, joiden seassa Suomen kielellä tulet toimeen, ulkopuolella meidän Suomeamme lähes yksi werta kuin meidän rajojen sisällä. Et ole niitä Köppen'in wenäjänkielisiä töitä tainnut saada käsillesi, jossa hän tekee tilin Wenäjän wallan europalaisen osan kansoista, niiden seassa Suomalaisistakin, ja seuraawat numero-luwut, näistä töistä otetut, eiwät sinusta siis tuntune hywin ikäwiltä.

Wenäjän piirissä, ulkopuolella Suomen rajoja, löytyy Suomalaisia

	Hämäläisiä.	Karjalaisia.
Wirolaiset, Wiron- ja Lihwinmaassa, Pietarin ja Pihkowan (Pskow'in) lääneissä	633,500.	
Liibi- eli Liiwiläiset Kuurinmaalla .	2,100.	
Watjalaiset Inkerinmaalla	5,100.	
Muut Inkerinmaan Suomalaiset asujat (Sawakot, Äyrämöiset ja Inkerikot)	„	90,000.
Karjalaiset Nowgorod'in läänissä . .	„	27,000.

	Hämäläisiä.	Karjalaisia.
Karjalaiset Twer'in ja Jaroslaw'in lääneissä		86,000.
Wepsäläiset Nowgorod'in ja Aunuksen lääneissä	16,000.	
Karjalaiset Aunuksen läänissä . . .	„	44,000.
Karjal. Arhangelin läänissä	„	11,200.
	656,700.	258,200.

Näistä lähes 1 miljonasta Suomalaisesta eläwät enimmät yhdessä jaksossa Suomenmaan kanssa, ja tekisiwät jo yksinänsäkin, wielä paremmin sen kanssa yhtenä, pienoisen waltakunnan, waikka toiselta puolen täytyy sanoamme, että useampain tässä lueteltujen kansojen ja Suomenmaan Suomalaisten wälillä siwistyksessä on satoja wuosia.

Wirolaisten kieltä mainitsemattakaan, on näiden muidenkin heimolaistemme murteita aika wälistä tutkittu Suomesta käsin, ja warsinkin on Aunuksen ja Arhangelin Karjalaisten kieli heidän maassansa tehtyjen runo-keräysten ja matkustusten kautta tultu hywästi tuntemaan, waikka tieteelle siitäkin lienee wielä paljo työtä. Eteläisemmistä murteista oli Sjögren-wainaja tutkinut kaikki, paitse Twer'in Karjalaisten kieltä, waan kuin hänen tutkintonsa näissä asioissa oli enemmän historiallinen kuin kielellinen, niin ei kieli-tutkinto niistä hyötynyt muuten kuin sen kautta että eri lahkojen rajat ja asuin-paikat tuliwat paremmin tunnetuiksi, ja etelämpänä Sywäri-jokea (Swir'iä) olewista kielemme haaroista ei wieläkään löydy kirjoitettuna muuta kuin Lönnrot'in kelwollinen wäitelmä: Om det nord-Tschudiska språket. Mutta kieli-tutkintomme ja kieli-oppimme ei pääse eteenpäin ennenkuin kaikki murteet, niinmyös nämä mainitutkin, owat tutkitut, jonka ohessa myös on pelättäwä, että jälkimäisistä monikaan ei enää kauan jaksa seisoa joka puolelta päälle tunkeuwaa wenäläisyyttä wastaan ja että ne sen yhteisen äitin-kielen omituisuukset, joita kukin parhaiten wiljeli, niinmuodoin jääwät tuntematta, joten taas se alku-peräinen kuwa, joka kieli-opin kerran tulee yhteen-sommitella kaikista murteista, jäisi wajanaiseksi ja epä-selwäksi.

Minulle sattui se onni, että auttajien ja ystäwien awulla sain matkustella sekä Inkerinmaalla että Wironkin kielen piirissä, jolla matkallani sain myös tilaisuuden tarkemmin ylöspanna Watjalaistenkin kieli-murteen omituisuukset. Niin heräsi mielessäni toiwo, enkö yhdellä tielläni wielä saisi Wepsäläistenkin ja eteläisten Karjalaisten murteita tarkemmin tutkia, ja hywäin ystäwäin toimesta on tämäkin matkani tullut mahdolliseksi. Tämän matkan alkua saan sinulle nyt tässä wähän kertoa.

Päätökseni oli alkaa matkani sen pohjaisimmasta päästä, s. o. Aunuksen läänin etelä-osasta, ja wähitellen painua etelään päin, kunne koko matka päättyisi Twerin Karjalassa. Sitä warten läksin Pietarista liikkeelle hela-tuorstaina 17 päiwänä mennyttä toukokuuta. Astuttuani siihen höyry-laiwaan, joka Newaa myöten oli minun Pähkinälinnaan saattawa, sanoin mielessäni jää-hywäiset kaikille niille eduille, jotka matkalaiselle on siitä, että selwästi ymmärtää matkustettawan maan ja matka-kumppaliensa kielen, ja walmistuin kärsiwällisyydellä kestämään kaikkia niitä wastuksia, jotka muukalaista warsinkin tässä maassa kohtaawat, sillä wähän woin sitä toiwoa, että nyt hywälle aikaa-saisin kuulla niitä kieliä, joita paremmin ymmärrän kuin wenäjätä. Tässä kuitenkin erehdyin. Matkalle päästyä ja sen hälyn ja tungoksen asetuttua, joka höyry-laiwoilla tawallisesti on ennenkuin kaikki pääsee paikoillensa, kaikui useammalta kuin yhdeltä haaralta korwiini tuttuja kielen-ääniä, jotka tosin eiwät waikuttaneet minussa niin suurta ihastusta kuin entiselle ulkomaalla matkustawalle Wenäläiselle tuli, joka rauta-tiellä sattui wierus-kumppalinsa jalalle polkemaan ja tämän röyäistyä tuskansa hywin tutulla ja ei ihanalla wenäjän-kielisellä kirouksella, ilolla huusi: oi rakkaat isänmaalliset äänet! Waan mielelläni kuuntelin minäkin niitä isänmaallisia ääniä, jotka nyt käwiwät korwiini, ja aloin tiedustella niiden synnyttäjiä. Ensinkin oli höyry-laiwan päällikkö Ruotsalainen, joka useampia wuosia takaperin oli eronnut koti-maastansa ja tänne tultuansa ruwennut sen yhdys-kunnan palwelukseen, joka Newan joella käyttää höyry-laiwoja. Hän puheli erään matkalaisen kanssa, jonka myös murteestansa heti kuulin Ruotsissa syntyneeksi, ja jonka sekä halwanlaisesta asustansa että kalweasta ja laihasta muodostansa päätin ompelijan kisälliksi. Waan wä-

hän aikaa puhuteltuani miestä sain tietää, että hän oli rauta- ja muiden tehdasten rakentaja, kotoisin Wermlannista ja tänne leipäänsä etsimään tullut noin neljä wuotta takaperin. Mainittuani, että täällä senkaltaisten töiden taitawalla miehellä mahtoi olla sen suurempi palkan-ansio kuta wähemmin semmoisia taitajia wielä löytyy maassa, sanoi hän juuri wastaisin päin yleistä tämmöisten wehkeiden tuntemattomuutta syyksi siihen, että hänen oli työläs toimeen tulla, sillä ne, joiden tilat ja warat waatisiwat heitä tehtaallisiin yrityksiin, ymmärtäwät näiden luontoa ja hyötyä wielä liian wähän, ja panewat ennen waransa muihin wähempi-satoisiin edes-ottoihin. Kumppalini oli selwä Wenäläinen, ja kummeksiessani tätä sanoi hän Pietariin tultuansa jonkun ystäwän neuwosta muuttaneensa erääsen wenäläiseen perhekuntaan, jossa wanhin tytär oli opettanut hänelle Wenäjän kieltä ja sitä niin suloisesti sokertanut, että hänen ruotsalainen sydämensä oli kokonaan sulanut Wenakon ihanuudesta ja hän tästä itsellensä ikuisen kieli-oppaan ja towerin ottanut. Muuten hän oli kiiwas sodan wihaaja ja toiwoi sen ajan ei enää kaukana olewan, jona kaikki kansat eläwät suloisessa sowinnossa, ja waikka kuinkin olisin kokenut osoittaa että tämmöistä uutta maata ja uutta taiwasta ei tässä maailmassa ole odottamista, ja että ihmisten seassa ainakin tulee löytymään semmoisia ilkiöitä, jotka riistäwät ja polkewat heikompata naapuriansa ja joiden tähden toistenkin pitää olla waroissansa, ei hän luopunut toiwostansa, että sota kohtakin oli aiwan mahdottomaksi tulewa. — Mutta wielä rakkaampia ääniä kuin sen kielen, jota näiden miesten kanssa puhuin, kuuluiwat korwiini höyry-laiwan käyttäimestä (masiinasta), jonka hallitsija ja hoitajat oliwat Suomalaisia. Yleisesti tapaatkin Wenäläistä harwoin semmoisessa toimituksessa, joka lujaa kestäwäisyyttä eli erinomaista tarkkuutta waatii. Niin on isoin osa Pietarin käsi-työläisiäkin, warsinkin kaikissa isompaa taitoa waatiwissa käsi-töissä joko Suomalaisia eli muita ulkolaisia, ja niin höyry-konettenkin käyttäjät sekä tehtaissa että kulku-neuwoilla. Pienemmässä kaupassa ja muussa rahan-antawassa tupen-lekuttamisessa, jossa työn kowuus ei hartioita kiwistä, Wenäläinen sitä wastaan on werratoin ja hyötyy siinäkin, missä toinen nälkään kuolisi. Paitse edellisiä saan sinulle wielä esittää

erään maa-miehen, kauppiaan Pietarissa K:n, joka, syntynyt wenäläisistä wanhemmista Haminan kaupungissa, siten on Suomalainen alamainen ja puhuu Ruotsin kieltä niinkuin Suomeakin aiwan selwästi. Hän matkustaa Aunuksen läänissä olewaan kaupunkiin Wytegra, jonka tienoilla on wuokrannut liitu- ja punamulta-murron. Kuultuansa minun myös matkustawani Aunukseen pyysi hän minua kajuutti-toweriksi kanawalla, jonka tarjon mielelläni otinkin wastaan, sillä hänestä puhtaasta Wenäläisestä oli minulle arwattawasti hywä apu alku-matkassani.

Pähkinälinnaan (Schlüsselburg'iin), jota myös Pähkinäsaareksi ja Pähkeliksi olen kuullut mainittawan, tulimme kello $1/2$ 2; koko matka, wähän päälle 60 wirstan*), kesti siis waan 4 $1/2$ tuntia, waikka meno oli wasta-wirtaan. Newan rannat owat alusta hywin matalat ja parilta kymmeneltä wirstalta kesä-asunnoilla ja kylillä peitetyt; ylempänä korkenewat ranta-penkeret kahden puolen ja kaswawat laihaa männykköä. Joen suurin leweys on 350 ja wähin 150 syltä. Newaa woipi kutsua Pietarin kaupungin äitiksi, sillä ilman tättä joetta ja siihen juoksewitta kanawoitta ei tämä kaupunki olisi woinut nykyistä suuruuttansa saada. Ennen Moskowan rauta-tien rakentamista waluiwat nim. koko pohjaisen ja keski-Wenäjän tuottamat tätä jokea myöten meren rantaan. Mainittu rauta-tie on jo temmannut osan ja tempaa aikaa myöten wielä enemmän tätä kuletusta puoleensa, mutta nytkin olisi wastaan tulewien aluksien määrän woinut sadoiksi saada, ken niitä lukemaan olisi ruwennut. W. 1838, jolta wuodelta Stuckenberg'in wiimeinen ilmoitus Newan-kulun määrästä on, tuli sitä myöten Pietariin eli meren rantaan 24,391 alusta ja 1,378 lauttaa, joiden yhteen-laskettu arwo oli 142 milj. 726 tuh. paperi-ruplaa, ja wasta-wirtaan meni Pietarista takaisin 2,829 alusta ja 8 lauttaa, joiden arwo oli 24 $1/2$ milj. ruplaa. Arwellet: mihinkäs muut alukset saawat, kuin niin monesta tulijasta niin wähä menee takaisin? Useammat näistä myödään

*) Koko Newa on 67 wirstaa pitkä. Tämä ja enimmät seuraawiakin ilmoituksiani owat otetut Stuckenberg'in tekemästä: Hydrographie des Russischen Reiches, 1 Theil, S:t Ptburg 1844, ja saman tekijän kirjasta: Beschreibung aller im Russischen Reiche gegrabenen und projectirten Canäle, 1841.

lastin purettua Pietarissa melkein niissä olewan puun arwosta s. o. noin 20—40 hopea-ruplasta, ja kulettajat palaawat kotiinsa joko toisissa aluksissa eli maata myöten. Tämä myöminen tapahtuu sentähden, että niissä joissa, joita myöten alukset tulewat, wielä löytyy perkkaamattomia koskia, joissa alusta tyhjänäkin on waikea ell'ei mahdotoin wasta-wirtaan kulettaa. Yhdeksi ainoaksi matkaksi tehdyt owatkin nämä alukset hywin törkeät, koskien ja kanawien tähden leweä-pohjaiset matalassa-kulkijat ja kömpelät, ja jos heidät jättäisi tuulen waraan, sen woiman, jolla alukset luontoansa myöten oikeastaan kulkewat, niin olisi heidän rantaan-pääsemisensä milt'ei isompi ihme kuin Walaman monasterin perustajan kulku, jonka rahwaassa säilywä lause kertoo tähän saareen tulleen — myllyn-kiwellä. Purjeesta ei näille aluksille siis ole suurta apua. Tawallisesti wedätetään ne hewoisilla, yhdellä tahi parilla, harwoin useammalla, ja hewoinen otetaan jo useasti kotoa kanssa. Harwemmin wedätetään parkkoja ihmisillä, mutta tälläkin keinoin näimme Laatokan kanawalla useampaa alusta kuletettawan. Miehiä oli kuusi kappaletta ikäskuin waljaissa kunkin parkan edessä; he näyttiwät wetäwän kaikesta woimastansa, sillä palkka maksetaan summassa koko matkalta, ja waikka heidän sanottiin työllänsä hywästi ansaitsewan, täytyy tunnustaani, että ihmis-arwoni tunsin muutamia tuumia supistuwan ihmisen näin juhtana nähdessäni. Kumminkin wetäjin, sekä ihmis- että hewois-juhdin, kuletetaan alusta pitkästä wetonuorasta eli jukosta, maston latwaan sidotusta, ja perä pidetään aluksesta joko hirmuisen pitkällä melalla eli wielä hirmuisemmalla hirsistä tehdyllä pyyryllä. Wastaan-tulijoista aluksista, kuin wetäjät kulkewat yhtä joki-wartta eli kanawan reunaa, selwitään siten, että toisen wetäjät seisahtuwat, alus juoksee entistä wauhtiansa eteenpäin ja wastaan-tulija laskee sen löyhenneen, weteen painuneen jukon päällitse, joten wiiwytystä ei tule minkäänlaista. Wähän waikeampi on ohitse-pääseminen seisowista aluksista. Jos tämmöisessä ei ole mastoa, niin annetaan jukon juosta pitkin alusta, jonka miehet saawat waroittaa, että se eteenpäin mennessään ei tempaa mistä airoa, mistä wesi-pyttyä, mistä mitäkin irtonaista kalua kanssansa weteen. Waan kuin seisowassa aluksessa on masto, ei jukkoa käy sen ylitse nostaminen, waan se

päästetään irti wetäjistä, kootaan alukseen ja wiskataan ohitse päästyä taas wetäjille, joita, kuin ne hewoisia owat, pienoinen poika on ajamassa.

Pähkinälinnaan tultua oli jokaisella etemmäksi matkaawalla ensimäisenä huolena hankkia itsellensä sia kello 3 Uuteen Laatokkaan lähtewihin matkustawia kulettawiin aluksiin, joita muukalaisella, Hollanninko kielestä lainatulla nimellä kutsutaan treschkot. Sen tehtyä oli jo pahoin naukuwan watsankin waatimuksia aika tyydyttää ja tilaisuus hywä lähellä olewassa "traktirissa." Joka ruokailtuansa täällä ei ruwennut kuuntelemaan tupa-urkujen epäiltäwää ihanuutta, jota kaikissa wenäläisissä rawinto-paikoissa saapi kylläksensä ja wähän liiaksikin kuulla, pakeni takaisin treschkotiin kalujansa katsomaan ja uutta kulku-neuwoa lähemmin tutkimaan. Waan sen lähtemiseen on wielä runsasta puoli tuntia aikaa, ja ewääksikin, sillä treschkotissa ei myödä muuta kuin wiinaa ja tsajua, näitä kahta ainetta, joitta ei huonoinkaan musikka tule toimeen, ewääksikin olet jo kanawan rannalla istuwilta ämmiltä ostanut pullia ja suolatta paistettuja wereksiä siikoja, joiden mauksi ämmä on eri maksusta likaisilla hyppysillänsä likaiseen paperiin wielä likaisempia suoloja antanut. Näin ihan walmisna ollen et tiedä mitä tehdä, sillä treschkotin kannella istuminen käypi ikäwäksi jo siitäkin syystä, että rannalta tungeksen ympärillesi kymmen-kunsin kerjääjä-akkoja, jotka kiskowat sinulta kukin kopeekan, mikä nuoruuttasi kiittämällä, mikä hywää morsianta toiwoen, mikä powaamaan tarjotellen. Näistä ahdistuksista et pääse muuten kuin että lähdet wähän käwelemään pitkin joki-wartta ja rannalta käsin katselet joen suussa saarella olewata Pähkinälinnaa, johon aikasi ei enää riitä mennä. Tämän linnan rakensiwat Wenäläiset w. 1323, ja sitten oli se wuorotellen milloin Wenäläisten milloin Ruotsalaisten wallassa, kunne edellisét 14 päiw. lokak. 1702 pysywäisesti asettiwat lippunsa sen tornille. Paitse näitä entisten sota-retkien eläwyttäwiä muistoja herättää tämä linna myöhemmältä ajalta muistoja, jotka surkeudessa owat edellisten wertaisia, waan joilla ei ensinkään ole sitä wirkistäwää luontoa, jonka tunnet muistellessasi sodan tosin werisiä waan uljaita melskeitä. Luopuaksesi näistä ajatuksista woit linnan

ohitse pitkä-silmällä *) katsahtaa Laatokan merellenkin, joka sinusta on rakas, sillä se ja sen rannat, Newan ja Sywärin jokien wäliä lukematta, owat wielä kokonansa Suomalaisten wallassa, tämän meren rannalla olet jo ennenkin käynyt, elänyt, kukaties syntynytkin, warmaan ystäwiä, ehkäpä hellempiäkin tuttawia saanut, joille kaikille ennen edemmäksi poikkeamistasi woit lämpimän terwehdyksen mielessäsi lähettää. Waikka siis Laatokkaa rakastamme ja se näin muodoin meille kyllä on pontos euxeinos, täytyy kumminkin tunnustaamme, että se muun puolesta on oikea pontos axeinos. Koko sen laajalla ranta-alalla ei löydy yhtä ainoata kelwollista satamaa. Paraimmiksi sanottawat alusten lymy-paikat owat kuitenkin Suomen puolella, nim. Sortanlaks, Jaakkiman hamina, Sortawala, Walama ja Salmisten satama. Näistäkin on useampi aiwan waaratoin waan muutamilla tuulilla, toisilla taas owat alukset niissäkin suuressa waarassa, ja ilman sittä owat kaikkikin sywempi-kulkuisille laiwoille matalat ja hankalat tulla. Waan meren aawuus ja ranta-maiden mataluus tekewät, että myrskyt ja aalto harwalla merellä owat niin ankarat kuin tällä, jonka ohessa kulkua monin paikoin rasittawat hieta-matalikot, joita tuuli wielä kaiken pahan lisäksi ajaa paikasta paikkaan, ja joiden tilaa ja laajuutta siis ei koskaan päästä tuntemaan. Sentähden onkin meren-kulku Laatokalla hywin wähä-arwoinen. Suomesta en luule tätä mertä purjehdittawan useammalla kuin korkeintaan sadalla aluksella, ja niidenkin lastit owat wähästä arwosta, enimmäksi osaksi halkoja ja puu-tawaroita, kiweä Ruskealasta, Puutsalosta ja muistakin paikoin, kaloja ja joku wähä woita. Wenäjän puolella on tosin kulku suurempi Sywärin suusta Newaan, waan ei sekään ole kanawa-kulun rinnalla mistään arwosta. Laatokan suurin pituus on pohjasta etelään 194 wirstaa ja suurin leweys lännestä itään 119 wirstaa. Sywyyttä on sillä tawallisesti 10 syltä; waan muutamin paikoin pohjaisemmassa osassa 165:kin syltä; Konewitsan saaren ja Sortanlahden wälillä on paikoin 25 ja wähää pohjaisempana jo 55 syltä.

*) Pitkä-silmäksi kutsutaan yli koko Wiron ja Inkerinmaan sitä kalua, jolla meillä on muukalainen kiikarin nimi, eli se wielä hankalampi, uudesta tehty sana kurkistin.

Mutta treschkotin kello on jo soinut kahdesti, — nyt soi se kolmatta ja wiimeistä kertaa, jättäkäämme siis Laatokka ja Pähkinälinna kaikkine muistoinensa hywästi ja kiiruhtakaamme uuteen kulku-neuwoomme. Treschkot on noin 20—30 kyynärää pitkä ja 6—10 kyyn. leweä wenheen tawoin rakennettu alus. Sen alimmainen, pohjaa likin osa on katettu ja jaettu tawallisesti neljäksi kajuutaksi, joista kolme kokimmaista owat rikkaampia kulkijoita wasten ja maksawat Pähkinälinnasta Laatokkaan (104 wirstaa) 3 ruplaa hop. kappale, waan perää lähinnä olewa on aluksen kulettajien asunto ja kannella kulkewien yhteinen lymy-paikka. Näiden kajuuttain katto on nim. tasainen, kaide-puilla ja penkeillä warustettu, ja tässä kulkee noin 30—50 henkeä semmoisia matkaajia, jotka eiwät woi eli tahdo mainitulta matkalta enempää kuin 30 kop. hop. maksaa. Koko rakennus muistuttaa mieleesi niitä kuwia Noan arkista, joita pipliän-historiassa olet nähnyt, joka yhtäläisyys meille käwi sitä merkittäwämmäksi kuin meidän matkatessa satoikin hirmuisesti. Noan monen-laatuisista eläimistä jos meidän aluksesta muut lienewät pois jätetyt, niin ei suinkaan sikaa ja sen luontoa sikaisuutta ole unhotettu. Muihin aluksiin nähden kulkee treschkot kiireesti, sillä sitä wedätetään kahdella hewoisella. jotka noin parin eli kolmen kymmenen wirstan päässä aina otetaan uudet. Myös kulkee se läpi yön, mutta kumminkin meni matkalla Laatokkaan, jota etemmäksi treschkotit eiwät kule, lähes wuorokaus aikaa, ja 4 eli 5 wirstaa on se matka, jonka se tunnissa siirtyy eteenpäin. Kajuutat owat sangen hywät, niissä on kaksi miehen-maattawaa sohwaa, pöytä ja pienoinen ikkuna. Kuin matkalaisia yhdessä kajuutassa on kolme, niinkuin meitä edellä mainitun kauppa-miehen ja hänen puukhollarinsa kanssa oli, niin wiettää kolmas yönsä lattialla, joka onni meistä kohtasi wiimeksi nimitettyä. Kauniilla ilmalla on kulku näissä aluksissa sangen hupainen, waan sateella, jota meidän kulkeissa kesti 3/4 osaa matkaa, ahtautuu kannella kulkijoita, jotka kaikki eiwät sowi yhteiseen kajuuttaan, siihen kaitaiseen solaan, johon herras-kajuuttain owet aukeewat, ja heidän sorinaltansa, pajatukselta, toralta ja kirouksilta ei lempokaan tahdo tulla toimeen.

Aluksesta näin puhuttuani pitäisi muuan sana sanoa itsestä matka-wäylästäkin. Se on, niinkuin hywin tiedät, Laatokan ka-

nawa, menewä pitkin Laatokan rantaa Newan alusta Wolhowan joen suuhun. Stuckenberg kertoo, että Pietari Ensimäinen rakentaen uutta kaupunkiansa tuli ajattelemaan waarallisen Laatokan kanawalla kiertämistä siten, kuin kaupungissa talwen tultua elo-aineet aina nousiwat niin kalliisen hintaan, että köyhempää rahwasta useampina talwina kuoli tuhansin hengin nälkään. Kulun kewentämisellä jokia myöten ja mainitun järwen wälttämisellä oli toiwottawa maan sisä-osista enemmän tulewan niiden tuotteita pää-kaupunkiin, joten hinnat laskeutuisiwat ja kaupungin olisi mahdollinen enetä. Tässä ajatuksessa ei Pietari erehtynytkään, ja kanawan työhön käytiin käsin w. 1718. Teettäjien pettuus ja muut esteet tekiwät, että hän ei itse ennättänyt nähdä tekoansa walmisna, sillä wasta 1731 awattiin se kulettawaksi koko pituudeltansa. Sen kaiwamiseen käytettiin sekä päiwäläisiä että sota-miehiä, joita jälkimäisiä työssä oli toisin ajoin kymmenin tuhansin miehin, mutta ruotsalaisista sota-wangeista, joita muistan lukeneeni tässä työssä käytetyksi, ei Stuckenberg kanawan historiassa mainitse mitään, ja luultawa onkin, että sota-wankia ei pantu näin lähelle koti-maansa rajaa irtonaisin käsin työtä tekemään. Tämä kanawa yhdistää, niinkuin sanoimme, Wolhowan Newan kanssa, ja sen kautta aukesi kulku tuotteille Wolhowan, sen syrjä-jokien, Ilmajärwen ja siihen juoksewien monien ja suurten jokien tienoilta. Wielä suurempi tuli hyöty tästä kanawasta sen yhdistettyä Wyschnij-Wolotschok'in kanawan kautta Wolgan latwojen ja näin muodoin Kaspian meren kanssa, joka kanawa kaiwettiin melkein yksiin aikoihin edellisen kanssa. — Toinen, keskimäinen ja suorin Wolgajoen yhdistys Laatokan ja Itämeren kanssa on Tihwinan-kanawan kautta, joka yhdistää Laatokkaan wähän idempänä Wolhowan suuta lankeewan Säsjoen eräiden Wolgaan menewien wesien kanssa, ja joka tuli walwiiksi w. 1812. Säs'in ja Wolhowan suut juoksuttaa toisiinsa pitkin Laatokan rantaa 10 wirstan pituinen, w. 1802 walmiiksi saatu Säs-kanawa. Wielä kolmas tie Wolgasta Newaan on Marian-kanawa, joka yhdistää Bjelo-oseron ja Oniegan järwet, josta jälkimäisestä Sywäri juoksuttaa weden Laatokkaan, ollen edellinen Wolgan syrjä-jokien kanssa yhteydessä. Tämä kanawa walmistui w. 1808. Sywärin suusta

taas kulkee Sywärin kanawa pitkin Laatokkaa Sääs'in suuhun, joka kanawa tuli walmiiksi w. 1810. Edellä mainittu Tihwinan-kanawa on myös yhteydessä Wienajoen (Dwinan) kanssa, ja sen kautta Itämeri Wienanmeren (Walkean meren) kanssa. Näin selitettyäni lyhykäisesti kaikki ne wesi-yhteydet, jotka Laatokan kanawaa myöten saattawat tawaransa meren rantaan, en enää luulekaan ihmettelewäsi sitä mahdotointa liikettä, joka tällä kanawalla on. Enin sitä myöten kulkewa tawara on eloa, hedelmiä, nahkoja, pellawasta, liinaa, puu-tawaroita, halkoja ja kiwiä, ja juuri näiden tawaroiden tähden, jotka useasti lastataan awonaisiin parkkoihin ilman erinäisittä laita-peitteittä, on myös kielletty kanawalla höyry-aluksia käyttämästä, koska niistä nousewat kipunat woisiwat tämmöisten alusten kalliit lastit walkean waaraan saattaa. Tämä tulen kielto on niin kowa, että treschkotissakaan ei kannella saa tupakkaa eikä edes sikariakaan polttaa, ja meidän matkatessa oli päällikkö, joka tämmöisistä rikoksista on wastuun-alainen, saada sakkoa 25 rupl. hop. siitä, että eräästä katsastus-paikasta oli nähty miehen treschkotin kannella sawuja wetelewän. Päällikkömme koki kumarrellen ja nöyrällä puheella lemmitellä sen ala-upsierin wihaa, joka häntä tästä nuhteli, ja onnellisesti ohitse päästyä tyhjensi hän kirouksilla ja sadatuksilla, joista Wenäjän kieli on niin sanomattoman rikas, kymmenin ja sadoinkin kerroin hätänsä sen musikka-rukan päälle, joka syy-pääksi löydettiin.

Näitä ja muita asioita oli treschkotissa hywää aikaa katsastaa ja miettiä. Matka-kumppalistani käwi aika wielä ikäwämmäksi kuin minusta, ja hän oli jo lakkaristansa näyttänyt minulle korttiakin, joilla muka aikaa lyhentää. Waan tähän huwitukseen en wiihtinyt puuttua, ja pian saikin kortti-kumppalin eräästä Saksalaisesta, joka eli missä kussa Wolhowan tienoissa ja jolla oli toimena halkojen ostaminen ympäristöltä ja niiden Pietariin kulettaminen, josta etuja kehui sangen suuriksi. Hän oli wielä nuori mies ja wasta 6 wuotta sitten Lihwinmaalta tänne tullut, waan oli jo niin tottunut maahan ja sen tapoihin, että käytöksessänsä oli milt'ei wenäläisempi kuin Wenäläiset itset. Laatokan kaupunkiin tultuamme oli minulla ensi työnä kuulustaa, tokko Latina-Pellolle lähtewiä aluksia eli wenheitä oli kau-

pungin rannassa. Tämmöinen löytyikin pian, pienoinen kolmilaita wenhe, keski-kohdalta katettu molemmin päin awonaisella katoksella. Waan kuin omistaja tahtoi minulta tästä matkasta neljää hopea-ruplaa, kuin edellensä ilma oli sateinen, tuulinen ja kylmä, niin päätin suostua entisen matka-kumppalini tarjoon ja hänen kanssansa maata myöten lähteä, warsinkin koska maamatka paitse muitta eduitta tuli huokeammaksi kuin wenehin meneminen. Kumppalini hankki matkallemme niin kutsutun tarantas'in ja piankin olisimme tästä hywästä paikasta olleet walmiit lähtemään, ell'ei Saksalainen, joka kortti-huwituksesta ei wielä ollut kylläänsä saanut, olisi kiusannut kumppaliani tälle siihen asti ei hywää onnetarta wielä uudellensa koettelemaan. Jo treschkotissa oli nim. toinen heistä ikäskuin leikin wuoksi „pannut lautaan“ kymmen-kopeikaisen, joka pian oli ruplaisiksikin kaswanut. Heidän pelinsä ei ollut wiisaampi sitä, jota meillä siaksi kutsutaan, waan sen lopetettua wiimeinkin myöhään illalla, luopui Saksalainen isommasta raha-summasta kuin koko minun matka-kassani oli, eikä hywällä mielellä meiltä jää-hywäisiä ottanut. Hänestä erottuamme läksimme yötä myöten matkalle. Itsestä Laatokan kaupungista, joka elää paraastansa läpi-kulkewien parkkojen kostitsemisesta, en woi muuta sanoa kuin että sen kiweämättömät kadut sateisina aikoina owat kurjat kulkea, ja että kellä pitkä-wartiset woide-nahka-saappaat on, se pääsee Laatokankin kaduilla ilman jalkojansa märäksi saamatta eteenpäin. Muuten on Laatokka hywin wanha kaupunki, sillä jo Wenäjän waltakunnan perustaja Rurik asettui ensin tähän paikkaan ja rakensi sen. Silloin oli se kuitenkin paria kymmentä wirstaa poikempana merestä, jolla paikalla, nykyisen Uspenskojen kirkon seudussa, wieläkin sanotaan löytywän jäännöksiä. Nykyisen eli uuden Laatokan asetti Pietari Ensimäinen tähän Wolhowan suuhun. Tämä joki, jonka yli meidät saatettiin nuoraa myöten wedettäwällä lautalla, on leweä kuin järwi ja yön hämärässä näyttiwät sen rannat kauniilta. Wolhowan itä-puolella on maa matalaa, tasaista, enimmäksi osaksi metsätöintä aina Sywärin suurelle syrjä-joelle Ojat'ille asti, jossa se ylenee wähän ja kaswaa männyikköä.

Ladeinoje-Polessa, karjalaksi Latina- eli Lotina-Pellolla, joka on pieni piirikunnan kaupunki (ujesdnij gorod) Sywärin warrella, oli aikomukseni ruweta muutamiksi wiikoiksi asumaan, osittain erästä alettua työtä päättääkseni, osittain myös paremmin Wenäjätä oppiakseni. Waan tässä rähjässä ei woinut kunnon korttieria löytää, jonkatähden en kauan arwellutkaan, waan päätin heti pitentää matkani aina tänne Petrosawodsk'iin, karjalaksi Sawodoille, asti. Täältä kuwernöörin olo-paikasta toiwoin muassani wietäwien awustus-kirjojen kautta woiwani läänin-hallitukselta saada jonkunlaisen käskyn maalla olewille ala-wirkamiehille auttaa minua matkassani, ja ilman sittä tiesin pohjais-Tschuudein eli Wepsäläisten pohjaisimman ryhmän, jonka ensimäisekssi työ-paikakseni olin katsonut, olewan waan 60 wirstaa etelään päin tästä kaupungista. Matkastanikaan en kauan epäillyt lähteäkö Sywäriä myöten sen suuhun asti Oniegan rannassa ja siitä maisin Petrosawodsk'iin, eli Aunuksen kaupungin ja maan kautta maata myöten, sillä Aunuksessa toiwoin tapaawani täällä eläwiä luteerin-uskoisia Suomesta tulleita Suomalaisia, joiden tilan tiedustamista katsoin welwollisuudekseni, ja toiseksi tahdoin myös wähän kuunnella Aunuksen Karjalaisten kieltä, waikka sen tutkiminen nyt ei juuri tarkoituksenani ollut.

Erottuani hywästä matka-kumppalistani, joka läksi edellensä Wytegraan päin, alkoi stantsan (postipaikan, kestikiewarin) isäntä tarjota minulle hewoisia ilman podoroschnatta eli tie-kirjatta, ja tingittyäni kyyti-rahan kolmatta osaa huokeammaksi ensi waadintoa päätinkin häneltä hewoiset ottaa, joista tosin tulin maksamaan wähän enemmän kuin jos podoroschna olisi ollut, waan joten pääsin waiwasta ruweta sitä ja sen antaja-wirkamiestä kaupungilta etsimään. Juuri poies lähteissäni tuli nuori mies hywän-laisessa asussa sisä-huoneesta hoippuen ulos, ja pyysi minulta anteeksi, että tultuamme stantsaan ja nimiämme ylös-kirjoitettaessa häneen oli noussut se syntinen ja pakanallinen ajatus, että minä, jonka nimi hänestä oli niin oudolta kuulunut, olisin anglitschanin (engelsmanni)! Tätä ajatusta ja sen kanssa seuraawata pelkoa oli hän jo kokenut liewitellä parilla kolmella wiina-ryypyilläkin, waan kuinka suuri oli hänen ilonsa, kuin oli kuullut Wenäjän kieltä puhuwani, ja kuinka suuri eikö hänen

katumuksensa ollut, oikea-uskoisesta eli toki oman tsaarin alamaisesta miehestä niin hirmuista ajatelleensa! Pian tuli hän kumminkin tuntemaan että tosin olin jälkimäinen, josko oikea-uskoisuuden onnestakin täytyi ollani ulkona, mutta hänen hywätahtoisuutensa ei siitä wähennyt; hän oli muka itsekin käynyt wieraassa maassa, nim. Libaussa, jossa oli ollut isänsä (Pietarin kauppa-miehen) ulkomaalta tulewia tawaroita wastaan-ottamassa, ja jossa häntä sinä yhtenä yön-seutuna, jonka siellä oli wiettänyt, hirmuinen ikäwä oli waiwannut, kuin ei muuta ollut maan kielellä osannut lausua kuin: ihh weiss nit. Sekä ikäwätäni haihduttaakseen että loukkaustansa hywäksi tehdäkseen tahtoi hän nyt kostitsemisen pyhää welwollisuutta minua kohtaan täyttää, ja leppyjäis-kannut woin itse walita joko wiinana eli rommina. Loukkauksen, kuin se ajatusta ulommaksi ei ollut tullut, woin hänelle kernaasti anteeksi antaa, mutta leppyjäiskannuille en ruwennut jäämään, waan otin uudelta ystäwältäni kiireimmän mukaan jää-hywäiset ja läksin pois.

Sywärin joki on Lotina-Pellon kohdalla, jossa Aunukseen päin menewä saatetaan lautalla yli, kapeampi kuin sen wäkewä syrjä-joki Ojat, jonka poikki olimme muutamia kymmeniä wirstoja ennen Lotina-Pellolle tultua kulkeneet. Tien warrella Aunukseen päin ei Sywärin pohjais-puolella ole kuin yksi kylä Wenäläisiä. Jo toinen kylä, Mägrä nimeltä, noin 40 wirstaa joelta, on Karjalaisia, jotka kieltänsä kutsuwat Aunuksen eli Liwwin kieleksi, ja joiden ala täältä saaden ulottuu pohjaan päin aina lähelle Wienan mertä ja Lapin rajoille, ja lähelle Oniegan mertä itää kohti. Paitse kielessä, näössä ja tawoissa eroawat Karjalaiset käytöksessänsäkin Wenäläisistä naapuristansa ja uskolaisistansa. Karjalainen ei kumartele eikä liwertele niinkuin Wenäläinen, ja kaluistansa woipi matkalainen olla täällä yhtä huoletoinna kuin Suomessakin. Jutellakseni Mägrän stantsan wanhan isännän kanssa jäinkin tähän yöksi ja Lotina-Pellolta olewa kyyti-mieheni sopi hänen kerallansa, että tämä seuraawana aamuna saattaisi minut loppu-matkan (10 wirstaa) Aunukseen, johon asti edellisen oli minua kyydittäwä. Näiden Karjalaisten kieli on jo hywin wenäläistynyttä, joka ei ihme lienekään. Ukko jutteli ennen „pajatetunkin“ (lauletun) Liwwiksi,

waan nykyisen rahwaan sanoi hän waan laulawan wenäjänkielisiä "pajuja" (lauluja). Entiseen aikaan oli Sywärin pohjais-warsi ollut kokonansa Karjalaisten wallassa, waan Pietari Ensimäinen, joka Sawodojen laitoksia rakentaessansa useasti matkasi sinne ja kerran ratsain kulkiessansa Lotina-Pellolta suoraan Sawodoille oli lähellä Sywäriä tawannut kylän, jossa häntä ei oltu „ellennetty" (ymmärretty), oli antanut käskyn, että kaikkein Karjalaisten piti Wenäjän kieltä oppia, jota käskyä ei kuitenkaan jaksettu täyttää muualla kuin Sywäriä lähinnä olewissa kylissä ja näin olisiwat näiden asujat Karjalaisista Wenäläisiksi muuttuneet, näin wenäläisyyttä muuhunkin Karjalaan enemmän tullut. On näiden eteläisten Karjalaisten kielessä toistakin wierasta ainetta, nim. tschuudilaista eli wepsäläistä, warsinkin idempänä, Pyhäjärwen pogostalta alkain aina Sawodoille asti. Tämän seurakunnan tienoissa kulkee se Suomen maan-selästä tulewa mäki-harjanne, joka katoo Sywärin ja Oniegan seuduissa, ja saattoi entiseen aikaan olla Wepsäläisten ja Karjalaisten rajana, sillä heti sen itä-puolella tapaat kielessä sen muutoksen, että esim. d, jota Karjalan kielessä ei löydy, kuuluu hywin puhtaasti ja selwästi (meiden, teiden, andan, kandon), ja että rahwas kutsuu kieltänsä Lyydin kieleksi ja itsiänsä Lyydiköiksi, jolla nimellä minuakin kunnioitettiin. Puhtaita Tschuudeja (Wepsäläisiä) näiden tienoitten asujat eiwät kuitenkaan ole, waikka wepsäläinen aine heidän karjalaistuneessa kielessänsä on epäilemätöin ja heti tuntuwa. Wepsäläisiä, joita täkäläinen rahwas toden mukaan tietää eläwäksi etelään päin Sawodoilta, kutsutaan täällä Schoksalaisiksi, ja kartalle katsoessani löysinkin näiden mainitussa ryhmässä Schoksa-nimisen kirkkokunnan ja saman nimen olen eräällä pienellä, Sywäriin juoksewalla joella läänin etelä-osassa nimenä tawannut. Wepsäläis-nimeä ei tuntenut kukaan, eli sanottiin Wepsäläisiksi pohjempana eläwiä Karjalaisia. Wasta, paremmat tiedot asiasta saatuani, tahdon sen sinullenkin tarkemmin selittää. — Mainitulta Mägrän ukolta sain myös tietää, että täkäläisten „Suomalaisten" (luteerin-uskoisten) ylewin mies Jörän Turunen, josta Pietarissa jo olin kuullut, warmaan oli huomenna tawattawa Aunuksen kaupungissa.

Täällä on nim. tori-kaupan laita aiwan toisin puolin kuin meillä. Täällä kulkee talon-poika kaupunkiin ei myömään waan ostamaan, sillä wiikon tarpeet lihassa, woissa, kalassa, „kartohwelissa“ ja muissakin aineissa haetaan aina pyhänä Aunuksen „rinkalta“ (torilta). Myös keräytyy rahwas tänne huwituksen wuoksi ympäristön metsä-kylistä, ja illalla lopettaa jokainen juhlansa niin, että juopi maan-tien warrella olewissa kapakoissa päänsä täyteen koko wiikon edestä. Tämä elämän-laatu on luteerilaisillakin tawaksi tullut, ja sentähden woi niitä, niinkuin sanottu on, huomenna joukolla tawata Aunuksessa. — Aamulla warahin läksimme siis isännän kanssa liikkeelle, waan tietämättäni löysin „telegalla“ kaksi matka-kumppalia, joista ei minulle oltu mitään wirkettä. Toinen, joka istuihen rinnalleni, oli wiinan-myöntioikeuden wuokranneella puukhollarina ja palasi nyt Lotina-Pellon tiellä olewien kapakkojen wiikko-tuloja keräämästä Aunukseen, ja toinen taas, ukon wiereen ajajan-istuimelle ruwennut, oli hänen apulaisensa. Koska heidänkin kauttansa woin jotakin tietoa saada maan elosta ja olosta, niin annoin heidän olla paikoillansa, ja wiina-puukhollari oli niin hywä ja pyysi minua korttieriin luoksensa. Myös oli hänen ilta-puoleen mentäwä Sawodojen tietä myöten 45 wirstaa yhdenlaiselle asialle kuin nykyinenkin matkansa oli ja tarjoutui minulle edellensäkin matka-toweriksi ja kyydinosamieheksi, luwaten Aunuksessa hewoiset hankkia ja wakuuttaen koko Sawodojen tiellä podoroschnaa ei tarwittawan, josta raha waan menisi turhaan ja jota nyt pyhä-päiwänä ei saisikaan ennenkuin jos ilta-puoleen, pyhän ohitse mentyä. Näitä wiimeisiä lauseita en uskonut tosiksi, sillä nähtäwästi tahtoi hän waan minusta saada kyydin-puolentajaa itsellensä, jonka tähden en matkastakaan woinut mitään warmaa sanoa. Kaupunkiin tultua, jonka, muista pitkin Ylösen-jokea (wen. Olonka) olewista kylistä, eroitti waan eräistä maalatuista taloista ja niinkutsutusta gostinnoj-dwor'ista (kauppa-kartanosta), alkoi rahwasta kokoutua torille, jonne minäkin läksin heidän elamoitsemistansa katsomaan, edellä mainittua Turuista kuulustelemaan ja häneltä täällä eläwien maan-miesteni tilaa tiedustelemaan.

Näistä sain piankin yhden käsiini ja sen awulla löytyi Turunenkin. Hän niinkuin muutkin täällä eläwät Suomalaiset

owat tänne tulleet nälkää pakoon köyhemmästä kotimaasta ja olekſiwat kasakoina eli päiwäläisinä täkäläisten talonpoikien työssä, joten työn-tekijä mies woipi kesässä ansaita noin 25—40 hopearuplan paikoille. Useammat näistä maan-miehistämme owat kotoisin Karjalasta (Ilomantsin, Pielisen, Nurmeksen ja Liperin pitäjistä); Sawolaisia ei täällä taida olla kuin juuri joku nimeksi. Enimmät heitä eläwät Aunuksen piirikunnassa, wähempi osa Sywärin joella alusten ja lauttojen kulettajina, ja wähin muissa osissa tätä lääniä. Harwalla on oma mökkinsä, sillä ansiot menewät kädestä suuhun, waan leiwässä kertoiwat hywin pysywänsä. Sitä wastaan on hengellisestä rawinnosta suuri puutos. Ennen oli Nowgorod'ista käsin Saksalainen luteerin pappi kerran kesässä käynyt Aunuksessa, lapset ristinyt, parikunnat wihkinyt ja haudat siunannut. Waan kuin tämä pappi ei ollut sanaakaan Suomen kieltä eikä edes Wenäjätäkään osannut, niin arwaa jokainen, kuinka wähän hänestä oli apua ja lohdutusta heidän hengelliselle tilallensa. Niin joku aika takaperin määrättiin Suomessa erityinen pappi niitä luteerilaisia warten, joita elää wenäjän-uskoisissa seurakunnissa pitkin rajaa, ja tämä (tätä nykyä wara-kirkkoherra Dawid Sirelius, jonka olo-paikka taitaa olla Pitkärännan ruukki) on hywä-tahtoisuudesta ruwennut kerran wuodessa käymään Aunuksenkin luteerilaisille saarnaamassa. Waan wielä näinkin on näiden poloisten hengellinen tila surkea, sillä kuinka paljo woipi 7 eli 8 sataa henkeä, joka määrä luteerilaisia Suomalaisia täällä kaikkiansa on, nauttia yhtä ainoaa opettajaa parissa eli kolmessa päiwässä wuodessa? Ja näin ei ihme olekaan, että joku jo kreikankin uskoon on mennyt, sillä Karjalaiset pilkkaawat luteerilaisten uskoa ja „mainittelewat (wiekoittelewat) heitä niinkuin kehno (piru) sielua," joten eräs waimo lausui, isäinsä uskosta luopumaan. Olletikin kuuluwat täällä syntyneet lapset, jotka parempaa eiwät ole nähneet, olewan taipuisat Wenäjän uskoon, sillä lapsia, jotka jalalle päästyänsä lähetetään joko kerjäten eli muuten henkeänsä elättelemään, ei wanhemmilla ole suurta tilaisuutta opettaa eikä hoitaa. Tässä asiassa on nimitetty Turunen kuitenkin paljon hywää waikuttanut. Hän on nim. useampia kymmeniä wuosia takaperin ruwennut wähäistä maksua wastaan lapsia joutoajoillansa opettamaan, ja monen täkäläisen Suomalaisen onkin

luku-taidostansa häntä kiitettäwä. Waiwastansa ei Turunen, paitse sitä hywin wähäistä minkä lasten wanhemmat owat woineet häntä korwata, ole saanut muuta kuin kerran 85 ruplaa hop., joka raha hänellä annettiin Suomen ministeriltä Pietarissa enemmin sen wuoksi, että hän toimittaa lukkarinkin wirkaa jumalan-palwelua pidettäessä. Turunen on pieni, teräwä-näköinen ukko, lasten opetukseen kuitenkin jo liian wanha ja kukaties wähän ryyppyynkin menewä. — Lasten opettaminen ja jumalisuuden harjoittaminen on waikea senkin puolesta, että kirjoja on wähä ja niiden saanto mil'tei mahdotoin. Minulla oli muassani heille muutamia testamenttejä, ja sanoilla ei woi kertoa sitä iloa ja onnea, joka niille hywille lukijoille tuli, joille Turunen nämä jakoi. Siunaukset minulle ja niiden lahjoittajalle, eräälle Amerikkalaiselle kauppa-miehelle Pietarissa, oliwat loppumattomat, ja muuan näistä onnellisista, nuori täällä syntynyt waimo, työnsi minulle wäkisen wasta-lahjaksi puoltatoista syltä pitkän puna-kirjoilla päitetyn pyyhe-liinan, tawalliset Karjalassa, jonka wiimein otinkin wastaan sen hywän sydämen tähden, jolla se annettin. Jos maamme kirjan-kustantajat tahtoisiwat näiden wieraassa maassa eläwien köyhien maan-miestemme walossi kustantamistansa kirjoista lahjoittaa joita kuita kappaleita, niin luulisin heidän harwoin siunauksesta niin rikkaan työn sekä heille itsillensä että kansa-ihmisillensä tehneen kuin tämä olisi. Lahjoitettawat kirjat saisiwat olla mitä lajia tahansa, waan arwattawasti olisiwat kelwolliset hengelliset kirjat saajille rakkaimmat. Lähettää tämmöisiä lahjoja woisi edellä mainitulle wara-kirkkoherra Sireliukselle Sortawalan kautta, jonka mielellänsäkin luulen waiwaksensa ottawan niiden jakamisen Aunuksessa. Toinen anomus, jonka heidän puolestansa kannan Suomen maalle, waan jonka täyttämystä en uskalla toiwoa, olisi se, että heitä Esiwallan puolesta autettaisiin jonkunlaisen rukous-huoneen joko rakentamiseen eli edes hyyräämiseen *). Jumalan-palwelua on tähän asti pidetty jossakussa kerraksensa hyyrätyssä isommassa huoneessa Aunuksen

*) Tämä toiwo on iloksen wiime wuosina toteutunut. Suomen hallitus, niinkuin kuulen, on ostanut Aunuksen kaupungissa maan kirkon ja pappilan siaksi ja määrännyt 500 hopea-rupl. wuosi-palkaksi warsinaiselle papille tässä maassa.

kaupungissa. Hyyriä on useasti pitänyt maksaa kymmenin ja kaksintoista hopea-ruplin, ja koko rahwas-joukko ei ole kuitenkaan mahtunut sisään Jumalan sanaa kuulemaan. Ei taitaisi liika olla, jos maamme yhteisistä waroista joku 3 eli 5 sataa ruplaa tähän tarpeesen käytettäisiin, koska nämä Aunuksen luteerilaiset kumminkin owat maamme lapsia ja alamaisia ja wuotisen weronkin (4 hopea-ruplan paikoille) passi-rahana maksawat Suomen hallitukseen. Jos warsinainen herran-huone kerran tulisi hankituksi, olisi papin saaminen helppo asia, sillä yhden opettajan sanoiwat itsekkin ilman muiden awutta woiwansa hywästi palkita, ja nuorille, waikutusta isoowille pappiloille olisi täällä mitä soweljain työ-paikka. Lähetyksen asiaan pakanoiden kääntämiseksi wieraissa walloissa annetaan meilläkin lahjoja, joka tosin on kiitettäwä teko; täällä olisi lähetyksen keto oman maan rajalla, omien maa-miesten seassa, jotka tosin eiwät ole pakanoita. Eiwätkö jumaliset hywän-tekijät ja hywän-teon seurat tahtoisi näitä kurjia maa-miehiämme auttaa rukous-huoneen tekoon? He owat wielä yksiä Suomalaisia kuin kaikki muutkin koti-maan helmassa istuwat, onnellisemmat maa-miehet. Kato-wuodet ja tämän koto-maan kowa luonto owat heidät tänne ajaneet, ja waikka leiwän tosin owat täällä löytäneet, niin riippuwat heidänkin kantelensa paju-puilla, he istuwat hengellisessä surussa ja pimeydessä, ja useampi toiwoo koto-maan rakkaassa powessa edes wiimeisen lepo-kammion saawansa.

Turusen ja muiden Suomalaisten kanssa hywän osan päiwää wietettyäni, läksin wiimeinkin korttieristani uudellensa kaupungille, tiedustamaan kuinka podoroschnan saamisen laita oli; sillä ilman semmoisetta taika-kalutta ottawat kyyditsewät tawallisesti kaksin ja kolmin-kertaisenkin maksun kuletuksesta, jossa asiassa wiina-puukhollarini kiitosta Sawodojen tiestä en uskonut todeksi. Tultuani siihen wirka-paikkaan, josta tie-kirja oli lunastettawa, oli wirka-mies jo kerinnyt mennä kotiinsa, ja tänne mentyäni ei hän sanonut pyhä-päiwänä woiwansa sitä antaa; joka oli hänellä waan tyhjä, luusimisen tilaa aukaisewa, estelmys, sillä lakia myöten pitää tie-kirja antaa yölläkin. Luusimaan häntä en ruwennut, sen siaan otin taskustani kreiwi Armfelt'in minulle annetun awustus-kirjan, jossa hän waatii wirka-miehiä ja -kuntia

minua edespäin auttamaan, ja tämän kirjan luettuansa olikin wirka-mies heti walmis lähtemään wirka-huoneesensa, mutta neuwoi minun sitä ennen menemään poliisi-mestarin tyköön ja siltä kirjallisen luwan tie-kirjan antamiseen hankkimaan. Poliisi-mestari, wanha hywän-tahtoinen ukko, pani kohta suoritettuani kartta-rahan „piisarinsa" tätä kirjaa kirjoittamaan, ja sitä odottaessani oli hän hywä ja tarjosi tupakkaakin, kuitenkin wasta sen jälkeen kuin hänen läsnä olewalle rouwallensa surkeasti murretulla kielellä olin saanut selittäneeksi, kuinka julman paksut ja missä hirmuisessa ase-woimassa Weaporin muurit oliwat, ja että Dundas warmaan oli sarwensa taittawa, jos niitä käwi puskemaan. Wiina-puukhollari ei ollut uskoa silmiänsä, kuin näki tie-kirjan kädessäni; hän oli tingannut ja tuottanut hewoiset meille walmiiksi. Waan nyt olin minä matkan isäntänä ja huokeammasta saatawille posti-hewoisille otin hänen waan sillä wäli-puheella, että yksinänsä suoritti kolmannen hewoisen makson; sillä parilla, tawallinen hewoisten määrä yhdelle ja kahdelle matkustawaiselle, ei kewäisen ja syksyisen tie-rikon aikaan saa kulkea kuin yksi henki, ja kokonansa kieltää häneltä tätä etua en tahtonut, koska olin hänen luonansa päiwän asunut.

Tästä kulki matkani wähillä katkelmilla yhtä suoraa 15 penin-kulmaa aina tänne Sawodoille asti. Keskojärwen ja Pyhäjärwen posti-paikkojen wälillä tuli melkein keski-kohdalla minulle matkustawa herras-mies wastaani. Kyyti-pojat rupesiwat kuletettawien waihtoa tuumaamaan, ja kuin minä karjalaksi wastasin poikani kysymystä, tokko tämmöinen waihto sai tapahtua, niin äkkäsi wastaan-tulija matkustaja Suomesta olewani, ja rupesi selwintä ruotsia puhumaan. Se oli maa-mittauksen päällikkö tässä läänissä, howi-neuwos L., josta minulle hänen kotiin palattuansa on paljon hywää ja apua itsekussakin kohdassa ollut.

Waan tätä enemmän en tällä kertaa uskalla kärsiwällisyyttäsi wäärin-käyttää ja lopetan jo wähäisten matka-seikkojeni kertomisen. Luonnosta Aunuksen ja tämän kaupungin wälillä sanon waan sen, että se on melkein yhdellaista hieta-kangasta ja suokkoa kuin Suojärwen seutu Suomessa. Edellä mainitsemani harjun tienoossa luulet jo Suomessa olewasikin, sillä sen tienoon mäet, lammit, kasket ja aidat, joita kaikkia Wenäjällä et näe missään,

tekewät tämän yhtäläisyyden hywin pettäwäksi. Waan pian muistuttawat kärrien hirmuiset täräykset yhtä osaa ruumistasi ja sen kautta koko olentoasikin, että tälle tielle ei ole suomalainen nimis-mies silmää luonut, ja aina itää kohti rientäwä matkasi sanoo, että Suomen päiwässä et wielä kaualle aikaa saa itseäsi lämmitellä.

Toinen Kirja.

Wosnesseniessä 10 p. elok. 1855.

Armas Ystäwä! Nimeä Wosnesenie, waikka se tässä maassa on hywin tuttu laweälta ympärinsä, et warmaan ole koskaan kuullut, eli kuullunnakin olet sen jo monta kertaa ennättänyt unohtaa. Jos kuitenkin aukaiset Suomettaren wuosi-kerran 1848 ja etsit numeron 3, niin olet Lönnrot'in siinä löytywästä matka-kertumuksesta näkewä, että tätä nimeä jo on ennenkin mainittu Suomen kielellä, jo tätä kieltä wasten matkustawaa Suomalaista jo ennenkin Wosnesseniessä nähty. Tämä paikka löytyy Sywärin suussa tämän joen lähteissä Oniegasta, on ennen ollut waan pienoinen maa-kylä ja waikka sillä ei wieläkään ole kaupungin oikeuksia, niin on se kumminkin paremmin rakettu kuin yksikään meidän pienemmistä kaupungistamme ja sen liike semmoinen, että harwassa Suomen kaupungissa nähdään enemmän rahwasta ja tuskin yhdessäkään niin paljo aluksia kuin Wosnesseniessä ja sen edustalla. Jo Lönnrot mainitsee, näyttääksensä tämän paikan liikettä, että siinä hänen matkatessansa löytyi ainoastaan wiinin-myöntä-paikkoja neljä kappaletta, mitä sitten muuta kauppaa. Waan siitä ajasta on paikka waurastunut monin kerroin, sillä muutamia wuosia takaperin awautui kaupan-kululle uusi Oniegan-kanawa, joka Wytegran joen suusta Sywärin suuhun kierrättää Oniegan meren, niin waarallinen kömpelille joki-aluksille, waan jonka poikki heidän ennen tämän kanawan walmiiksi saatua kumminkin täytyi waiwoin pyrkiä. Alusten päästyä Oniegan kanawasta muutetaan lastit Sywärin koskien tähden pienempihin aluksihin, joka tapahtuu Wosnesseniessä, ja tästä sen wilkas liike.

Waan kuin Wosnesenieſtä, sen moniſta kauppa-puodiſta, maſto-metsäſtä sen rannaſſa, niiſtä sadoiſta tuuhea-partaiſiſta kauppa-miehiſtä, jotka käwelewät sen ranta-kadulla odottaen jauho- eli pellawas-alukſiansa, ja joiden lihawat niſkat todiſtawat, että heillä kukkarot on wielä lihawammat, — kuin kaikiſta näiſtä ei liene tarwis sen enempää kertoani, niin käännyn kirjani pää-aineeseen matkaani. Ihmetellet kyllä, että sitten wiime kirjani kirjoitettua en ole kerinnyt matkata enempää kuin ne 130 wirſtaa, mitkä Sawodojen kaupungiſta on tähän paikkaan. Ja ihme olisi se ehkä itseſtänikin, ell'en tarkoin tietäisi, miten aika on mennyt. Sawodoilla wiipymiseni kaikkia syitä ei täſſä käy mainitseminen. Niinkuin edelliseſſä kirjaſſani mainitsin oli pää-tarkoitukseni täällä walmiſtella eräſtä ennen alettua työtä ja myös samalla Wenäläiſten keskeſſä eläen, heidän kieleensä ja tapoihinsa tottuani. Ja näiſſä katsannoiſſa en woikaan Sawodoilla oloani katua. Jälkimäiſtä tarkoituſtani waſten olin matkalla sinne tehnyt sen päätökſen, että koska tämä kaupunki on lähes 8 tuhannen hengen asuin-paikka, niinmuodoin isompi kuin Wiipuri, ja luultawa oli, siinä useampiakin rawinto- ja korttieri-paikkoja matkalaisia waſten löytywän, minä majani ottaisin waan niin-kutsutuſſa hartschewnaſſa eli talon-poikaiseſſa ruoka-taloſſa, joſſa hinnat olisiwat huokeat ja wenäjän kieltä woisi kyllin kyllä kuulla, jota waſtaan kalliimmiſſa, sakſalaisiſſa rawinto-paikoiſſa, joita Sawodoilla päätin löytywän useamman kuin yhden, käwisin waan kerran eli kahdeſti wiikoſſa awiisit lukemaſſa. Tämä niin kaunis päätökseni käwi, niinkuin moni muukin sitä laatua, turhaksi, sillä kohdateſſani, niinkuin edelliseſſä kirjaſſani mainitsin, Aunuksen ja Sawodojen wälillä maa-miehen L:n, sain häneltä tietää, että täſſä hywäſſä kaupungiſſa ei löytynyt yhtäkään rawinto-paikkaa, ei edes hartschewnaakaan, ja että korttieria niin muodoin oli waikea saada, waan erään porwarin, syntyänsä sakſalaisen ja nimeltä Vogel'in, sanoi hän kumminkin matkalaisille tekewän sen armon, että majanantamisella auttoi heidän kukkaroansa hoikemmaksi. Suloiset hartschewna-ajatukseni hajoisiwat siis kuin tuhka tuuleen ja kaupunkiin tultuani riensin herra Vogel'in taloon. Hinnoilla kuukauden eloſta hänen tykönänsä sowimmekin pian, waikka ensi iltana torasimme wähän siitä, että herra Vogel'illa makuu-siaksi

minulle ei ollut antaa muuta kuin wanha iän-ikuinen sohwa, jonka katteen wäriä oli mahdotoin eroittaa siihen pinttyneen lian paksuudelta. Tähän lisäsi hän wiimein kuitenkin, ainoastaan sen tähden että minä olin Suomesta, pienoisen pään-aluksen ja lakanan, jota kumminkaan koko olin-ajallani ei sen kowemmin muutettu, ja tästä saaden elimme kaiken ajan suurimmassa sowussa ja ystäwyydessä. Herra Vogel oli kotoisin Mecklenburg-Strelitz'istä ja wiraltansa leipuri. Hän oli 23 wuoden wanhana lähtenyt kotoansa Tanskanmaan ja Suomen kautta täällä Wenäjällä lykkyänsä etsimään. Pietarissa olikin jo saanut onnea helmasta kiini sen werran, että oli asettanut oman leipurikauppansa, waan sitten oli se taas ryöstäytynyt hänen käsistänsä, jonka tähden hän wielä kerran oli lähtenyt sitä etsimään ja wiimein asettunut Sawodojen kaupunkiin. Täällä olikin onnetar taas ilmestäinyt hänelle, tällä kertaa pienen Wenakko-tallukan muodossa, jonka kanssa herra Vogel oli myötä- ja wastoinkäymisensä yhdistänyt. Tämä hemmetär oli wielä minunkin Sawodoilla ollessani aika siewä, ja suki päänsä wielä nytkin kahdesti päiwässä pomada-woiteen kanssa, niin että emännän askelet, niinkuin sen pitääkin olla, „tippuiwat raswasta," ja hänen olentonsa ilmoittihen kaikille talon asujille hajulla, nim. hywällä hajulla. Lisäksi tämän hempeyden toi hän isänsä perintönä herra Vogel'ille talon eli, hänen nimeensä katsoen, pesän, josta moni tosin olisi woinut päättää häntä harakaksi, waan joka kumminkin oli tyhjää parempi. Moni olisi herra Vogel'in siassa ollut tytywäinen tähän onneen, waan niin ei hän. Waikka hän oli selwä wenäläinen, waikka äitin-kielensäkin oli jo niin unhottanut, että puhui sitä sangen huonosti ei hän koskaan woinut unhottaa kotoansa, niinkuin useampi hänen maa-miehistänsä tekee, waan ikäwöitsi suuresti sinne takaisin. Aina kuin joku matkalainen läksi hänen tyköänsä Pietariin päin, istui hän kauan aikaa portaillansa kallella päin, ja kiitti onnelliseksi sitä, joka pääsi „Europaan," joka herra Vogel'in mielestä alkoi Pietarissa. Näinä surullisina hetkinä walitti hän omaa kohtaloansa, joka oli sitonut hänen Sawodoille ja katui suuresti, ett'ei ollut edes Suomeen jäänyt, jossa rahwas hänestä oli ollut niin hywää, katui sitä enemmin, kuin minulta kuuli, että muutamat hänen

entisistä työ-kumppalistansa Helsingissä, jotka nimitti, oliwat leiponeet itsensä mahtawiksi porwareiksi ja suurten talojen isänniksi, jonka onnen muka hänkin warmaan olisi käsittänyt, jos olisi ollut älyä sinne jäädä. Tätä herra Vogel'in tyytymättömyyttä nykyiseen tilaansa elättiwät hänen weljeltänsä Mecklenburg-Strelitz'istä useasti tulewat kirjat. Tämä weli, perinyt heidän isänsä hewois-kaupan, oli laajentanut sen ja ulko-arwossa niin kohonnut, että muka oli ruhtinallinen talli-mestari ja että hänellä joka wiikko käwi wierasna maan ensimäinen ministeri, wieläpä toisinaan perintö-ruhtinaskin. Tähän korkeuteen oli nyt owi awoinna Sawodojenkin Vogel'illa, sillä se kaikessa muussa onnellinen weli oli lapsitoin, ja kirjoissansa lupasi hän ottaa weljensä pojan otto-pojaksi ja perilliseksensä, jos tämä perheinensä tulisi takaisin koti-maahan. Kiihoittaaksensa meidän Vogel'in muuttohalua oli weli myös kirjoittanut, kuinka hän warsin alkaen weljeänsä wasten oli ruwennut säästämään wiinia, ja kuinka hänen kellarissansa jo löytyi neljä sataa putellia wanhaa wiiniä weljen juoda tuliaisiansa. Herra Vogel'in kiihko päästäksensä Sawodoilta ei näin muodoin ollutkaan ihmeteltäwä, sillä tässä paikassa ei hän ukko-parka ollut maistanut märkääkään kelwollista, saatikka puhdasta, sekoittamatointa wiiniä. Entä sitten kotimaan olut! entäs sen soitot, sen tanssit ja muut huwitukset, joita herra Vogel täällä ei koskaan ollut nauttinut, waikka kyllä oli kuusi wuotta peräkkäin istunut ensimäisenä jäsennä kaupungin duumassa (magistratissa). Mutta kuinka päästä, sillä hän oli kahtalaisesti sidottu Sawodoihin? Hän oli nainut Wenakon, ja nainut Wenakon, jolla oli talo. Jospa rakkaudenkin woimaan woi sen werran luottaa, että se wetäisi waimon miehensä kanssa wieraasen maahan, jossa kieli, usko, tawat oliwat hänelle aiwan oudot, niin ei taloa kuitenkaan woinut telegalle nostaa, niinkuin sen pienen Wenakon. Ja taloansa oli Herra Vogel jo kaupinnut kokonaisen wuoden, waan turhaan. Juuri minun pois-lähtiessäni ilmautui wiimein ostaja, he syntyiwät hinnoilla, ja jo tänä syksynä lentää herra Vogel muiden matka-lintujen kanssa ilolla ja riemulla takaisin koti-maahansa, wieden muassansa siitä onnesta, jota hänen nuori mielensä sieltä lähtiessä niin hohtawilla karwoilla oli kuwastellut täällä tawattawan, ei paljon muuta

kuin poikansa ja pienen Wenakkonsa. Herra Vogel'in elämä-kerta kuwaa monen muunkin, warsinkin Suomalaisten, onnen etsimistä tässä maassa.

Mutta jo arwellet: näin emme pääse koskaan matkalle, loruteskasi herra Vogel'ista ja hänen suruistansa ja iloistansa. Tosi kyllä, mutta Sawodojen kaupungissa ei löydykään paljo muuta merkillisyyttä matkalaisen kertoa kuin herra Vogel, joka myös nyt eroaa siitä. Waan leikkiä puhumatta on tässä kaupungissa wielä kaksi muutakin merkillisyyttä. Ensinkin tykki-tehdas. Kaupungin läpi juoksewan pienen joen eli puron warrella tyynessä laaksossa on tämä paikka, jossa sodan kauheimmat kalut tehdään. Jos tässä yhdeltä puolen on huwittawa nähdä esim. kuinka sisus siihen rauta-pölkkyyn, josta tykki syntyy, ihmisen taidosta leikkautuu melkein yhtä keweästi kuin puuhun, on toiselta puolen surkea katsoa, millä taidolla, ahkeruudella ja tyynellä mielellä työ-miehet esim. taputtelewat kiini sen rauta-pelti-käärytn, jossa ne hirmuiset kartessit lykätään tykin sisään, ja joissa kussakin on kukaties sadoille loppunsa. Tehtaan pihalla seisoo pieni katos aituuksen kanssa, jonka sisässä löytyy kaksi tykkiä, säilytetyt muistoksi keisari Aleksanteri Ensimäisen käymisestä tehtaassa. Näistä on toinen muistollinen sen tähden, että keisari wähän aikaa oma-kätisesti teki työtä sen silitykseseä, ollen se kohta tykin pintaa, jota hän takoi, nyt hopea-lastoilla merkitty, toinen taas on merkillinen sen wuoksi, että se walettiin keisarin läsnä-ollessa ja sai nimeksensä: Pacificator Europæ *). Toinen rauhallisempi merkillisyys Sawodoilla on se kaunis kaupungin puisto tykki-tehtaan ja Oniegan wälillä kahden puolen mainittua puroa, jonka kiitoksekst lienee kyllä, jos sanomme, että se wetäisi wertoja Helsingin yhteiselle puu-tarhalla, jos waan olisi wähän suurempi ja jos nim. siinä löytyisi mitään, joka olisi sinne-päinkään kuin Kaisaniemi.

Ja nyt emme enää woi Sawodoilta mitään kertomisen arwoista löytää, jonka tähden olemme walmiit lähtemään matkalle, Wepsäläisten, Lyydikköjen eli pohjais-Tschuudein kieltä kuuntelemaan. Näiden piiri alkaa noin 30 wirstan päässä Sa-

*) Europan rauhan-tekijä.

wodoilta etelään päin pitkin Oniegan rantaa, jossa Schokſu (ei Schokſa, niinkuin edellisessä kirjassani kirjoitin) on ensimäinen heidän seurakuntansa. Seuraawat neljä seurakuntaa owat ilman sitä samaa kansaa: Scholtbjärw, Kalaig eli Kalajeg ja Himjeg, kaikki neljä Oniegan rannalla, ja Mägi, olewa maan puolella Scholtbjärwestä. Wiimeiset tschuudilaiset talot etelään päin tässä ryhmässä owat noin 15 wirstaa Sywäriltä, ja niinkuin Sywärin länsi-päässäkin jo löytyy ummikkowenäläisiä tämän joen pohjais-puolella, niin elää niitä sen itäisenkin pään pohjais-puolella noin parin kolmen kylän paksuudelta. Tschuudit itset kutsuwat kieltänsä Lyydin kieleksi, waan Karjalaiset pohjais-puolella Sawodoja sanowat sitä Schokſun-kieleksi, warmaan sentähden, että Schokſu on heihin päin ensimäinen lyydikkö-seurakunta. Mitä tämä sana Schokſu merkitsee, en ole woinut selittää; samoin en ymmärrä nimeä Himjeg, jonka jälkimäinen tawut on suomalainen sana joki; nimet Kalajeg ja Mägi selittäwät itset itsensä, jota wastaan Scholt-bjärw on suomeksi Soutujärwi, sillä scholdan, scholdta on suomen-kielinen sana: soudan, soutaa.

Wiimeksi mainitun seurakunnan kirkolla otin minä olopaikkani, osittain sen tähden, että se on juuri keskellä ryhmää ja kieli siinä toiwottawasti piti olla puhtainta, osittain senkin wuoksi, että Sawodoilla ollessani olin saanut muutamia sen talon-pojista tuttawikseni ja erään kanssa jo korttieristakin hänen tykönänsä sopinut. Tultuani kylään rupesi hän wielä, arwattawasti hywästä palkasta, kielensäkin selittäjäksi minulle ja sainkin hänestä sangen hywän apu-miehen, sillä hän osasi kirjoittaa ja oli hywin selwä wenäjän kielessä. Tämän kielen yhtäläisyys sen murteen kanssa, jonka Lönnrot on tutkinut ja selittää wäitöksessänsä, on suurempi kuin woisi toiwoakaan, muistaessa, että näiden murretten wäliä on enemmän kuin 200 wirstaa. Kumpikin lyydikkö-ryhmä, tämä Oniegan rannalla ja se etelään päin Lotina-Pellolta, jossa Lönnrot teki tutkintonsa, owat siis aiwan yhtä kansaa. Mutta kuinka se muuten niin tarkka Sjögren woi päättää tämän kansan ja Inkerinmaalla eläwien Watjalaisten heimolaisuutta niin suureksi, että heille antoi yhteisen nimenkin, sitä on waikea ymmärtää, sillä kielet todistawat toista. Epäile-

mättä on Lyydin ja Wadjan kielten wälillä suurempi heimolaisuus kuin esim. Lyydin ja Karjalan kielen, koska molemmat ynnä Wirolaisten ja Suomen Hämäläisten kanssa kuuluwat Jäämien eli Hämäläisten kansakuntaan, jonka kieli niin monessa kohdassa merkillisesti eroitaksen Karjalaisten lawea-piirisestä murteesta. Waan joka Wadjan kielen on tarkemmin tutkinut, on pian hawaitsewa, että sen yhtäläisyys Wiron kielen kanssa on paljoa suurempi kuin yhtäläisyys Lyydin kanssa, ja että sen syystä woipi kutsua waan Wiron kielen murteeksi. Jos emme eri kieleksi lue Liiwin kieltä, joka näyttääkin olleen ainoastaan wanhempi muoto Wiron kielestä, niin tulee näitä Jäämiläisiä sisaruksia waan kolme, nim. Wirolaiset, Lyydiköt ja Suomen Hämäläiset, joiden jälkimäisten kielestä kuitenkin Karjalaisuus on kuluttanut pois monta tämän heimokunnan yhteistä tunnusmerkkiä. Tschuudin nimi, jos tätä wieras-kielistä nimitystä wielä tarwittanee suomalaisessa kansa-tieteessä, on siis ulotettawa Wirolaisiinkin, sitä enemmän, koska Wenäjän wanhoissa aika-kirjoissa heitäkin useasti mainitaan sillä nimellä, koska esim. Peipuksen järweä wenäjän kielellä wielä nytkin kutsutaan Tschuudin järweksi (tschudskoe osero), jota nimeä se ei woinut saada Lyydiköistä eikä Watjalaisista, sen ympäri asujista, — ja koska se haukkuma-nimikin, tschuhónets, tschuhná, jolla Wenäläiset kunnioittawat Suomalaisia kansoja, ja joka tschuudin nimen kanssa nähtäwästi on heimoa, kaikkein tuntijoiden lauseita myöten enemmän käytetään Wirolaisista kuin Suomalaisista.

Kieli-tutkinnollisista saaliistani Soutojärwellä en tässä uskalla lawealta puhua, sillä ne owat waan kuiwaa kieli-oppia eli wielä kuiwempia sana-luetteloja. Lauluja Lyydin kielellä en saanut sanaakaan, sentähden että niitä ei löytynyt. Rahwas täällä „pajattaa“ kyllä sekä pyhänä että arkena, sekä työssä että jouten, waan laulut owat wenäjän-kielisiä, elikkä pikemmin samanlaista wenäjätä kuin ruotsin kieli on meillä esim. laulussa: hyökä perjo, juuppa taala j. n. e., sillä laulajista eiwät puoletkaan ymmärrä wenäjän kielestä muuta kuin tawallisimmat joka-päiwäiset puheet, eiwätkä woi selittää, mitä laulussa laulawat. Loihdutkaan eiwät täällä ole runon puwussa, waan pahan-päiwäistä sopotusta, Wenäläisiltä opittua, jota kernaammin luetaan, wenä-

jäkfi kuin lyydikfi. Tämän lauluttomuuden päättänee moni tulleen siitä, että wenäläisyys jo liiaksi on painanut kansan omaa hengettä ja pakoittanut sen omat kieli-kannistuksensa unohtamaan. Waan wanhat sekä miehet että naiset kertoiwat wenäjäksi laulettun jo heidänkin nuoruudessansa eikä sanoneet kuulleensa, että koskaan olisi lyydikfi laulettu. Sen ohessa pitää muistaamme, että wenäläisyys täällä ei ole saanut paljon suurempaa woittoa kansassa kuin esim. wähää pohjaisempana eläwissä Karjalaisissa, ja näiden seassa kaikuu wielä Kalewalan runo, waikuttawat wielä isiltä perityt loihdut alku-peräisessä täyteläisyydessänsä. Tästä woisi päättää, että Lyydiköillä oma-kielistä laulua ei ole ollut koskaan, ja kielen rakennuskin on senkaltainen, että sitä ei woi eikä ole woitu käyttää runoksi, semmoiseksi, jona runo nyt löytyy kielessämme.

Näytteeksi tästä murteesta kirjoitin kuitenkin muutamia mainituista loihduista ja hankin käännöksiä eräistä wenäjänkielisistä saduista ja samasta Mattheuksen ewankeliumin 6:sta luwusta, joka löytyy Lönnrot'in wäitelmässä, käännettynä tämän kielen siihen murteesen, jota hän tutki. Nämä käännökset walmistuiwat sillä tawalla, että apu-mieheni ensin itseksensä käänsi ne ja wenäjän kirjoituksella kirjoitti käännöksensä, jonka hän sitten luki minulle, ja minä, hänen awullansa parannellen itse-kutakin kohtaa, jossa käännös mielestäni ei ollut hywä, sen kirjoitin ylös omaan kirjoitus-tapaani. — Kielen puheina ollessa en malta olla mainitsematta erästä huwittawaista seikkaa, jonka löysin tässä murteessa. Jokainen tietää, että Suomen kielissä ei tähän asti ole löydetty omituista sanaa sille ajatuksen kohdalle, jota nyt merkitään wieras-kielisillä sanoilla: herra, baarina, saks j. n. e., josta on päätetty Suomalaisilla, ennen wierasten herrojen tuloa heidän maihinsa, ei herroja löytyneenkään. Tässä on erehdytty suuresti, sillä päällikköjä ja niinmuodoin herroja mahtoi kuitenkin niillä kansoilla olla, jotka satoja wuosia tekiwät wasta-rintaa woimallisia naapuriansa wastaan ja useammat kerrat näiltä koko sota-joukot maahan leikkasiwat, niinkuin Wirolaisten maassansa ja Lyydikköjen Walget-järwen (Bjelo-oseron) tienoilla tiedetään tehneen. Nämä jälkimäiset owatkin kielessänsä säilyttäneet herruuden alku-peräisen nimen, joka lyydikfi on kuhm,

kuhmun eli suomeksi: kuhmu. — „Kuhmu?“ sanonet sinä, „sillä sanalla on aiwan toinen merkitys Suomen kielessä, jonka kaikki tietäwät, sillä kellä ei ole edes kerran eläessänsä ollut kuhmua otsassa.“ — Elähän hätäile, weli-kulta. Suomalaisten herrat, woiwat ennen olla yhdenlaisia kuin kaiken muun maailman herrat, joten sana kuhmu heidän itsenäisinä ollessaan woi merkitä sekä herroja että herrojen lahjoja, noita otsa-paisumia, eli toisin selittäen, wierasten tultua maahan piti näitä kutsua heidän omalla nimityksellänsä herroiksi, sakfoiksi j. n. e., joten oma-kielinen sana laweammassa merkityksessänsä Wirolaisilta ja Suomalaisilta unohtui, eli muuttui merkitsemään waan sitä, jota herrat tawallisesti jättiwät heidän wähä-ymmärtäwäisiin otsiinsa. Tämmöiset muutokset sanojen merkityksissä owat hywin tawalliset kaikissa kielissä, eikä ensinkään oudot sille, joka kieliä tarkemmin on tutkinut. Waan ei wähäinen ole minun iloni, joka tämän sanan ensimäiseksi löysin, ja tämä löytö lienee minulle wasta maailmassa antawa sian Suomen Muistettawien Miesten kokouksessa, sillä moni näkyy pääsewän siihen paljoa wähemmästäkin.

Enentääkseni edes yhdellä alku-peräisellä suomalaisella nimellä maa-tiedettämme mainitsen tässä, että Oniegan mertä lyydiksi kutsutaan: Änine, Änischen, s. o. Ääninen, koska suomalainen sana ääni lyydiksi on: än, änen. Tämmöisiä omaisuuden-sanowia nimiä owat wanhat Suomalaiset useastikin antaneet järwille, niinkuin esim. Pielinen, Höytiäinen j. n. e. Niin tiedetään Laatokan mertä ennen mainitun Aldogaksi, joka nimi, niinkuin Sjögren muistuttaa, silmin-nähtäwästi on suomalainen sana Aallokas, ja epäilemättä kuului tämä sana wanhoina aikoina: Aldogas, siitä wähällä muutoksella muuttuen Ladogaksi. Nimi Oniega taas, jolla tätä järweä nyt kaikissa maa-tieteissä mainitaan, on waan wenäläinen wäännös nimestä Änine elikkä Äninje, joten se tarkoin lyydin kieltä myöten on kirjoitettawa. Luonnon mukaan sopiwampaa nimeä eipä olisikaan antaa tälle järwelle kuin Ääninen on, sillä pohjais- eli itätuuli kuin welloo sen aawaa pintaa, niin kuuluu järwen „ääni“ ikäskuin suuren kosken pauhina monen wirstan päähän rannasta. Silloin ei ole alusten hywä olla sen pettäwällä selällä, ja harwoin laskee se tämmöisissä tiloissa purjehtijata muuhun hami-

naan kuin omaan pohjaansa. Mutta purjehtija Äänisellä onkin harwinainen näkö, warsinkin sitten edellä-mainitun uuden kanawan walmistumista. Sywärin suun ja Sawodojen kaupungin wälillä kulkee kesässä noin pari kolme kymmentä alusta, joku menee ehkä myös Powentsankin kaupunkiin Äänisen pohjais-päässä, samoin joitakuita aluksia sen itä-rannoille, ja siinä on kaikki sen meren-kulku. Jos tähän lisäämme, että se tynnenä ollessansa huokuu kylmää ja sumua ympäri olewalle maalle, niin näemme että Ääninen on sangen kolkko järwi, ehkä kyllä, länsi-tuulen liekuttaessa sen wesiä, se woipi ottaa semmoisenkin taiwaan-sinisen kullalla tähditellyn puwun päällensä, että sen katsomisesta ei tahdo kylläänsä saada.

Rahwas Äänisen rannalla, minkä minä sitä olen nähnyt, elää leiwän puolesta hywin hywästi, paremmin kuin rahwas useammassa osassa Suomenmaata, waikka se ei näy tekewän puoltakaan sen wertaa työtä kuin Suomen rahwas. Mistä tulee siis tämä rikkaus? Minun yksin-kertainen ajatukseni on se, että paitse sota-miehen tekoa tällä rahwaalla on paljoa keweämmät ulos-teot kuin suomalaisella. Kruunun talon-poika Wenäjällä on kokonansa toinen mies toinen herrojen alustalainen. Werojensa suoritettua nauttii hän ansionsa rauhassa, rakentaa itsellensä ylpeät talot monien tupien ja kammarien kanssa, joiden seinämät wälkkäwät kalliista pyhäin-kuwista, tee- ja kahwi-kattiloista j. n. e. Waimonsa pukee hän monesti silkkiin, waan aina hohtawiin punaisiin eli keltaisiin waatteihin, itsensä hienoin kauhtanoihin eli hywiin turkkiin. Ja jos työ kotona ei anna kaikkea tätä, lähtee hän muuanne onneansa koettamaan, tawallisimmasti Pietariin. Niin käywät esim. tämän Soutujärwen ja sen ympäristön miehet kiwen-hakkaajina työtä tekemässä ympäri Wenäjän maata, missä waan kruunu mitä rakennuttaa. Moni kiwi Sewastopol'in ja Kronstadt'in muureissa on heidän silittämänsä, useammat patterit Itä-meren rannoilla heidän tekemänsä, niinkuin esim. patterit Helsingissä ja sen tienoilla, joiden tekijöitä, kotoisin Äänisen rannalta, lienee siellä wielä nytkin. Kerättyänsä hywät raha-summat palaawat he kotiin niitä perheinensä syömään. Mutta rahan kanssa tuowat he muassansa myös paljo koiruutta, irstaisia tapoja ja rahan ahneutta. Tämmöinen Pie-

tarissa eli muualla käwelyllä elänyt mies myöpi rahasta kaikki, waimonsa, lapsensa, naapurinsa, oman autuutensakin, sen niin monta tuhatta kertaa muutaman kopeikan edestä turhaan wannottuansa. Hänen rientonsa alku ja loppu on raha, aina waan raha, eli muu toisen omaisuus, saipa sen sitten miten hywänsä. Hän ei häpeä pyytäessänsä, waikka hän olisi kuinka rikas. Niin tuli esim. Soutojärwellä sen tienoon starschinà (kylän-mies) eräsnä aamuna minun tyköni ja walitti eileisestä praasnikasta eräässä naapuri-kylässä päähänsä jääneen hirmuisen pohmelon, eikä tiennyt kuin sitä parantaa woi. Samalla kutsui hän minut wieraiksi luoksensa muutamien wiikkojen perästä tulewalle praasnikalle heidän kyläsänsä, sillä hän eli eräässä toisessa kylässä ja oli nyt Soutojärwellä wiran toimituksissa. Minä kiitin kutsumuksesta, joka nähtäwästi ei ollut sen sydämellisempi kuin että minun sitä olisi pitänyt auttaa häntä päänsä parannuksessa. Tätä jälkimäistä tarkoitusta en kuitenkaan ollut ymmärtäwinäni ja wiimein ilmoitti hän sen suorilla sanoilla, pyytäen minulta kymmenkopeikaista wiinaan. „Kuinka“, wastasin minä, „ilkeät sinä, joka olet koko tienoon rikkaimmia miehiä, tulla niin wähää toiselta pyytämään! Olisit eilen juonut wähemmän, niin olisi pääsikin terwe, ja ilman sitä paranee se paremmin siten, että menet ja uit Äänisessä kuin että nyt uudestaan rupeat wiinaa juomaan“. — Suomessa matkatessasi kuin taloon tultuasi panet tupakan ja puhetta paremmin liikkeelle saadaksesi tarjoot kukkarosi talon-miehenkin panna piippuunsa, kainustelee hän sitä wastaan-ottaessansa, lausuen, että matka-miehen warat kuluwat matkalla ilmankin että toiset auttawat häntä niitä nauttimassa, ja muka pikemmin hänen welwollisuutensa olewan wieraalle tarjota. Wasta lausuttuasi että sinun tupakkasi on kartuusia rohkenee hän niitä piipun ottamaan, waan tarjoaa hywällä sydämellä wähän ajan perästä oman massinsa maistaaksesi koti-kaswuisia maa-tupakuita. Aiwan toisin oliwat Soutojärweläiset. Hawaittuansa että minulla löytyi kesän warat tupakkaa ja sikaria rupesiwat he niitä lappamaan minulta mikä milläkin aiheella, millä oli rinta kipeä, millä watsan-wääntäjä, johon muu ei ollut hywä kuin tupakka, millä mikin, ja eräs naapuri, joka oli käynyt luonani „istumassa“, joka kerta sitä toimittaen minulle että hänen sisarensa mies, pohatta

kauppa-mies Sawodoilla ei koskaan juottanut hänellä siellä käydessänsä huonompaa juomaa kuin 6 hopea-ruplan samppanskoita, oli pois-lähtiessäni niin rohkea että oikein kädestä pitäen pyysi minun tupakka-warojeni loppua hänelle lahjoittamaan. „No, mitäs minä sitten itse polttaisin?“ sanoin minä. „Saathan sinä Wosnesseniessä toisia“, oli hänen yhtä selwä kuin häwitöin neuwonsa. — Täänkaltaisia ja pahempiakin tapauksia olisi minulla kyllä kertoa olostani Soutojärwellä, waan nyt ei ole aikaa kirjoittaa enemmän niitä kuin muutakaan, sillä posti-hetki lyöpi kohta. Jää siis toistaaksi terweeksi!

Kolmas Kirja.

Helsingissä, syysk. 1855.

Tämän-edellinen Suomettaressa painettu kirjani oli annettu Wosnesseniestä 10 p. elok. Tässä paikassa käydessäni olin matkalla Aunuksen läänin eteläisessä osassa, Ojatin (Ajatin) ja sen syrjä-jokien tienoissa eläwien, pohjais-Tschuudien (Lyydikköjen eli Wepsäläisten) tykö. Tänne päästäkseni ajoin mainitusta kauppa-paikasta kolme holli-wäliä suurta maan-tietä myöten Juksowitsan kylään, josta sanottiin hywän ratas-tien olewan aina 35 wirstaa eteenpäin eli Widlaan (wen. Winets) asti, Ojatin warrella. Tultuani rattailla 15 wirstaa tätä tietä selitettiin kylässä, jossa hewoisten muutto oli tapahtuwa, että loppu-matkankin wiimeksi mainitulle pogostalle kyllä woi rattailla kulkea, waan koko kylässä ei löytywän kuin yhdet rattaat, ja ne oli kowa lykky nyt saattanut Widlaan. Yötä oltuani kylässä ei muu tullut neuwoksi kuin ratsain matkalle lähteminen. Koko yön-seudun arwelin laatuun ja toiseen, kuinka kapineeni kulettaisiin hewosen selässä. Niitä ei tosin ollut paljo, mutta sinänsäkin oli niiden koko ja muoto senkaltainen, että niiden ratsain kuletus näytti mahdottomalta. Wiimeinkin luulin jo keinon keksineeni tälle kuletukselle ja ilmoitin, kyyti-miehen tultua, sen hänelle. Hän hylkäsi keinoni kokonansa, toi pitkän säkin, latoi kapineista puolen sen pohjaan, toisen suuhun, jonka sitoi lujasti kiini, ja tyhjältä keski-kohdalta pantiin nyt säkki satulalle riippumaan, johon hän

itse istui päälle. Toiselle hewoselle istuusin minä selkään. Tällä keinoin matkasin sitten yhteensä noin 170 wirstaa, eikä olekaan tätä matkaamisen laatua moittiminen muun tähden kuin sen, että matka siten kuluu hywin hitaasti, sillä josko ei olisikaan sääli kapineita, jotka kiireemmin kulkien kowin pahasti hytkelewät hewosen kupeilla edes ja takaisin, niin ei oma ruumis salli ajaa muuten kuin astuttaen, joten taas tiimassa hawoin woi kulkea enemmän kuin wiis wirstaa. Jos nyt taiwal on kolmea neljää kymmentä wirstaa pitkä, jotka wirstat wielä owat „suden juoksemia", jos päällisiksi päiwä paistaa räkittää helteesti, eli jos ilma on sateinen, niin että suot owat wettyneet ja niiden malkosillat nilput, niin arwaa jokainen, että matkalainen kernaasti pyrkii hewosen muutto-paikkaan ja ikäwöipi niitä wähäisiä wirwoituksia, joita semmoisessa woipi saada. Tämän toiwon todentamiseen täytyy hänen, kylään tultuansa, kuitenkin wielä nähdä paljon waiwaa. Hän pyytää talon emännältä leipää, woita, maitoa ja munia. Leipää on wälttäwätä joka paikassa ja sitä ei kielletä; mutta mitä woihen tulee, niin on Wenäläisten woi kelwotointa Suomalaiselle, sillä hämmennettyänsä kerman (päällisen) sawi-astiassa siksi, että se on wähä meidän woihen päin, sulattawat he tämän sekoituksen uunissa ja walawat sen sitten suurempihin sawi-astioihin, joissa se säilytetään talwecksi ja on näköjänsä kuin keltaista talia. Woita jos siis tahdot wenäläisessä kylässä syödä, niin pane emäntä sitä wereksiltänsä tekemään ja walmiiksi saatua suolaa se itse, sillä woihen niinkuin muuhunkin ruokaan ei emäntä raatsi panna kallista suolaa kuin ilman nimeksi waan. Woin näin walmiiksi saatua käydään maitoja katsomaan. Lehmiä pidetään tässä tienoossa niinkuin muuallakin Wenäjällä tawallisesti hywin wähä. Se talo on jo rikas, jossa on wiis lypsäwää lehmää, ja ihmeinä mainittiin erästä muka kauheata pohattaa Widlassa, jolla oli wiistoista lehmää lypsämässä. Mutta laitumet ja heinä-maat koko Ojatin tienoossa owat niin hywät, että heinä enimmäksi osaksi tehdään metsään ilman aidoitta ja muitta, ja jo wirstan päässä kylästä löytää karja samottawan ruohon. No mikäs sitten on syynä Wenäläisten huolimattomuuteen tässä asiassa? Ne owat paastot hänen uskossansa, jotka wierauttawat hänen karjan tuottamista,

ja toiseksi ei hänen naisensakaan osaa näitä korjata. Maito-aittana on eteis-huone, jota myös wieras-kammarina pidetään, ja tultuasi siihen näet perä-puolen lattiata täynnä pienenlaisia pottuisia sawesta, joiden ulko-karwan jo tekijänsä on tehnyt niin ruskean-harmaan, ett'eiwät suinkaan likaa pelkää, ja joiden reunat owat niin pinttyneet, sisus niin rikkoja ja karwoja täynnä, että tähän siiwottomuuteen tottumatointa sydäntäsi alkaa iloittaa ja sinä kernaasti näistä rawinnoista olet erilläsi. Woin ja leiwän lisäksi, jotka jo olet saanut, on sinun niin-muodoin ennenkuin syömään woit ruweta, wielä munat saatawa, sillä suola-kalaa ei löydy missään ja Wenäläistä inhoittaisi syödessä kalaa näin „raaltansa“, niinkuin hän sanoo. Mutta jos emäntä jo edellisiäkin aineita antaessansa on tehnyt esteitä ja wiiwytellyt, ei hän munia kysyessäsi paikalta liikahda. Niitä ei liene talossa? Mutta kanoja käwelee tuwan lattialla, ja kukkokin. Syy emännän wiiwyttelemiseen on se, että sinä, maan tapoihin tottumatoin, et ole tietänyt wakuuttaa hänelle, m a k s a w a s i kaiken, minkä otat. Hän luulee sinua tawalliseksi wirka-mieheksi, ja i l m a n on hänen sääli syöttää sinulle munia. Sanottuasi että maksat, Jumalan nimeen wannottuasi, ett'et mitään ilmaiseksi tahdo, wieläpä rahankin hänelle edeltäpäin käteen sökättyäsi, lähtee hän wiimeinkin munia hakemaan, ja pian on atriasi walmis. Syötyä pitää sinun, jos ei muun tähden niin herruutesi kannattamiseksi, juoda teetä. Mutta teen-keittäjätä (samowaraa) ei löydy kylässä kuin yksi, sillä nyt olemme sydän-maalla. Sitä menet nyt itse sen omistajalta pyytämään, joka näin ei ilkeä sitä kieltää, ja kantaa sen itse korttieriisi. Täällä walmistuu tee pian, ja nyt juotat talon-rahwasta, juotat samowaran isäntää, juotat hänen naistansakin, joka ei ole hennonut kalustansa luopua, waan tullut sen jälessä luoksesi, — kaikki juotat kylläisiksi, ja juotpa wielä itsekin. Maksettuasi talon-wäellä, jotka näin muodoin ilolla ja ihmeeksensä näkewät että walalla wahwistetun lupasi täytät, olet siis walmis uudestaan matkalle lähtemään, waan juuri hewosen selkään noustessasi muistuttaa samowaran isäntä, että sinun sen pitämisestä olisi joku wähä maksettawa hänelle; muut herrat antawat siitä muka tawallisesti kaksin riunoin, mutta sinulle, hywälle bajarille, saa koko asia jäädä hopea-

riunasta. Senkin suoritettuasi pääset toki wiimein taipalelle lähtemään, ja hatuttomin päin toiwowat nämä ystäwäsi sinulle matkallasi kaikenkaltaista siunausta ja onnea, sillä siunuustellessaan samoin kuin kirotessansakin ei Wenäläinen puutu eikä säästä sanoja.

Widlaan tultuani tapasin täällä ensi kerran Ojatin-joen, joka niinkuin jo edellä kirjoitin, lankee Sywärihin ja suussansa on wallan suuri joki. Widlan kirkko on noin keskikohdalla sen pituutta, waan kuitenkin oli joki nyt sydän-kesällä tässä kohden niin matala, että hewoset kahlasiwat sen poikki ja wesi ei täyttänyt hewoselle watsaan asti. Samanlaisena tapasin sen sitten useammissa muissakin kohdin, joissa siitä poikki tulin kulkemaan. Wenhe-kululle ja hirsien sekä puun lauttaamiselle ei tästä joesta siis ole hyötyä muulloin kuin kewäällä, jolloin se kuuluu paisuwan hirmuisesti ja panee suuret alat alanko-maita tulwan alle. Sjögren'in ilmoituksista tiedämme, että Lyydikköjen pesä-paikka on juuri Ojatin ylä-puoli ja latwat, ja lyydikkö-kylät alkawatkin, Widlasta lähtien, heti toisella puolen jokea. Näihin minä en kumminkaan seisottunut, waan matkasin sywemmäksi Lyydin-maahan, 20 wirstaa edellensä, Järwien (lyydiksi: Järwidje) pogostalle.

Järwissä neuwoi kylä-oikeuden piisari, jota pyysin apulaisekseni kielen-tutkinnossa, waan joka oli paikkakuntaan wasta tullut eikä sanonut wielä kyllin oppineensa rahwaan kieltä, tämmöiseksi apulaiseksi tämän seurakunnan entistä, wirastansa eronnutta pappia, joka oli syntynyt läheisessä Ladwan seurakunnassa ja sitten kaiken ikänsä elänyt Lyydikköjen seassa, ja jonka piisari kehui osaawan paremmin näiden kieltä kuin wenäjätä. Hän sanoi hänen ei enää wiitsiwän käydä työssäkään ja olewan wähän ryyppyyn menewän, jonka tähden hän muka mielellänsäkin olisi rupeawa minulle awuksi, sillä keinoin wiina-rahaa ansaitaksensa. Nämä piisarin lauseet oliwat minulle mieleen, minä sanoin siis jääwäni tähän ja pian hankki hän minulle korttierinkin. Pappi, joka piisarilta jo oli yön-seutuna saanut tietää minusta ja aikomuksestani, tuli huomeisna aamuna, ennenkuin kukko oli kannuksset ennättänyt jalkaansa saada, minun tyköni. Hän oli pitkä, wahwa mies, ja waikka jo 63 wuoden wanha, wielä

sekä näöltä että jalalta hywin wilkas. Hän oli ensin palwellut ponomarina ja diakkana synnyin-paikassansa Ladwassa, jossa hänen isänsä oli ollut pappina, ja sitten loppu-puolen ikäänsä tässä seurakunnassa pappina. Mennä wuonna oli hän eronnut wirastansa, ja antanut sen ynnä tyttärensä kanssa eräälle wasta seminariosta päässeelle papille, eikä sanonut henkensä elatuksesta itsellänsä suurta huolta olewan, sillä paitse sitä, että wäwy oli welwollinen häntä ja hänen waimoansa kuolin-päiwään asti elättämään, oli hän itsekin nuorella iällänsä kerännyt jonkunlaisen raha-summan, joka oli Pietarin lampartissa wuokria kantamassa. Näistä wuokrista ei hän kuitenkaan muka saanut muuta kuin mikä hänellä waatteissa kului, sillä lamparti-setelit oliwat hänen waimonsa wallassa, ja ukko walitti tätä hywin ahnaaksi ja itsepäiseksi. Ihmetellessäni, että hän wähäisestä papin-palkasta oli woinut säästää niin suuren summan kuin kuusi tuhatta hopea-ruplaa wanhan päiwänsä waraksi, sanoi hän sitä ei palkasta säästyneeksi, waan kaupalla hankituksi, sillä nuorempana oli hän käynyt jotenkin suurta karjan-kauppaa. Hän oli ostellut lehmiä aina Wytegrasta ja Walkeajärwen linnasta (Bjeloserskʼista) asti, suurella edulla ajaen eli ajattaen ne Tihwinan markkinoille eli Pietariin. Näillä kauppa-retkillänsä oli hän hywästi tullut tuntemaan koko sen osan Aunuksen ja Uudenlinnan lääniä, jossa Lyydikköjä elää, ja tiesi tarkasti sanoa, missä minkin tienoon puheen-parsi erosi toisten tienoiden kielen-laadusta. Hän sanoi olewansa walmis rupeamaan minulle täkäläisen kielen selittäjäksi ja siksi kelpaawansa sen enemmin kuin jo ennenkin oli semmoisena ollut, nim. Andrej Mihailowitsʼilla (Sjögrenʼillä), joka oli kaksi wiikkoa elänyt hänen tykönänsä Ladwassa, ja jota hän muisteli suurella rakkaudella. Palkkaa ei ukko waatinut enemmän kuin noin puoli-tuoppisen hinnan päiwältä, ja työn päätimme seuraawana päiwänä alottaa.

Mutta ihminen päättää ja Luoja säätää, sanoi nykyjään eräs suuri ajattelija Helsingin Sanomissa, ja niin tässäkin asiassa ei käynyt päätöstä myöten. Seuraawana päiwänä oli tämän opettajakseni ruwenneen ukon emännällä nimi-päiwät. Minun tähteni oli eukko päättänyt wiettää ne tawallista juhlallisemmasti. Jo hywissä ajoin aamulla tuli ukko tyköni ja il-

woitti tämän seikan ja kutsui minua nimi-päiwille. Minä „panin päälleni parasta, walkeinta warrelleni", ja sitten läksimme ukon kanssa yhdessä. Papin kartanoa näissä tienoin ei woi eroittaa muista ympäri seisowista taloista, ja tawallisesti löytyy kylässä aina joku pohatta talon-poika, jolla on paljoa pulskemmat rakennukset kuin papilla. Niin oli tässäkin kylässä kapakka-talo paremmassa asussa kuin yksikään muu, ja astuessamme eteenpäin luulinkin sitä pappilaksi, ennenkuin seuralaiseni likaisimmassa kohdassa kylän katua nousi erään talon portaille ja sanoi: tänne. Tultuamme sisään otettiin me wastaan hänen waimoltansa, joka jo oli täydessä juhla-puwussa, ja jonka hirmuinen lihawuus kyllä todensi ukon sanat, että eukko muka yksinänsä söi wuokrat heidän yhteisesti säästämistä rahoistansa. Heidän tyttärensä, nuoren papin waimo, ilmestyi wähää jälemmin, ja wiimein hänen miehensäkin, mutta ei wielä juhla-asussa, sillä hän oli ollut riihtä wiskaamassa. Siistiytyänsä ja pukeutuansa oli hän sangen siewä mies ja josko ei oppinutkaan, niin tiesi hän kuitenkin sen werran, että Suomen-maalla oli yksi tsaari kuin Wenäjällä, että Sewastopol ja Weapori eiwät olleet yhden meren rannalla ja että Helsinki oli etempänä Pietarista kuin Wiipuri, joissa kysymyksissä wanhalla papilla oli hywin hämärät ja sekaiset tiedot. Jonkun tunnin kuluttua eneni seuramme wielä edellä mainitulla piisarilla ja hänen puolisollansa. Pidoista, jotka nyt alkoiwat, en sano sen enempää, kuin että ensin tarjotun kahwin päälle ilman wäli-ajatta seurasi se ian-kaikkinen tsjaju (tee), joka tapa on täällä yleinen, sillä „tee kewentää kahwin waikutuksen," selitti minulle eräs pappi, jolta tämän luonnottoman tawan syytä kysyin. Tsjajun juotua tuli puoli-päiwäinen, jonka pituista atriata en wielä ole koskaan nauttinut ja jonka pituisesta Jumalan rukoilen itseäni wasta warjelemaan. Waan jos minun täytyi jo kolmannella osalla siinä annetuista ruoka-lajista olla tyytywäinen, niin söiwät muut sen enemmän, waikka ruoan suuhun saamisessa ei ollut muuta apuna kuin ne wiisi-haaraiset kahwelit, joita Luoja jo esi-isällemme Aatamille antoi parin.

Koko näistä pidoista en tässä olisi tarwinnut mainita mitään, ell'ei niissä tapahtunut seikka olisi ollut painawa käänne kieli-tutkinnoilleni Järwissä. Wanhan papin emäntä nim., jonka

kanssa miehensä puoli-päiwäisen joutuessa oli käynyt kirkossa, eukolle suojelija-enkeliltänsä wielä jotakuta paria kolmea wuosikymmenistä elin-ajan lisäksi rukoilemassa, oli päättänyt palkita tämän miehensä palweluksen ja sentähden haettanut kapakasta putellin wiinaa. Sen tyhjensi ukko pian piisarin kanssa, eiwätkä wiinan waikutukset hänessä wielä olleet kowan waaralliset. Mutta suurin asia oli se, että hän, kauan wiinatta oltuansa, näin pääsi taas makuun. Ilta-puoleen, kuin jo olin korttierissani, tuli hän minun luokseni, pyysi paperia ja kirjoitus-wärkkiä ja tahtoi muka minulle näyttää käsi-alaansa kirjoituksessa, koska kieli-apulaiseni piti osata kirjoittaakin. Kirjoitus, jonka hän tässä teki, oli anomus saada minulta puoli-tuoppisen hinta rahaa sen työn päälle, jota yhdessä olimme rupeawat tekemään. Sen annoinkin hänelle tinkimättä, ja wähän ajan perästä alkoi piisarin kodista kaikua pajatus, joka ilmoitti, että wiina-jumala oli löytänyt weljensä runojumalan. Mutta ei sillä hywä. Myöhään illalla, minun iltaista syödessäni, tulla kompuroi ukko ilman lakitta ja „parta paksussa porossa, tukat kaikki taljaskassa" korttieriini, itki, nauroi, pajatti, tanssi ja pyysi wielä rahaa. Minusta näytti hän jo kyllin-kylläiseltä, minä en antanut. Hän rukoili, syleili minua, waan turhaan. Wiimein lankesi hän polwillensa, kumarsi jalkojeni juureen ja suuteli monet kerrat sawisia saappaitani. Päästäkseni tästä ilkeästä tilasta ja saatuani häneltä lupauksen ei enempää tulla minua kiusaamaan, annoin hänelle wielä toisen puoli-tuoppisen hinnan, jonka kanssa hän heti menikin matkaansa. Reuhatessansa tykönäni hoklasi hän aina pöydältä ruokaakin suuhunsa, jota häneltä suinkaan en kieltänyt, waan saadakseni tietää, kuinka ankara hän uskonsa lajissa oli, muistutin kuitenkin, että hän paasto-päiwänä söi arkea eli raswaista ruokaa, josta hän hywin kyllä tiesi suuren synnin tulewan. Mutta ukko wastasi juuri muutamia wiikkoja takaperin käyneensä Walaman monasterissa Petron päiwillä, siellä kaksi wuoro-kautta yhteen menoon papillista toimitusta tehneensä ja näin muodoin kaikki eli wähintäsäkin suuren osan entisiä syntiänsä kuitanneensa, joten hänellä arwattawasti nyt taas hywä aika eteenpäin oli waraa poikkeilla hurskauden waiwaloiselta tieltä. Samasta syystä teki hän julkisesti toistakin syntiä, nim. poltti tupakkaa

niin usein kuin minä jaksoin hänelle tupakka-pötkyläisiä antaa. Kernaammin olisi hän kuitenkin polttanut piippua kuin näitä, ja tämän halunsa ilmoittikin juuri tässä rohkeassa tilassansa siten, että tahtoi kiskoa piippua hampaistani. Tässä asiassa en hänelle kuitenkaan antanut perää, ja piipusta wäittelemisemme olisi kukaties miten loppunut, ell'ei hänelle olisi juolahtanut mieleen, että se mahtoi olla uskoni, joka esti minun antamasta tois-uskoisen polttaa piipustani, jossa tapauksessa hän ei millään tawalla tahtonut saattaa minua rikkomaan hengellistä lakiani. Jolla wakuutin minä että asian laita oli semmoinen, ja heti jätti ukko piippuni rauhaan. Tätä keinoa käytin sitten jälkeenkin päin suurella menestyksellä semmoisia wastaan, jotka maansa tapaa myöten tahtoiwat minun piippuani omana piippunansa pitää, ja mainitun esteen sanottuani, ei sitä wastaan koskaan inttäilty mitään.

Toisena aamuna menin kapakkaan sekä tietelemään ukon eileisen-illaista elamoitsemista että wähän rahaa särkemään. Tämän oli ukko keksinyt. Ulos tullessani kapakasta tulla haihatti hän kotoansa, eikä malttanut juosta tietä myöten ympäri, waan oikasi pellon poikki, jossa hänelle aidan yli pyrkiessänsä ei käynyt paremmin kuin että aidassa repi kauhtanansa, joka kumminkin jo entuudestansakin oli hywin huono ja repaleinen. Hän luuli minun ostaneeni wiinaa, ja waikka pohmelo näytti surkeasti ahdistawan häntä, säihkysi ilo hänen silmistänsä, sillä kuin minulla muka oli wiinaa, niin oli sitä hänelläkin, jonka ajatuksensa hän heti ilmoittikin. Pian selkeni kuitenkin ukon erhetys, ja pahoilla mielin rupesi hän selittämään, että hänestä sinä päiwänä ei ollut minulle työhön, ja huomenna taas piti hänen lounaan syötyä lähteä erääsen wiiden wirstan päässä olewaan kylään, jossa yli-huomenna tuli praasnikka. Huomenna woisi hän kumminkin edellä puoli-päiwän tulla minun tyköni, jos nyt saisi edes parikskaan ryypyksi minulta wielä palkkaansa. Sen annoinkin hänelle, mutta nyt wahwistui minussa jo edeltä arweltu päätös, kokonansa erotani tästä miehestä, sillä waikka hänellä kyllä olin hawainnut olewan hywät tiedot Lyydin kielessä, niin näkyi se nyt selwästi, että hänellä oli liian huikentelewainen luonto kelwataksensa minulle apu-miehekſi.

Siis aloin tiedustella toista apulaista, ja sanottiinkin Ladwassa löytywän wanhan diakan, lyydikkö-syntyisen ja niinmuodoin hywän lyydiläisyyden tuntijan, jolla kehuttiin kaiken maailman wiisaus olewan päässä, ja jonka ei sanottu juowan muulloin kuin praasnikoissa. Tämän miehen luultiin tulewan sille praasnikalle, jolle Järwien ukonkin jo niin aioissa piti lähteä, ja minä päätin myös odottaa tätä juhlallisuutta ja mennä sille, sekä sitä katsomaan että mainittua diakkaa tapaamaan.

Tämmöisiä praasnikoita on kaikissa wenäjän-uskoisissa kylissä (meidänkin maassamme) tawallisesti yksi, monesti useampikin wuodessa. Ne wietetään sen pyhän päiwänä, jonka nimeä kylän kirkko kantaa, ja joka sillä niinmuodoin on erityisenä suojelijana. Mutta tawallisesti on kylässä paitse kirkkoa wielä rukoushuoneitakin (Karjalassa kutsutaan tämmöisiä „sässynäksi" wenäjän-kielisestä sanasta tschasownä), joilla myös on pyhät suojelijansa, ja joille myös wietetään praasnikat. Näin saapi moni kylä kolme ja neljäkin praasnikkaa wuodessa. Niille keräytyy rahwasta wahwasti, ja pää-asia niissä on syöminen, tanssiminen ja pajatus. Myös tulee niihin josta kusta suuremmasta lähi-kylästä renikan kauppias, ja kuin kylän kapakasta saadaan wiinaakin kyllältensä, niin löytyy praasnikalla kaikki wäli-kappaleet, joilla ilo saadaan kukoistamaan.

Toiwoani myöten Ladwan diakka olikin praasnikalla, pian sowimme tuumilla ja jo seurawana päiwänä muutin Ladwaan. Useammassa kirkon-kylässä Suomessa löytyy joku leski-akka, joka on wähän herras-perua, köyhäksi jäänyt, waan hywästi eläwä sillä keinoin, että hänellä on arpa-kirja ja kortit, joilla talonpojan-tyttärille powaa sulhaiset, wähä lääkityksiä, joilla parantaa pienet silmä-kipeät, päästää hampaan-kolotuksesta j. n. e., ja koreoita tilkkuja, joista hän tekee emännille taskuja, lakkia ja m. s. Sen ohessa tietää hän kaikki pitäjän juorut ja uutiset, ja kuin wärjälin puutteessa hänellä painatetaan lankojakin, niin ei kumma olekaan, että talonpojan-waimot kirkko-tiellänsä käywät hänen luonansa istumassa, jolloin ämmän kahwi-pannu ei tulelta pääse, waan jolloin hänellä myös on tulonkanto-päiwänsä, sillä käyjät tuowat, mikä woi-naulasen, mikä maito-leilin, mikä mitäkin. Tämmöisiä löytyy Wenäjälläkin, waan edellä lueteltu-

jen wirkojen rinnalla pitäwät nämä parittajankin tointa, sillä harwa naima=kauppa niin herroissa kuin talon=pojissakin tapahtuu Wenäjällä ilman parittaja=akan (swahan) awutta. Tämänkaltaisen ihmisen luona sain minä korttierin Ladwassa. Hän oli edellä kerrotun Järwien wanhan papin tytär, oli ollut naimisessa erään papin kanssa, joka jo wiisi wuotta takaperin oli kuollut, ja eli nyt ukkonsa, mainitun papin isän, kanssa yhdessä, joka jälkimäinen myös oli ollut pappina, waan halwauksen tähden, joka häntä oli kohdannut, jo kauan sitten wirastansa eronnut. Heillä oli hywä talo, wähä maan=wiljelystäkin ja he eliwät pensillä (pensiunilla), jota ukolla oli 20 ja lesken tyttärellä 6 hopea=ruplaa. Tähän oli leskellä senlaisia tuloja kuin edellä kuwasimme, ja jonkun werran sai hän sisään sitenkin, että piti korttieria mittareille ja muille matkaawille wirka=miehille. Hän oli sen werran wiisaampi täkäläisiä talonpojan=akkoja, että osasi juoda sekä teen että kahwin, wieläpä keittääkin molemmat, ja että walitti, kuinka hänen kätensä pyki ja näkönsä päiwettyi, nyt työssä käydessä, sillä siihen ei hän ollut tottunut miehensä eläessä, jolloin samowara aina oli seisonut walmisna hänen makuulta noustessansa. Entisestä herruudesta ei hänessä ollut muuta jälellä, kuin se, että tahtoi että muiden piti uskoa hänen aamulla pitkään makaawan, jota herruuden wälttämätöintä merkkiä hän kuitenkaan itse asiassa ei pitänyt, sillä useasti kuulin hänen raukan jo päiwän kanssa nousewan askareillensa.

Sekä tämä waimo että hänen ukkonsa, se wanha pappi, oliwat muuten merkilliset sen tähden, että pahemmin pahinta mustalaista pyysiwät, puistiwat kaikkea, mitä waan näkiwät minulla. Heille piti antaa paperia, kyniä ja läkkiä, edellensä kynttilöitä, teetä, sokuria, sanalla sanoen kaikkea, mitä muassa oli ja mitä emäntä wiime kerran Widlassa käydessänsä muka oli unhottanut ostaa. Ukko tahtoi minua itsellensä ostamaan nuuskuakin, jota minulla ei ollut, ja määräsi siksi tarwittawan tschetwertakan (25 kop. hop.). Tämän häwittömyytensä peitti hän sillä, että lupasi edestäni lukea rukouksia, joiden määrä ja pituus tulisi senwertainen, kun werran hänelle rahaa jättäisin, ja sanoi tätä rahaa ei tulewani katumaan, sillä hänen rukouksensa oliwat hywin teholliset. Tämmöisiä rukouksia lukikin hän alinomaa,

pitkästä nimi-listasta aina rukouksen alussa mainiten niiden nimet, jotka oliwat hänen palkanneet puolestansa taiwasta lähestymään. Minua inhoitti tämmöinen elatus-keino, warsinkin yhdeksykymmen-wuotisella hautaan wajoowalla ukolla, enkä paljo huolinutkaan peittää ylenkatsettani häntä wastaan, josta itselleni seurasi se paha, että ukko, päättäen minut täydeksi pakanaksi, ei sanonut yhdenkään kristityn papin rupeewan minulle taiwaan owea longistamaan, ja kuin sitä, hänen luulonsa jälkeen, maailmallisen ihmisen itsensä oli mahdotoin awata, niin arwaa jokainen, mihin hän minun tuomitsi.

Paitse sitä wastusta, mikä minulla oli tästä ukosta, oli kymmen-päiwäinen oloni Ladwassa sangen hupainen. Rahwas täällä salon sydämessä oli siiwoa ja hiljaista, ja työni juoksi erittäin hywästi sentähden, että apulaiseni, wanha diakka, oli selwä-päinen ja ymmärtäwä mies. Hän oli syntyjään tästä samasta kylästä, oli poikana saanut wähän opetusta Aunuksen kaupunkia lähellä olewassa Aleksanteri-Swirskin monasterissa, ja sitten wielä puoli wuotta ollut Uudessa linnassa (Nowgorod'issa) oppiansa lisäilemässä. Näin oli hän oppinut wenäjän kielen oikein kieli-opillisesti, ja ymmärsi käyttää tämän oppinsa omaakin kieltänsä tutkittaessa. Muuten oli hän kaiken ikänsä elänyt täällä koto-kylässänsä ja oli hywin tuttu ja rakastettu ympärinsä, niin että praasnikkaa ei praasnikkana pidettykään, jos häntä ei ollut läsnä, sillä hän oli taitawa kertoja, ankara pajattaja ja hywä juoja. Hänen karkea äänensä, wahwa kaswunsa ja tuuhea partansa antoiwat hänen käytöksellensä ja koko olennollensa semmoisen arwoisuuden, että pojat joka paikassa nostiwat lakkiansa hänelle ja wanhemmat häntä leikillä kutsuiwat proto-jereiksi (rowastiksi).

Yleisesti ylen-katsoo wallan päällä olewa kansa allansa olewien pienempäin kansojen kieltä, jonka Lyydin kielestäkin tulin hawaitsemaan Scholtjärwellä, jossa pappi, waikka neljä-kymmentä wuotta [illegible]lwellut Lyydikköjen seassa, tuskin tiesi sanaakaan heidän kielestänsä, ja jossa rikkaammaksi ja mahtawammaksi päässeet Lyydiköt itsetkin kernaammin puhuiwat wenäjätä kuin omaa kieltänsä. Toisin oli asian laita täällä Ojatin tienoilla. Tämän tienoon synkeä salon-luonto, sen köyhyys ja se seikka,

ett'ei sen läpi kule yhtään tietä, owat tehneet, että Wenäläiset owat jättäneet sen rauhaan, elikkä jos heitä on sinne joku tullutkin, on tulijan ollut mahdotoin saada omaa kieltänsä tawaksi, ja waikka hän on ollut pappikin eli muu wirka-mies, on hän perheinensä wähitellen taipunut maan kieleen ja, niinkuin edellä kerrotuista esimerkeistä olemme nähneet, wiimein paremmin osannut täkäläisen rahwaan kieltä kuin omaansa. Tämä seikka on waikuttanut rahwaasen takaisin siten, ett'ei se häpeä kieltänsä ja että se näissä tienoin tulee wielä kauan woimassa pysymään. Tässä Ojatin tienoossa on rahwas pitänyt oman alku-peräisen nimensäkin muistossa. Edellä olemme nähneet, että Äänisen rannalla asuwat Tschuudit kutsuwat itseänsä waan Lyydeiksi eli Lyydiköiksi, joka tulee wenäjän-kielisestä sanasta ljudi, merkitsewä rahwasta, ja jolla nimellä mekin entistä myöten olemme heitä tähän asti kutsuneet. Näin on näillä samanlainen nimi kuin Wirolaisilla, jotka myös eiwät tiedä itseänsä muuten nimetä kuin maa-rahwaaksi ja kieltänsä waan maa-kieleksi. Ojattilaiset sitä wastaan kutsuwat itsiänsä Wepsäläisiksi ja kieltänsä Wepsän eli Wepsan kieleksi, joka nimi niinkuin paljo muutakin kansan alku-peräisestä kansallisuudesta jo muissa osissa sen alaa on unohtunut. Ei tarwitse siis ensinkään epäillä, että tämä nimi, waikka sitä nyt käyttää waan yksi osa tätä kansaa, ennen ei olisi ollut sen yleisenä nimenä, jota päätöstämme wahwistaa sekin seikka, että pohjais-puolimaisen Aunuksen Karjalaisetkin yleisesti kutsuwat näitä serkkujansa Wepsäläisiksi. Tässä otamme sentähden tilaisuuden tärkeimmästi kehoittaaksemme kaikkia tästä kansasta eli sen kielestä wasta kirjoittawia, että heittäisiwät pois nuo muukalaiset nimet Lyydit, Tschuudit ja muut, joihin ylpeiden naapurien halweksiminen ja ylen-katse on nähtäwä juuri, ja antaisiwat tälle kansalle sen edun, jota ei kielletä keltään yksinäiseltäkään ihmiseltä, nim. kunniallisen oman nimensä nautinnon. Tähän on heillä sen suurempi oikeus, kuin heidän esi-isänsä owat tämän nimen historiaankin kirjoittaneet. Sillä Wenäjän wanhimman historioitsijan Nestorin Wessit eiwät woineet olla muita kuin nykyisten Wepsien eli Wepsäläisten esi-isiä, waikka perilliset eiwät ole kuin wähäiseksi osaksi woineet pitää wallassansa isien jättämää maata. Se on Sjögren'in erhetys

kirjassa: Ueber die älteren Wohnsitze der Jämen, joka meidän kansan-tutkijoiden silmissä kauan on polkenut tätä nimeä. Hän oli jo ennen tämän kirjansa kirjoittamista ja yleisesti ennen koko sitä suurta matkustustansa, jonka arwollinen ja kiitettäwä hedelmä se on, kirjallisesti päättänyt että se kansa, jota Nestor Wessiksi kutsuu ja joka eli Bjeloseron järwen ympärillä, mahtoi kutsua tätä järweä Wesijärweksi ja siitä itseänsäkin Wesiläisiksi, josta Wenäläinen muukaloimalla muka sai nimen Wessit. Tämmöinen edeltä-käsin päättäminen on aina waarallinen, ja tehdyksi Sjögren'iltä, joka kaikessa koki totuutta tarkoittaa, olisi sitä waikea uskoa, ell'emme tietäisi, että hänen sitä kirjoittaessaan Wessien eli sen suomalaisen kansan, joka Nestorin aikoina eli mainituissa seuduissa, luultiin jo kokonansa ilmoilta häwinneen. Mutta mainitulla matkallansa löysi Sjögren samoissa tienoin suomalaista kansaa, joka kutsui itseänsä Wepsäksi, ja toiseksensa tuli hän tällöin myös tietämään, että tämä kansa ei kutsunut wasta mainittua järweä Wesijärweksi, waan Wauget- eli Walgetjärweksi, jonka Wenäläiset sanasta sanaan kääntäen tekiwät nimeksi: bjeloje osero, Bjelosero. Näissä kahdessa seikassa, jotka hän itse uskollisesti kertoo, olisi hänelle jo pitänyt olla kyllä todistusta siitä, että edellinen päätöksensä Wessin nimen tulemisesta suom. sanasta Wesiläiset oli wäärä, warsinkin koska sanasta wesi Wepsäläistenkin kielessä pitää johdettaa nimi Weteläinen, ei Wesiläinen, ja että samainen Wessi eli Wessä ei ollut muuta kuin Wenäläisen kielellä pehmennyt nimi Wepsä. Waan tätä ei hän nimittämässämme kirjassansa tahdo myödyttää. Todistuksia, joilla hän puolustaa entistä päätöstänsä, olisi liian lawea ruweta tässä kertomaan, koska halullinen lukija löytää ne täydellisinä itsestä kirjasta. Niiden joukosta otamme tähän waan yhden, joka myös perustaksen wäärälle kokemuksellle. Siitä nim. että kaikilla nykyisten Wepsäläisten kylillä muka on wenäläiset nimet päättää Sjögren, että koko heidän alansa olisi ensin ollut Wenäläisten wallassa, jotka olisiwat wiljelleet ja rakentaneet maan ja joiden kielestä kylätkin olisiwat nimensä saaneet, waan että heidän olisi pitänyt taas luopua maasta ja jättää se Wepsäläisille niissä myllyissä, joita täälläkin kansojen edes takaisin siirrellessä tapahtui. Tämä päätös on kuitenkin wäärällä pohjalla. Koko Oja-

tin tienoossa samoin kuin Äänisenkin rannalla on ei ainoastaan kaikilla wepsäläis-, waan myös suurimmalla osalla wenäläis-kyliä suomi-peruiset nimet, joita rahwas keskenänsä käyttää. Waan kirkon- ja henki-kirjoissa, mittarien luetteloissa ja kartoissa owat molempien nimet wenäläisiä, useammassa kohden waan josta kusta ristimä-nimestä (sanotaan tawallisesti paikan ensimäisen asujan nimestä) tehtyjä, niinkuin: Iwanofskaja, Timofejefskaja, Trofimofskaja j. n. e. Tämmöiset kirjat, kartat ja muut sanoo Sjögren, niissä löytywien nimien tähden, joka paikkakunnassa tarkoin läpi käyneensä. Näiden nimien wääryydestä ja siitä, että hän ei tarkoin ottanut waaria rahwaan kielessä käytettäwistä nimistä, päättää hän wenäläisiä nimiä alku-peräisiksi ja niiden antajia maan ensimäisiksi asujiksi, josta taas seuraisi että Wepsäläiset wasta myöhemmin joutuiwat sen isänniksi ja että niinmuodoin Nestorin Wessit oliwat toinen kansa, toista Wepsäläiset.

Tässä lienee nyt tilaisuus sanoa muutama sana näiden kielestäkin ja sen aarteista. Suomalaiselle kielen-tutkijalle on tästä murteesta paljo selkoa sekä kieli-opissa että sana-kirjassa. Waan kuin useamman lukijan pelkään tämän-laatuisissa kokemuksissa ja löydöissä ei löytäwän sitä miellytystä, joka niistä on kielen-tutkijalle, niin jätän Wepsän kielen kieli-opilliset ja sana-kirjalliset edut tässä mainitsematta. Mitä taas sen hengellisiin aarteihin tulee, niin ei niistäkään ole paljo lausumista. Edellä olen jo sanonut, että Äänisen Wepsäläisillä en tawannut lauluja ensinkään. Sama oli niistä yleinen lause Ojatillakin, nim. että laulettu on iki-muistoisista ajoista wenäjäksi ja että lauluja ei ole koskaan löytynyt wepsäksi. Satuja taas löytyy paljo, waan niistäkin nähdään pian, että owat parhaasta päästä Wenäläisiltä saatuja, ja paraat satujen sanojat tarjoaksetkin aina kernaammin wenäjäksi kuin omaksi kieleksekseusä niitä kertomaan. Sana-laskuja ja arwoituksia löytyy sitä wastaan Wepsäläisilläkin, ja niiden muoto todistaa, että niitä ei ole naapureilta lainattu. Jälkimäisiä kirjoitin Ojatilla noin puoli-sataa, ja niistä saan kielen näytteeksi suomennoksen kanssa painattaa tähän seuraawat.

1. Neitschykäine ischtub liphaisches, kasaine irdal? Nagris mas.

2. Pol hebot, pol habat? Jouh-segl.
3. Mustan söb, waugtan situb? Melnits.
4. Waugtan söb, mustan situb? Lämoi säreses.
5. Must da pehmed, märg da maged? Paschtkas.
6. Märg wasa aidan taga? Kjel.
7. Päiwäl rippub, a yol reighu? Koukuine ukses.
8. Lehm pätschisch, händ irdal? Lämoi i sawu.
9. Ymbri päs ei hwati, ymbri pöydos hwatib? Silm.
10. Kaks kurged pälitschi meres katsutas, toinen toscht ei woikoi sabutada? Keranden korwad.
11. Mi om notktemb wet? Sawu.
12. Kaks neitschykäischt yhtel lawal kargaitas? Petkleil surwotas.
13. Pä tohine, wats töine, jawgad kiwisched? Rot.

Suomeksi.

1. Neitsykäinen istuu arkussa, kassa (palmikko, letti) ulkona? Nauris maassa.
2. Puoli hewoista, puoli haapaa? Jouhi-seula.
3. Mustan syö, walkean sittuu? Mylly.
4. Walkean syö, mustan sittuu? Tuli päreessä.
5. Musta ja pehmeä, märkä ja makea? Paistikas.
6. Märkä wasikka aidan takana? Kieli.
7. Päiwällä riippuu, waan yöllä reikään? Owen koukku (säppi).
8. Lehmä uunissa, häntä ulkona? Tuli ja sawu.
9. Ympäri pään ei yllä, ympäri pellon yltää? Silmä.
10. Kaks kurkea päällitse merestä katsowat, toinen toistansa ei woi saawuttaa (tawata)? Korwon (saawin) korwat.
11. Mikä on notkeampi wettä? Sawu.
12. Kaksi neitsykäistä yhdellä lattialla tanssiwat? Petkeleillä surwotaan.
13. Pää tuohinen, watsa liinainen, jalat kiwiset? Nuotta.

Isämeidän rukous kuuluu tässä kielessä, wenäjän-kielisestä uudesta testamentistä käännettynä, seuraawalla tawalla:

„Tatoi meide, kudam oled taiwhal; südkahaste puhthaks nimi sinun; tulgha tsarstw' sinun; da liinob wald sinun i mal

kut taiwhal; Leib meide kaikutschek päiwaks anda meile tjänambäi; i jäta meile wölgad meide kut i mö jätamoi wölghiischile meide; i ala anda meid iskusaha; a pjästa meid pahas; sida möd mi sinun om tsarstw, i wägi, i kuulund igan kaiken. Amin."

Kielen näytteeksi saakoot wielä seuraawat satuset tässä sian.

1. Orl.

Kysuiba orlal: mihe sötat sina itscheis poigid muga korttas taiwhan al? — Orl sanii: rohtischibak hö kasnubed lähetase päiwäischen lost, kut mina heid sötaischin alahan mas?

2. Kukoin karangg.

Sanu milein, kysii kadag kukoin karanggol, miksch sina muga nälghiine sobihe, mändes siiritschi sinusaisch mehed *); mida sina tahtoit säta heisch? mihe hö sileisch koschutas? — Ni mihe, sanii kukoin karangg; mina i en tahtoi anastada heid mehel, tahtoin waische rebitada heid.

3. Lambas i djumalan-lindiine **).

Djumalan-lindiine lebastihe lambhan päle, mise rastta hänel wähäischen willad itschesa pesaks. Lambas rubens werdusiine hyppta sinna i tänna. Kut sina milein yhtel muga skup? sanii djumalan-lindiine; paimnele sina käsket otta itschesaisch kaiken nahkha-sai willan, a milein otkaschit pitschukaisches klakiisches. Miksch muga netsen sädad? — Netsen sädan siksch, sanii lambas, mise sina ed malta milain minun willad otta muga armhutte kut paimen.

Suomeksi.

1. Kokko.

Kysyiwät kokolta: mintähden elätät sinä poikiasi niin korkeassa taiwaan alla? — Kokko sanoi: uskaltaisiwatko he kaswaneina lähetä auringon luokse, kuin minä heitä elättäisin alahana maassa?

---

*) Sanaa ihminen ei löydy tässä murteessa; sen siaan käytetään, niinkuin tässä, sanaa mes (mies).

**) Ojatilla kutsutaan pääskeä sarak-linduiseksi.

2. Orjan-tappura.

Sano minulleni, kysyi kataja orjan-tappuralta, miksi sinä niin nälkäinen (olet) waatteihin, ihmisten sinustasi siwutse mennessä; mitä sinä tahdot tehdä niistä? mihin ne sinullesi kelpaawat? — Ei mihinkään, sanoi orjan-tappura; enkä minä tahdokaan ryöstää niitä ihmiseltä, tahdon waan repiä niitä.

3. Lammas ja Pääski.

Pääski lepäytyi lampaan päälle, että raastaa häneltä wähän willaa pesäksensä. Lammas alkoi wihaisena hyppiä sinne ja tänne. Kuin sinä minulleni yhdelle (olet) niin ahnas? sanoi pääski; paimenelle sinä annat luwan ottaa itsestäsi kaiken willan nahkaan asti, waan minulle kiellät pienoisesta tulloisesta. Miksi niin tämän teet? — Tämän teen siksi, sanoi lammas, että sinä et osaa minultani willaani ottaa niin lempeästi kuin paimen.

Työni lopetettua Ladwassa olisin suurelle maan-tielle woinut palata samaa tietä, jota mennytkin olin, ell'ei mieleni olisi tehnyt paikalla tiedustamaan, mitä murretta, karjalaistako wai wepsäläistä, Ojatin-tienoon itäisessä, eli Aunuksen läänin etelä-itäisessä, osassa puhuttiin. Sekä Ladwassa että jo edelläkin sanottiin kyllä näiden tienotten kieltä aiwan yhdenlaiseksi kuin kieli tässä seurakunnassa ja sen ympäristöllä. Waan Köppen'in kansa-kartta puhui toista. Tämä Pietarin Tiede-Akateemian jäsen on nim. Schubert'in maa-tieteelliselle kartalle, jota Wenäjän maan europalaisesta osasta on noin 50 lehteä, eri wärillänsä kuwannut kunkin kansakunnan alan ja piirin. Tätä suurta kansa-karttaa ei löydy kuin kaksi kappaletta käsi-kirjoituksessa, nim. toinen mainitun Tiede-Akateemian kirjastossa ja toinen Pietarin keisarillisella maa-tieteellisellä seuralla. Mutta jälkimäinen seura on siitä painattanut pienemmässä mitassa tehdyn kopion neljälle lehdelle. Niin pää-kartassa kuin tässä kopiossakin antaa tekijä mainitussa osassa Aunuksen lääniä, keskellä Wepsäläisten piiriä, ei wähemmän kuin kokonaista kolme laajaa seura kuntaa Karjalaisille, waikka näiden historiallisesti ei tiedetä koskaan jalkaa astuneen Äänisen järwen etelä-puolelle. Wäärjärwen pogostan kautta tultuani Schimjärwen kirkolle hawaitsinkin, että rahwas Ojatilla oli oikeassa ja että herra Köppen on tehnyt suuren wian

pannessansa Karjalaisia tänne, sillä kieli täällä oli puhtaista Wepsää ja täksi sanottiin niiden kahden toisenkin, Pääschjärwen ja Kuschtjärwen, seurakuntain kieltä, jonka kansa-karttaa myöten niin ikään olisi pitänyt olla karjalaista. Tämä suuri wika, johon wirka-miesten luottamattomat kertomukset owat syynä, tulee oiastuksi nyt paraillaan tekeillä olewassa kolmannessa painoksessa herra Köppen'in mainittua karttaa.

Tästä asiasta selwän saatuani ja wielä pari päiwää Schimjärwessä kuunneltuani kansan kieltä, päätinkin lopettaa wepsäläiset tutkintoni ja palasin maan-tielle Suschtan (wen. Oschtan) kylässä. Schimjärwen ja sen wäliä on 40 wirstaa, joka on yksi ainoa hirmuinen korpi, jossa edellisen wiikon rankat sateet oliwat niin wettäneet maan, että hewoset melkein joka askeleella upposiwat likaan. Tie, joka harwoin oli löytänyt kangas-harjanneen kulkeaksensa ja enimmiten juoksi pitkin korpijokia eli järwiä, sillä se kulki paraasta päästä talwi-tien jälkiä, oli muutenkin niin ryteikkö, niin kehnoilla malko-silloilla warustettu, että ratsastajan monin paikoin piti pitkät matkat hewoistansa taluttaen jalan astua. Ja waikka lepoakin oli pidetty noin puoli-wälissä taiwalta tehdyllä tulella, oliwat sekä miehet että hewoset, myöhään illalla Suschtaan tullessa, niin wäsyksissä, että edelliset eiwät tarwinneet illaistakaan ennen maata rupeamistansa, ja jälkimäiset wiimeisillä wirstoilla tuskin enää pystystä pysyiwät. Suschtasta tulin Latina-Pellolle ja siitä samaa tietä Pietariin, jota kewäällä olin tänne mennyt.

Lopuksi saan mainita, että jos kellä wielä olisi halu käydä tutkimassa Wepsäläisten kieltä Ojatilla, niin olisi mainittu Schimjärwen kirkon-kylä sekä kielen-puhtauden että muun puolesta siihen soweljain paikka. Matkustaa tälle kirkolle woisi helpoimmin ja huokeimmin, Sortawalan, Aunuksen ja Latina-Pellon kaupunkien kautta. Wiimeksi nimitetystä ei Suschtan posti-paikkaan Arkangeliin menewätä tietä myöten tule kuin noin 130 wirstaa, niin että koko matka Sortawalasta Schimjärwen kirkolle ei tulisi tekemään kuin wähän päälle neljän sadan wirstan.

2. Pol hebot, pol habat? Jouh-segl.
3. Mustan söb, waugtan situb? Melnits.
4. Waugtan söb, mustan situb? Lämoi säreses.
5. Must da pehmed, märg da maged? Paschtkas.
6. Märg wasa aidan taga? Kjel.
7. Päiwäl rippub, a yol reighu? Koukuine ukses.
8. Lehm pätschisch, händ irdal? Lämoi i sawu.
9. Ymbri päs ei hwati, ymbri pöydos hwatib? Silm.
10. Kaks kurged pälitschi meres katsutas, toinen toscht ei woikoi sabutada? Keranden korwad.
11. Mi om notktemb wet? Sawu.
12. Kaks neitschykäischt yhtel lawal kargaitas? Petkleil surwotas.
13. Pä tohine, wats töine, jawgad kiwisched? Rot.

Suomeksi.

1. Neitsykäinen istuu arkussa, kassa (palmikko, letti) ulkona? Nauris maassa.
2. Puoli hewoista, puoli haapaa? Jouhi-seula.
3. Mustan syö, walkean sittuu? Mylly.
4. Walkean syö, mustan sittuu? Tuli päreessä.
5. Musta ja pehmeä, märkä ja makea? Paistikas.
6. Märkä wasikka aidan takana? Kieli.
7. Päiwällä riippuu, waan yöllä reikään? Owen koukku (säppi).
8. Lehmä uunissa, häntä ulkona? Tuli ja sawu.
9. Ympäri pään ei yllä, ympäri pellon yltää? Silmä.
10. Kaks kurkea päällitse merestä katsowat, toinen toistansa ei woi saawuttaa (tawata)? Korwon (saawin) korwat.
11. Mikä on notkeampi wettä? Sawu.
12. Kaksi neitsykäistä yhdellä lattialla tanssiwat? Petkeleillä surwotaan.
13. Pää tuohinen, watsa liinainen, jalat kiwiset? Nuotta.

Isämeidän rukous kuuluu tässä kielessä, wenäjän-kielisestä uudesta testamentistä käännettynä, seuraawalla tawalla:

„Tatoi meide, kudam oled taiwhal; sädkahase puhthaks nimi sinun; tulgha tsarstw' sinun; da liinob wald sinun i mal

kut taiwhal; Leib meide kaikutschekš päiwaks anda meile tjänambäi; i jäta meile wölgad meide kut i mö jätamoi wölghiischile meide; i ala anda meid iskusaha; a pjästa meid pahas; sida möd mi sinun om tsarstw, i wägi, i kuulund igan kaiken. Amin."

Kielen näytteeksi saakoot wielä seuraawat satuset tässä sian.

1. Orl.

Kysuiba orlal: mihe sötat sina itscheis poigid muga korttas taiwhan al? — Orl sanii: rohtischibak hö kasnuded lähetase päiwäischen lost, kut mina heid sötaischin alahan mas?

2. Kukoin karangg.

Sanu milein, kysii kadag kukoin karanggol, miksch sina muga nälghiine sobihe, mändes siiritschi sinusaisch mehed *); mida sina tahtoit säta heisch? mihe hö sileisch koschutas? — Ni mihe, sanii kukoin karangg; mina i en tahtoi anastada heid mehel, tahtoin waische rebitada heid.

3. Lambas i djumalan-lindiine **).

Djumalan-lindiine lebastihe lambhan päle, mise rastta hänel wähäischen willad itschesa pesaks. Lambas rubens werdusiine hyppta sinna i tänna. Kut sina milein yhtel muga skup? sanii djumalan-lindiine; paimnele sina käsket otta itschesaisch kaiken nahkha-sai willan, a milein otkaschit pitschukaischeš klakiischeš. Miksch muga netsen sädad? — Netsen sädan siksch, sanii lambas, mise sina ed malta milain minun willad otta muga armhutte kut paimen.

Suomeksi.

1. Kokko.

Kysyiwät kokolta: mintähden elätät sinä poikiasi niin korkeassa taiwaan alla? — Kokko sanoi: uskaltaisiwatko he kaswaneina lähetä auringon luokse, kuin minä heitä elättäisin alahana maassa?

---

*) Sanaa ihminen ei löydy tässä murteessa; sen siaan käytetään, niinkuin tässä, sanaa mes (mies).

**) Ojatilla kutsutaan pääskeä sarak-linduiseksi.

2. Orjan-tappura.

Sano minulleni, kysyi kataja orjan-tappuralta, miksi sinä niin nälkäinen (olet) waatteihin, ihmisten sinustasi siwutse mennessä; mitä sinä tahdot tehdä niistä? mihin ne sinullesi kelpaawat? — Ei mihinkään, sanoi orjan-tappura; enkä minä tahdokaan ryöstää niitä ihmiseltä, tahdon waan repiä niitä.

3. Lammas ja Pääski.

Pääski lepäytyi lampaan päälle, että raastaa häneltä wähän willaa pesäksensä. Lammas alkoi wihaisena hyppiä sinne ja tänne. Kuin sinä minulleni yhdelle (olet) niin ahnas? sanoi pääski; paimenelle sinä annat luwan ottaa itsestäsi kaiken willan nahkaan asti, waan minulle kiellät pienoisesta tulloisesta. Miksi niin tämän teet? — Tämän teen siksi, sanoi lammas, että sinä et osaa minultani willaani ottaa niin lempeästi kuin paimen.

Työni lopetettua Ladwassa olisin suurelle maan-tielle woinut palata samaa tietä, jota mennytkin olin, ell'ei mieleni olisi tehnyt paikalla tiedustamaan, mitä murretta, karjalaistako wai wepsäläistä, Ojatin-tienoon itäisessä, eli Aunuksen läänin etelä-itäisessä, osassa puhuttiin. Sekä Ladwassa että jo edelläkin sanottiin kyllä näiden tienotten kieltä aiwan yhdenlaiseksi kuin kieli tässä seurakunnassa ja sen ympäristöllä. Waan Köppen'in kansakartta puhui toista. Tämä Pietarin Tiede-Akateemian jäsen on nim. Schubert'in maa-tieteellisille kartalle, jota Wenäjän maan europalaisesta osasta on noin 50 lehteä, eri wärillänsä kuwannut kunkin kansakunnan alan ja piirin. Tätä suurta kansakarttaa ei löydy kuin kaksi kappaletta käsi-kirjoituksessa, nim. toinen mainitun Tiede-Akateemian kirjastossa ja toinen Pietarin keisarillisella maa-tieteellisellä seuralla. Mutta jälkimäinen seura on siitä painattanut pienemmässä mitassa tehdyn kopion neljälle lehdelle. Niin pää-kartassa kuin tässä kopiossakin antaa tekijä mainitussa osassa Aunuksen lääniä, keskellä Wepsäläisten piiriä, ei wähemmän kuin kokonaista kolme laajaa seura kuntaa Karjalaisille, waikka näiden historiallisesti ei tiedetä koskaan jalkaa astuneen Äänisen järwen etelä-puolelle. Wäärjärwen pogostan kautta tultuani Schimjärwen kirkolle hawaitsinkin, että rahwas Ojatilla oli oikeassa ja että herra Köppen on tehnyt suuren wian

pannessansa Karjalaisia tänne, sillä kieli täällä oli puhtaista Wepsää ja täksi sanottiin niiden kahden toisenkin, Pääschjärwen ja Kuschtjärwen, seurakuntain kieltä, jonka kansa-karttaa myöten niin ikään olisi pitänyt olla karjalaista. Tämä suuri wika, johon wirka-miesten luottamattomat kertomukset owat syynä, tulee oiastuksi nyt paraillaan tekeillä olewassa kolmannessa painoksessa herra Köppen'in mainittua karttaa.

Tästä asiasta selwän saatuani ja wielä pari päiwää Schimjärwessä kuunneltuani kansan kieltä, päätinkin lopettaa wepsäläiset tutkintoni ja palasin maan-tielle Suschtan (wen. Oschtan) kylässä. Schimjärwen ja sen wäliä on 40 wirstaa, joka on yksi ainoa hirmuinen korpi, jossa edellisen wiikon rankat sateet oliwat niin wettäneet maan, että hewoset melkein joka askeleella upposiwat likaan. Tie, joka harwoin oli löytänyt kangas-harjanneen kulkeaksensa ja enimmiten juoksi pitkin korpijokia eli järwiä, sillä se kulki paraasta päästä talwi-tien jälkiä, oli muutenkin niin ryteikkö, niin kehnoilla malko-silloilla warustettu, että ratsastajan monin paikoin piti pitkät matkat hewoistansa taluttaen jalan astua. Ja waikka lepoakin oli pidetty noin puoli-wälissä taiwalta tehdyllä tulella, oliwat sekä miehet että hewoset, myöhään illalla Suschtaan tullessa, niin wäsykissä, että edelliset eiwät tarwinneet illaistakaan ennen maata rupeamistansa, ja jälkimäiset wiimeisillä wirstoilla tuskin enää pystystä pysyiwät. Suschtasta tulin Latina-Pellolle ja siitä samaa tietä Pietariin, jota kewäällä olin tänne mennyt.

Lopuksi saan mainita, että jos kellä wielä olisi halu käydä tutkimassa Wepsäläisten kieltä Ojatilla, niin olisi mainittu Schimjärwen kirkon-kylä sekä kielen-puhtauden että muun puolesta siihen soweljain paikka. Matkustaa tälle kirkolle woisi helpoimmin ja huokeimmin, Sortawalan, Aunuksen ja Latina-Pellon kaupunkien kautta. Wiimeksi nimitetystä ei Suschtan posti-paikkaan Arkangeliin menewätä tietä myöten tule kuin noin 130 wirstaa, niin että koko matka Sortawalasta Schimjärwen kirkolle ei tulisi tekemään kuin wähän päälle neljän sadan wirstan.

Matka itä-Venäjällä wuosina 1856 ja 1857.

Ensimäinen Kirja.

Kasan'issa, toukok. 1856.

„Kristos woskres! Kristus on ylös-nousnut!“ kajahti ääni sunnuntai-aamuna 29 p. huhti-kuuta huoneessani ennenkuin olin wuoteelta ennättänyt nousta, ja edessäni seisoi iloisella katsannolla portin-wartija täydessä ala-upsierin puwussa, hän on nim. entinen sota-mies. „Totisesti on Kristus ylös-nousnut!“ tulee tähän wastata, ja sitä ynnä suun- ja juoma-rahan antamista en minäkään laimin-lyönyt, jonka kanssa ukko meni toisille talon asukkaille samaa onnellista sanomaa julistamaan.

Kristos woskres! Meillä on siis pääsiäisen iloinen päiwä! Mikä suuri juhla! Totuuden ankaran ja wilpittömän saarnaajan owat pimeyden ja itse-waltaisuuden puolta-pitäjät kiehtoneet, tuominneet ja kuolettaneet. Synkeä suru sydämessä seisoo koko ihmiskunta tämän sankarinsa haudalla, epäillen, haikeroiden, todellako ja iäksi päiwäksikö pimeys wallan woitti, koska sen ruhtinat nyt niin riemasteleiwat. Lyhyt on kuitenkin tämä heidän riemunsa, sillä juuri kuolemallansa on walon sankari heidät woittanut ja kahlinnut, epäilemättömänä herää hän kuolluista, walo lewenee kaikelle maailmalle ja kaikki ihmiskunta riemuitsee.

Tämmöinen on pääsiäis-juhlan aine ja sisällys. Eikä Wenäläinenkään puutu riemua sitä wiettäessään. Hän on paastonnut kokonaista kuusi wiikkoa ja etenkin ankarasti wiimeisen eli piina-wiikon, jolla wirkakunnat ja koulut eiwät istu ja jonka kuluessa rahwas ripillä-käymisellä eli muun ulko-käytöksen täyttämisellä kokee walmistaa oman-tuntonsa pääsiäisen herkumalle. Silmin-nähtäwällä lewottomuudella odottaa jokainen tämän hirmuisen ajan loppua ja kaksi wiimeistä päiwää warsinkin owat pitkät kuin nälkä-wuodet. No, wiimein kuitenkin alkaa pääsiäis-

lauantain ilta pimetä. Jokainen peseksen puhtaaksi, pukeutuu juhla-waatteihin ja astuu kirkkoon. Ja hywän aikaa täällä rukoiltua ja tuohusten kanssa tuhrattua sen kammion ympärillä, joka keskellä kirkon lattiaa kuwaa Kristuksen hautaa, kaikuu juhlallinen kiitos-wirsi, kellot rupeawat soimaan, ja kaikki todistaa, että se surkea puoli-yö on ohitse. Kaikki ehättäwät nyt kotiin, jossa muna-röykät, sian-liikkiöt ja wiina odottaa. Tuskin yksikään muistaa nyt enää tämän juhlan kallista alku-perää, jokainen ajattelee waan mahansa ja sen tyydyttämisen päälle, samoin kuin paastonkin aikana useampi lienee surunut oman watsansa tyhjyyttä enemmän kuin Kristuksen wiatointa piinaa ja kuolemaa. Sen siaan heitäksenkin pääsiäisen tultua jokainen kaikkea nauttimaan mitä waan ikänänsä woipi, ja walon ja wapauden juhla muuttuu kaiken-kaltaisen lihallisuuden ja hekkuman telmännöksi. Tätä iloa kestää sitten koko seuraawa wiikko, jolloin ei köyhinkään tee työtä, waan käypi kestiä, juopi wiinaa ja parantelee päätänsä, uudestaan samaa wiinan-juontia ja kestin-käyntiä woidaksen nauttia. Joka päiwä aina seuraawaan sunnuntaihen asti kaikuwat kellot koko puolenpäiwän-edellyksen, ja kuin muutamien wirstain laweudella seisoo noin 60 kirkkoa niinkuin esim. Kasa-n'issa, niin arwaa jokainen, mikä helinä ja humina wenäläisessä kaupungissa pääsiäis-wiikolla on.

Mutta jo liiaksi hairahdin näistä asioista juttelemaan, waikka aikomukseni waan oli sanoa, että täällä nyt on pääsiäinen, ja että kuin jokaisella on lupa laiskana olla, niin on minunkin täytynyt wakaisempi työ jättää, jonka siaan päätin kertoa jotakin Kasan'in kaupungista ja sen merkillisyyksistä. Sen katuja,. toria, kirkkoja en kuitenkaan huoli ruweta luettelemaan, siitä lukija wähän hyötyisi. Sanon waan kaupungin ulko-tilasta sen, että se on hywästi rakennettu, suorilla ehkä ei aina puhtailla kaduilla, ja että asujanten määrä tekee noin 50 tuh. henkeä. Kasan ei ole aiwan Wolgan reunalla, waan noin 6 wirstaa tämän joen idän-puoleisesta rannasta, pienen Kasanka-nimisen joen warrella. Wolgan oikea ranta on korkea hieta-äyräikkö, wasen (pohjaisen ja idän-puoleinen) ranne sitä wastaan hywin matalaa niitty- ja suo-maata, jonka joki tulwillansa ollen monen wirstan laajuudelta peittää wedellä ja kewäällä kokonaisen kuu-

kauden pitää järwenä. Tämä on syy siihen, että kaupunki on näin kaukana kaupan-käynnille niin tarpeellisesta joesta, joka suurina tulwa-wuosina tännekin asti tekee suurta wahinkoa esi-kaupungeissa. — Kasan on Tatarilaisten perustama. Kuin Mongolilais-tatarilainen maailman-walta hajosi pienempiin osiin, asettui eräs heidän ruhtinoistansa tähän Wolga-joen rannalle ja perusti waltakunnan, joka seisoi noin 300 ajastaikaa eli wuoteen 1552 asti. Monien reistausten perästä onnistui tällöin Wenäläisille suur-ruhtinas Iwan Wasiljewitsin johdolla Kasan'in waltaaminen. Hirmuisen weren-wuodatuksen pidettyänsä häwitti tämä ruhtinas sen entisen tilan, kukisti kaikki mahometiläisten kirkot ja ajoi kaupungin tähän uskoon kuuluwat asujamet sen edustalla esi-kaupungeissa elämään. Pysyttääksensä woiton warmemmaksi rakensi hän kaupungin entisen tatarilaisen linnan sialle europalaisen sota-taidon mukaan warustetun linnan useammilla torneilla, jotka samoin kuin muuritkin wielä seisowat ja ulko-näöltänsä owat samanlaiset kuin esim. Sawonlinnan tornit Suomessa. Myös muutti hän Wenäjältä rahwasta kaupungin asukkaiksi, ja siitä ajasta on se niin wenäläistynyt, että siinä paikan entisiä asujia Tatarilaisia ei ole kuin noin kuudenneksi osaksi koko wäki-luwusta.

Nämä Tatarilaiset owat Krim'in tätä nykyä kuuluisien Tatarilaisten kuin myös Turkkilaisten kanssa yhtä kansaa, ja tämä on kielensä puolesta heimolaisuudessa Suomen kansojen kanssa *). Muista kaupungin asujamista keksii oudonkin silmä pian Tatarilaisen hänen runnokkaasta ja solakasta warrestansa, mustista ja wilkkaista silmistänsä, ja suora-nenäisestä ja kauniista muodostansa. Hänen ihon-karwansa ei ole mustempi kuin muidenkaan Europalaisten ja monesti näet aiwan walkea-werisiäkin Tatarilaisia. Hänen käyntinsä ja ulko-käytöksensä on tasaista ja hiljaista, jonka tähden se aina kutjastelewa Wenäläinen kutsuukin häntä haukkuma-nimellä barin'aksi (herraksi). Luonteensa puolesta on hän puhtautta rakastawa, tyyni ja rehellinen; missä

*) Lukematta Siperian Tatarilaisia, joiden määrää en tiedä ilmoittaa, nousee tämän kansan luku Wenäjän waltakunnassa Baschkirien (392 tuh.), Meschtscheräkien (80 tuh.) ja Kirgisien (82 tuh.) kanssa, jotka puhuwat saman kielen murteita, noin 2 miljonan paikoille.

hän walehtelee eli harjoittaa kowuutta, on se muilta opittua. Kuin hän tawaraa myödessänsä näkee kenen muukalaisekfi, ilmoittaa hän oikean hinnan kohdallensa, ja jos sitten wenäjän tapaan wielä rupeat tinkimään, sanoo hän: „minä en ole Wenäläinen, olen mahometiläinen, ja meidän laki kieltää kohtuutointa hintaa ottamasta". Häpeällä seisot kristin uskosi kanssa miehen edessä että woi hänen lauseesensa mitään wirkkaa.

Maalla owat maan-wiljelys ja karjan-hoito Tatarilaisten elatus-keinot, ja kiiwaimmatkin Wenäläiset myödyttäwät että tämä kansa samoin kuin Tschuwaschitkin owat paljoa taitawammat ja ahkerammat maan-wiljelijät kuin Wenäläinen. Kaupungissa on Tatarilainen yksi kolmesta: joko kauppa-mies, käsi-työläinen eli rahti-mies. Ensimäisen luokan kauppa-miehekfi jaksaa harwa tästä kansasta kiiwetä. Sitä enemmän rakastawat he rihkama-kauppaa, ja missä heitä enemmältä löytyy, niinkuin Kasan'issakin, kuluu harwa päiwä, ett'ei luonasi käy näitä itä-maalaisia sakfoja, tulitikkuja, saippuata, halaattia (makuu-nuttuja), hywän-hajullisia woiteita ja muuta semmoista kaupalla. Käsi-töistä on saippuan ja nahkan walmistaminen heille warsinkin sujuwaa. Kasan'in saippua on ympäri koko Wenäjän kiitettyä ja täältä tulewat juhdit ja sahwianit ulompanakin kuuluisat. Molemmat owat Tatarilaisten tekoa. Waan muihinkin käsi-töihin on tämä kansa hywin taipuwaa, niin että harwa työ-huone löytynee Kasan'issa, olipa sen isäntä Wenäläinen, Saksalainen eli muu, jossa ei joku osa työ-miehistä olisi Tatarilaisia. Täkäläisen yli-opiston kirja-painossa, jossa on noin pariin kymmeneen työ-mieheen, owat enimmät näistä tätä kansaa (käyttäjä on Saksalainen).

Niinkuin tuttu on ja edellisestäkin näkyy owat Tatarilaiset Mahometin uskoa. Kasan'issa ja sen esi-kaupungeissa on heillä kymmenkunta metschéd'iä (kirkkoja). Joka kirkolla on kaksi, toisinaan kolmetkin, mullaa (pappia) ja yksi eli pari aschantia (lukkaria). Harwemmassa löytyy ahun'ia, jotka meidän tiloihin werrattuina wastaawat kontrahti-rowastia, ja piispaa (mufti) ei ole koko Wenäjän waltakunnassa kuin yksi, jolla on istuimensa Ufan kaupungissa. Tällä, joka myös on korkein tuomari hengellisissä asioissa, on palkka kruunulta, mutta muilla papilla ja kirkon-palwelijoilla ei ole määrä-palkkaa, he owat siihen tyyty-

waiset, mitä seurakunnan jäsenet wapa-ehtoisesti tuowat heille, ja saawat myös osan siitä lahjasta, jonka jokainen on welwollinen kymmenennellä osalla irtaimesta tawarastansa wuosittain antamaan waiwaisille ja köyhille. Mahometiläinen on harras uskonharjoituksissa. Wiis kertaa päiwässä pitää hän rukouksia, nim. auringon noustessa, kello yhden ja neljän paikoilla, auringon lasketessa ja wiimeisen kerran yön alkaessa. Joka sairastaa, on matkalla eli muuten ei woi tätä käskyä jollakulla ajalla täyttää, hänen täytyy jälestäpäin sitä useamman kerran pitää rukouksia, niin että niiden määrä kunkin päiwän päälle tulee täysi. Kaikki muut miehet, sillä waimoilla ei ole lupa käydä kirkossa, toimittawat rukouksensa metsched'issä. Tämä on nelis-nurkkainen, soikea kaksin-kertainen rakennus puusta eli kiwestä, jonka alakertaa käytetään monellaisiin tarpeihin, niinkuin kouluksi, kauppapuodeiksi j. n. e. Ylä-kerta on kirkkona. Sen harjalta nousee korkealle pyöreä kaitainen torni (minaret), jonka nastalla mahometiläisten omituinen merkki puoli-kuu kullittuna paistaa. Heillä ei ole kelloja; kirkkoon kutsutaan he siten, että lukkari minaret'in ympäri kulkewasta rauta-häkistä joka haaralle huutaa surullisenkaltaisella nuotilla: Allah on korkein! Minä todistan, että Muhamed on hänen lähettiläisensä! Tulkaa rukoilemaan! Tulkaa autuutta etsimään! Allah on korkein! Muuta Jumalaa ei ole kuin Allah! Aamu-rukoukseen huutaessaan lisää hän tähän: rukous on parempi kuin uni! — Tämän huudon perästä tulee rahwas metsched'iin. Sen porstuassa eli etu-huoneessa on pitkin seiniä hyllyjä, joille sisäänmenijät jättäwät päällys-kenkänsä. Itsessä kirkossa ei ole penkkiä; lattia on katettu joko kirja-ompeleilla koristetulla willaisella eli waan oljesta kudotulla puhtaalla matolla. Paitse tätä ei siinä metsched'issä, jonka minä Kasan'issa näin, ollut muuta erinomaista, kuin opetus-istuimen kaltainen saarnas-tuoli, kaksi tawallista kynttilä-kruunua, muutamia lamppuja seinillä ja Mekkaan päin olewa ikkuna moni-wärisistä ruuduista tehty. Matolle istuikset seurakunnan jäsenet riwihin, pannen jalat ristiin allensa. Kellä turbaani on päässä, se irtauttaa sen perä-liepeen hartioillensa riippumaan. Muuten pidetään niin hywin turbaani kuin lakkikin päässä. Tätä ei suwaittu kuitenkaan minulle, waan

minun käskettiin ottaa lakki päästäni, lieneekö tähän syynä ollut tämän muiden pää-waatteuksesta eroawa muoto wai mikä muu. Noin kymmenen minuutin ajan toimitti jokainen yksinäistä hartauttansa, rukoillen ja päätänsä maahan kumartaen. Rukoillessa pitää mahometiläinen kätensä lanteillaan, pyyhkäsee wähän wäliä niillä silmiänsä ja kaswojansa, ikäskuin unta karkoittaaksseen. Toisinaan asettaa hän kätensä eteensä awonaisen kirjan tawoin, ja toisin paikoin taas panee peukalojensa päät korwan-lehdille, toiset sormet hajoittaen pystyyn, ja rukoilee näin jonkun ajan. Mitä nämä äkkinäistä oudostuttawat temput kuwaawat, en tiedä. Rukoiltua mainitun ajan nousee mulla saarnas-tuolille ja lukee siinä luwun alkoran'ista. Tämän lukemisen toimittaa hän messun-laatuisella nuotilla, joka ei kuulu pahalta, ja jonka oppimista sanotaankin suurekſi pää-asiakſi papin-kouluissa. Sen tehtyä laskeikſen hän alas, menee ja istuikſen seurakunnan esinenään, päin Mekkaa osoittawaan ikkunaan, ja messuaa tässä taas rukoukſen. Hän kumartaa useasti, sywään ja kauan, ja seurakunta tekee hänen mukaansa. Tällä päättyykin jumalanpalwelus, yleensä kestänyt noin kolme neljännestä tuntia.

Mahometin uskon-opista ei tässä ole tilaisuutta puhua. Nykyjään sanoi Paris'in piispa eräässä julistukſessansa mahometiläisyyden olewan waan „lahkokunnan kristin uskosta", joka lause hänen tilassansa lienee ollut wähän liikanaista. Melkein yhtä tahtoi eräs mullakin, jonka kanssa asiasta puhuin, päättää sanoen: „me uskomme saman näkymättömän kaikki-waltiaan Jumalan päälle kuin tekin, kristityt. Waikka hänellä on 99 nimeä, ei hänen woimaansa ja wiisauttansa kuitenkaan woi täysin määrin käsittää. Hurskaalle antaa hän onnen ja menestykſen jo tässä maailmassa ja ian-kaikkisen elämän tulewassa. Jumalatointa rangaistakſeen antaa hän pahan liikkua maailmassa, ja rankaisee paha-teon wielä tulewassakin elämässä". Tästä tulewaisuudesta oli hänellä kumminkin mahometiläisyyden tawalliset lihalliset ajatukſet. Taiwaassa sanoi hän aina elettäwän riemussa ja hywillä päiwillä. Syödä on siellä mitä waan mieli ennättää ja muistaa haluta, ja tämän yltä-kylläisyyden kanssa on kakſi etua yhdistettynä, joita syömärillä tässä maailmassa ei ole, nim. että ruoka-halu aina on hywä ja että tarpeellansa

ei tarwitse koskaan käydä. Toinen pää-nautinto on hurskaalla taiwaassa sen suloisista neitosista, joiden ihanuutta ei woi kielin kertoa ja joita miestä päälle annetaan 70 kappaletta, ollen näillä wielä se erinomainen awu, että neitsyyden lahja ei heiltä koskaan katoa. Helwettinsä kuwaa mahometiläinen yhtä lihallisesti ja paljon peloittawammaksi kuin kristittityjen kylmä mieli sen jaksoi ennen aikaan edes-asettaa. Rukousten ja muiden uskon-harjoitusten täyttämisellä on hänen kuitenkin paljoa helpompi wälttää helwettiä kuin kristityn.

Kunkin metsched'in kanssa on koulu yhdistettynä. Maalla toimittaa mulla opettajankin wirkaa, waan kaupungissa pidetään tawallisesti koululla erittäin opettaja, jonka waiwat palkitaan samoin kuin mullankin wapa-tahtoisilla lahjoilla. Lapset pannaan kouluun noin 8 wuoden iässä, ja käywät sitä noin 5 wuotta, jos heitä ei tarkoiteta mullaksi tehdä. Täksi oppiwaisten täytyy käydä koulua 12—15 wuotta, joista wiimeiset korkeamman opin saamiseksi tawallisesti wietetään Bokharan kuuluisissa papin-kouluissa Aasiassa. Kouluun tulewat lapset päiwännousu-rukouksille ja owat siinä koko päiwän, kaksi kertaa syöden mukanansa tuotua ewästä, josta myös yhteisessä kattilassa keitto-ruokaakin tehdään. Koulussa istuwat lapset lattialla samoin kuin kirkossa istutaan. Oppi-aineet eiwät ole suuret: sisältä-luku, rukousten ulkoa-oppiminen ja kirjoitus on kaikki, mitä tawallisesti waaditaan. Kuin alkoran'ia ei saa lukea muuten kuin sen alku-peräisellä s. o. Arapian kielellä ja sen lukeminen koulussa myös on wälttämätöin asia, niin saattaa joku parempi-päinen koulu-lapsi edellä-mainitun opin lisäksi myös tulla wähän tuntemaan tätä kieltä. Sen tarkempi tunteminen kuin myös taito Persian kielessä eroittaa mullan muusta rahwaasta. Mutta jo sekin wähäinen tieto, jonka yhteinen kansa näin muodoin saa, kohottaa Tatarilaiset suuresti täkäläisen kristityn rahwaan rinnalla, ja ei wähäinen ole siwistyksen rakastajan nautinto kuin näkee esim. wanhan ja köyhän Tatarilaisen oma-kielisiä kirjojansa lukewan paljon selwemmästi kuin kirjan-luku juoksee häntä wastaawilta ukoilta esim. Suomessa. Tämän luwun-taidon kuin myös luwun-halun tässä kansassa todistaa selwimmästi se seikka, että Kasan'issa usea wuosi painetaan alkoran'ia suuret painokset ja joka wuosi tuhans-

määrin hengellisiä kirjoja Tatarin kielellä. Muiden kuin hengellisten ja taloutta koskewien kirjain painaminen kiellettiin tältäkin kansalta muutama wuosi-kymmeninen takaperin, jota kieltoa wielä ei ole peruutettu. Tatarilaisten kirjojen sensori Kasan'issa on eräs saksalainen rohwessori. Näiden painamista warten löytyi täällä joku aika takaperin yksin omituinen kirja-painokin, joka tätä nykyä kuitenkaan ei taida olla woimassa. Kaikki tämä tapahtuu kansassa, joka ei elä yhdessä ryhmässä, waan hajallansa muiden kansojen seassa, jolla ei ole enemmän pipliä-seuroja kuin muitakaan yhdistyksiä ja jonka tila, kuin sodassa woitetun konsanansakin, on monin puolin määritelty ja tarkasti katsastettu. Epäilemättä todistaa tämä asioiden laita kansan suuria luonnon-lahjoja. —

Kasan'in paras ja painawin merkillisyys on kumminkin sen Yli-opisto, tätä nykyä itäisin maailmassa, jonka arwon se kuitenkin kohta kadottaa, koska yli-opiston asettaminen Irkutsk'iin kuuluu olewan hankkeissa. Kasan'in yli-opiston perusti keisari Aleksanteri I:nen w. 1804. Siinä on neljä tiedekuntaa, nim. lainopillinen, lääkitys-opillinen, kieli-opillinen ja luonnon-tieteellinen, ja opettajain määrä on wähän suurempi kuin Helsingissä, waan oppilaisten ne 300, joita enemmän Wenäjänmaan yli-opistoissa kiellettiin olemasta oppilaisia. (Tämän kiellon on nykyinen keisari ei kauan sitten kumonnut.) Sen rakennukset ja laitokset owat sangen arwoiset; kiwi-kuntaista ja luoma-tiedollista waarastoa warsinkin kiitetään hywiksi. Kirjastoa on noin 60 tuh. kappaletta. Tämä niinkuin kaikki muutkin yleistä oppia tarkoittawat laitokset kuuluu kansan-walistus-ministerin alle ja paikalla hallitsee sitä niinkutsuttu kurator, joka wastaa meidän kanslerin-siaista ja joka samalla myös on kaikkein Yli-opiston oppipiiriin kuuluwien koulujen ylin hallitus-mies. Lähinnä hallitsewat yli-opistoa ja sen oppilaisia rehtori ja inspehtori Edellisen wirkaan kuuluu olla konsistorion esi-miehenä, walwoa sen yli, että nuorisossa ei ilmesty wapa-mietteisyyttä eli ylen-katsetta uskon-oppia kohtaan, että rohwessorit luonnon-tieteissä aina kokewat näyttää luojan wiisautta ja kaikki-waltaa, rohwessorit waltiollisissa ja historia-tieteissä todistawat yksi-waltaisen hallitus-muodon soweljaimmaksi kuin myös osoittawat isän-maan suu-

nutta ja kunniaa. Paremmin tietääksensä luentojen kulun saapi rehtori rohwessoreilta ja muilta opettajilta tarkat kertomukset heidän luennoistansa. Myös walwoo hän sen yli, ett'ei konsistoriossa ilmaudu eri-mielisyyttä. — Paitse omalla kustannuksellansa olewia oppilaisia löytyy joku osa heistä semmoisiakin, köyhiä wirka-miesten poikia, joilla on täysi ylös-pito kruunulta, ja jotka tästä owat welwolliset oppi-aikansa päätettyä wähintänsäkin wiis wuotta palwelemaan kruunua, missä hallitus hywäksi katsoo. Nämä asuwat kruunun kartanossa ja lähimmästi näiden muonasta, waatteista ja elannosta yleisesti pitää huolen se niinkutsuttu inspehtori, joka wirka-mies siis semmoisissa yliopistoissa, joissa tämän-kaltaisia kruunun syöttiläitä ei löydy, ei ole ensinkään tarpeen. Ulkonaisesti näyttäwät täkäläiset oppilaiset hywin siiwosti eläwän; heillä ei ole mitään yhteyttä keskenänsä, jokainen nuojaa luettawansa kanssa ja kokee joutua wirka-miehexi. Kuin kuulijoilla ei ole sen suurempaa tarkoitusta kuin wirka-exsaminan suorittaminen, owat luennotkin sitä myöten lyhykäiset ja nappiset, ja korkeampi tieteellisyys tulee harwoin kysymykseen. Niin ei Kasan'inkaan yli-opiston tiedetä kaswattaneen yhtään kuuluisata tiede-miestä, waikka opettajien seassa aika wälistä on miehiä ollut, joiden nimet owat tunnetut yli koko Euroopan, niinkuin esim. Frähn, Littrow, Kasem Beg j. m. Nämä ja muut heidän wirka-towerinsa owat olleet wieraita ja muuukalaisia, joilla Wenäläisten siwistäminen ei ole niin suuresti tarkoituksena ollut kuin kunnia-merkkien ja ison eläke-rahan saaminen, joka lieneekin syynä siihen, että kuulijat owat niin wähän tulleet osallisiksi heidän tieteellisyydestänsä. Tämä ulkomaalaisten walta on tämän maan oppi-laitoksissa ennen ollut niin suuri, että Kasan'inkin yli-opiston opettajista alussa ei ollut kuin yksi Wenäläinen, muut kaikki Saksalaisia eli muita wieraita. Nyt on tämä suhde toki niin muuttunut, että Wenäläiset jo owat woitto-puolella ja ulko-maalaisia tämän yli-opiston opettajien seassa ei enää ole kuin wähän toista kymmentä, joista eräs on Suomalainenkin (nim. opetus-tiedon opettaja Lönnström) ja eräs taas suomalaisesta eli ruotsalaisesta peri-juuresta (lääkäri Lindgren). Nykyinen rehtori on Puolalainen Kowalewski, joka Mongolilaisen kieli-oppinsa tähden myös taitaa olla yli-opiston mai-

nittawin tiede-niekka. Ylistettäwien tiede-miesten puute Kasan'issa on nyt sitä suurempi kuin koko itäisten kielien tiedekunta, yhteensä yhdeksän rohwessoria, w. 1854 täältä muutettiin Pietariin.

Muista opistoista owat wielä muistettawat 2 kymnasioa, hengellinen seminario, jossa walmistetaan tawallisia pappia, ja hengellinen akateemia, jossa pappia korkeampiin wirkoihin tehdään, ja jonkalaisia koko waltakunnassa on 4 (nim. Kiowassa, Moskowassa, Pietarissa ja tämä täällä). Kasan'in hengellisellä akateemialla on myös tarkoituksena lähetys-saarnaajien walmistaminen täkäläisiä mahometiläisiä ja pakanoita kääntämään, joita jälkimäisiäkin wielä löytyy muutamia tuhansia Tscheremissien ja Tschuwaschien seassa. Tätä wasten tulisi akateemiassa opettaa oppilaisia käännettäwien kielissä, ja onkin tähän tarpeesen kielenopin ja sana-kirjan tapaisia sommiteltu. Mutta tätä nykyä ei akateemialla kuitenkaan ole opettajaa kuin yhdessä näistä kielistä nim. tatarilaisessa, jona on eräs mulla. Waan hänen opetuksensa niinkuin muukin luento on päällisin-puolista, ja näin ei lähetyksen työstä tule suurta walmista. Suurempikin nero lankeisi kuitenkin mitättömäksi Tatarilaisten uppi-niskaisuuden ja ylpeyden edessä, sillä he pitäwät itseänsä, josko ei parempinakaan kristityitä, kuitenkin kaikin puolin heidän wertaisinansa, ja kuin eiwät näe kristin uskon tunnustajissansa waikuttawan niinkään suurta jumalan-pelkoa kuin heidän uskonsa heissä, ei heillä ole mitään syytä ottaa päällensä uskon-muuttajan häpeätä. Tschuwaschien, Tscheremissien ja Wotjakkien kääntäjiksi ennen on kaswatettu ja papiksi koulututtu näistä kansoista otettuja lapsia. Mistä syystä tämä kelwollinen asia sittemmin lienee hylätty, koska se nyt enää ei ole woimassa, sitä en tiedä. Kahden ensiksi mainitun kansan wielä pakanallisia jäseniä kääntäessä on eräs täkäläinen protojerej nimeltä Viktor Petrowitsch Wischnewski waikuttanut jotakuta. Hän on myös kirjoitellut heidän pakanallisesta uskostansa luettawia kirjoituksia. Sitä wastaan owat hänen kieliopilliset työnsä, Tschuwaschilainen kieli-oppi sana-kirjan kanssa painettu w. 1836 ja Tscheremissiläinen (wielä käsi-kirjoituksena) aiwan mitättömät.

Luterilaisia, enimmästään Saksalaisia, on täällä ominainen seurakunta, jolla on kirkkonsa, kirkko-kartanonsa ja koulunsa, ja

kirkko-herrana Suomalainen Pundani. Muitakin Suomalaisia tapaa täällä niin hywin kuin muuallakin ympäri koko Wenäjän maata wirka-miehinä, käsi-työläisinä ja muina semmoisina. Werrallisesti wähempi-wilppisestä käytöksestänsä tuntee nämä Suomalaisiksi, waan muut koti-maiset tunteet ja koti-maiset kielet owat heiltä leiwän ja rahan etsinnössä jo ammoin haihtuneet.

Toinen Kirja.

Ischaakin kirkolla Tschuwaschin maassa, 23 p. kesäk. 1856.

30:nä päiwänä touko-kuuta irtausin wiimenkin Kasan'ista. Aikomukseni oli koko tämän kesää menettää Tschuwaschin-kielen tutkimiseen, johon jo ne kaksi kuukautta, jotka Kasan'issa wietin, olin parhaan jälkeen walmistainut. Tämä kansa elää enimmäksi osaksensa Kasan'in läänin lounaisessa osassa, piirikunnissa: Tschebokfsary, Tsywilsk, Jadrin ja Kosmodemjänsk. Melkein keskikohdalla näitä neljää piirikuntaa on seurakunta Ischaaki, kauas ympärinsä kuuluisa sen ihmeitä tekewän Nikolai-pyhän kuwan tähden, joka löytyy sen kirkossa ja jolta ympäristön rahwas, olletikin Tschuwaschit, matkustelee taudista, raskaista synnistä eli muusta onnettomuudesta päästöä rukoilemassa. Monesta syystä olin, sitä myöten mitä mainitusta paikasta oli minulle kerrottu, päättänyt tällä kirkolla oleksia jonkun ajan; se oli nyt matkani maalina.

Ensimäisenä työnä oli siis päästä kewät-tulwasta paisuneen Wolgan yli, jota jokea ensimäiseen maan-tien warrella olewaan kylään toisella puolen (nimeltä Uslón) ei ollut wähemmän kuin 10 wirstaa. Ilma oli aamu-päiwästä kaunis, waikka kowa länsi-(ja laita-wastainen) tuuli ajoi joen suurille aalloille. Kokenut jo Suomenlahdenkin aaltoja en minä antanut tämän matkaani alkuunsa taukoottaa puolen-päiwän jälkeen kerran rantaan tultuani, waikka ne kaksi tuttawaa, jotka minua wenheesen asti seurasiwat, kehoittiwat huomeiseksi lähtöni jättämään. Näiden kanssa wielä pari lasia Krim'in wiiniä kallistettuani surwattiin wenhe laiturilta ja me aloimme pyrkiä eteen päin.

Näin kewät-aikana on Wolga, sen syrjä-joki Kasanka ja suuri ala Wolgan wasemalla puolella olewata alankoa yhtenä järwenä, jota ylempänä seisoiwat waan Kasan itse ja sen esi-kaupungit, pari kolme luostaria j. n. e. Weden pintaa ylempänä oli myös Kasan'in ja esi-kaupunkien wälillä kappeli, rakettu poikkinaisen särmä-kukkuran (pyramidin) tawoin, joka menneen wuosisadan lopulla tehtiin niiden wenäläisten sotijoiden muistoksi, jotka kaatuiwat Kasan'ia wallattaessa Tatarilaisilta ja joiden luut myös tässä säilytetään. Tämä muisto-merkki, olewa sangen wähästä korkeudesta, ei näy kauaksi eikä tee likeltäkään katsojassa suurta waikutusta tässä lawealla niityllä, waan arwattawasti ei semmoinen muisto-patsas kumminkaan ole paras wäli-kappale esi-kaupungeissa eläwien Tatarilaisten mielestä unohduttamaan entisiä aikoja eli lienee se sitten warsin kädestä pitäen rakettu ikäskuin heitä uhalla ja heille nykyistä heikkouttansa muistuttamaan. Paitse tätä seisoi wettä korkeammalla wielä kaupungin ja näiden esi-kaupunkien wälillä kulkewa silta, jota pitkin me nyt sousimme, kunne tulimme lähemmäksi jälkimäisiä, semmoiseen kohtaan siltaa, jossa arkku oli niin korkea että wenhe weden tulwillansakin ollessa sopi alatse menemään. Siltaa myöten kulki peräkkäin kaksi pulkkaa waimoja wetäen kahta suurta wenhettä, joita kowassa wasta-tuulessa muuten ei saatu weden toiselle puolelle. He oliwat jukkoihin waljastetut samalla tawoin kuin miehiä nähdään samassa kimpussa Laatokan-kanawalla. Minä kummeksin sitä että waimoja pannaan tämmöiseen työhön ja kysyin peri-mieheltä: „Wenakkojako nuo owat wai Tatarilaisia?“ — „Wenakkoja,“ wastasi hän ylpeydellä ja lisäsi: „mihinkä ne huonot Tatarilaiswaimot, jotka alati istuwat lämpimässä tuwassa ja ulkona liikkuwat waan peite päässä, mihinkä senlaiset tuommoisessa työssä joutuisiwat!“ Tämä oli ensimäinen Wenäläinen, jonka en kuullut kowaa työtä häwekssiwän, waan wieläpä kerskuwankin sen tekemisestä.

Sillan taakse päästyämme olisi meidän pitänyt pyrkiä suorastaan Wolgan toiseen rantaan, sillä Uslón, johon päästäwä oli, oli sillä puolella jokea ja sen puolen korkea ranta olisi antanut suojaa ankarata tuulta wasten, joka ei ollut aiwan pitkin jokea, waan puhui kowemmin sen oikealta puolelta. Näin ei

kuitenkaan peri-mies tehnyt; hän toiwoi parempaa suojaa wedessä seisowalta metsiköltä wasemalla rannalla ja laski siis tätä myöten. Ja niin kauan kuin wenhe kulki lepikossa tahi paju-pehkojen wälitse, ei tuuli sitä kowin estänyt ja matka joutui eteenpäin. Waan enin osa oli kuitenkin awonaista niittyä, jossa tuuli ja aalto täydellä woimallaan painoiwat wenhettä. Tämä wielä ei ollut sujakka niinkuin wenheet Suomessa, waan luupin tawoin tehty leweä, korkea ja raskas heittio, niin että kyllä parta järisi ukko-rukilla sitä wasta-tuuleen kiistäessä. Tuuli kiihtyi kiihtymistänsä ja päälle päätteeksi rupesi wielä rankasti satamaan. Muut samaan suuntaan pyrkiwät wenheet kääntyiwät yksi toisensa perään takaisin esi-kaupungissa tuulta pitämään. Mitä häwetti tämmöinen matkan-teko, me riensimme siis edellensä ja wiimein käsitimmekin sen ilon, että Yslón'in walkea kirkko paistoi edessämme. Mutta se oli wielä joen toisella puolen, noin 3 wirstan päässä. Tämä palanen oli epäilemättä waikein kohta matkaamme, sillä tässä oli tuuli laitainen ja suojaa ei wähäistäkään. Wiimeisistä puu-pehkoista erotessa waaleniwat soutajien kaswot ja he kokiwat waroittauta silmiänsä ahkerasti ristimällä. Suuren aallon hyöätessä wenheesen hätäytyi muuan heistä niin, että airo raukesi käsistä ja sekä mies että airo oliwat mennä aallon mukaan. Peri-mies, wenhuesta ainoa, joka ei näyttänyt pelkääwän, kehoitti souturiansa alinomaa hokien: „soutakaa ukot! soutakaa ukko-kullat! Sinä, weli-weljyeni, wedä paremmin! kaikki, poikaseni, wetäkää täydestä woimasta! pikkuisen wielä soutakaa, niin pääsemme perille!" Mutta tätä pikkuista kesti wielä lähemmäks kaksi tuntia, kunne wihdoinkin märkänä kuin kuikat pääsimme Uslón'in rantaan. Miesten kompuroidessa maalle tapahtui se onnettomuus, että putelli wiinaa, jonka minulle Saksan kirkko-herra Kasan'ista lähtiessäni lahjoitti ja joka kuului olewan „ihan kuin Suomen wiinaa", muiden kapineiden päältä wierähti wenhe-pohjaan ja särkyi. Soutu-miesten onneksi särkyi se suupuolestansa, niin että heidän ryypätäksensä jäi enemmän kuin puolet sen sisällystä, jota herkkua minun ei käynyt edellensä kulettaminen eikä ollut sallittu nauttia.

Kuin ilta jo oli käsissä, olisi minun kelwannut jäädä Uslón'iin yöksi, waatteitani ja kapineitani kuiwaamaan, ja tämän

ajatuksen kanssa läksinkin siihen taloon, jossa wirka-miehiä wasten pidettäwät hewoset seisoiwat. Waan täällä oli ensinkin isäntä wahwassa wiinassa; hän oli lihawa kuin syötetty sika, waan hywä-säwyisyys hohti hänen punottawilta kaswoiltansa ja onnellisuus ikäskuin raswana tippui hänen ruskeasta parrastansa. Jospa hän wielä ei olisikaan peloittanut yöksi jäämästä, oliwat toisekseen kaikki huoneet täynnä joen-kulkijoita, jotka oliwat parkoistansa nousseet maalle tuulta pitämään ja ankaralla juomisella ja pajatuksella kokiwat sitä kääntymään saada. Ja kolmanneksi oli humalassa piisarikin, jonkalainen herrakko on hewoisen-anto-paikoissa järestyksen yllä-pitäjänä ja kirjoittaa matkustawien tie-kirjat päiwä-kirjaan. Edellä-mainittuja wirka-miehille pidettäwiä hewosia, joita minä olin päättänyt käyttää, saadaan kahden-laisilla tie-kirjoilla, jotka muuten owat aiwan yhden-näköiset, mutta siten waan toisistansa eroawat, että yhden lajin nurkassa seisoo painettuna sanat: ilman kyyti-rahatta, ja toisen sanat: kyyti-rahan edestä. Minulla oli jälkimäisen laatuinen, ja seuraten kysyin piisarilta (kuin yöksi en woinut jäädä), paljoko kyyti-raha ensi wälillä teki. Hän katsoi tie-kirjaani ja wastasi: „ei mitään". — „Katsokaapas tarkemmin", sanoin minä. Hän katsoi uudellensa ja sanoi: „johan minä sen sanoin: ei se tee mitään, waan piisarille antakaa wähän juoma-rahaa!" — „Kuinka niin? eikös tie-kirjassa tuossa seiso: kyyti-rahan edestä?" — „No menkää sitten Jumalanne nimeen, kuin puhetta ette ymmärrä", lausui hän ja ilmoitti maksettawani määrän, joka kirjoitettiin päiwä-kirjaan; mutta piisari jäi juoma-rahatta, jonka hän tahtoi ansaita hewosten isännän wahingolla.

Tullessani toiseen holli-paikkaan oli jo yö, ja kuin satamasta ei wieläkään herennyt, olin minä wielä märempi kuin ennen ja wietin sentähden tässä yö-sydäntä yhdessä tuwassa Tatarilaisten holli-miesten kanssa. Matkattuani kaksi holli-wäliä seuraawana päiwänä, tulin ensi kerran Tschuwaschilaiseen kylään. Wenäläiset rakentawat kylänsä linjaan kahden puolen maan-tietä eli kylän-katua, siten että tupa on tuwan nurkassa ja ulko-huoneet taampana, joka yksi-muotoisuus ensi kerran sitä katsojalle on mieluinen, waan aikaa myöten wäsyttää silmän. Muuten on Wenäläisillä tuwat suurilla ikkunoilla, ulos-lämpeäwillä uu-

nilla ja useammin paikoin myös lauta-katoilla. Aiwan toisenlaisen näyn antaa tschuwaschilainen kylä. Talot owat rakennetut itse-kukin erikseensä, joten yhteinen järestys on kokonansa poishaipunut, ja rakennukset, nekin pienet ja niin rumalla kuin köyhälläkin pian yhdenlaiset, owat katetut olilla, joka kylälle antaa hywin surkean ulko-muodon. Mutta tultua Tschuwaschin pihaan ilahuttaa silmää piha-maan lakaistu wiheriäinen nurmikko ja se keskellä pihaa seisowa tammi, lehmus eli pihlaja, jota näkyä Wenäläisten likaisissa pihoissa harwoin tapaat. Piha-maan ympärillä seisoo riwi aittoja, talli, nawetta ja muut ulko-huoneet, waan missä perhe on laajennut useammiksi parikunniksi, on samassa pihassa useampi tupakin, sillä kullakin parikunnalla pyytää olla niin hywin oma tupansa kuin oma makuu-aittansakin. Tupaan tultuasi luulet olewasi missä kussa itä-Suomen sydän-maassa mökkiläisen eli mäki-tupalaisen tykönä, sillä tuwan ikkunat owat pienet, uuni kiukoan tawoin sisään-lämpeäwäksi rakettu ja seinät samoin kiilto-mustat kuin tuwissa mainitussa osassa Suomea. Sitä tämmöisissä asunnoissa niin tarpeellista lakeista en ole nähnyt Tschuwaschien tuwissa. Penkit owat hywin leweät ja niiden alus eteen lyödyillä laudoilla kolpitsoiksi tehty, joka laitos nähdään Tatarilaistenkin tuwissa. Näin kerran Tschuwaschin tupaan päästyämme olisi hywä tila jutella itsestä kansastakin jotakuta; waan tätä emme wielä paljon tunne, jääköön se asia siis toiseen kertaan, warsinkin kuin matka kiirehtää eteenpäin pyrkimään.

Toisena päiwänä selwisi ilma wiimeinkin, mutta sateen sijaan tuli kylmä pohja-tuuli. Waatteeni eiwät yön aikana olleet kerinneet kuiwaa kaksi-päiwäisestä märkyydestänsä, ja se asia, että päätin ne matkaten kuiwauttaa pohja-tuulella, saattoi minulle wanhan wihollliseni hammas-taudin, joka sitten taas ei luopunut leuwoistani ennenkuin tuli oikea kesä-lämmin, joka tapahtui noin kahden wiikon perästä. Tämän kumppalin kanssa tulin samana päiwänä Tsywilsk'iin, jota Tschuwaschit ynnä Wolgan rannalla olewata Tschebokſarya pitäwät pää-kaupunkinansa. Tsywilsk'issä elää toista tuhatta asujaa, ja tähän katsoen luulisi meikäläinen matkustaja tämmöiseen kylään tullessaan löytäwänsä toki jotain siwistyneen ihmisen elämään kuuluwista

tarpeellisuuksista. Mutta niitä etsit turhaan Wenäjän pienemmissä kaupungissa. Rawinto-huoneita suuremmissa kaupungissa niinkuin esim. Kasan'issa löytyy tosin paljo ja muutamat niistä niin [illegible]ia, että Kleinehkään ei häpeisi niissä eläessään. Mutta siiwo ja koko laitos niissä on europalaiseen siistenteen tottuneelle kokonansa wastoin mieltä. Tosin seisowat seinät täynnä koreita tauluja, suuria peiliä ja kalliita jumalan-kuwia, ja huone-kalut näyttäwät myös loitommalta katsoen hywin komeilta. Mutta katsopas tarkemmin tätä sohwaa esim., johon nyt istut. Sen sahwiani-päällys on jo monin paikoin pahasti kulunut, täytteenä olewat sian-willat eli muut karwat pyrkiwät jo useammasta kuin yhdestä reiästä ulos, se wapisee ja naukuu allasi, ja wedon lyön kanssasi sen päälle, että jos siinä puolen tuntia istut, olet tuntewa ruumiissasi kupisewan liikoja asujamia. Asia on se, että tämä sohwa on wanha, hywin wanha, monessa awisionissa ollut ja monen isännän luita lepäyttänyt. Samanlaisia owat muutkin huone-kalut ja se koreus, joka ensin sisään tullessasi oli sinusta niin mieluinen, muuttuu pian inhon-tekewäksi. Tätä tunnetta ei wähennä se sini-kirjainen pöytä-liina eikä se yhdellä pesullansa jo monta partaa pyyhkinyt ruoka-liina, joka sinulle annetaan, ei myöskään se kirjawassa eli punaisessa, housujen päällä olewassa, paidassa löyhkywä, parrakas passari, joka ympärilläsi kiekkuu, kutsuu sinua „armokki," „korkea-sukuisuudekki" eli muuksi, waan jonka pää-toimitus on walwoa, ett'et maksamatta pois-mene eli pistä powellesi jotakuta talon eli muiden wierasten kapinetta. Syy tähän parastenkin rawinto-huonetten kehnouteen on se, että maan siwistyneet asujat harwoin etsiwät niissä huwitustansa. Niinkuin bluf'in sanotaan Ranskanmaalla kaikki tämmöiset paikat wallanneen, niin on parta ne täällä anastanut. Musikka eli se ei paljon häntä siwistyneempi kauppa-mies ei nim. kajoa paraimpaankaan rawinto-huoneesen mennessään, jos tietää itsellänsä waan olewan sen kymmen-kopeikaisen, jolla hän jo saapi henkeänsä teetä watsan täydeltä. Bluf'in ja parran wälillä mahtaa kuitenkin olla suuri eroitus heidän käytöksessänsä. Edellistä en ole nähnyt, waan jälkimäinen on rawinto-huoneessa tawallisesti humalassa, pajattaa, tanssii, retkuu ja ylpeileiksen kaikella tawalla, muka kuin hän-

kin on kerran herrana, waikka eileinen selkä-sauna wielä woipi kylkiä wihawoitella. Siwistynyt ihminen lymyää arwattawasti waan suuresta pakosta, niinkuin matkalla ollessaan, tämmöiseen paikkaan ja tällöinkin on maan omilla asujilla omat makuuwaatteensa, syömä-astiansa. ja useammat palwelijat kanssansa, niin että isännältä eiwät tarwitse paljon muuta kuin huoneen ja lämpimän.

Waikka minulla ei ollut näitä tarpeitakaan, olisin kuitenkin kernaasti suonut löytäwäni Tsywilsk'issä rawinto-huoneen; waan sitä ei ollut ja minun täytyi majata posti-paikassa. Ispravnikalta ja eräiltä muilta wirka-miehiltä kuulusteltuani kaikellaisia tietoja Tschuwascheista läksin seuraawana päiwänä wiimeiselle holli-wälille Jschaakiin päin, ja 25 wirstaa matkattuani tulinkin tähän paikkaan, joka oli tietojani Tschuwaschin kielessä enentäwä. Korttierin sain erään diakan-lesken tykönä, joka on juuri semmoinen „lesk-akka," joka meidän Wenäjän puolelta saaduissa saduissa aina tawataan korttierin pitäjänä ja kaikellaisena muuna auttajana ja wäli-werkkona.

Kolmas Kirja*).

Kosmodemjansk'issa, 6 p. elok. 1856.

Niinkuin matka-kaawastani näkyy, oli minulla matkani tarkoituksena Wolgan ja Uraalin tienoissa löytywien Suomalaisten kielien tarkempi tutkiminen. Sitä warten Helsingistä lähdettyäni 19 p. helmi-kuuta wiiwyin Pietarissa kolmatta wiikkoa, joka aika meni osittain tieteellisiä tietoja ja lähteitä kerätessä, osittain myös semmoisten hallitukselta annettawien awitus-kirjoitusten hankkimisessa, joitta matkustaja tässä maassa joutuu jokaisen koiramaisen wirka-miehen mieli-waltaan ja ilman joitta ei yksikään wirkakunta Wenäjällä lähettiläisiänsä matkalle lähetä. Tämän wiipymisen tähden tulin wasta 21 p. maalis-kuuta Kasan'iin, jonka olin päättänyt matkani ensimäiseksi keskukseksi.

Tarkemmin perusteltuani matkani aineen näytti minusta Tschuwaschien kielen tutkiminen ensi työksi wälttämättömältä.

*) Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.

Tämän kansan peri-juuri on nim. wielä nytkin sangen hämärä milt'ei aiwan tietymätöin, ja yksi osa oppineita on sen lukenut suorastaan täkäläisten Suomalaisten kansojen joukkoon, toinen taas wäittänyt sitä puhtaaksi Turkkilaiseksi heimo-kansaksi, ilman että kummallakaan on ollut todistuksina tarkkoja tutkinnoita siinä aineessa, joka enemmän kuin mikään muu woipi wäitökset kansojen heimolaisuudesta ratkaista, nim. kielessä. Tämä seikka ja koetukseni saada se europalaiselle tieteelle lopullisesti selitetyksi jo yksinänsä lienee kelwollinen puolustamaan minua, jos kuka sanoisi näin liiaksi poikenneeni matkani pää-tarkoituksesta. Tämmöistä puolustusta löytyy minulle wielä enemmän siinä, että mainitun kielen tutkiminen myös lähimmästi koskee Suomalaista kieli-tutkintoa, sillä se on pohjassa likimäinen naapuri Tscheremissien kielelle ja etelässä taas sekaantuwat sen ja Mordwan kielen rajat toinen toisiinsa, ja niinkuin wasta saan tilaisuuden todistaa on se paljon waikuttanut molemmissa näissä kielissä, olletikin edellisessä, kuin myös itse niistä waikutusta wastaan ottanut. Näin woin sanoa, että Tschuwaschin kielen selittäminen minun matkallani on „yksi tie, kaksi asiata," ja tämän kielen oppimista alottelinkin jo Kasan'issa. Sillä löytywä kirjallisuus on hywin wähäinen; ewankeliumien käännös, painettu Kasan'issa w. 1820, lyhykäinen pipliän historia, präntätty myös Kasan'issa w. 1832 owat Tschuwaschilaisen kirjallisuuden nurkkakiwet. Tähän woipi wielä lukea pari kreikan-uskonopillista rukousta, erään ilmoituksen pipliän-seurojen tarkoituksesta ja hyödystä, erään toisen pano-rokosta, ja kaikki on lueteltu, mitä Gutenberg'in taide on tällä kielellä ilmoille saattanut. Tutkinnoita siitä ei löydy muuta kuin eräs menneellä wuosi-sadalla tehty surkea kieliopin-tapainen ja toinen w. 1836 Kasan'issa painettu sitä ei paljoa parempi kieli-oppi sana-kirjan kanssa, molemmat pappien tekemät. Minun työksentelemiseni tämän kielen kanssa Kasan'issa oli se, että erään Tschuwaschien maassa syntyneen kirkon-palwelijan kanssa läpi-käwin mainitun ewankeliumin käännöksen, jossa minulle hywänä apuna oli jälkimäiseksi nimitetyn kieli-opin tekijän kokoama, käsi-kirjoituksena olewa luettelo tässä käännöksessä löytywistä sanoista, josta luettelosta tekijä antoi minun kopion ottaa. Paitse tätä harjoitin kuukau-

den päiwät myös Tatarin kieltä, jonka opettajana minulla oli eräs sikäläinen mulla, nim. Biktemir Jusufow.

Kesän tullen läksin 30 p. toukok. Tschuwaschien maahan, jossa otin asentoni Ischaakin kirkon-kylässä, Kosmodemjansk'in piirikuntaa, noin 25 wirstaa etelään päin Wolgasta. Tässä kylässä istuin ummellensa kuusi wiikkoa. Ne aineet, joita tässä keräsin, owat sangen arwolliset, enin osa kieli-opillisia ja sana-kirjallisia, waan sen ohessa myös noin puoli sataa arwoitusta, jotka kielen-näytteet sain melkein kaikki yhdeltä laulajalta, asuwa ei kaukana Ischaakin kirkolta, ja jotka kieli-tutkinnolle arwattawasti owat suuresta arwosta. Lauluista aion jälempänä antaa muutamia näytteitä. — Ischaakista matkustin Kosmodemjansk'iin, piirikunnan Wolgan rannalla olewaan kaupunkiin, jos kaupungiksi woi nimittää ryhmää surkeita, pönkitettyjä talon-höllejä, joissa elää pari kolme tuhatta talon-poikaa, muutama kymmenkunta lahja-konttia, joita muuten kutsutaan piirikunnan wirka-miehiksi, ja joku satainen niitä seuraawia nälkäisiä piisario (kirjoittajia). Juuri näiden jälkimäisten herrojen seassa löytyi kuitenkin se esine, joka minua tähän paikkaan weti, nim. eräs Tschuwaschi nimeltä Spiridon Mihailow, joka siwistyksessä on kiiwennyt ylemmäksi kuin yksikään hänen kansalaisistansa, niin että hän nyt toimittaa tschuwaschilaisen kielen-kääntäjän wirkaa piirikunnan oikeudessa ja on samalla myös isprawnikan kirjoittajana. Hän on Kasan'in läänin-sanomissa kirjoittanut useampia kirjoituksia kansansa muinaisuuksista, tawoista ja elämän-laadusta, niin että hän on tullut tunnetuksi Pietarissakin, jonne keisarillinen maa-tieteellinen Seura on kutsunut hänen kirjoittelewaksi jäsenekseensä. Toinen wiehätys tähän kylään oli minulle se, että siinä eli eräs pappi nimeltä Gromow, joka kauwan on koonnut tschuwaschilaista sana-kirjaa ja semmoisen muutamia wuosia taka-perin käsi-kirjoituksena lähettänytkin Pietariin, jossa se „post varios casus“ on joutunut Tiede-Akateemian hoteihin. Näiden molempien miesten kanssa olen taas kolmatta wiikkoa työskennellyt mainitun kielen tutkimisessa, ja owatkin kokoelmani nyt siinä tilassa että, jos itselleni ei olisi sallittu aikaa niitä painoon toimittaa, sen wieraskin helposti woi tehdä. — Näin annettuani tähän asti olleista toimistani lyhykäisen

rangon, saan Tschuwaschien elosta ja olosta tähän liittää muutamia tietoja.

Suurin ja pää-osa tätä kansaa elää Kasan'in ja Simbirsk'in lääneissä sillä niemi-maalla, jonka Wolga tekee Kasan'in kohdassa itäisen juoksunsa etelätä kohti polweamalla. Tschuwaschin-maan eteläiseksi rajaksi woi lukea 55:n leweys-pykälän ja länteiseksi etelästä Wolgaan juoksewan syrjä-joen Surá. Ainoastaan reunoilla tätä alaa elää muita kansoja, nim. idässä Swijäschsk'in ja Buinsk'in kaupunkien tienoossa Tataria ja Wenäläisiä, Wolgan, Surán ja muidenkin jokien warsilla enimmästi wiimeksi mainittua kansaa, ja Surán suusta pitkin Wolgaa itään päin, Kosmodemjansk'in kaupungin tienoossa, joku kymmenkunta tuhatta Mäki-Tscheremissiä, joita täksi kutsutaan siitä, että he eläwät Wolgan oikealla, mäkisellä puolella, jota wastaan suurin osa tätä kansaa, eläwä mainitun joen wasemalla, matalalla puolella kutsutaan Niitty- eli Metsä-Tscheremisseiksi. Tällä maalla yhdessä jaksossa eläwien Tschuwaschien määrä on noin 400 tuhatta henkeä; waan jos yhteen luemme niidenkin Tschuwaschien määrän, jotka eläwät Saratowan, Samaran ja Orenburg'in läänissä, jonne he owat tästä isän-maastansa nykyisempinä aikoina muuttamalla siirtyneet, niin tekee koko kansan luku noin 435 tuhatta henkeä.

Maa on sileätä tasankoa, joka waan toisin paikoin kohottelekse kaltawiksi harjanneiksi, joiden wälillä olewat alangot antawat hywää niitty-maata, kuin alangon pohjassa tawallisesti juoksee joko puro eli joki. Maan-laatu on mustaa kuohkeata mullikkoa, jossa kiweä ei ihmeeksi tawata, ja joka wähästä waiwasta antaa wiljawan kaswun, eli niinkuin Pietari „Hirwenampujissa" kiittelee Kurun Matin maita:

„Pellot kylwetyt wuosin ja wuosin myös maho-maina,
Wiljawat, multahiset, sawi-pohjaset, kokkara-maiset."

Tawalliset kaswit owat: ruis, ohra, kaura ja tattari (nisua wiljellään harwassa), joita wiljan-laatuja hywinä wuosina Kasan'in läänistä wiedään ulos noin 10—12 miljonaa puutaa, maksaen puuta rukiita syksyllä ei juuri enemmän kuin 15 kop. hop. Nämä luwut osoittawat tarpeeksi tämän maan lihawuuden, ja owatkin maat Wolgan keski-juoksulla, Nischnij-Nowgorod'ista alkaen aina

Saratowaa myöten, se suuri elo-aitta, josta koko pohjais-Wenäjä ja suuri osa muutakin Europaa leipänsä ottaa. Paitse mitä maan-wiljelys antaa, keinotellaan rahaa wielä puu-tarhan- ja mehiläisten hoidolla, Wolgan ja Kaman jokiloilla purjakoitsemisella (aluksilla työ-miehenä olemisella) ja läänin pohjais-osassa metsän-pyydöilläkin, painawa elatus-keino Niitty-Tscheremisseillä, joiden ala on isommaksi osaksi jylhää metsää. Muissa osissa lääniä, olletikin Tschuwascheilta asutussa, on metsää sangen wähä, paitse niitä suuria tammikoita, joita kruunun waraksi paikka paikoin säästetään ja joita kowa rangaistus estää maan-asujan koskemasta. Tämän metsän-puutteen tähden owat Tschuwaschien kylätkin sangen halwan-näköiset, sillä pirtti- ja aitta-rakennukset owat pienet, ennen osa ulko-huoneita samoin kuin aidatkin owat tehdyt niotusta witsasta (wen. плетень), ja kaikki on katettu olella, joka pian mustuu ja antaa kylälle surkean katsannon. Wäki-luwulta owat nämä kylät kuitenkin sangen wahwat, koska monesti tapaat yhdessä kylä-ryhmässä 60, 80 ja paikoin satakin taloa.

Waikka kieli todistaa kansan läheistä heimolaisuutta eli wähintäsäkin suurta sekaannusta Tatarien kanssa, niin ei tätä suinkaan ulko-näöstä woi päättää. Tatari on pitkä ja runnokas, Tschuwaschi pieneläntä, laiha ja hywin harwoin harteakas; Tatari on harwoin waalea, useasti puna-poskinen ja aiwan walkeawerinenkin, Tschuwaschi wastoin päin waalahtawa ja paljoa mustempi-ihoinen kuin edellinen ja aiwan wähän nähdään tässä kansassa walkea-werisiä ihmisiä. Heidän muussakin luonteessansa hawaitseisi suuren eroituksen se, jolla olisi tilaisuus molempaa kansaa tarkemmin tutkia; niin on Tschuwaschi esim. kaino ja arka eikä ulkone kauemmaksi koto-tuliltansa muutoin kuin hätä-tilassa, ja Wenäläisten parissa kokee hän peittää kansallisuuttansa, joka kuitenkin harwoin onnistuu, kuin hänellä on „kowa pää" näiden kieltä oppimaan. Tatari sitä wastaan waeltaa tawaratansa kaupalla halki maa-ilman, jos niiksi tulee, eikä häweksy missään kansallisuuttansa eli uskoansa, joiden tawat ja käytökset hän tarkasti täyttää niin hywin kauppa-torilla muukalaisten seassa kuin oman harem'insa yksinäisyydessäkin. Tämän tähden pitäwät toiset kansat Tataria kunniassa olletikin Wenäläinen, jota wastaan

hän aina irwistelee ja tekee koiruutta Tschuwaschille. Jälkimäisen luonnon kirjoittamiseksi ei tarwitse juuri parempaa esi=merkkiä kuin se useasti hawaittu tapa hänellä, että jos hän loukkausta tahtoo kelle kostaa, uhraa hän itse itsensä samalla kuin koston hekkumaa nautitsee, hän nim. menee ja hirttää itsensä wiha=miehensä pihaan, sillä keinoin tämän päälle saattaen kaiken täkäläisen oikeuden=käymisen onnettomuuden, joka tawallisesti päättyy sen talon ja koko sen kylänkin häwiöllä, jossa oikeus pitää tutkintoansa. Waatteuksessa ei näillä kansoilla myöskään ole yhtäläisyyttä, sillä Tatari waatehtiupi kokonansa itä=maan tapaan, jota wastaan Tschuwaschin, mies=puolen, puku ei eroa Wenäläisen waatteuksesta paljon muussa kuin jalkineissa, jotka tällä enemmin owat saappaat, waan edellisellä aina niini=wirsut ja sukkien asemesta polwia myöten pauloitetut willa=kääryksset, joiden karwasta Tschuwaschilainen tunnetaan, mistä piirikunnasta hän on, samoin kuin Wiipurilaiset kauhtanansa karwasta. Waimoilla sitä wastaan on omituinen pukunsa, joka kesällä on sangen yksin=kertainen, nim. paljas paita, ulottuwa polwea alemmaksi, jalassa wirsut samoin kuin miehilläkin ja sääret samoin kääryystellyt, mutta hywin monin kerroin, sillä kuta paksummat sääret tschuwaschilaisella hemmettärellä on, sitä wiehättäwämpänä pitää hän itsensä, joka ihmeellinen tapa löydetään myös ei ainoastaan Tscheremisseillä waan muillakin Suomalaisilla, niinkuin Watjalaisilla Inkerinmaassa ja, Kreutzwald'ia myöten, Pleskow'an Wirolaisillakin. Toinen näiden kansojen ja Tschuwaschien waimoilla yhteinen tapa puwussansa on hopea=rahojen käyttäminen koristeina. Wiimeksi mainituilla on hopea=rahoilla (10, 15, 20, 25 ja 30 kop. arwosta) silattu ei ainoastaan tukka=nauhat ja korwien takaa koukuista riippuwat korttelia pitkät lentit, waan myöskin ja erinomattain, se niinkutsuttu schylgemé. Tämä on noin 8 tuumaa pitkä ja 4 t. leweä nahkainen rinta=lasta, nahka=nauhasta kaulalta riippuwa rintojen päällä, ja jonka ulko=puoli kokonansa on päällystetty siihen ommelluilla hopea=rahoilla. Työläs on sanoa tämän koristimen muuta toimittawan kuin sanowan että kuin päällä=päin jo on näin kallista tawaraa, mitä aarteita ei sitten alla ole! ja se kuuluu Tschuwaschilais=waimoista olewan niin rakas, ett'eiwät yöksikään henno sitä luopua. Päässä on heillä

pukineena walkea huntu, jonka helma riippuu hartioilla, waan jota kesällä harwoin pidetään. Tässä puwussa owat he pyhänsä arkensa ja ainoastaan hywin juhlallisissa tiloissa niinkuin esim. häissä olen waan Tschuwaschittaren nähnyt siihen lisääwän hameen, hartioillensa husaarin-kapan muotoisen walkean wiitan ja päähänsä lakin, joka on juuri sen-näköinen, kuin jos sokuritopan päällyksestä ylä-puoli olisi pois-leikata ja ala-puoli katettuna panna päähänsä, ja joka edellä-mainittujen koristusten mukaan on yltä-ympärinsä hopea-rahoilla silattu.

Uskon asioissa on tämä kansa merkillisellä kannalla, jota ei woi sanoa kristillisyydeksi, ei mahometiläisyydeksi eikä puhtaaksi pakanuudeksikaan; sillä kaikista on siinä osaa, ehkä se jälkimäiseen päin enimmästi on nojallansa. Tschuwaschia on ristitty kreikan uskoon sitten w. 1743, sillä menestyksellä, että ristimättömiä ei löydy tätä kansaa enää kuin muutamia tuhansia. Waan jos kuka arweleisi heidän jo pitäwän olla hywiä kristityitä, niin muistelkoon esim. kuinka sywään kristin-usko mahtoi olla Suomen kansassa juurtunut w. 1257, sata wuotta siitä kuin Henrikki piispa muka ensi kerran kastoi Suomalaisia. Tschuwaschit oliwat ennen Wenäjän-wallan tunkeumista näihin maihin Tatarien alamaisia, waan näiden uskoa eiwät he koskaan ole tunnustaneet, joka seikka on suuresta painosta niitä wastaan, jotka ilman kaikitta ehdoitta tahtowat heitä puhtaiksi Tatariksi tehdä, kuin kaikkein Turkin-sukuisten kansain tiedetään antauneen Mahometin uskoon, ja jota seikkaa kuin myös edellä-wiitattua suurta eroitusta Tschuwaschien ja Tatarien ulko-näössä, jotka molemmat kuitenkin iki-muistoisista ajoista owat yksissä maissa eläneet, pyydän tarkasti arwostelemaan. Mutta Tatarien uskonkäytöksistä on heidän elämäänsä jäänyt kuitenkin joita kuita jälkiä. Niin kuuluu ristimättömien Tschuwaschien seassa wielä löytywän joita kuita moni-waimoisia; niin sanotaan näiden samojen wielä ajawan himuksensa, joka mahometiläisissä yleinen tapa lienee ennen ollut Tschuwascheissakin yleisempi; ja niin wiettäwät kaikki Tschuwaschit wielä kristittyinäkin lepo-päiwää ei sunnuntaina, waan perjantaina. Tatarilta saaduksi woipi myös lukea Tschuwaschien entisen tawan syödä hewosen lihaa, joka nyt jo lienee heitetty, ja heidän inhonsa sian-lihalle, jota eiwät wieläkään

ole tottuneet syömään. Suurin osa heidän uskontoansa on kumminkin wielä tänäi päiwänä pakanallista. Ne tiedot, jotka tästä itse olen kerännyt, ynnä wenäläisten pappien ja kirjoittajien kertomukset, antawat tälle päätökselle hywän perustuksen.

Ne kaksi pää-olentoa, jotka Tschuwaschien luuloa myöten hallitsewat maailmata ja heille onnea eli onnettomuutta antawat, owat: Tora, hywä olento, kristillisessäkin merkityksessä Jumalan nimi, ja Keremet, paha olento. Edellistä eli hywää jumalaa on useammat henget, joilla kullakin on oma osansa maa-ilmaa hallittawana, ja joista merkillisimmät owat: auringon jumala, kuun jumala, tuulen jumala, tien jumala, huone-jumala, kartano-jumala, karjan jumala, metsän jumala, ukkonen ja yli-jumala. Tämä wiimeinen elää ylähänä ilmassa ja, waikka maa-ilman pää-hallitsija, ei Tschuwaschien luuloa myöten liiku maalla muulloin kuin perjantai-päiwinä, jolloin hän käwelee katsomassa, tokko nämä lepo-päiwää työtä tekemättä wiettäwät ja tokko waimot mainituina päiwinä puolille päiwin asti malttawat olla tuwan lämmittämättä, joista molemmista hän rikkojan rankaisee. Häntä kutsutaan monella nimellä, niiden erinäisten omaisuutten jälkeen, joissa hänen woimansa näytäksen, niinkuin: walon-tehnyt jumala, hengen-luoja jumala, maan-weden isä, suuri jumala, suuri armelias jumala, j. n. e. Hänellä on äiti, puoliso ja poika, joita myös jumaloina apuun huudetaan, ja itä-maisen hallitsijan suuri howi-joukko, niinkuin: edellä-käyjä, owen-awaaja, sanan-lennättäjä, uhrin-wastaanottaja, j. n. e., ollen näillä kaikilla wielä omat äitinsä, poikansa ja palwelijansa, joten taiwaallisten joukko tuntuwasti enenee.

Pahuuden alku maa-ilmassa on schoitan (saatana), waikka sen toimittajana nyt on Keremet. Tämä jälkimäinen oli nim. alkujansa yli-jumalan poika, ja matkaeli maan päällä, jaellen ihmisille kaiken-kaltaista onnea ja menestystä. Waan saatanan wiettelyksestä ottiwat ihmiset kerran, hänen näin matkustaessansa, ja murhasiwat hänet. Peittääksensä tätä julmaa työtä murhatun isältä polttiwat he ruumiin ja hajottiwat siitä jääneen tuhkan tuuleen. Waan murhattu ei sillä hukkunut. Mihin tätä tuhkaa lankesi maahan, siihen kaswoi puita ja niiden kanssa syntyi Keremetkin uudestansa henkiin, mutta ei yhtenä olentona niinkuin

ennen, waan sangen suuressa määrässä, niin että joka kylällä nyt on yksi, kaksi ja kolmetkin Keremet'iä, sitä myöten kuin suuri kylä on. Eikä Keremet nyt enää ollut se hywän-tekewä yli-jumalan poika kuin ennen. Ihmisten paha-teosta häntä wastaan kostaa hän heitä nyt lakkaamatta siten, että heidän päällensä lähettää hengellisiä ahdistuksia ja ruumiillista kurjuutta ja heidän karjoillensa pahaa tekee. Hän asuu tawallisesti metsässä, waan kuin metsä Tschuwaschin-maassa alkaa olla wähissä, niin nähdään joka kylän pelloilla yksi eli kaksi eli useampia pienempiä lehmus- eli tammi-lehtoja, jotka myös kutsutaan Keremet'iksi ja owat jätetyt Keremet'in asua, sillä jos häntä asun-sian wähentämisellä hywin rupeisi ahdistelemaan, nousisi hän raiwoon. Muuten elää hän myös järwissä, lähteissä, weden-uurtamissa rotkoissa j. m. Jos kylä muuttaa, muuttaa Keremetkin, eli jos kylästä käsin tehdään uusi kylä, saapi se myös uuden Keremet'inkin emä-kylän Keremet'in pojista, sillä Keremet'it naiwat ja sikeäwät samoin kuin jumalatkin. — Mutta schoitan itse, kaiken pahan alkaja, on Tschuwascheilta jäänyt unhotuksiin. — Paitse Keremet'iä owat pahoista hengistä wielä muistettawat Esrel' ja Jirih. Edellinen on kuoleman henki, tappawa halwauksella, jälkimäinen kiusaa ihmistä monilla taudeilla, niinkuin rokolla, kawilla, paiseilla, syyhelmällä, silmä-kipeillä j. n. e.

Waikka, niinkuin sanottu on, enin osa Tschuwaschin kansaa tätä nykyä on ristittyä, ei se ole hylännyt näitä entisiä jumaloitansa, joka nähdään siitäkin, että se wuosittain wielä kantaa niille uhria. Tawalliset uhri-teuraat owat: hewonen, härkä, lehmä, lammas, hanhi ja kana. Uhrit owat joko yhteiset, joissa koko kyläkunta eli useampiakin kyläkuntia ottaa osan, eli yksinäiset, yhdeltä hengeltä eli perhekunnalta tehtäwät, ja toiseksensa kannetaan uhri joko jumaloille eli Keremet'ille. Tämän niinkuin uhrin laadun ja suuruudenkin määrää se niinkutsuttu Jomse. Tämä sana on yhteen-liitetty sanasta jom eli jomah, puhe, lause, ja johto-päätteestä -se, joka tarkoin wastaa suomen-kielistä päätettä -ri, wastaawa siis jomse meillä taikuria, puhujaa eli tietäjää. Jos ketä on rawaisnut esim. taudin kohtaus, lähetetään heti jomsea hakemaan. Hän tutkii taudin syyt ja määrää uhriksi joko sille ja sille jumalalle eli Keremet'ille esim. mustan

lampaan. Heti keitetään olut ja likimäisille sukulaisille annetaan tieto uhrista. Uhrin pitoihin tulewat kaikki puhtaissa waatteissa ja syömättöminä. Nyt talutetaan lammas pihalla seisowan puun juureen ja tapetaan rukouksen pidettyä siinä. Lihat lyödään kattilaan, waan nahka, pää ja sisälmykset kääritään yhteen myttyyn. Keitoksen joutuessa rukoillaan taas, ja syötyä poltetaan tämä mytty jumalalle ja tuhka hajotellaan tuuleen. Sitten käydään olutta ja wiinaa juomaan, wieläpä tanssimaankin, jota iloa kestää talon waroja ja tilaisuuden luontoa myöten päiwä eli useampikin. Keremet'ille tehtäwä uhri on useammin tätä laatua, wälistä waan sillä erotuksella, että se tehdään itse hänen asun-paikassansa, jona tawallisesti on, niinkuin edellä sanoin, joku kylän seudussa kaswawa lehto, waan useasti myös paljas rotko. Lepechin kertoo Päiwä-kirjassansa, matkustaessaan lopulla mennyttä wuosi-sataa nähneensä Kereneti-lehdoissa suuret summattomat rakennukset, joissa uhria teki suuri joukko kansaa. Keremet'in palweleminen on siis, niinkuin sen jo ilmankin woi arwata, siitä ajasta tuntuwasti wähennyt. Paitse edellisen-laatuista uhria uhrataan Keremet'ille rahaakin, ollen hän tässä katsannossa joko Hopea- eli Waski-Keremet sitä myöten, kummanko laatuista rahaa hänelle on antaminen. Ja kuin nykyinen aika kaikessa wiisastuu, niin on opittu Keremet'iäkin pettämään, sillä hopea-rahan siaan annetaan hänelle waan rahan-muotoisia tina-suiluja, ja hewois-uhrin siaan, jota hän luonnossa nyt enää ei koskaan saa, täytyy hänen tyytyä pieneen hewosen kuwaan, tehty renikka-wiinasta. Näitäkään wähiä uhria saa hän harwoin rauhassa nauttia, sillä Wenäläiset keräävät ne heti uhraajien jälestä itsellensä, ja minun täytyy itsestänikin tunnustaa, että kerran autoin wenäläistä poika-parwea Keremet'in-warkaudessa, joka asui wanhassa tammessa, jolloin saalis oli tammen juurilta ja ontoista löydettyä hopea-rahaa 45 kop., koko joukko enemmän eli wähemmän homehtuneita renikka-konia, joka tawara jäi poikain osaksi, ja noin pari-kymmentä kappaletta rahan-muotoisia tina-suiluja, jotka minä pidin.

Korskeampi on yhteinen uhraus, jonka kylä eli useammat kylät yhdessä tekewät. Tawallista tämmöistä uhrausta on kaksi wuodessa, nim. ensimäinen touwon tehtyä, Pietarin päiwän

alla, joka uhri toimitetaan hywää wuoden-tuloa jumaloilta saadakseen, ja toinen myöhä-syksyllä, noin marras-kuun lopulla, kiitos-uhri wiljan edestä. Edellisen uhrin aika oli juuri minun Ischaakissa oloni aika, mutta waikka sainkin kuulla, että kylässä sitä wasten kannettiin rahaa, ja olin eri lähettiläisten kautta kokenut saada tietää päiwän määrää, jolloin uhri oli tapahtuwa, ymmärsiwät Tschuwaschit nämä kuitenkin saattaa wäärille jälille, niin että juhla jo oli ohitse, kuin minä walmistauduin sitä katsomaan. En tiedä lienewätkö tämmöiset käytökset, jotka eiwät ole juuri soweljaat Kristin uskoa juurruttamaan wasta-käännetyssä kansassa, maan asetuksissa kielletyt eli ei, se waan on warma, että uhri-teurasten ostoon kerätystä rahasta osa menee paikkakunnan papin ja wirka-miesten lakkariin, ja seuraawasti ajattelee rahwas, että jos wielä sallisi jonkun oudon herrasmiehen, niinkuin minä olin, uhria näkemään, niin olisi siitä sille waan uusi rahan-reikä häntä lahjoessa waiti olemaan. Wahinkoni tästä ei kuitenkaan ollut kowan suuri, sillä menetys tämmöisessä tilassa on jo kylläksi tuttu. Seuraawalla tawalla kertoo eräs omin silminsä nähnyt tschuwaschilaisen kewät-uhrin.

„Noin 8 wirstan paikoilla Isenewan kylästä oli tammikon wieressä olewaan rotkoon paikka rakettu rukousta ja uhria warten, jonne noin kello 9 paikoilla aamua kymmenestä kylästä matkusti Tschuwascheja yksinänsä, ilman waimoitta. Minä tulin paikalle juuri kuin ripustiwat kattilat tulelle, kantoiwat wettä ja walmistihet tappamaan uhri-teuraita; muutamia lehmiä, pari kymmenkuntaa lampaita ja useampia koti-linkuja oli walmistettu teurastettawaksi. Kaikki nämä teuraat ostetaan uhria warten kerätyllä rahalla ja ilman wähintäkään tinkimistä; min myöjä kysyy, sen he antawatkin, ja tinkiminen uhriksi ostettawan kaupassa luetaan suurimmaksi synniksi."

„Kattiloiden tulelle pantua ja weden kannettua astui neljä wanhaa miestä keskelle rotkoa ja alkoiwat lukea rukousta, anoen Toraa että hän siunaisi heidän uhrinsa. Kaikki läsnä-olewat seisoiwat samalla tawalla alla päin ja sopottiwat. Tämän lyhykäisen rukouksen lopetettua meniwät ne neljä ukkoa karjan tykö ja heidän jälestänsä kantoi puoli kymmentä Tschuwaschia wettä ämpärillä. Ukot ottiwat heiltä kukin wesi-ämpärin ja kaatoiwat

wettä joka lehmän ja lampaan selkään. Sen lehmän ja lampaan, jotka wedellä walettaissa wärähtiwät ja pyristihet, taluttiwat eri paikkaan, waan ne, jotka seisoiwat liikahtamatta, jätettiin aloillensa. Kaikki linnut weiwät myös siihen paikkaan, jossa wärähtänyt karja seisoi. Tschuwaschit luulewat nim., että se eläin, joka wedellä walettaessa seisoo liikahtamatta, on saastainen eikä kelpaa uhriksi; ja tämän-kaltaista tyyntä eläintä eiwät koskaan teurasta uhriksensa."

„Wedellä koettelemisen perästä syntyi hirmuinen werenwuodatus: siinä tapettiin kolme lehmää, lampaat ja suuri joukko lintuja; toiset nylkiwät nahkan päältä, ottiwat sisälmykset ulos, kyniwät linnut. Kaikki tämä tehtiin hywin joutuisasti. Liha, hakattu suuriksi möhkäleiksi, oli yhdessä läjässä; päät, nahkat ja sisälmykset toisessa. Kuin wesi tulella olewissa kattiloissa rupesi kiehumaan, jaettiin liha kattiloita myöten ja suolaa lyötiin tarpeeksi asti päälle, waan sisukset jätettiin paikalle."

„Näin saatuansa keittämisen asian toimeen walmistuiwat Tschuwaschit taas rukoilemaan ja asettihet riwihin, noin kolmea kymmentä miestä pitkältä, ja yksi riwi seisoi toisensa takana; waan ne neljä ukkoa toisten edessä. Lakkinsa piti jokainen wasemassa kainalossaan. Ukot alkoiwat rukoilla, toiset heidän perästänsä puoli-ääneen, ja ukkojen tekemät liikenneet tekiwät toiset tarkasti jälestä, milloin silmiänsä käsillä pyhkien, milloin kätensä taiwasta kohti nostaen, milloin taas laskeutuiwat polwillensa, kumarsiwat maahan, eiwätkä kaualle aikaa nostaneet päätänsä ylös; enimmän aikaa seisoiwat kuitenkin yhdessä kohden, silmänsä alas luoden. Rukousta kesti niin kauwan, ett'en enempää malttanut sitä katsoa, waan menin tammikkoon, söin aamuisen ewäästäni, nukuin jonkun ajan, ja he yhä waan rukoiliwat, eiwätkä lopettaneet ennenkuin kello 4 jälkeen puoli-päiwän. Rukoilemisen päätettyä kiirehti nälkä Tschuwascheja ruoalle, he ottiwat lihat kattilasta, kaatoiwat liemen suuriin maljoihin ja söiwät ahnaasti. Linnut oliwat eri kattiloissa keitetyt ja syötiin atrian päättäjäisiksi."

„Ruokailtuansa rukoiliwat he taas ja astuiwat sitten suurissa joukoissa siihen paikkaan, johon teurastettujen eläinten päät ja sisälmykset oliwat jättäneet. Luut käättiin niini-mattoon ja

wiskattiin yhteen päiden kanssa. Sitten tekiwät suuren tulen; päät, nahkat, sisälmykset ja luut paniwat nyt rowiolle ja lisäsiwät tulta siksi, kunne kaikki oli tuhkaksi palanut. Sen tehtyä keräsiwät tuhkan lapialla mattoon ja kantoiwat sillä tammikkoon; ukko lapia kädessä astui jälestä ja tammikkoon tultua heitteli hän lapialla tuhkan tuulen mukaan menemään. Toinen ukko meni lähellä olewalle pellolle; hänen perästänsä kannettiin höyhenet syys-kylwöä wasten kynnettyyn paikkaan. Tässä laski ukko höyhenet ilmaan, joka tehdään siksi, että pelto antaisi hywän kaswun. Waan Wenäläiset eiwät anna höyhenien kauan maata pellolla; he owat waimojen ja lasten kanssa liki-seudussa waralla, ja Tschuwaschien pois-mentyä keräätwät he tarkasti höyhenet itsellensä. Tällä käytöksellä loppuikin kewät-uhraus. Kotiin tultuansa juowat uhraajat muutamia päiwiä armottomasti ja tällöin ei puututa tanssiakaan eikä muuta riemua."

Pakanallisen uskon kanssa alkaa nyt Tschuwaschin mielessä sekautua Kristin uskonkin päätteittä, ja owatkin muutamat sen opista, niinkuin esim. oppi kolminaisuudesta, jumalan äitistä (nim. kreikan-uskoisilla) j. n. e. hywin yhteen-menewät Tschuwaschien entisten luulojen kanssa. Olletikin waikuttawat kertomukset kreikan-uskon pyhistä ja niiden ihme-töistä jalosti Tschuwaschien mielessä. Näistä pyhistä on se Wenäjänkin kansalta hywin mielitty ihmeiden-tekijä Nikolai erinomaisessa kunniassa Tschuwascheilla. Heitä ristimään alettaissa menneellä wuosi-sadalla tapahtui nim., että siinä kylässä, jossa nyt Ischaakin kirkko seisoo, uni-kakkiainen kolme yötä peräkkäin muutamalle Tschuwaschille neuwoi paikan, missä hän pelloltansa olisi pyhän Nikolain kuwan löytäwä, ja kuin tämä ilmoitti unensa papille ja muulle rahwaalle ja peltoa ruwettiin miehissä kaiwamaan, niin katso! pienoinen, wanha ja huonon-näköinen Nikolain kuwa tulikin ilmiin. Halwan ulko-muotonsa rinnalla oli tällä kuwalla suuri ihmeitä tekewä woima, niin että sen ehdolla pian rakettiin iso ja komea kirkko, joka wieläkin seisoo paikalla. Kuulu tämän kuwan ihme-töistä, warsinkin tautien poistamisessa, ulkoni ulkonemistansa, niin että ei ainoastaan Tschuwaschit, waan muutkin täkäläiset kansat, niinkuin Tscheremissit, Mordwiinit ja itset Wenäläisetkin pitkien matkojen päästä käywät sitä kumartamassa

niin ahkerasti, että mainitulla kirkolla rukoilemassa käyjien määrä wuosittain arwataan noin 15 tuh. hengeksi. Tschuwaschien kristillisen hartauden kanssa on wielä kuitenkin niin ja näin. Jumaluudessa ja yleisesti kaikissa henki-olennoissa ei hän näe muuta kuin maallisen onnen, niinkuin rikkauden, terweyden, lapsi-lykyn j. n. e. antajia eli häwittäjiä, ja jumalatansa ei hän palwele ja tottele, niinkuin kristitty ja mahometiläinen, ansaitakseen tulewaisen onnellisen elämän, josta hänen uskossansa ei näy löytyneen aawistustakaan, waan mainittuja maallisia lahjoja saadakseen eli maallisesta kurjuudesta päästäkseen. Kuin hän nyt jossa kussa tämmöisessä kurjuudessa on rukoillut ja uhrannut ensin Keremet'ille, sitten yhdelle eli useammalle omista jumaloistaan, ja se ei ole auttanut, sanoo jomse, jonka neuwoja hän seuraa: „ota nyt ja käy Ischaakissakin ja tee uhri Wyrus-Toralle (Wenäjän Jumalalle) eli Nikolai-Toralle, ehkä se päästäisi sinun taudistasi." Ja Tschuwaschi tulee, ostaa tuohuksen, asettaa sen pyhän Nikolain kuwan eteen palamaan ja ristii silmiänsä pari kertaa. Paitse tätä uhraa hän wielä kirkollenkin jonkun wähän rahaa ja kylän ulko-portilla pylwään kowerossa olewalle saman pyhän kuwalle palasen eli kaksi nisu-leipää, jota hän on ostanut kirkon owen edessä olewilta wenäläisiltä kauppiailta. Warmaan auttanee Nikolai-Tora useastikin niitä, jotka häneltä apua etsiwät, koska niiden määrä ei wähene, waan surkeata on kuitenkin nähdä, miten Tschuwaschilais-rukan uhrin kanssa käypi. Uhrattu raha menee nim. kaikkein suurimmaksi osaksi pappien lakkariin, jotka wasten tawallisuutta rikastuwatkin tässä seurakunnassa. Ja uhratun leiwän taas sieppaawat ihan uhraajan nenän edessä sen noin kahta kyynärää korkean pylwään kowerosta joko kylän tähän tottuneet ja tällä eläwätkin koirat elikkä ne näitä ei ujommat naakat. Waan Tschuwaschi arwelee ehkä, niinkuin oikein onkin, että uhrin ottaja ei katso uhriin, waan uhraajan sydämeen, ja näin katsoen, on se arwattawasti yhtä, jos uhrattu leipä jääpi Nikolai-Toran eteen eli sen koirat ja naakat syöwät. — Niinkuin jo sanoin, ei Tschuwaschien wanhassa uskossa näy löytyneen aawistustakaan tulewasta elämästä; sillä jos heillä olisi ollut ajatusta tästä, olisiwat he warmaan kuwanneet itsellensä Manalan ja Tuonen niinkuin muutkin kansat ja, joka on

wielä painawampi asia muistaa, olisi koko heidän suhteensa jumaloiden kanssa muodostunut aiwan toisen-laiseksi. Kristin uskosta eli mahometiläisyydestä lainatuksi woimme siis päättää sen heissä tätä nykyä löytywän luulon, että haudan takana olewa tulewaisuus on melkein yhtäläinen täkäläisen elämän kanssa, se waan eroitusta, että siellä on kaikkea runsaammasti, että sotamiehiä ei tarwitse tehdä, lahjoja ei antaa wirka-miehille j. n. e. Kuolleille panewat he sentähden mukaan rahaa, tupakkaa, piipun ja muita matkalla wälttämättömiä tarpeita. Wuotisesti hautaus-maalla pitäessään kuolleidensa muistojaisia, joissa tiloissa ei puututa hirmuista juomista ja kaikenlaista irstaista wallattomuutta, lisääwät he näitä tarpeita, haudalle jättäen waatekappaleita, työ-kaluja ja olletikin isot määrät syömä-aineita: wiinaa, olutta, tupakkaa j. m. Tämmöinen tapa näyttäisi osoittawan rakkautta ja huolen-pitoa pois-menneitä heimolaisia kohtaan; waan niin ei kuitenkaan ole, sillä kaikki nämä lahjat jätetään heille ainoastaan siitä syystä, että pysyisiwät nykyisissä asunnoissansa, eiwätkä tulisi entisiin kotihinsa rauhattomuutta tekemään. Kuolleita pelkääminen on Tschuwascheissa erinomaisen suuri, niinkuin tästä lahjojen antamisesta nähdään, ja näytäksen siinäkin, että jonkun kuoltua kaikki wainajan waatteet wiskataan metsään eli rotkoon, josta liki-seudun Wenäläiset ne itsellensä korjaawat samoin kuin he myös tarkasti silmällä pitäwät Tschuwaschien kuolleiden-muistojaiset ja niin ikään hörymättä haudoilta korjaawat kuolleille jätetyn tawaran ja ruoan.

Tschuwaschien runoelu ei ole kowan rikasta eikä erinomaisen ihanatakaan laatua. Kertoma-runoa en siinä ole tawannut alunkaan, ja sitä sen kanssa yhdistettyä loihtu-runoa ei Tschuwascheilla myöskään ole, eikä heidän jomsensa kuuluwat muutamissa tiloissa käyttäwän sanojakin. Tämä runoelu on ainoastaan laulu-runollista ja tuntuu minusta semmoisenakin hywin poikkinaiselta. Runo ei tarkoin noudattele mitään mittaa, waan nähtäwä on kuitenkin sen lyhyt-pitkäinen luonto, niinkuin koko kielenkin samoin woi sanoa lyhyt-pitkäiseksi kuin esim. Suomen kieltä sanotaan pitkä-lyhyiseksi. Paitse tätä on Tschuwaschin runossa alku-myötäisyyskin tuntuwa. Muistuttaen, että wenäläiset kirjoittajat mainitessaan tämän kansan elantoa owat

päättäneet sillä laulua ei olewan ensinkään, ell korkeimmaksien myödyttäneet, että se laulaessaan hyräilee „mitä sykki suuhun tuopi," saan nyt tässä antaa muutamia näytteitä sen laulusta.

Poikien lauluja. 1. „Sata seitsemän-kymmentä hirttä wedin, tuwan tein, kaksi-toista ikkunaa hakkautin. Kahdesta ikkunasta itse olen katsowa, kymmenessä ikkunassa kymmenen neitsykäistä on seisowa, kerran katsowat ulos, toisen naurahtelewat. Käwin kylästä kylään, en yhtä täysi-kaswuista tyttöä löytänyt. Yhdessä kylässä näin yhden tyttökäisen; sen tahdoin ottaa, waan rahaa ei ollut *); „lähde kanssani!" tahdoin hänelle sanoa, waan uskallusta ei ollut." — 2. „Metsästä metsään käwelin, kypsiä tuomen-marjoja en löytänyt; kylästä kylään käwelin, rakastawaista neitoa en löytänyt. Tuomen-marjaa tahtonet syödä, syö musta, leiwän kanssa syödä on se hywä; muuta marjaa tahtonet syödä, syö punainen, leiwän kanssa syödä on se hywä; neitoa tahtonet ottaa, ota kelta-tukkainen, yhdessä elää on se hywä." — 3. „Astuin, astuin tietä myöten, tulin synkkään metsään. Hakkasin pähkinä-puuta, siitä juoksi maito, ilman maidotta en leipää syö; hakkasin jalawata, siitä lensi mehiläinen, mehiläisestä mesi juoksi, ilman medettä en leipää syö. Astuin, astuin tietä myöten, tulin kylään, kylän koirat tuliwat haukkumaan, kylän naiset mua kiini ottamaan; yhden walkea-tukkaisen neidon päälle laskin silmäni, tahdoin ottaa sen omakseni, isäni ei antanut rahaa, pappi ei antanut kirjaa." — 4. „Meidän kylän tytöt, meidän kylän tytöt (hyppääwät) aidan yli kuin sudet, aidan yli kuin sudet. Toisen kylän tytöt, toisen kylän tytöt (menewät) aidan alatse kuin hiiret. Meidän kylän tyttöjä, meidän kylän tyttöjä, wedetään hewois-parilla, wedetään hewois-parilla. Toisen kylän tyttöjä, toisen kylän tyttöjä, wedetään sika-parilla, wedetään sika-parilla." — 5. „Isäni antoi mulle mustan hewoisen; „annas panen waljaihin," ajattelin kerran, tammiseksi pölkyksi muuttui koni! Isäni antoi mulle walkean lehmän; „annas lypsän lehmän," ajattelin kerran; koiwuiseksi pölkyksi muuttui lehmä! Isäni antoi mulle punaisen lampaan; „an-

*) Tschuwaschit maksawat niinkuin monet muutkin itäiset kansat waimoistansa kalym'iksi kutsutun naima-rahan.

nas keritsen lampaan," ajattelin kerran; punaiseksi lahoksi muuttui lammas! Isäni antoi mulle silkkisen wyön; „annas wyötän wyölleni," ajattelin kerran; niineksi muuttui wyö wyöltäni! Isäni antoi mulle silkkisen nästyykin; „annas sidon nästyykin wyölleni," ajattelin kerran; waahteren lehdeksi muuttui nästyykki." — 6. „Pitkin tietä on mulla pelto; wiljaa ei ole, siit' on huoli; mustan ruskea ruuna ompi; ei pysy tiellä, siit' on huoli; tyyni ja hiljainen waimo ompi; ei puhu siististi, siit' on huoli." — Nämä kolme wiimeistä olkoot myös pilkka-runon näytteenä.

7. Tyttöin laulu. „Maan-tietä myöten uhkasin käydä, Wenäläistä, Tatarilaista pelkäsin; kylän-tietä myöten uhkasin käydä, markaita pelkäsin; peltoa myöten uhkasin käydä, tuulta, tuiskua pelkäsin; metsän läpi uhkasin käydä, karhua, sutta pelkäsin; kylän läpi uhkasin käydä, koiria pelkäsin; kylän wierusta uhkasin käydä, nuorta poikaa pelkäsin."

8. Rekruutin laulu. „Ah isäni, ah äitini, jos oisin hanhi-lintuna, oman kylän päällä mä lenteleisin. Jos oisin kylän porttina, kuin kyläläiset tulisi, mä itse aukeaisin, ja itse kiini menisin; jos oisin piha-porttina, isä äiti kuin tulisi, mä itse aukeaisin, ja itse kiini menisin. — Kuu se paistaa meiden päälle, maat on meidän mansikka; tähdet tuikkaa teiden päälle, tiet on meidän tallustaa. — Huiskin tuiskin tuisku lentää, niinpä meidän hiukset*); hyssin tyssin wettä sataa, niinpä meidän kyyneleet; Wolgaa pitkin jäitä juoksee, niinpä meidän ruumihit. — Kedolla seisoo wanha tammi, se on meidän isämme; kedolla seisoo wanha koiwu, se on meidän äitimme."

9. Juoma-laulu. „Isäni on laschman**), äitini on leiwän-tekijä, wanhempi weljeni on golowana, keskimäinen weljeni on jämsikkänä, nuorin weljeni tynnörin-tekijä; wanhemman weljen waimo laulun-laulaja, keskimäisen weljen waimo tanssin-tanssija, nuorimman weljen waimo kanteleen-soittaja, minä itse kauhan-kallistaja" (Tschuwaschit juowat nim. sekä olutta että wiinaakin kauhalla).

Welwollisuuteni olisi tässä myös antaa yleinen katsanto Tschuwaschin kielestä ja sen heimolaisuudesta yhdellä puolen

*) Tiettäwästi keritään rekruuttein hiukset lyhyiksi, heti otettua.
**) Laschman'iksi kutsutaan kruunun-metsässä puun-hakkaajaa.

Turkkilaisten, toisella Suomen kielien ja likimmästi Tscheremissin kielen kanssa. Waan osittain on tämä kertomukseni jo ilmankin liian pitkäksi wenynyt, osittain ei wiimeksi mainitusta kielestä, warsinkin niiden niin-kutsuttujen Mäki-Tscheremissien murteesta, joka on Tschuwaschin kielen lähin naapuri, wielä löydy niin tarkkoja tietoja, että niille semmoisen wertaamisen luotettawasti woisi rakentaa. Sentähden jätänkin sen ja yleisesti kaiken puhumisen itsestä Tschuwaschin kielestä toiseen kertaan, ja lähden pian tästä ei kaukana eläwien wiimeksi mainittujen Tscheremissien kieltä tutkimaan. Kuinka kauan tämä toimitus tulee kestämään en wielä tiedä tarkoin sanoa; waan ennen kahta kuu-kautta en taida mitenkään näistä tienoin selwitä.

Neljäs Kirja.

Kasan'issa 3 p. lokak. 1856.

Muutamia päiwiä takaperin tänne palattuani saan kesällisistä matkoistani antaa seuraawan pienen kertomuksen.

Oloni tschuwaschilaisessa kirkon-kylässä Jschaakissa, joka kesti ummellensa kuusi wiikkoa, oli niin yhden-karwallista, että sitä on waikea kirjoittaa. Kylä, jossa on kolmeen neljään kymmeneen taloon, on pienen joen kallalla kahdessa osassa, siten että Wenäläiset asuwat kirkon ympärillä kylän ylä-osassa, ja Tschuwaschit wähän alempana, likempänä jokea. Ympärinsä on pelto-lakeuksia, joiden yli silmä ei kanna; puita ei näe paljon muualla kuin kirkon-maalla ja pihoissa, järweä ei tapaa tässä seudussa missään ja joenkin on kesä niin kuiwannut, että tuskin kylän hanhet löytäwät sen pohjassa wähän sawista wettä ryypäldidäksensä. Suomen wilppailla lehto-rannoilla eläneelle minulle oli lämpimän helle kesä-kuun loppu-puolella ja koko heinä-kuun sitä hirmuisempi, kuin elo-hopea Reaumur'in lämpö-mittarissa yöllä kään harwoin laskeusi 20:ttä pykälää alemmaksi, mutta päiwillä oleksi 25 paikoilla ja nousi toisinaan 27:eenkin asti. Itikat, hyttiset, kirput ja luteet hyöstyiwät sanomattomasti tässä helteessä, ja wilpastusta ei woinut muusta eikä muulloin saada

kuin milloin ukkonen lähetti mustan pilwen maata ja luonto-kappaleita wirwoittamaan, jota kaikeksi onneksi tapahtui usein.

Lämpimän waiwoista pääsi paraiten se, joka jaksoi wahwasti maata, niinkuin kylän wenäläiset asujat yleisesti tekiwät ja olletikin korttieri-emäntäni, ennen nimitetty kirkon-palwelijan leski. Häntä ei suinkaan rikkaus käskenyt makaamaan, sillä paitse rappiolla olewata talo-rähjäänsä ei hänellä ollut muuta omaisuutta kuin Jumalan antama oma itsensä ja kolme lasta, joista kaksi poikaa oli Kasan'issa, toinen hengellisen Akateemian oppilaisena, niinmuodoin suuren herran toiwo, ja toinen, niinkuin eukko sanoi, „uniwersiteetissä," joka tämän kotiin tultua kuitenkin supistui siksi waan, että hän oli wälskärin opissa, ala-upsierin arwosta. Waan eukkoa elätti ensinkin talonsa, jossa hän piti korttieria matkalaisille, ja toiseksi se wirka, että hän leipoi niin-kutsuttuja „prosforia," jotka wastaawat meidän oblaattia, waan owat suuret ja huwemmat menemään, sillä joka oikein pyhänä tahtoo pysyä, se ei koko suuressa paastossa (pääsiäisen alla) syö muuta kuin prosforia, joita hän sitä wasten kerääkin ympäri wuotta. Tämän wirkansa tähden katsoi hän myös welwollisuudeksensa olla jumalisempi muita. Minun kammarissani, joka oli hänen paraimmansa, oli perä-nurkassa ei wähemmän kuin yhdeksän jumalan-kuwaa, kaikki kullalla silatut, siihen wielä kolme pyhää munaa, muutamia pyhiä warpuja ja eräitä mainituita prosfori-leipiä. Joka lauantai-iltana eli muuna pyhän-aattona sytytti hän lampun palamaan näiden eteen, josta asiasta hywä sopu meidän wälillämme oli häirittyä, sillä lampusta tipahteli öljyä minun kirjoilleni, ja kuin hän kerran tawoitti minun siitä tulta piippuuni ottamasta (kuitenkin waan tikulla), oli hän minulle siitä monta päiwää harmaana, sillä tupakkaa wihasi hän, niinkuin kaikki muutkin jumalisemmat ihmiset alhaisesta säädystä tässä maassa, sentähden että sen on muka paholainen kylwänyt ja kaswattanut. Kirkossa käwi hän joka pyhä ja oli aina kirkon-menon loppuun asti, joka suurempina pyhinä ei ole wähäinen asia, warsinkin kuin wenäjän kirkossa pitää seisoa, eikä saa uinahtaa sitä herttaista unta, joka meidän kirkossa kesä-lämpimällä, wirttä weisattaessa eli papin saarnata perkaessa, niin makealta maistaa. Tämä emäntäni ahkeruus

oli minulle monesti haittana; niin piti minun esim. helluntaipäiwänä tyhjällä watsalla odottaa kirkon-menon loppua kello 3:een asti.

Hänellä niinkuin muillakin tämmöisillä teko-pyhillä oli pienet wikansa, ensinkin laiskuus, niinkuin sanoin, ja sitten sen kanssa yhdistetty herrasteleminen, joka teki, että hän alussa töintuskin kuontui minulle tilaa tekemään, sen wähemmin lattiata lakasemaan. Siihen tuli wielä, että hän kernaasti otti „kupin korwallensa" s. o. ei tee- eikä kahwi-kupin, waan kupin „paljasta puhdasta ruista," niin puhdasta kuin ruis nim. on täkäläisessä wiinassa. Tämä tapahtui enimmiten paasto-päiwinä (keski-wiikkona ja perjantaina), hänen lausettansa myöten sentähden, että paasto-ruoka muuten niin hirkeli sydäntä. Kaikeksi onneksi oli hänellä hywä wiina-lyyli, ja minulle osotti hän tällöin useasti rakkauttaan walittaen sitä onnettomuuttani, että olin syntynyt sen jumalattoman Martin Luther'in lahkokuntaan, josta armattawasti pitää helwettiin waeltaa. Paitsi niitä pieniä epä-järestyksiä, jotka nämä eukon sydämen-wahwistukset matkaan-saattoiwat, elimme hywässä rauhassa keskenämme, sillä hän oli jotenkin siisti ja uskottawa. Jälkimmäistä omaisuutta tulin kerran wahwasti epäilemään, kuin eukko eräsnä aamuna tuli tyhjä wakka kädessä tyköni, sanoen: „mitäs nyt puoli-päiwäiseksi tehdään, kuin hiiret pakanat kuopassa söiwät eilen ostamanne kalat?" Niitä ei tosin ollut kuin wiisi naulaa ja nekin waan surkiwita särkiä, jotka eräs Tschuwaschi oli minulle haronut joen pohjalla olewista lammakoista. Mutta kuin ne sillä kertaa oliwat ainoa ruoan-teko-warani, teki mieleni suuttumaan, olletikin koska tuota tähän asti en wielä ollut kuullut, että hiiret kaloja syöwät. Waan muistaen wanhan Caton lauseen miehelle, joka ihmetteli sitä, että hiiret oliwat hänen kenkänsä syöneet, wastasin eukolle: „no slawa Bohu, ett'eiwät kalat syöneet hiiriä," ja käskin hänen puoli-päiwäiseksi muuta neuwottelemaan. Waikka hän tätä ennen oli myös kerran laskenut kanankin karkaamaan, jonka niin ikään olin syödäkseni ostanut ja joka sitä tietänsä meni, ei minulla ole syytä häntä luulla näistä pienistä wahingoista.

Kanssa-käymiseni kylän kahden papin kanssa oli alussa sangen ahkera. He oliwat nuoret ja wähän wiisaammat maan-

tieteessä kuin pappi Aunuksessa, joka minulle päätti Weaporin ja Sewastopol'in olewan yhden meren rannalla. He tuliwat illoilla aina tyköni puhelemaan ja teetäni maistamaan, jota kiittiwät paremmaksi kuin omaansa, oliwat myös niin hywät ja polttiwat sikariakin, milloin waimojen silmä wältti, tuppasipa kerran toinen, tuhmempi heistä, partaansa kaksikin sikaria yhden ajoin palamaan, kuin ei sanonut yhdestä kylläksi lähtewän sawua. Meidän kansa-puheet pyöriwät enimmiten uskon-oppiemme asioissa s. o. itsestä opista ei juteltu paljo, jossa kristittyin lahkokuntain wälillä wähä lienee eroitusta, waan ulko-käytöksistä sen enemmän, niinkuin kelloista ja niiden soittamisesta, silmien ristimisestä, pyhistä ja niiden kuwain palwelemisesta, pyhän sawun suitsuttamisesta j. m. s., jotka aineet pappien mielestä ainakin owat olleet milt'ei pää-asioina pidetyt. Pappien pitkä oppi-aika meillä oli surkeata heidän mielestänsä ja nähtäwästi oli heillä meidän pappien luonnon-lahjoista sama ajatus, waikka eiwät sitä juuri selwään sanoneet, kuin entisellä wenäjän papilla Ilomantsissa, joka, kuin suomalainen piispa hänelle kertoi niin ja niin monta wuotta oppineensa eikä wielä liki-maillenkaan kaikkea tarkoin tietäwänsä, päätänsä puistaen sanoi: „kowa pää! kowa pää!“ Minun koto-peräisyyteni Helsingistä weti useasti puheiksi wiimeisen sodankin, jolloin toinen, wiisaampi heistä, aina nauroi kuollaksensa sille Englantilaisten lauseelle, että he muka käwiwät sotaa siwistyksen edestä siwistymättömyyttä ja raakuutta wastaan, jonka-laista häwitystä kerskausta hän ei olisi uskonut löytywän Englantilaisissakaan, ja niinkuin ei se olisi kaikille tuttu, että näiden siwistys ei ole muuta kuin kauppurin wiekasteleminen ja jumalatoin rahan-himo. Tässä wiisaudessansa otti hän minut todistajaksensa, kysyen minulta: „koska kirjallisuuden woipi sanoa siwistyksen määräksi, niin sanokaapa nyt te, kumpiko parempi ja rikkaampi on, meidänkö kirjallisuus wai Englannin eli Ranskan?“ Minä wastasin: „juuri nykyjään luimme arwoiselta wenäläiseltä kirjoittajalta kirjoituksen, jonka tarkoituksena on todistaa, että teillä ei wielä ole ensinkään kirjallisuutta, waan että se, jota te täksi kutsutte, kaikki on lainattua Englantilaisilta ja muilta ulko-maalaisilta. Minä olen hänen uskoansa.“ Hän waikeni, waan tämä wastaus ja monta muutakin senkaltaista

teki, että hän herkesi käymästä luonani, johon osiksi oli syynä kukaties sekin, että minä en suuresti tahtonut nauttia hänen wiisauttansa Tschuwaschin' kielessä, waan jo heti tultuani olin hankkinut itselleni mieleiseni kielen-kääntäjän, ja tein tutkintoni aiwan oman nokkani jälkeen.

Näistä tutkinnoista ja niihin kuuluwista toimistani kuin myös Tschuwaschien elosta ja olosta yleisesti olen toisessa kohden tehnyt tilin eikä olisikaan sowelias tässä ruweta puhumaan. Sen waan sanon tämän-kaltaisista tutkinnoista, että ne aineen waikeuden ja myös käytettäwien apulaisten wähän siwistyksen wuoksi warsinkin alussa owat kärsiwällisyyttä koettelewat ja ikäwät. Kuin tähän tulee wielä se alinomainen yksinäisyys, jossa niitä tehdessäsi elät ja joka ei salli mitään sen-kaltaista huwitusta ja wirwekkiä kuin ihmisellä on wertaistensa kanssa-käymisestä, se kaiken-kaltainen sekä hengellinen että maallinen kurjuus, jossa rahwas sitä lähellä eläwälle näytäksen, kuin myös omatkin waiwasi ja pienet puutteesi, niin arwaa hywin, ett'ei näissä tutkinnoissa juuri kesä-huwiksensa matkustele. Hupaisin päiwä oli minulla aina keski-wiikko, jolloin koulu-puheen tapaan annoin „luwan" itselleni ja noudin postini Tsywilsk'istä. Lauantai-aamut oliwat myös ratot, sillä silloin oli kylässä joka wiikko niin-kutsuttu bazár eli tschuwaschilaiset markkinat ja rahwaan wilke aina puolille päiwin asti oli sangen suuri. Paitse näitä huwituksia oli eloni kylässä yksi päiwä aiwan toisensa mukainen, ja nämä huwituksetkin kadottiwat yhtäläisyytensä kautta huwittawaisen luontonsa. Mutta niinkuin kyyti-koni, joka tallista talutettaessa on niin jäykkä ja näkywäisellä wasta-hakoisuudella kuontuu waljaihin, matkalle päästyä alkaa mennä kapittaa ja „werryttyänsä" antaa matkaajalle wilisewän wauhdin eikä toiseen holli-paikkaan tullessa wielä tiedä wäsymisestä mitään, — niin on kielen-tutkijankin kanssa yksinäisessä maa-kylässä. Ensi päiwät owat työläät, sitten menee aika niin ett'ei tiedäkään ennenkuin kuu-kaus on kulunut.

Ischaakista tulin loppu-puolella heinä-kuuta piirikunnan kaupunkiin Kosmodemjansk'iin, johon minua weti kaksi tässä kaupungissa löytywätä kuuluisaa tschuwaschilaista oppinutta, toinen wiralta pantu pappi, toinen kielen-kääntäjä piirikunnan oi-

keudessa. Tässä kaupungissa löytyy wähän päälle neljän tuhannen asujan, ja kuka ei tätä wäen-lukua katsellessaan arwele kaupunkia siwistykseltään ja ulko-näöltänsä sen-weroiseksi kuin esim. meillä entinen Waasa, eli Porwo, eli edes Kuopio? Mutta tämmöisessä ajatuksessa erehdytään isosti. Ensinkin mitä siwistykseen koskee, niin arwaatte sen siitä, että kaupungissa ei löydy yhtään asujata, joka olisi päättänyt oppinsa Yli-opistossa eli jossa kussa muussa korkeammassa oppi-laitoksessa, ja tuskin kahta, jotka koskaan olisiwat tämän-kaltaisen opiston oweakaan auaisseet. Semmoisten laitosten olemista tämän-laisissa kaupungissa ajatellakaan kuin kirja-painot, kirja-kaupat, wieläpä apteekitkin, olisi puhdas hulluus, kaikkea muuta siwistyneempään seuruus-elämään kuuluwata, — samoin. Niin en ole pianon ääntä kuullut koko kylässä kuin yhdestä talosta, ja sekin oli hywin sora-kielistä ja surkeata. Käsi-työläisiä mahtaa kaupungissa olla hywin wähän, koska tämmöisten merkkiä en ole nähnyt enemmän kuin kaksi saapasta, kaksi saksia ja yhden rinkelin. Mutta koulu on, niinkutsuttu piirikunnan koulu, jossa palkka maksetaan kuudelle opettajalle, ja jolla on siisti kaksin-kertainen kiwi-rakennus, huoneet suuret ja puhtaat ja oppilaisia sisään-kirjoitettuna 43 kappaletta. Waan waikka luku-aika jo kauan on alkanut, seisowat koulun owet kiini, tuonne syksymmälle asti, sillä koulun kaitsija eli rehtori, joka on haluinen metsästäjä, ei tahdo parasta jänis-aikaa laskea ohitse ilman koiriansa kylläksi koettelematta. Tähänkö luokkaan wielä lienewät luettawat kaupungin wiisi kiwi-kirkkoa ja ne wiisi kapakkaa, joissa rahwas saapi huwitellata.

Mitä sitten ulko-näköön tulee, niin saapi lukija paraimman kuwan pienestä kaupungista tässä maassa ja niin-muodoin Kosmodemjansk'istakin, jos lukee 17:n luwun W. Scott'in Nigelin Waelluksia, ja sen osan Lontoota, jota siinä Alsatian nimellä mainitaan, erinäiseksi kaupungiksi ajattelee. Kadut nim. eiwät näissäkään malta kulkea suoraan, waan hoippelehtawat senkin seitsemälle polwelle, jonka kanssa huoneiden kallellansa olewa luonto eli, paremmin sanoen, pitkällensä pyrkiminen hywin soweltuu yhteen, niinkuin myös niiden paperilla eli tuohella paikatut ikkunat ja aitaamattomat sekä likaiset pihat. Kadut eiwät koskaan näe lakasu-luutaa, ja kuin täällä ei näytä tunnettawan

semmoista wirka-miestä, jota meidän pienemmissä kaupungissa kutsutaan sian-pistäjäksi, kuin kaiken-lainen karja niinkuin on: lehmät, lampaat, kilit, siat, rauhallisessa menestyksessä tutkistelewat kaupungin katuja ja toria, kuin edellensä maalaiset aina torille riisuwat hewosensa, niin sonnittuu se jo itsestänsäkin hedelmällinen maa niin wäkewäksi, että kaiken-lainen ruoho, erittäinkin wiholainen, kaswaa syltä pitkänä katujen ja torien reunoilla ja usein wiekkaasti peittää loukot ja kuopat, joihin waromatoin kulkija woipi langeta. Tori itse oleskelee ikuisena lätäkkönä, ja jos warimmalla ajalla kerran kuiwahtaakin, niin tekee tunnin eli kahden sade sen ainakin melkein yli-pääsemättömäksi, ja Tschebokssaryn kaupungissa tapahtui wiime kewäänä, että Tschuwaschi erää, yöllä ajaen kaupungin läpi, hewosinensa päiwinensä hukkui sywään wesi-lätäkköön kaupungin torilla. Kosmodemjansk'issa owat Wolgan jyrkät hieta-kallat tawallisena sonnan ja muun ruwan pano-paikkana, joten se, joka niillä käwellen tahtoo luonnon ihanuutta nauttia, nenänsä kautta aina tulee muistamaan ihmisen sikaisuutta. Wenäläiset eiwät nim. tiedä, että sonta wäettää maan, eiwätkä maallakaan sitä muuten käytä kuin metsään wetäwät, waikka Tschuwaschit ja muut täkäläiset kansat, sen pellon wäkewyydeksi käyttäen, tässä kyllä antawat heille esi-merkkiä.

Waikka gorodnitschij (wastaawa meillä ordnings-mannia) Kosmodemjansk'issa oli hywä ja tarjosi minulle kruunun korttieria, en minä siitä huolinut, waan walitsin itselleni korttierin eräässä talossa aiwan Wolgan rannalla. Talon-wäkeni oliwat wanha-uskoisia elikkä, niinkuin Wenäjän Karjalaiset sanowat, wanhaa wierua. Nämä eiwät eroa yleisestä kirkosta paljon muussa kuin muutamissa ulko-käytöksissä, waan owat wieras-uskoisille suatsemattomammat kuin muut, ja se oikea wanha Wenäläisyys, niinkuin parran rakastaminen, „saksalaisten" waatteiden (s. o. sortuukin) wihaaminen ja yleisesti kaiken muukalaisuuden, niin huonon kuin hywänkin, ylen-katse pitäwät näissä pesäänsä. Waan kuin hallitus wiime aikoina ei ole ollut heistä tietäwinänsäkään, niin wähenee heidän lukunsa päiwä päiwältä ja nuorempi kansa tätä lahkokuntaa yhdistäkseen wähitellen yleiseen kirkkoon. Tupakka, kahwi, wieläpä teekin, owat heistä kaikki pahan hengen tuotteita, ja surkeata oli nähdä emäntäni tuskaa

minun hänen tupansa liedellä polttaessani kahwia, josta käywä haju samoin kuin tupakankin sawu hänen poloisen nenässänsä kärsi ian-kaikkisen rangaistus-paikan saastaiselta haisulta. Säädyllisyytensä puolesta taitawat nämä wanha-uskoiset olla kiitettäwät; minä kaikitenkin olen heissä tawannut enemmän rehellisyyttä kuin muissa.

Wiraltansa oli isäntä puun-lauttaajien päällys Wolgalla ja sanoi Kosmodemjansk'ista tekewänsä kaksi matkaa kesässä Saratow'an ja Astrakan'in wälillä olewaan Duboffaan ja siitä juoksewalla ansiolla hywin eläwänsä. Poika oli pieni kauppa-mies. Ei mitään rakasta Wenäläinen niin paljon kuin kaupan käymistä, ja minä uskallan päättää, että jos kolme Wenäläistä pantaisiin autioon meren-saareen, lyöttäytyisi wähintänsäkin yksi heistä toiselta kahdelta ostamaan, mitä heillä liikaa olisi ja heille myömään, mitä tarwitseisiwat. Ja ihmeellistä on, kuinka wähällä tiedolla wenäläinen kauppa-mies onnistuu toimessansa; niin tiedän esim. erään ensimäisen luokan kauppa-miehen Pietarissa, syntyisin Wepsäläinen Aunuksesta, joka 30:een wuoteensa asti oli kiwen-hakkaajana Äänisen rannalla, waan joka nyt on monen miljonan mies. Semmoisena woipi meidänkin isännän poika päättää elämänsä, wähintänsäkin on hänellä se toiwo, waikka hän ei nimeänsä osaa kirjoittaa ja waikka hänen laukkussansa nyt ei ole tawarata yleensä kuin noin puolen-toista sadan hopea-ruplan edestä ja tästä tawarasta isoin osa raudan romua, wirsuja, wastoja j. m. s. Asia on se, että joka täällä lyöksen kaupan päälle, se istuksen onnen kynnykselle, ja jokainen ajattelee: toki häntä minäkin saanen onnea kerran helmasta temmata! Tämä tempasu tapahtuu siten, että ostajaa koetetaan pettää, min suinkin woidaan. Tinkiminen, joka täällä on kaupan henkeäkin, osoittaa paraiten rehellisyyden puutteen täkäläisessä kaupassa, sillä tinkiminen ei ole muuta kuin ostajan woimatoin kokeminen wälttää myöjän petosta. Tässä on woitto kuitenkin kauppiaan puolella, sillä hän tietää tawaransa hinnan, waan ei yksi tuhannesta ostajasta tiedä kaikkein tarpeittensa oikeata raha-arwoa. Tässä nyt äkkinäiselle myödessänsä tempasee kauppa-mies onnea helmasta ja ottaa kaksin-, kolmin-kertaisen hinnan tawarastansa. Pienet kauppiaat pitäwät useasti muutakin koiruutta kaupassansa;

niin ei joka paikassa ole hywä kauppiaalle kahden kesken antaa suurempaa seteli-rahaa särkeä, sillä monesti tapahtuu, ett'ei hän anna mitään takaisin, waan rohkeasti wasten silmiäsi kieltäen sinulta mitään saaneensa pitää rahasi, mutta walitusta nostaessasi lumoo kaiken waaran itsestänsä niin, että sinä itse jäät wikapääksi, wieläpä kiinikin käyt, niinkuin monelle meidän talonpojalle on tapahtunut.

Tällä wenäläisen kaupan-hengellä on juurensa Slawjaanein yleisessä luonnossa, joka rakastaa hiljaista ja wähä-töistä elonressutusta, ja jonka historiassa ei muisteta, tämän-sukuisten kansojen ennen itse päällänsä eläen, näitä koskaan yllyttäneen semmoisiin ankaroihin wäki-wallan töihin, jotka Normanneilla ja Germaneilla oliwat henkeäkin. Tämä wäki-waltaisuutta karttawa luonto näytäksen wielä nykyisessäkin Wenäläisessä. Kapakassa eli muualla wiinassa ollessansa ei hän tappele koskaan, waan itkee tawallisesti eli suutelee toistansa. Rauta-aseita, haawoja ja weren-wuodatusta pelkää musikka kuin kuolematansa, ja jos hän kenen näkee semmoiseksi tuittu-pääksi, joka ei katso lyödä siwaltaessansa, wälttää hän tätä ja kärsii ennen wääryyttäkin kuin wastaan seisomaan rupeaa. Tilaston tutkijat sanowat, että rikokset omaisuutta wastaan owat siwistyneissä kansoissa yleisemmät kuin rikokset henkeä wastaan. Näin on rikosten laita Wenäjälläkin, ja niin-muodoin on Wenäjän kansa siwistyneeksi luettawa eli on tilasto wääräsä, sillä murhaa eli toisen haawoitusta tapahtuu täällä harwoin, mutta rikoksia omaisuutta wastaan alinomaa, ja joka toista lyöpi, sitä pidetään pahempana ihmisenä kuin joka toisen omaa wääryydellä itsellensä kääriі.

Wolga, jos ohitse mennessä sanon sanasen tästä jokien kuninkaastakin, on Kosmodemjansk'in kohdassa waan noin puolta wirstaa leweä. Sen rannat eiwät minusta ole mitkään kauniit, enkä muista runoilijoidenkaan niistä tässä katsannossa milloinkaan laulaneen. Oikean-puolinen ranta on aina yksi-karwainen, noin 100 jalkaa korkea jyrkkä hietikko, jossa siellä täällä joku kylä eli kirkko riippuu korkealla törmällä, eli on pieni kaupungin rähjäkin ahtaunut johon kuhun penkerien rotkoon. Wasen ranta sitä wastaan on loppumatointa matalaa lehtoa, jossa harwoin näkee jälkiä ihmisen elosta. Waan hyötynsä puolesta on Wolga

koko keski- ja itä-Wenäjälle sanomattomasta arwosta. Itse on tämä joki höyry-laiwoilla kulettawa aina Twer'iin asti s. o. Moskowan ja Pietarin wälillä olewalle rauta-tielle. Etelässä laajentawat Oká, Surá ja muut pienemmät syrjä-joet sen waikutus-piiriä ja pohjasta tempaa se wäkewä ja wesi-rikas Kama koko Uraalin wuorikunnan ja wähillä kannakfilla osan länsi-Siperiaakin tämän joen aluskunnaksi. Kaikilta haaroin kantaa se omituisia ja rikkaita tuotteita maailman kauppaan. Itse aina Saratow'asta asti tuopi se eloa niinkuin sen eteläiset syrjä-joetkin tekewät; Kama taas kantaa tähän kauppaan Uraalin kalliit wuori-tuotteet. Tämän hyödyllisyytensä tähden kutsuukin Wenäläinen sitä maatuschkaksi (emoseksi) ja onkin se aina peitetty parkoilla ja muilla aluksilla. Eloa kuletetaan suurissa hywin katetuissa parkoissa, joita pannaan noin 8 eli 10 kappaletta toinen toisensa perään junaan, jota kutsutaan karawan'iksi. Junan ensimäisellä parkalla, joka on suurempi ja leweämpi kuin toiset, kulkee kaksi, kolme eli neljä paria hewosia ympäri, pyörittäen paksua pölkkyä, jolle kääriytyy touwi, juoksewa noin puolen wirstan päähän upotetusta ankkurista, ja siten junan eteen-päin wetää. Ankkurin kohtaan tultua nostetaan se samalla woimalla ylöskin, ja pölkylle pannaan toinen nuora kääriytymään toisesta ankkurista, joka wäli-ajalla on pienellä wenheellä soudettu eteenpäin ja joen pohjaan laskettu. Tämmöinen kulkeminen on arwattawasti hywin hidasta, ja onkin nyky-aikoina ruwettu käyttämään höyry-konetta hewosten siaan, jonka-laisella karawan'illa myös on muassansa pieni irtonainen höyry-laiwa, joka ei muuta tee kuin ankkuria eteen-päin kulettaa. Näin kulkee elo aina Rybinsk'iin asti Jaroslaw'in lääniä, jossa se pitää lastata pienempiin aluksiin, ja niissä sitten Marian kanawakunnan, Sywärin joen ja Laatokan kanawien kautta joutuu Pietariin, jonka pitkän wiiwytyksen meidän itä-Suomalainen kyllä kalliisti saapi maksaa, Pietarista „kulia" ostaessansa. Tyhjänä takaisin tullessansa kulkewat parkat aiwan joen wallassa ilman mittäkään ajo-neuwotta ja ilman että niissä perääkään pidetään ja lyöwät toisinaan wahwasti kolin-kolia toisiansa eli muita aluksia wasten. Höyry-laiwa-liike on jo myös wahwa Wolgalla, niin että kerran luin 8 höyry-laiwaa yhtenä päiwänä kulkewan Kosmodemjansk'ista

ohitse; mutta niiden tulo- ja lähtö-ajat owat wielä sopimattomasti asetetut ja huonosti noudatetut kuin myös liiaksi yksinäisten mieli-wallassa. Kuitenkin woipi nyt höyryllä matkata Pietarista esim. itään päin aina Perm'iin asti ja etelään päin aina Astrakan'iin eli, jos tahtoo, aina Kaspian meren etelärannalle asti.

Edellä selitetyn Wolgan rantojen erilaisuuden kanssa näyttää muunkin luonnon eri-laisuus sen pohjais- ja etelä-puolilla olewan yhdistetty, siten että pohjainen puoli näyttää kantawan pohjaisemman karwan, niinkuin enemmän hawu-puita, enemmän järwiä, soita j. n. e., jota wastaan etelä-puoli on parempaa wilja-maata, kaswaa parempia lehti-puita niinkuin tammea, lehmusta, waahderta. Luonnon kanssa on kahden puolen jokea eläwä **Tscheremissin** kansakin halennut kahteen osaan, joiden eri-laisuus näyttäksen kielessä, elämän-laadussa ja ulko-näössäkin. Pohjais-puolella eläwien Tscheremissien, joiden maassa en itse wielä ole käynyt, sanotaan elämän enemmän karjan-hoidolla ja metsän-pyydöllä kuin maan-wiljelyksellä, jonka tähden he elämässänsäkin owat törkeämmät ja näöltänsä hintelämmät etelä-puolella Wolgaa eläwiä weljiänsä. Näiden jälkimäisten kylissä oleksin minä muutamia wiikkoja elo- ja syys-kuussa. Näöltänsä on tämä kansa milt'ei aiwan yhden-lainen Tschuwaschein kanssa sillä eroituksella kuitenkin, että Tscheremissi on ruumiiltansa runnokkaampi ja pitempi, joka ominaisuus kuuluu tämän kansan rekruteille useasti saattawan sen kunnian, että heitä otetaan kaartiin ja krenatööri-joukon sota-miehiksi. Eiwät Tscheremissien waimotkaan minusta näyttäneet niin wähä-hempeiltä ja kesuttomilta kuin Tschuwaschittaret, waikka waatteus on aiwan yhden-lainen s. o. kesällä ei muuta päällä kuin paljas paita. Tähän Tscheremissien muhkeampaan näköön on warmaan syynä heidän parempi elämän-laatunsa. Heillä on suuret ulos-lämpeäwillä uunilla warustetut pirtit, joiden siisteys on laittamatoin. Aittojen ja nawettojen suuruus kuin myös ne kylien ympärillä olewat laweat pellot todistawat, että kansa ei näe nälkää. Erittäin muistettawa on, että nämä niin-kutsutut Mäki-Tscheremissit owat ahkeroita ryyti-maan ja hedelmä-puiden hoitajia, joka antaa heidän asewillensa niin kauniin näön, että Suomessa en muista missään

nähneeni niin siewiä kyliä kuin monta näistä Tscheremissiläis-kylistä olletikin niistä, jotka owat lähempänä Wolgaa. Kansan luonto on tyytywäistä, rauhallista ja ahkeraa, niinkuin Suomalaisen yleisesti joka paikassa. Monessa wiwahtaa elämän-laatu suomalaiseen eli wähintänsäkin muistuttaa tätä. Niin on Tscheremissilläkin erinäinen pihalla seisowa keitto-huone, joka kaikessa on samanlainen kuin pohjois- ja itä-Suomessa *kota*, yksin nimessänsäkin: *kuta*. Wenäläisille, jotka (talon-pojat nim.) keitto-ruokansakin tekewät niin sanoen paistamalla s. o. turwan lämmittämä uunissa kiehuttamalla, on kota outo ja tuntematoin laitos. Niin käyttäwät Tscheremissit (samoin kuin Tschuwaschitkin ja Tatarit) happamen maidon ruoaksensa, waan Wenäläinen wiskaa sen inholla sikojen syödä. Monta muuta tämmöistä pientä wiittausta saa täällä matkaawa Suomalainen koto-kansansa ja täkäläisten kansojen alku-peräisestä heimolaisuudesta, jotka wiittaukset eiwät juuri todista tätä heimolaisuutta, waan kuitenkin muun rinnalla owat tutkijalle huwat muistella. Heimolaisuuden todistaa paraiten kieli, ja waikka Mäki-Tscheremissien kielessä on enemmäksi kuin puoleksi wenäläistä ja tatarilaista *ainetta* s. o. sanoja, niin on *muoto* eli näiden sanojen taiwutus kokonansa suomalainen. Tässä ei ole tilaisuutta ruweta tekemään tiliä kielitutkinnollisista hawaitsemistani Tscheremissin kielessä, waan sallittakoon minun kuitenkin mainita näistä pari esi-merkkiä, jotka itsessänsä owat wähä-pätöiset eiwätkä ansaitse oppineiden silmäystä, waan osoittawat että näiden kaukaistenkin murteiden tutkiminen ei ole hyödyttä Suomen kielelle, ja jotka laweammallenkin yleisölle eiwät ole waikeat ymmärtää. Suomalainen sana *pirtti* on minua ja warmaan monta muutakin epäilyttänyt sitä suomalaiseksi lukea, sentähden että sillä Ruotsin kielessä on wastaawansa *pörte*, joten se on näyttänyt tästä lainatuksi. Tässä luulossani olen minä ollut sen lujempi, kuin se toinen sana, jolla samaa asiaa merkitään, nim. *tupa*, myös on lainattu ruotsalaisesta *stuga* eli pikemmin saksalaisesta *Stube*. Tätä luuloani myöten olen päättänyt, että Suomalaiset maahansa tullessaan asuskeliwat melkein kuin nykyiset Lappalaiset *saunassa* eli *kodassa*, joille heillä on omituiset nimet. Mutta nyt löytyy kysymyksessä olewa sana Tscheremissienkin kielessä, muodossa *pört*,

Tatarilaisilla muodossa jört, Tschuwascheilla muodossa sjort j. n. e. Tästä woipi päättää, että se on alku-peräinen suomalainen eli wähintäsäkin altailainen sana, että Ruotsalaiset sen owat Suomalaisilta lainanneet, ja että jälkimäiset jo ennen Wolgan tienoilta lähdettyänsä oliwat niin siwistyneet että pirteissä asuiwat. Lönnrot on koettanut selittää tätä sanaa niin, että se alkuperäisesti olisi kuulunut peretti, tulewa sanasta pere, samoin kuin nawetta*) sanasta nauta. Mutta edellisestä näkyy, että tämä selitys on liikanainen ja sopimatoinkin. — Toinen esi-merkki. Joka itä-Suomalainen koti-maassansa on matkustanut wähän länteen päin, on warmaan oudoksunut sitä, että Hämäläinen hänen wastaansa kutsuu wihdaksi, joka taas hänen kielessänsä merkitsee, ei koko tukkua puun oksia, joilla ihmistä terweyden wuoksi ropsitaan, waan yhtä ainoata (ja tawallisesti pitempää) puun oksaa, jolla enimmiten hewoista hosaistaan. Tarkemmin arweltuaan on itä-Suomalainen, jos hän on ruotsia ymmärtänyt, päättänyt että Hämäläisellä on tässä asiassa alkuperäinen suom. sana, mutta että itä-Suomalainen miten kuten on sen unohtanut ja sen siaan lainannut Ruotsalaisten sanan qwast. Waan jälkimäisessä päätöksessänsä on mainittu päättäjä erehtynyt, sillä sana wasta löytyy Tscheremissienkin kielessä ja merkitsee siinä meidän sekä oksaa, witsaa että wastaa (wihtaa) ja on niin-muodoin myös suomalainen, olkoonpa ruotsalaisenkin sanan kanssa miten tahansa.

Tämmöisiä pieniä esi-merkkiä en käske kenenkään kieli-tutkintona pitämään, waan owat ne kuitenkin wähäisenä selwityksenä semmoisetkin ja kieli-tutkijalle toki pienenä huwituksena monesti ikäwässä työssään. Semmoisia woisin antaa tukulta; waan kirjoitukseni pituus pakoittaa minun jo lopettamaan ja ne niinkuin monta muutakin toiseen kertaan jättämään.

---

*) Ohitse mennessä saan sanoa, että tämä on karjan-huoneen suomalainen nimi, ja että sana läätwä, jota meidän nykyiset kirjoittajat owat ruwenneet niinkuin monta muutakin uutta sanaa waan outoutensa tähden käyttämään, tulee wenäjän sanasta хлѣвъ (=nawetta).

Wiides Kirja.

Ardatow'assa, Simbirskin
lääniä 25 p. tammik. 1857.

Sylwesterin päiwän iltana, europalaista lukua, sanoin huokeat jää-hywäiset Kasan'in oppineelle Tatarilais-kaupungille. Edellisten päiwien leudot ilmat oliwat waikuttaneet sen, että Wolgan jää oli sywän uwe-weden wallassa ja että maan-tiellä reen kulkea oli waan iljanne talwesta jälellä, waan metsä eli paremmin sanoen läpi-matkattawat niityt, pelto-lakeat ja ahot (metsää on tässä seudussa hywin wähän) oliwat aiwan paljaat. Tämäkö jako myös illan sumeus lienewät minussakin sumean mieli-alan synnyttäneet, se waan on warmaa, että mielestäni ei tahtonut luopua se ajatus, kuinka nyt olisi ollut soweljaampi istua Suomessa ystäwien keskessä ja höyryäwien maljojen ääressä latturia laskea kuin kököttää yksinänsä pimeässä niini-koppelissa, Tschuwaschilaisen kyyti-miehen surullista laulun-jonotusta kuunnellen. Tämmöinen mieli-ala, ehkä kyllä milt'ei wälttämätöin oudolle matkalle ja tuntemattomalle tielle lähtiessäsi, warsinkin kuin lähtöpäiwäsi sattuu olemaan semmoinen, jona halwinkin toiwoo lepoa ja riemua, haihtuu kaikeksi onneksi pian, jos sitä et itse tahallasi wiljele, ja uudet kuultawat, nähtäwät, tutkittawat ja miettieltäwät asiat antawat mielellesi pian entisen pinteytensä. Jos rekesi aika-wälistä wierähtelee rawiin ja täräyttelee päätäsi laitaan ja toiseen, jos kyyti-miehesi matkaa muka oiastaksensa eksyy lawealle niitylle, josta hän pimeässä ei osaa muuten pois kuin siten että hewoset kuorminensa päiwinensä ajaa sywän-laisen awonaisen puron poikki, jos tämmöisessä tilassa helmasikin wähän kastuwat, niinkuin se kaikki tänä iltana minulle tapahtui, niin hälwenee wiimeinenkin hempeä-mielisyytesi, ja luontosi käypi wielä niinkin pinteäksi, että silloin tällöin kirouskin karskahtelee hampaitesi wälissä.

Tyynellä mielellä otin kuitenkin, puoli-yön ohitse mentyä, yhden muassani olewan portteri-putelin seurassa uuden wuoden wastaan eräässä posti-paikassa. Minä olin nyt menemässä uutta, sekä minulle että muillenkin tuntematointa Mordwan kieltä tutkimaan, jonka työn kyllä tiesin täysin määrin kysywän woimausta,

tarkkuutta ja ahkeruutta. Mutta Tschuwaschin kieli oli antanut minulle hywän koulun ja sen ohessa on Mordwan kieli suomalaista peri-sukua ja kaikista Wolgan ja Uraalin seuduissa löytywistä suomalaisista murteista lähin meidän kieltämme, niin että waikeukset tulewana aikana eiwät minusta näyttäneet niinkään suurilta kuin tähän asti woittamani wastukset, ja se teki mieleni rauhallisekſi milt'ei iloisekſi. Kiitollisuudella muistelin myös kotomaata ja niitä monia rakkaita ystäwiä, jotka sekä työllä että sanalla owat minua eteenpäin auttaneet ja minulle monta raskasta askelta kewentäneet.

Pohjaisesta päin katsoen alkaa Mordwan kansaa suuremmissa ryhmissä löytyä Simbirsk'in läänissä. Minulla oli aikomuksena parikſi kuu-kautta asettaa olo-paikkani heidän maassansa löytywään tähän Ardatow'an piirikunnan-kaupunkiin, mainittua lääniä. Mutta kuin matkani Kasan'ista tänne tässä läänissä juoksi noin 120 wirstan pituudelta halki Tschuwaschien maan, ja monelta haaralta olin kuullut että täkäläisessä Tschuwaschin murteessa oli eroitusta kasanilaisesta, päätin wielä menettää muutamia wiikkoja sen tutkinnossa, ja Buinsk on sen piirikunnan-kaupungin nimi, jossa eli jonka liki-seudussa Simbirsk'in läänin Tschuwaschia Kasan'ista päin tullen ensi kerran tapaat.

Tähän kaupunkiin jouduin seuraawana päiwänä hywissä ajoin. Siinä elää noin kakſi tuhatta Wenäläistä ja yhtä paljon Tatarilaisia, ollen kummallakin waan yksi jumalan-huoneensa kaupungissa, joka todistaa wenäläisen kansan-aineen heikkoutta eli nuoruutta näissä tienoin, sillä useasti nähdään pienissäkin kaupungin rähjissä, jotka owat peri-wenäläiset, puoli-kymmentä ja kymmenkuntakin kirkkoja. Buinskin ulko-näöstä en tahdo sanoa muuta, kuin että yksin Kosmodemjansk'ikin, josta ennen olen kirjoittanut, on Buinsk'in rinnalla Moskowa, wieläpä Pietarikin. Waan waikka kylä olisi kahta wertaa huonompi ollut, olin minä lujasti päättänyt siinä wiettää pari wiikkoa, wirka-miehiltä ja muilta ymmärtäwiltä asujilta tietoja keräten täkäläisten kansojen olletikin Tschuwaschien elannosta, ja jonkun tolkullisen apulaisen kanssa näiden kieltä tutkien. Tämmöisenä apulaisena olen suurella menestyksellä käyttänyt niin kutsuttuja kylän-kirjoittajia (selskie pisarjá), pienet wirka-miehet maalla, joiksi niissä tienoin,

missä kansa on ei-wenäläistä, kernaasti walitaan itse-kunkin paikan eri-sukuisesta kansasta otettuja poikia, jotka koulitaan siksi, että osaawat hywästi puhua, lukea ja kirjoittaa wenäjän kieltä, ja jotka tämän tietonsa tähden kielen-tutkijalle owat sanomattomasti suuremmasta arwosta kuin pelkkä talon-poika, joka harwoin ymmärtää tawallisintakaan puhetta wenäjäksi ja pian hämmentyy, kysellessäsi ja monin mutkin käännellessäsi kielen taiwutuksia ja lauseita. Kaikkein ensimäiseksi oli kuitenkin korttieri saatawa, ja sitä wasten suorittauduin pian gorodnitschijn (ordningsmannin) tykö paperineni. Suomessa tapaat useasti semmoisia nimis-miehiä, jotka owat lihawat ruumiiltansa, kernaasti istuwat lasin ääressä, naurawat mahdottomasti, noituwat, pauhaawat ja uhkaawat, jos mikä ei käy heille mieltä myöten, waan sen ohessa tarkoin katsoen owat lempeät ja hywä-sydämiset miehet. Melkeen tätä laatua oli Buinsk'in gorodnitschij, kukaties kuitenkin sillä eroituksella, että wiimeksi mainitut omaisuudet owat hänelle wähemmässä määrässä luettawat. Tähän tekään oli hän pahemmalla puolella tuulta, johon, niinkuin jälkeen-päin sain kuulla, syynä oli se, että hän joku aika takaperin eräissä häissä oli tanssinut niin mahdottomasti, että hänen ja tanssitettawansa lihawan rouwan alla silta-palkki oli katkennut ja molemmat wyötäistänsä myöten hurahtaneet sillan alla olewaan kurkku-pönttöön. Tälle tapaukselle nauroi wielä koko kaupunki, ja gorodnitschij, joka wasta muutamia kuukausia takaperin oli tänne muutettu muualta Wenäjältä, moitti hywin kaupunkiansa huonoksi ja sanoi minua miehekſi sanowansa, jos minulla olisi niin paljon kärsiwällisyyttä että kaksi wiikkoa malttaisin tässä muka tatarilaisessa kylässä wiettää.

Juuri hän itse oli kuitenkin se, joka ensimäiseksi pani tämän kärsiwällisyyteni koetteesen, sillä hän antoi minulle sopimattoman korttierin. Se oli nim. erään tatarilaisen kauppa-miehen talossa. Huone kyllä oli lämmin josko ei kowin puhdaskaan, waan sillä oli se wika että se oli isännän harem'in (nais-huoneen) wieressä, tästä eroitettu waan ohuella lauta-laipiolla, joka wielä ei edes lakeen asti ylettynyt. Paitse sitä että täältä kuului alinomainen lapsien itku ja rähinä, keräytyi sinne pian koko joukko kylän Tatarittaria, jotka ensin harem'in ja minun huoneeni

wälillä olewasta owesta kurkisteliwat katsoakseensa, minkä-lainen minä muka olin, waan salwattuani tämän kapusiwat laipion päälle, jossa rauhassa tyydyttiwät esi-emonsa Eewan pää-himoa uteliaisuutta ja toinen toisellensa wakuuttiwat minusta: jakschi, jakschi (hywä, hywä). Sitten rupesiwat teetä juomaan, ja kaiken aikaa käwi kaikki kahdeksan eli kymmenen suuta, jotka heitä siellä oli, semmoisella pulpatuksella, että kowempi-liutaisemmankin kuin minun poloisen korwat pian olisiwat lumpeihin menneet. Mutta kruunauksen teki tämä seura istunnollensa ja lopun minun kärsiwällisyydelleni siten, että kaikki rupesiwat pähkinöitä pureksia raksuttelemaan. Muistaen että sen-edellisenä yönä en ollut silmää ummistanut ja kaiken päiwää pitkin kylää juossut yhtä ja toista wirka-miestä etsien, ei kukaan pahekssune jos nyt wiimein suutuin ja wenäjäksi akka-seuralle kiljasin että jos eiwät silmänräpäyksessä laittautuneet pois huoneesta, heille jokaiselle tulisi dwatsat-peät (kaksikymmentä wiis nim. lyömää kepillä, tawallinen rangaistus-määrä pienemmistä synnistä). Tämän uhkauksen mahdottomuuden tuntuiwat he kumminkin ymmärtäwän yhtä hywin kuin minäkin, sillä koko seura rähähti nauramaan, waan heillä oli kuitenkin sen werran älyä että muuttiwat pähkinöinensä päiwinensä toiseen huoneesen ja jättiwät minun wiimeinkin unen kanssa taistelemaan.

Waikka isäntä, wanhan-lainen, lihawa ja hywä-säwyinen Tatari, joka yöllä oli matko-tieltä tullut kotiin, seuraawana aamuna tuli puheilleni, anteeksi-pyytämään illallista rauhattomuutta ja lupasi perheeltänsä eteenpäin hiljaisuutta, näin kuitenkin hywin, että minun tässä maja-paikassa oli mahdotoin toimittaa työtäni, menin sentähden gorodnitschijn tykö ja waadin toista korttieria. Hän alkoi wedellä werukkeita, ja kuin niiltäkin herroilta, joiden kautta edellä-selitetyn-lainen kielen-kääntäjä oli saatawa, myös olin nähnyt kylmä-kiskoisuutta ja tylyyttä, päätin molempien pää-miehiltä Simbirsk'istä hankkia itselleni kirjat, jotka tekisiwät nämä pienet suuret-herrat notkeammiksi.

Pian olin siis reessä, ja ne 70 wirstaa, jotka matka Buinsk'in ja Simbirsk'in wälillä tekee, oliwat lentäwillä troikilla pian kuletut. Sekä kuwernyöri että keisarillisten tilusten (apanage) hallitus-mies Buinsk'in ja Simbirsk'in piirikunnissa, totinen

walta-neuwos Gl., kohteliwat minua suurimmalla hywyydellä ja antoiwat minusta suorittaa alamaisillensa wirka-miehille ne käskyt, joita heiltä anoinkin. Jälkimäinen warsinkin, nyt jo ikämies, oli minulle hywin lempeä, johon syy oli se, että hän oli ensimäiset askelensa waltakunnan palweluksessa ottanut Suomessa ja että minun suomalaisuuteni wanhuksen mieleen johdatti koko joukon suloisia nuoruuden muistoja, joista pää-osa näkyi koskewan sen-aikuisia kaunottaria Suomessa. Suomalaiselle, joka Wenäjällä matkustaa, on lohduttawa kuulla, kuinka kaikki täkäläiset ihmiset, jotka hänen maassansa owat olleet eli sen tuntewat, siitä ja sen asujista kunnioituksella puhuwat. Sota-mies kiittelee meidän wiinan hywyyttä ja huokeata hintaa, upsieri neitosiemme kauneutta, kauppa-mies rehellisyyttämme, ja kaikki kokewat heidän maahansa eksyneelle Suomalaiselle osoittaa, että hywä kohtelu meillä ei ole unohtunut heidän mielestänsä. Niin teki kerran Aunuksessa palweluksesta laskettu sota-mies minua wasten pienet pidot, warsin alkaen sentähden että häntä Suomessa oli hywästi pidetty, ja niin kaasi herra Gl. nyt Simbirsk'issä omalla todellisen walta-neuwoksen kädellään minulle kahwia, ei minkään muun kuin sen wuoksi että Haminan neitoset, noin neljä-kymmentä wuotta takaperin, mielellänsä oliwat tanssineet hänen kanssansa.

Simbirsk'in kaupungissa kyllä on muutamia kauniita rakennuksia ja eläjiä päälle 20:n tuhannen, waan liikunnossa ja siwistyksen wäli-kappaleissa ei se näy paljon eroawan isosta maa-kylästä. Eräällä sen torilla seisoo muisto-patsas Wenäjän kiitetylle historian-kirjoittajalle Karamsin'ille, joka on syntynyt joko tässä kaupungissa eli tässä läänissä. Muisto-patsas kuwaa historian hengetärtä ja Karamsin'ista on waan pieni rinta-kuwa sen jalka-kiween onnennetussa loukossa. Minua kulettawa iswossikka tiesi rinta-kuwan erään Karamsin'in kuwaksi, waan sanoi sitä useasti ihmetelleensä, että se oli niin pieni eikä mitään merkinnyt tuon toisen rinnalla, jota hän päätti Karamsin'in waimon kuwaksi.

Simbirsk'issä yhdytti minun tapaus tawallansa merkilliseen mieheen. Ollessani nim. eräässä kauppa-puodissa, jonka isäntä, Saksalainen, on muutaman Wolgan höyry-alus-seuran asia-mies,

tulee hänen tyköönsä hywän-laisesti waatetettu mies, jonka kaKissa on pieni ankkurin kuwa ja joka tästä merkistä tunnetaan wiimeisessä sodassa otetuksi englannilaiseksi wangiksi. Mies tolkuitsi asiatansa kauppa-miehelle niin huonosti että sitä oli waikea ymmärtää, jonka tähden jälkimäinen kysyi häneltä, eikö hän osannut puhua muita kieliä. Hänen tähän wastattuansa, osaawansa sekä engelskaa että ruotsia ja suomea, käännyin minä mieheen päin ja kysyin häneltä suomeksi, kuka ja mikä hän oli. Hän sanoi olleensa ja olewansa englannilainen meri-mies nimeltä John Johnsson eli Juhana Juhananpoika Koiwisto. Jälkimäinen nimi, jonka muistelin wiime sodan aikana kerran nähneeni mainitun Helsingin Sanomissa, saattoi minun häneltä enemmän kyselemään elämänsä waiheita, ja nyt kertoi hän olewansa syntyisin Haaparannasta ja olleensa useampia wuosia englannilaisen Itä-Indian komppanian palweluksessa, josta hän sodan alettua oli mennyt Englannin kruunun palwelukseen. Matroosina seurasi hän nyt Napier'iä Itämereen 120:tykkisellä linjalaiwalla S:t Georg, jolla tämä itsekin useasti oli kuleskellut. Niin kerran teki Napier'in Rääwelin tienoossa mieli tuoresta lihaa, ja hän lähetti sentähden kymmenkunnan miestä pienellä wenheellä maalle, ostamaan, mitä woisiwat saada: wasikoita, lampaita, hanhia j. n. e., ja näiden tulkiksi pantiin Koiwisto. He olisiwat, tämän puhetta myöten, kukaties onnellisesti toimittaneet asiansa, ell'eiwät olisi, niinkuin ruotsalainen sana-lasku sanoo: tagit öl för ärende (pitäneet olutta asiana) ja wähän liiaksi wiiwähtyneet eräässä wirolaisessa kapakassa, jossa kasakit ottiwat heidät wangiksi. Koiwisto tuotiin kohta sen jälkeen tänne Simbirsk'iin, jossa hän koko wankeutensa ajan on saanut 50 kop. hop. päiwässä muonaksi, hänen kaupungin sisällä on annettu liikkua wapaasti ja häntä yleisesti on kaikin puolin hywästi kohdeltu. Kuitenkin oli hän hywin laiha ja huononnäköinen, ja näytti niin hengellisesti kuin ruumiillisestikin murretulta, sanoi sairastaneensa ja ikäwissänsä useasti ryypekineensäkin. Hän aikoi nyt päästä edellä-mainitun höyry-laiwa-seuran palwelukseen ja oli juuri päiwää ennen tehnyt Wenäjän alamaisen walan.

Buinsk'iin palattuani hankittiin minulle pian niin hywin korttieri kuin kielen-kääntäjäkin, ja toisena Wenäjän joulu-päiwänä olin jo täydessä työssä. Korttieri ei tosin nytkään ollut hywä; ei sen wuoksi huono, että se nytkin oli Tatarilaisen talossa, sillä waikka tätä kansaa täällä syytetään suuriksi warkaiksi ja muiksi pahan-tekijöiksi, olen minä kohdaltani heissä löytänyt warsinkin yhtä paljon rehellisyyttä kuin heidän syyttäjissänsäkin. Waan korttieri oli siitä paha, että uuni sawusi lämmittäessä, ja sen tähden täytyi silloin aina pariksi kolmeksi tunniksi paetani ulos, jolla pään-kiwistäjästä en kuitenkaan täysin määrin päässyt, sillä oikean puun puutteessa lämmittäwät täkäläiset ihmiset huoneensa joko olella eli kruunun metsistä karsituilla tammen oksilla, ja molemmat antawat hywin häkäisen lämpimän. Toinen waikeus korttierissa oli se, että huoneeni alla oli lämpeämätöin aitta, josta kylmä alituisesti käwi jalkoin. Waan kuin kielen-kääntäjäksi satuin saamaan sangen ymmärtäwän ja taipuwaisen Tschuwaschin, wiraltansa kirjoittaja keisarillisten tilusten hallituksessa, niin wiiwyin kuitenkin Buinsk'issa kolmatta wiikkoa, jotka itse katsoessani toimelleni oliwat erinomattain hyödylliset.

Mutta joulu se jäi pitämättä niin suomeksi kuin wenäjäksikin, ja tässä surkeassa asiassa oli lohdutuksenani waan se ajatus, että ehkähän jouluni wasta owat riemullisemmat, jos ikää pitennetään. Joulu-iloa oli minulla waan se, että uuden wuoden päiwän wietin muutaman lähellä Buinsk'ia eläwän howinherran tykönä. Tuttawaksi hänen kanssansa tulin erään kasanilaisen rohwessorin kautta, jolla hänen kaksi poikaansa oli opetettawana, ja joka nyt oppilaisinensa oli näiden kotona joululla. Wenäjällä on lasten kaswatus herras-säädyssä merkillisellä kannalla. Ymmärryksen wiljeleminen ja tahdon puhdistaminen ei tässä kaswatuksessa ole minäkään siihen nähden että lapset oppisiwat kaikellaisia loistawia taitoja, joista olletikin wieraat kielet warsinkin Ranskan owat rakastetut. Tämän tähden ei lasten opettajiksi kelpaakaan koti-maiset miehet, waan niiksi pyydetään saada synnynnäisiä Saksalaisia eli Ranskalaisia, jotka muka woiwat heille kielensä oikean puhe-laadun antaa. Waan kuin wanhemmat itset harwoin kykenewät tutkimaan niiden miesten

tietoa ja arwoa, joita heille tämmöisiksi guwernööriksi on tarjona, niin tapahtuukin useimmin, että niiksi saawat maata-mailmaa hyleksineitä herrakkoja, jotka tosin puhuwat wieraita kieliä, waan jotka säädyllisen arwonsa puolesta eiwät ole tengan wäärrit ja oikeassa tiedossa eiwät seiso paljon korkeammalla kannalla kuin kengän-puhdistajat heidän koti-maissansa. Minä olen nähnyt ja tawannut useamman näitä miehiä; ne owat minusta kaikki olleet hywin wähä-arwoisia ja minä en heitä olisi suonut pahimman wihollisenikaan lapsia kaswattamaan. Eräs paraimmia näkemiäni kappaleita tätä laatua oli kotoisin Pyömin-maasta ja kansaltansa Tschechi (Pyömin Slawjani). Hän oli talonpojan poika ja kotonansa läpi-käynyt kansan-opettajan koulun, jossa hän myös oli oppinut soittamaan. Muutamia wuosia oltuansa kylä-koulun opettajana koti-maassansa pisti hänen päähänsä lähteä onnea etsimään täällä Wenäjällä, jonka tähden hän lyöttäytyi erääsen tänne lähtewään soittaja-seuraan, jonkalaisia Pyömistä waeltaa ympäri maa-ilmaa. Suuren puutteen kanssa kamppaillen tuli tämä seura Riikaan, jossa sen jonkun ajan perästä täytyi hajota. Meidän opettaja sai kuitenkin musikantin paikan tässä kaupungissa ja wasta täällä oppi hän Saksan kielen, jota hän wielä minunkin tawatessani ei puhunut oikein selwään. Tämä oppinsa saattoi hänen kumminkin erään rikkaan howin-herran tykö Wähässä Wenäjässä lasten-opettajaksi, jona oli wiisi wuotta ja sai yli kahden tuhannen paperiruplan wuodelta palkkaa. Tämän ajan kuluttua tuli hänen taas ottaa matka-sauwa käteensä, ja kauan ajelehdettuansa pitkin Wenäjää ja paljon kurjuuttakin kärsittyänsä, sillä huokeasti ansaitut saaliit oliwat yhtä keweästi menneetkin, löysi hän wiimein taas opettajan paikan Kasan'issa, jossa hänellä tuloja on kaikkiansa toista tuhatta hopea-ruplaa. Ett'ei tämmöinen herras-mies ole soweljain lasten-opettaja, on silmin-nähtäwä. Mutta jos täkäläisiksi koto-opettajiksi harwoin saadaan kelwollisia miehiä, niin ei niiksi kelpo-mies rupeaisikaan. Koto-opettajan pitää paitse oppiansa olla hywä kortin-lyöjä, ymmärtää asettaa pieniä lystäyksiä niinkuin maskeraadia j. n. e. isännän ja emännän nimi- eli syntymä-päiwänä, osata lääkitä edellisen jahti-koirat milloin ne joutuwat ummelle eli muuhun tautiin, osatapa auttaa jälkimäis-

täkin, jos tämä niin tahtoo ja jos opettaja itse on siihen kykenewä ja kelwollinen.

Mutta näin unohtuu Koslofska, se oli paikan nimi jossa uutta wuotta pidin, ja sen isäntä kokonansa mielestämme. Liittäen puheen hänestä sen kanssa yhteen, mitä tässä lausuin koti-kaswatuksesta Wenäjällä, saan sanoa että hänellä näytti lastensa kaswatuksessa olewan kokonansa toinen laatu kuin se, joka täällä yleisesti tawataan, joka näkyi siitäkin että hän niitä ei pitänyt koti-sämpylöitä syömässä, ja joka seikka todisti hänen suurempaa siwistystänsä. Olikin hän lääkitys-taidon tohtori ja oli useampia wuosia ollut palweluksessa, waan sittemmin, isänsä wanhettua, itse ottanut perintö-omaisuutensa hallituksen käteensä. Lääkitys-taitoa harjoitti hän nyt waan auttaaksensa ympäristön asujia, joita hän aina kuului olewan walmis awittamaan, olipa awun-tarwitsewa Wenäläinen, Tschuwaschi eli Tatarilainen, ja katsomatta woiko tämä sitä hänelle palkita eli ei. Kuitenkaan ei hän ollut rikas, sillä hänellä oli omaisuudellansa waan noin 100 „sielua“ s. o. hengille pantua miehen-puolta, jonka-laisen omaisuuden isäntä pikemmin on luettawa köyhän puolelle, sillä wasta 500 ja 1000:n sielun omistajaa woipi rikkaaksi sanoa, josko muutamia semmoisiakin löytyy, joilla niitä on kolmin, nelin ja wiisin kymmenin tuhansin. Orjiansa näytti hän kohtelewan hywällä puheella ja hiljaisella nuhteella, missä sitä tarwittiin, ja ne puoleltansa eiwät näkyneet hänessä muistawan sitä, jonka käsessä heidän maallinen onnensa eli onnettomuutensa on.

Meillä on se luulo yleinen, että Wenäjän aateli howiloissansa elää hywin hywästi milt'ei hekkumallisesti ja että sillä ei ole muuta tekemistä kuin

woita syödä, woita juoda,
woissa wuotensa wirua,

joten renki-mies eräässä, muistaakseni Poppiuksen tekemässä, wiisussa kuwailee hekkumallista elämää. Waan tämä niinkuin moni muukin niin hywä kuin pahakin luulo meillä täkäläisestä elosta ja olosta tarwitsee oikasua. Ensinkin ei mainittu sääty woi elää kowin pulskasti, sillä se on pikemmin köyhä kuin rikas, ja harwa lienee enää se howin-haltija, jonka maa ei ole panttauksessa isommasta eli pienemmästä welasta, joka intres-

sinä syöpi ison osan hänen tulojansa. Sen ohessa maksaa herroiksi-eläminen täällä enemmän kuin muissa Europan maissa, ei ainoastaan sen wuoksi että kolonia- ja koreus-tawarat täällä owat kolmea ja neljää wertaa kalliimmat kuin esim. meillä, waan myös sentähden, että wähempi siwistys tekee kaiken-kaltaisen mitättömän tuhlauksen herras-miehelle kunniaksi ja wälttämättömäksi asiaksi. Ja toiseksi ei täkäläinen herras-sääty tahdokaan elää siihen laatuun hywästi kuin muissa maissa, jos nim. hänen hywä elantonsa ei hywin loista muille, sillä ulkonäyn tähden uhraa Wenäläinen wiimeisenkin paitansa, ja ranskan-hansikkaissa ollakseen naapurinsa pidoissa woipi hän neljä päiwää wiikossa kotonansa suolaa-leipää syödä. Waan itseänsä wasten waatii hän sangen wähän, ja useasti on minulla ollut tilaisuus ihmetellä wenäläisten herras-miesten kowuutta esim. nälkää wastaan, kuinka he matkoillakin wuorokaus-määriin eiwät nautitse paljon muuta kuin teetä ja silloin tällöin puolikannuisen wiinaa.

Kaikki tämä yhteensä tekee, että mitä siwistyneesen elantoon ja sen aineellisiin wäli-kappaleihin tulee, matkustaja niitä tapaa paljoa runsaammin meidän, maalla eläwien wirka-miesten, niinkuin woutien, tuomarien, kirkko-herrain kodissa kuin wenäläisten aatelis-miesten howissa, ja että edelliset niin hengellisesti kuin ruumiillisestikin eläwät paljoa paremmin kuin isoin osa jälkimäisiä. Hywin wähäiseksi, waan kuitenkin selittäwäksi esimerkiksi tälle wertaukselle mainitsen waan sen, että kuin köyhä lukkarikin eli silta-wouti Suomessa woipi yhdelle wieraalle antaa puhtaan ja kelwollisen makuu-tilan, Koslofkan herra, waikka kyllä koki osoittaa minulle kunnioitustansa, panetti minun makaamaan lakanalla katetulle paljaalle sohwalle, jossa lutikat mieluisesti maistoiwat wierasta hipiää, ja jossa pään-alaista oli lisätty isonlaisella latiskaisella kirstulla.

Buinsk'ista lähdettyäni wiiwyin matkalla tänne Ardatow'aan, jota wäliä on waan noin 140 wirstaa, lähes kokonaisen wiikko-kauden, kuin tschuwaschilaisissa kylissä lisäilin ja ojentelin wähän kussakin entisiä saaliitani heidän kielessänsä. Niistä wasta enemmän.

Kuudes Kirja *).

Ardatow'assa, Simbirsk'in
lääniä, 19 p. helmik. 1857.

Koska tänä päiwänä on juuri ummellensa wuosi takaperin siitä kuin tälle matkalleni Helsingistä läksin, saan nyt antaa toisen kertomuksen matkoistani ja niillä olleista toimistani.

Annettuani tämän-edellisen elikkä ensimäisen matka-kertomukseni, joka tapahtui Kosmodemjansk'in kaupungissa Kasan'in lääniä 6 p. elok. mennä wuonna, askaroitsin syys-kuun wiimeisiin päiwiin asti tämän kaupungin tienoossa olewien Mäki-Tscheremissien kielen kanssa, josta ajasta kolme wiikkoa wietin tscheremissiläis-kylissä Juljal ja Jelasowo, jälkimäisessä paikassa suurimmalla kohteliaisuudella autettuna seurakunnan papilta Krokowskij, joka kauan on tutkinut mainittua kieltä ja siitä myös kookkaan sana-kirjan käsi-kirjoituksena lähettänyt Pietarin Tiede-Akateemialle. Kuin tämmöistä sana-kirjaa eli edes suurempaa sana-luetteloakaan, kuin se mikä Castrén'in kieli-opissa on, ei löydy koko Tscheremissin kielestä, oli minun pää-tarkoitukseni tältä puolelta lisätä niitä aineita tämän kielen tuntemiseen, jotka jo ennen löytywät niin hywin mainitun maan-miehemme kuin Wiedemann'in kieli-opissa, ja onnistuikin tämä aikomukseni niin hywästi, että minulla nyt on koossa luotettawa tscheremissiläinen sana-luettelo, sisältäwä kolmatta tuhatta sanaa. Kuin se on koottu samoilla perustuksilla kuin sen-edellinen luetteloni tschuwaschilaisia sanoja, niin antaa se myös sana-kirjallisessa katsannossa helposti saatawan selityksen siitä, mitä näissä kielissä on yhteistä (josta jälempänä enemmän). Samalla aikomuksella tein, Kasan'iin palattuani, edellisessä kertomuksessani mainitun Mullan awulla samallaisen sana-luettelon sen tienoon tatarilaisesta kielestä. Waikka nim. tästä kielestä jo kyllä löytyy sana-kirjoja, joista wenäläisen papin Aleksanteri Trojanskin tekemä, noin 30 eli 40 wuotta takaperin painettu, lienee täydellisin, ei tätä työtäni kuitenkaan katsone liikamaiseksi kukaan, joka tietää että arapialaisella kirjoituksella, jolla Trojanskinkin sana-kirja muun tatarilaisen kirjallisuuden mukaan on tehty, on mahdotoin ylös-ottaa ja kertoa kaikkia

*) Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.

Turkin kielten omaisuuksia, jommoisista mainitsen waan äänikkäiden sointuwaisuuden (wokalharmoni), jonka merkitsemistä tämä kirjoitus ei woi tehdä ja joka wiime aikoihin asti on ollut niin laimin-lyöty turkkilaisessa kieli-tutkinnossa, että yksin kiitetty kieli-opin kirjoittaja Kasem Beg'kään ei siitä tiedä paljon mitään, ja että sitä wasta suomalaisen kielen-tutkinnon tutummaksi tultua on näissäkin kielissä ruwettu tarkastamaan. Jokainen arwaa hywin että työt, joissa tämmöiset kielten pää-lait eiwät ole waariin-otetut, eiwät suuresti kelpaa tarkemmassa kielen-tutkinnossa, jolle kelwollisina Ural-Altaisten kielten ääniä ei woi muuten kirjoittaa kuin sillä lisätyllä latinaisella kirjoituksella, jota Castrén ja muut näiden kielten paraat tutkijat owat käyttäneet, ja jolla siis minunkin niin tatarilaiset kuin suomalais-kielisetkin kokoelmani owat ja tulewat olemaan kirjoitettuina *). — Paitse tätä oli minulla niinä kolmena kuu-kautena, jotka Kasan'issa olin, työnä tschuwaschilaisten kieli-opillisten saalisteni järestäminen, ja Yli-opiston kirjastoa ahkerasti käyttämällä koin myös lisäillä tietojani esineeseni kuuluwissa aineissa.

Wiimeisenä päiwänä mennyttä wuotta, uuden luwun jälkeen, läksin Kasan'ista matkalle tännepäin, wiiwyin Buinsk'in kaupungissa, joka sieltä tullen on ensimäinen tätä lääniä, ja sitten matkalla Buinsk'ista tänne useammissa tschuwaschilaissa kylissä jonkun ajan, niin että tähän kaupunkiin tulin wasta wiimeisinä päiwinä tammi-kuuta. Syy tähän wiipymiseen oli se, että täkäläiset Tschuwaschit, jotka luetaan Ala-Tschuwascheiksi (jota wastaan isoin osa tätä kansaa Kasan'in läänissä on Ylä-Tschuwascheja, ollen nämä nimitykset otetut Wolgan juoksusta) puhuwat wähän toisen-laisella murteella, kuin se osa tätä kansaa, jonka tähän asti olin tullut tuntemaan, ja tämä murre-eroitus oli tällöin tutkintoni aineena. Liiallista olisi kuitenkin

---

*) Tätä kirjoittaessani en wielä tuntenut berliniläisen oppineen Lepsius'en esittämää yleistä aapistoa, jota kielen-tutkijat nyt owat ruwenneet käyttämään kirjattomia kieliä edes-asettaessaan ja jonka minäkin olen päättänyt omakseni ottaa. Se löytyy laweasti esiteltynä kirjassa: „Das allgemeine linguistische Alphabet. Grundsätze der Uebertragung fremder Schriftsysteme nnd bisher noch ungeschriebener Sprachen in europäische Buchstaben. Von R. Lepsius. Berlin, 1855.“

sitä tässä ruweta puhumaan, koska se tulee paikallansa löytymään tekeillä olewassa tschuwaschilaisessa kieli-opissani. Sen waan sanon, että sen-kaltainen lisäys tschuwaschilaiselle tiedolleni oli hywin hyödyllinen tälle teokselleni, ja että jälkimäistä en woi ennen täydellisenä pitää ennenkuin olen myös Samaran ja kukaties ehkä Saratow'ankin lääneissä löytywät Tschuwaschit tullut tuntemaan, johon tulewana kesänä mordwalaisilla matkoillani on hywä tilaisuus. Tätä nykyä olen wiimeksi-mainitun kielen ja sen Ersä-nimisen murteen kanssa toimessa, ja luulen sentähden tässä kaupungissa ja sen tienoissa tulewani wiipymään wähintäsäkin wenäjän pääsiäiseen asti eli ylehensä noin kolmen kuu-kauden ajan.

Wilahdukselta katsahtaen takasin Tscheremissin kieleen ja kansaan, täytyy minun ennen kaikkea muistuttaa lukijalle merkillinen seikka, jota tuskin kukaan useampia suomalaisia kieliä tuntewa lienee jäänyt hawatsematta, nim. se suuri sana-kirjallinen eri-laisuus, joka näissä kielissä keskenänsä hawaitaan. Indo-europalaisesta kielikunnasta ottaen wertauksia näemme esim. Slawjaanein murteissa niin suuren eroituksen, että kuin näiden kansojen kirjoittelijat ja oppineet w. 1848 Prag'in kaupunkiin tuliwat kokoon muka oikein weljestymään ja tämän weljeyden edestymistä tuumittelemaan, eiwät he ymmärtäneet toinen toisensa kieltä, waan heidän täytyi keskustelu-kieleksi ottaa se kaikille tuttu Saksa. Waan tämän ohessa on kuitenkin Adriatin meren rannoilla oleskelewan Slawjaanin kielellä paljoa enemmän sana-kirjallista yhteyttä Jää-meren rannoilla eläwän Slawjaanin kielen kanssa kuin semmoista löytyy esim. Wolgan ja Laatokan tienoissa, ei niin kaukana toisistansa, eläwien Suomalaisten kielissä. Erittäinkin on Tscheremissin kieli tässä katsannossa semmoinen seka-sotku, että sen sana-luwusta hywin kolmannen osan woipi sanoa tatarilaiseksi, kuudennen osan wenäläiseksi ja ainoastaan puolet olewan suomalaista peri-juurta. Tämmöinen seikka suomalaisissa kielissä todistaa osiksi näiden kansojen aikaista eroamista toisistansa, osiksi myös ja enimmiten sitä, ett'ei yksikään tämän-sukuisista kansoista ole woinut warjella kansallista itseytänsä, waan kaikki owat joutuneet mikä minkin wäkewämpien naapuriensa waltaan ja niiden kielestä lainanneet sanojakin, niin

tarpeellisia kuin tarpeettomiakin, joten kukin on alku-peräisestä juuresta poikennut kauemmaksi ja kauemmaksi. Tämä on seikka Tscheremissienkin kanssa, sillä ennen Wenäjän waltaa heidän tienoissansa kuuluiwat he Kasan'in tatarilaiseen waltakuntaan, ja sen edestä yhtä uskollisesti kamppailtuansa edellistä wastaan kuin Suomalaiset Suomessa Ruotsin wallan edestä, joutuiwat he Tatarilaisten kanssa Wenäläisten alamaisiksi, jona sitten owat pysyneetkin, ehkä kyllä jokainen meteli ja rauhattomuus näissä tienoin on heissä aina löytänyt kiiwaat osan-ottajat.

Mitä Tscheremissien historiaan ennen tatarilaisen wallan perustamista Kasan'iin (13:ssä wuosi-sadassa) tulee, niin on se yhtä surkea eli, toisin sanoen, yhtä hämärä kuin Suomalaisten ennen Ruotsin waltaa maassamme. He eliwät metsissänsä ilman waltakunnatta ja ilman muutta hallituksetta kuin mikä isän-waltaa löytyi kussakin perhekunnassa. Heidän elatus-keinonsa niinkuin muidenkin suomalaisten kansojen näyttää paraasta päästä olleen karjan-hoito, waikka maan-wiljelykään ei liene ollut aiwan tuntematoin heille. Missä muita tietoja puututaan kansojen muinaisuudesta, siinä woipi wielä kielen-tutkinto antaa joita-kuita päätteitä ja oswiittoja. Niin nähdään Tscheremissien kielestä, että he wasta Tatarilaisiin yhdyttyänsä tuliwat tuntemaan laweamman pellon-wiljelyksen. Esineille: lehmä, maito, woi, juusto, hewonen koira, jousi, wenhe, sukset, reki, lusikka on heillä nim. omituiset nimet kielessänsä. Myös esineille: ohra, mylly, jauho, sirppi löytywät alku-peräiset tscheremissiläiset nimensä, joka osoittaa, minkä ikään sanoimme, että maanwiljely ennen mainitkua aikaa ei mahtanut olla aiwan tuntematoin tälle kansalle. Ihmeempi on se, että useammilla metalleilla niinkuin: rauta, waski, tina, kulta, hopea tässä kielessä on alku-peräiset nimensä, joka myös osaltansa osoittanee sitä Suomalaisten wuoren-kaiwannon taitoa, jolta heidän naapurinsa niin Aasiassa kuin Europassa kiittiwät heitä. Mutta sitä wastaan owat nimitykset lainatut enimmäksi osaksi Tatarin kielestä semmoisille esineille kuin: ruis, kaura, wehnä, papu, herne, omena, lyökki, kurkku; edellensä esineille: aura, rattaat, ruuna, sika, kili, kissa, kirwes, kolme wiimeistä Wenäjän kielestä. Esineelle willa on tscheremissiläinen nimi, waan ei

esineelle kammas, jolle nimitys on otettu tatarilaisesta kielestä. Hampulla on niin ikään oma nimensä, waan ei pellawaalla, jonka se on saanut wiimeksi-mainitusta kielestä. Saran, palttinan ja kutomisen tunsiwat nämä heimolaisemme myös itset nimittää. Sitä wastaan mainitsewat he tatarilaisilla sanoilla kaupungin, kaupan, rikkaan, rahan (kopeikka nimitetään Tscheremissin kielessä sanalla ur, joka wielä nytkin merkitsee myös orawaa), edellensä paperin, lasin, kirjoittamisen. Ja Wenäjän kielestä owat he ottaneet semmoiset sanat kuin: talrikki, malja, pöytä, aitta, kauppa-puoti, ja edellensä: wierasmies, wala, oikeus, tuomari, lahja, luusiminen, petturi, waras. Ymmärtäwä lukija arwaa hywin, minkätähden nämä sanat olen tässä luetellut ja niiden peri-juuren Tscheremissin kielessä maininnut; semmoiset sanat osoittawat usein paremmin kuin mikään muu, mistä ja minkälaisen siwistyksen yksi kansa on lainannut toiseltansa. Ja jos meidän Suomenkin kieli olisi tarkoin tutkia, niin milt'emme mekin joutuisi samaan tilaan kuin se, jossa Tscheremissit owat, s. o. näkisimme kaikki semmoiset sanat, jotka nimittelewät maan-wiljelyksen ja yleisesti siwistyneemmän elämän kaluja ja aineita, kieleemme saaduiksi naapureiltamme, niinkuin lukija jo hawaitsee tässä luetelluista Suomen kielen sanoista, jos tahtoo niiden peri-juurta tarkemmin tutkia. — Waan jääköön tämä asia ja Tscheremissitkin tällä kertaa tähän.

Jos nyt käännymme takaisin entisiin tuttawiimme Tschuwaschiin ja muistamme, että jo edellisessä kertomuksessani koin heidän nykyisestä elostansa ja olostansa antaa jonkun-laisen kuwauksen, niin olisi tässä nyt wähän puhuttawa heidän muinaisuudestansakin. Waan se on wielä hämärämpi kuin Tscheremissien. Jälkimäiset tuntee jo Nestor, waan waikka hänen kansa, luettelossansa löytyy kaukaisempiakin kansoja kuin Tschuwaschit, esim. Jäämit (Hämäläiset) ja Permiläiset (joilla hän warmaan merkitsee nykyisiä Syrjääniä), ei hän ole tuntenut kysymyksessä olewaa kansaa, ja nykyisellä nimellänsä mainitaan sitä ensi kerran wasta w. 1551, kuin Wenäläiset käwiwät walloittamaan Kasan'ia. Kysymys on nyt se: millä nimellä kulkiwat Tschuwaschit Nestor'in aikaan, sillä warmaan löytyiwät he jo silloinkin

maa-ilmassa? Tämän kysymyksen kanssa liitäksen yhteen toinen wielä painawampi kysymys: Ketä oliwat Bolgarit? Yhdeksänneltä eli wähintäsäkin 10:neltä wuosi-sadasta alkaen tiedetään nim. Wolgan keski-kohdilla löytyneen Bolgar-nimisen waltakunnan ja kaupungin, joka oli kauas sekä itään että länteen päin kuuluisa kauppansa, rikkautensa ja siwistyksensä tähden, ja jota sen-aikuiset kirjoittajat, olletikin Arapialaiset, useasti muistelewat. Tämä kaupunki, joka Mongolilaisten se walloitettua w. 1236 alkoi häwitä ja häwisi niin lopen että siitä nyt ei ole jälellä muuta kuin jäännöksiä, ei kaukana Wolgan wasemasta rannasta, nykyisessä Spask'in piirikunnassa Kasan'in lääniä, — ketä oliwat sen ja siihen kuuluwan wallan asukkaat? Tätä kysymystä on moni kirjoittaja kokenut wastata ja merkillistä on se menetys, jolla Wenäläisten kansallinen ylpeys, ei tyytywä siihen, mitä heillä oikeutta myöten on, waan pyytäen joka haaralta anastaa wierastakin maata ja kunniaa, koetti todellisia tapauksia ja historiallisia asioita wääristellen tehdä Wolgan Bolgareja yksiksi kuin Tonawan Bulgarit, jotka muka oliwat Slawjaania. Tämä todistamatoin miete on nyt wähitellen hylätty ja totuudelle annettu sen werran kunniaa, että tunnustetaan Slawjaaneilla ei olleen mitään muuta yhteyttä Wolgan Bolgarein kanssa kuin se, että heidän kanssansa käwiwät milloin kauppaa milloin sotaa. Ja Bolgar'in jäännöksistä löydetyt rahat ja hauta-kirjoitukset todistawat paremmin kuin mikään muu, että sen asujat oliwat Mahometin uskoa ja kansaltansa ei muita kuin Tata'ria. Mutta tässä tatarilaisessa waltakunnassa oliwat alamaiset monen-laista peri-juurta; niin kuuluiwat siihen Mordwiinit eli wähintänsäkin osa heistä; niin oli warmaan joku osa Wotjakkeja sen alamaisuudessa samoin kuin sen walta ei liene tuntematoin ja tuntumatoin ollut Tscheremisseillenkään. Enimmän tietäwät kuitenkin sen-aikuiset kirjoittajat puhua Burtassein tähän waltakuntaan kuuluwasta kansasta. Heitä myöten asui tämä kansa pitkin Wolgaa, sen oikealla puolella, noin 20 päiwän-matkan pituudelta, Chazarein maan ja Bolgar'in wälillä s. o. nykyisissä Saratow'an ja Simbirsk'in lääneissä, ja sanowat he kädestä pitäen Burtasseilla olleen oman kielensä, eroawa niin Chazarein kuin Bolgareinkin kielestä. Ja tässäpä kansassa owatkin ny-

kyisten Tschuwaschien esi-isät etsittäwät; sillä waikka Tschuwascheja nyt ei enää löydy siinä maassa, jossa Burtassit eliwät muuta kuin sen pohjais-osassa, niin on kuitenkin koko entisten Burtassien ala täynnä tschuwaschilaisia paikan-nimiä, ja ompa tällä alalla wielä sinne tänne säilynyt tschuwaschilaisia kyliäkin muiden asujanten sekaan, jotka seikat epäilemättä todistawat tämän kansan niillä seuduin ennen eläneen. Mongolilaisten päällerynkäyksen ja heidän kauttansa syntyneiden myllyjen woipi luulla luonnollisesti Tschuwaschit pakoittaneen siirtymään pohjemmaksi ja heidän näin joutuneen nykyisiin olo-paikkoinsa. Tälle päätteelle, joka on Kasanilaisen rohwessorin W. Sbojew-wainajan (kirjassansa: Изслѣдованія объ инородцахъ Казанской губерніи, jota hän ei kerinnyt kirjoittaa kuin ensimäisen wihkon nimellä: Замѣтки о Чувашахъ, painettu ensin Kasan'in läänin-sanomissa ja sitten w. 1856 erittäin), luettelee hän useampia todistuksia, joista waan mainitsemme, paitse mitä jo paikannimistä Burtassein entisessä maassa wirkoimme, sen seikan, että jos Tschuwascheja ja Burtasseja ei pidetä yhtenä kansana, niin kysytään: mihin katosiwat siis Burtassit niin peri-häwiöön ett'ei heistä ole rahtuakaan jälelle jäänyt, ja mistä ilmestyiwät sitä wastaan Tschuwaschit yht'äkkiä ja ikäskuin pilwistä?

Tässä tulee tunnustaani, että tämän-edellistä kertomusta kirjoittaessani minulla, niinkuin siitä näkyy, oli halu Castrén'in mukaan päättää Tschuwascheja tataristuneiksi Tscheremisseiksi, johon päätteesen jouduin katsoessani näiden kahden kansan suurta yhtäläisyyttä tawoissa, elannossa, ulko-näössä ja, mikä painawampi on, kielissä. Edellinen yhtäläisyys woipi kuitenkin olla pitkällisen keskeyden ja kauallisen yksissä-elannon waikuttama, ja mitä kieli-yhteyteen heidän wälillänsä tulee, niin supistuu se, tarkemmin tultua tuntemaan molemmat kielet, waan siksi, että Tscheremissin kielessä kyllä löytyy hywin paljon sanoja, jotka owat aiwan yhtäläiset wastaawien tschuwaschilaisten sanojen kanssa, mutta että semmoiset sanat eiwät ole suomalaista peri-juurta, waan turkkilaista (eli tatarilaista), jota koko Tschuwaschin kielikin on, ja jonka kautta tämä yhtäläisyys on selitettäwä. Tämä seikka ei kuitenkaan kiellä jota-kuta waikutusta suomalaistenkin

kielten puolelta wiimeksi-mainitussa kielessä, jonka osoittawat siinä löytywät suomalais-peruiset sanat.

Tämän kielen luonteesta yleisesti woipi sanoa, että sen sointu on sangen äänellinen ja lauseiden rakennus siinä ihmeellisen supea ja sukkela, jotka omaisuudet ansaitseisiwat paremman onnen kuin ian-kaikkisesti kadota eli waan säilyä jonkun kieliopin lehtiin. Tschuwascheille emme nim. woi ennustaa parempaa tulewaisuutta kuin niille muillenkaan pienille kansakunnille Wenäjän-maassa, jotka jo owat hukkuneet eli parailaan owat hukkumassa kuin pisara mereen. Tosin tawataan tässä kansassa wielä harwa miehen-puolikaan, joka wälttämästi osaisi waltakunnan kieltä; tosin eiwät waimon-puolet, joiden waikutus kansallisen kielen säilytyksessä on niin sanomattoman suuri, wielä yksi sadasta taida sanaakaan mainittua kieltä; ja tosin on Tschuwaschien ala yhdessä jaksossa ja he eläwät niin erillänsä muista kansoista, että heidän kylissänsä harwoin tawataan yhtäkään Wenäläistä, eli jotka tawataankin, nim. papisto ja ympäri-matkustelewat kaupitsijat, suurimmaksi osaksi hywästi osaawat Tschuwaschiksi puhua. Waan tässä onkin kaikki se, joka jonkun ajan woipi pitentää tämän kielen eloa. Kirjallisuus, opetus ja kansan asioiden hallitseminen sen kielellä eiwät woi tulla kysymykseen. Sillä kirjallisuutta ei Tschuwaschin kielellä löydy, ja nekin puoli-kymmentä kirjaa, jotka sillä owat painetut, owat niin kelwottomasti käännetyt, että Tschuwaschi tawallisesti sanoo pilmästip (en ymmärrä), kuin niitä hänelle koetat lukea. Oppi ja opetus tosin olisiwat tarpeen, waan niitä ei wielä kuulu, ja kuin ne kerran tulewatkin, niin owat ne puhuwat sitä waltakieltä, jolla jo tähänkin asti tehdyt opetuksen yritykset owat tapahtuneet. Samaten ei se rahtu lakia ja oikeuden-hallintoa, joka Tschuwaschien keskuudessa tawataan, ole tähänkään asti puhunut heidän kieltänsä ja puhuu sitä tästä lähtien arwattawasti wielä wähemmän. Näin ei tällä kurjalla kielellä ihmisen katsoessa näytä olewan muuta tulewaisuutta kuin unhotuksen, ja ynseä-mielinen woipi tätä miettiessään johtua kysymään: mitä on se maa-ilmassa toimittanut, wai sitäkö wasten sen Luoja waan on luonutkin, säännöillänsä täyttämään muutamia lehtiä tarkistelewan kielen-tutkijan säilyissä? —

Lopuksi panen tähän näytteeksi muutamia tschuwaschilaisia arwoituksia ja yhden sadun.

Tschuwaschilaisia arwoituksia.

Yhdessä tynnörissä kahden-laista olutta? — Muna.
Sillan alla keltainen ori hirnuu? — Olut.
Sillan alla sota-joukko marssii? — Kalat jään alla.
Uunin alla alottamatoin woi-astia? — Lehmän nänni.
Kädetöin, jaloitoin, paidan pukee päällensä? — Tyyny.
Kukkoa matalampi, hewoista korkeampi? — Satula.
Pitempi puuta, matalampi ruohoa? — Tie.
Talwella alasti, kesällä waatteessa? — Puu.
Ukko tuwassa, parta tuulessa? — Retikka.
Puoli humalassa, toinen selwänä? — Tynnörin tappi.
Lastu lensi tänne Kasan'ista? — Kampa.
Palttina walkea, kirjat mustat? — Paperi ja kirjoitus.
Pohjatoin pönttö, lihaa täynnä? — Sormus.
Tatarilaisten kanssa Tscheremissit sekaisin? — Sekali (ohra ja kaura yhteen kylwetyt).
Yksi puoli metsää, toinen puoli peltoa? — Turkki.
Walkeata syö, mustaa sittuu? — Tuli päreessä.
Ylös astuin, munan tein? — Humala.

Tschuwaschilainen satu.

Kerran teki Tscheremissi kaskea metsään; karhu tulee hänen tyköönsä, sanoo: „nyt syön sinun." Tscheremissi rukoilee häntä, sanoo: „elä ohtoseni syö, rupeamme ystäwyksiksi, teemme yhdessä tähän huuhdan, kylwämme ohran, ja minulle ja sinulle tulee kylläksi syödä." Karhu totteli häntä, ei syönyt. Tscheremissi kysyy häneltä jakoa, sanoo: „kummanko puolen ohraa otat, latwatko wai juuret, ohtoseni? itse otan toisen puolen, jonka jätät." Karhu wastaa: „olkoon sinulle latwat, minä otan juuret." Niin päättiwät. Tscheremissi kylwi ohran, ohra kaswoi hywä, leikattua otti hän latwat, ja juuret eroitettuansa karhua wasten kantoi ne karhun pesään, talwen tultua muka karhun syödä. — Tscheremissi ohralla elää hywin, talwi menee ilman hätättä ja huoletta. Karhu talwella nälästyttyänsä pesässään

yrittää syömään ohran juuria, maistaa, makua ei ole niin minkään-laista. „Katso, Tscheremissi petti minun," sanoi hän, „wasta en ota juuria, otan latwat."

Kewään tultua Tscheremissi taas tekee halmetta metsään. Karhu tulee taas hänen tyköönsä ja sanoo wihassa: „nyt täytyy sinut syödäni menneen-wuotisesta petoksestasi." Tscheremissi sanoo: „ohto, setäseni, kerran ystäwänä oltuasi, ole wastakin ystäwä, tänä kesänä arwelen kylwää nauriin huhtaan; sinä ota osa, mikä sinulle mieleistä on, juuret eli latwat." Karhu sanoo: „nyt et petäkään minua enää niinkuin mennä wuonna, tänä wuonna otan itse latwat, sinä pidä juuret."

Tscheremissi kylwää nauriin; syksyllä nauriin jouduttua, hän kokoaa kaalikset, kaikki kantaa karhun pesään puhetta myöten, waan nauriit wei kotiinsa. Talwen tullen alkawat kaalikset karhun pesässä märätä; hän siinä niillä kuin ryypi, alkoi itsekin märätä, ja kuin nälissään silloin tällöin otti lehden suuhunsa, sylkäsi hän sen ulos, kuin oli märännyt, ja jäi niin koko talweksi nälkää näkemään.

Taas tulewana kewäänä Tscheremissi tekee huuhtaa, karhu tulee hänen tyköönsä hywin wihassa ja aikoo hänen syödä. „Elä, weikkonen, syö minua, minä tästä lähtien syötän sinua omalla ruoallani," sanoo Tscheremissi; „auta minua työssäni, yhdessä kasken raiwaamme." Karhu wielä ei syönyt.

Tscheremissi otti suuren juurikon, löi siihen kiilan, halaistaksensa muka, ja kuin raon sai niin suuren että karhun etukäpälät siihen sopiwat, sanoi hän karhulle: „ohto, setäseni, sinä pistä käpäläsi tuohon rakoon ja halkaise juurikko, minä kiilan wetäisen ulos." Karhu tunki etu-käpälänsä rakoon, ja kuin Tscheremissi kiilan wetäsi ulos, käwikin käpälistänsä kiini. Tscheremissi siihen hänen tappoi. — Satu tuonne, minä tänne.

Seitsemäs Kirja.

Krasnoslobodsk'issa Pensan lääniä,
10 p. toukok. 1857.

Ompa nyt jo hywä aika kulunut siitä kuin Suomettarelle tietoja annoin waelluksistani täällä Wenäjällä. Jos hänellä siis

on joita-kuita liikoja palstoja lauseilleni antaa, niin käymme taas wähän juttelemaan.

Olostani Ardatow'assa ei ole paljo puhumista. Sen ajan, minkä toimistani liikeni, wietin kanssa-käymisellä kaupungissa eläwien wirka-miesten kanssa, joista warsinkin ispravnikka, entinen hewois-wäen upsieri ja syntyjänsä knjäs, oli sangen mukiin-menewä mies, jos kuka ei siihen katsonut, että hän uro-töillänsä, isän-maan rakkaudellansa ja nais-lemmellänsä kerskui melkoisesti ja lisäksi wielä walhetella lipsuikin aika tawalla. Gorodnitschijn paikat annetaan tawallisesti palkinnoksi ansainneille upsierille, ja niin oli Ardatow'ankin gorodnitschij Kaukasolla haawoitettu wielä nuoren-lainen mies, joka ei tiennyt paljon muusta puhua kuin jo ammoin paranneesta haawastansa, siitä tappelusta, jossa hän sen oli saanut, ja kuinka hän ja hänen kumppalinsa wuorilaisilta oliwat päitä leikelleet niinkuin nauriita listitään, jotka lauseet minulle aina juohduttiwat mieleen Holberg'in Didrich Menschenschreck'in. Pulskimmin kaikista kaupungin herroista eli postimestari, joka kahdenko wai kolmen sadan hopea-ruplan palkalla oli kerännyt jommoisenkin hywyyden, niin että suuren perheensä elätti hywästi (rouwa ja tyttäret käwiwät silkissä ja sametissa) ja wieläpä maatakin sekä orjia oli ostanut. — Paitse näitä ja muita wirka-miehiä eli kaupungissa koko joukko köyhtynyttä aatelia, jonka warat eiwät riittäneet talweksi muuttaa ei Pietariin eli Moskowaan eikä edes läänin-kaupunkiinkaan, waan joille tyhjän-toimitukseen ja kortti-peliin tottunut luontonsa olisi talwisen olennon maa-tiluksillansakin, jossa heidän wähät „sielunsa" oliwat, tehnyt liian ikäwäksi, ja jotka niin muodoin „residеerasiwat" piirikunnan-kaupungissa. Waikka moni näistä herroista tiesi suku-peränsä johdattaa aina Pietari Ensimäisen aikoihin asti, jota kauemmaksi harwan wenäläisen aatelis-suwun peri-juuri ulottuu, ja waikka heistä usea wielä piti itseänsä knjäsinäkin, niin oli kuitenkin köyhyys ja siwistymättömyys useammasta kaiken aatelillisen ylpeyden jo kauan sitten karkoittanut, ja aatelis-miehen nähtiin musikankin wiinaa eli teetä kernaasti ryyppäävän, jos tämä oli niin hywä ja sitä hänelle tarjosi. Joka-päiwäinen wastus ja risti oli minulla yhdestä wanhasta näitä maansa ja mantunsa juoneita herroja. Heti tultuani kaupunkiin tuli hän luokseni ja

näyttäen todistuksia siitä, että hän oli todellinen aatelis-mies, walitti köyhyyttänsä ja pyysi sekä saikin almun. Tämä oli hänen elatus-keinonsa nyt wanhoillansa, nuorra ollessaan laiskehdittuansa ja jumalatointa elämää wietettyänsä, ja almullani luulin hänestä kokonansa päässeeni. Waan ukko arweli toisin. Hänellä kuin oli joutawaa aikaa, niin rohkasi ensi alussa osoitettu hywä kohteluni häntä joka päiwä käymään luonani, ja waikka sitten walitin aikani wähyyttä ja wähitellen selwemmin ja selwemmin annoin hänelle tietää kuinka wähän hänen kanssa-käymisensä minua huwitti, niin että kerran jo käsi-puolestakin talutin hänen ulos, ei hän ollut millänsäkään, mutta tulla lykkäsi waan edellensäkin joka päiwä tyköni, pyrkien milloin jalkaansa lepuuttamaan milloin lämmittelemäänsä. Tämmöisessä tilassa oli häntä sääli aina poiskin ajaa, ja wähitellen woitti Nikolai Afonasjew kuitenkin tarkoituksensa, joka nähtäwästi oli se, että jonkun osan ylös-pitoansa suorittaa minun niskoilleni, ja olikin parin wiikon kuluttua joka-päiwäinen tee- ja illallis-wieraani. Wähitellen sowin minäkin hänen kanssansa paremmin, sillä kuin hän nuoruudessansa ei ollut mitään muuta oppinut kuin „geografiaa ja arifmetikaa", joissa hän päätti kaiken opin sisältywän, eikä muuta maa-ilmaa nähnyt kuin osan Simbirsk'in ja N. Nowgorod'in lääniä, niin paistoi hänessä aiwan paljasna se wanha wenäläisyys, joka lapsellisella ja naurettawalla ylpeydellä pitää isän-maatansa kaikkein siwistyneinnä maana maa-ilmassa ja omaa kansaansa muiden kansojen rinnalla erittäin kutsuu „risti-kansaksi" eli „kristityiksi", ja joka wenäläisyys, hänessä wieraankin tutkittawana, useassa tämän maan asujassa on päällisen-puolisen siwistyksen ulko-kullalla peitettynä. Hänen wiheliäinen tilansa oli hänen muuten tehnyt saman-laiseksi katkeraksi katajaksi kuin W. Scott'in Sir Mungo Malagrowther on, jonka kanssa hänellä oli sekin yhteistä, että aina walitti kuurouttansa eikä sanonut hywästi kuulewansa, milloin muut sanoiwat hänelle jotakin, joka ei ollut hänestä mieluista.

Mainittawin tapaus Ardatow'assa ollessani oli maslenitsan wiettäminen, jota juhlaa meilläkin jo wähin tunnetaan. Maslenitsa eli woi-wiikko on pitkän paaston alus-wiikko, jolloin lihan syöminen jo on kielletty, waan jolloin woita, maitoa ja

mumia wielä saapi nauttia, ja wastaa siis Katoolisten karnewal'ia. Paastoamisen lukee Wenäläinen arwollisimmiksi autuuden wäli-kappaleiksi, ja rahwas warsinkin pitää tarkasti kaikki paastot, joista merkillisimmät owat: paasto joulun alla, pitkä paasto pääsiäisen edellä, Pietarin päiwän paasto kesä-kuussa ja paasto neitsyt Maarian kuolin-päiwän alla syys-kesällä, jotka, jos kaikki yhteen-luetaan, ynnä joka-wiikkoisten keski-wiikko- ja perjantai-paastojen kanssa tekewät enemmän kuin puoli wuodesta. Kuin paaston ajalla ei saa nautita muuta ruokaa kuin kaswikunnallista (sillä kalankin syöminen ei oikeastaan ole luwallista), kuin wiinan ja teenkin nautinto luetaan synniksi, kuin edellensä naiminen silloin on kielletty ja nainutkin ei saa koskea waimoansa, niin arwaa syrjäinenkin hywin, kuinka ahnaasti jokainen „oikea-uskoinen" maslenitsana kokee kaikilla mainituilla nautinnoilla ikäskuin edeltä käsin palkita kärsimyksiänsä pitkän paaston ajalla. Niin näkyiwät sen muuten hiljaisen Ardatow'ankin asujat tällä wiikolla osoittawan, ett'eiwät olleet laimeat uskossa ja että hekin tiesiwät maslenitsan kunnolla wiettää. Koko wiikon pitäwät kaikki itsensä niin wapaana kaiken-laisesta työstä, että kuin minä satuin alusta wiikkoa pyytämään korttieri-emäntäni saunaa lämmittämään, hän wastasi siitä tällä wiikolla ei tulewan mitään, sillä renkiänsä eli piikaansa ei hän muka woinut niin kowaan työhön käskeä, ja pyysi minun jättämään kylpemiseni toiseen wiikkoon, „sillä nyt on maslenitsa". Mutta wasta lopulla wiikkoa kiihtyy ilo ja elamoitseminen korkeimmallensa, ja sunnuntain, maslenitsan wiimeisen päiwän, woipi juhlan kukkulaksi lukea. Waikka selwän ihmisen nyt on wähän waarallinen liikkua kaupungin kaduilla, niin lähtekäämme kuitenkin hetkeksi katselemaan iloa. Korttierimme rapuilla tapaamme tanssin, jossa täysihumalaiset miehet reuhaawat puoli-humalaisten naisten kanssa. Talon molemmat palwelijat hoippuwat tykömme, ottawat meitä päällys-waatteista kiini ja pyytäwät na wotku, „sillä nyt on maslenitsa". Tämän kohtuullisen pyynnön täytettyämme lankeawat molemmat polwillensa eteemme ja suutelewat jalkojamme, josta kiitollisuuden osoituksesta kiireimmän mukaan pyrimme pois ja tulemme kadulle. Täällä tapaamme ajelewien wirran, joita on sata-määriä ja tulee kuin pilwistä, eikä niin pienessä kau-

pungissa suinkaan luulisi puoltakaan tätä hewois-määrää löytywän, niinkuin ne kaikki eiwät olekaan kaupunkilaisia, waan iso osa likimäisistä maa-kylistä tulleita ilo-miehiä, niistä joukko Nordwalaisiakin ja heidän waimojansa. Muutamien rekien edessä on kolme hewoista ja useampikin, ja reessä on koko kylä-kunta rahwasta. Kaikki laulawat, jos laulukfi woinee sanoa kulkun-täydeltä huutamista, joka kuitenkin juoksee jotenkin yhteen junaan kussakin reessä. Waan kuin joka reessä wedetään eri wirttä, kuin kellojen ja kulkuisten räminä, ajajien kiljuminen, noituminen ja hohottaminen tähän sekautuu, niin alkaa korwilla olla jo kyllä maslenitsasta, ja tuossa menikin jo wiimeinen reki ohitsemme. Waan mikäs kadun-lewyinen pulkka täältä nyt jalan tulee? Se on joukko nuoria tyttöjä, jotka käsi kädessä kulkewat pitkin katuja ja kimakasti huutaa tillittäwät sen kaswin-kumppalinsa kunniaksi, joka näinä päiwinä on mennyt miehelle ja heitä nyt kestannut. Heidän sametti-mekkonsa, reunustetut kärpän eli rewon nahkalla, eiwät pahoin pue heidän pyöryläisiä jäseniänsä ja hohtawia poskiansa, joiden punaan on syynä yhtä werran nautittu elämän-wesikin (tässä kohden kuuluisi sana palo-wiina rumalta) kuin nuoruus, talwinen ilma ja liikunto. Tämän leterin etu-nenässä kulkee kolme wanhan-laista akkaa, jotka tanssien, kämmeniänsä läpyttäen, näppiä lyöden, wiheltäen ja pajattaen kokewat iloansa toimittaa. Heidän retkensä ja ilweensä owat toisinaan niin ruokottomat ja niin kiihkoiset, että luulisit heitä muinaisten Kreikkalaisten bakhantinnoiksi, jos „nim. ei sitä eroitusta olisi, että nämä bakhantinnat tanssiwat niini-wirsussa lumella ja pitkälle matkaa wiinalta löyhkyäwät. Tämän seuran jälki-wietteessä tulee tyttöjen ihailijoita sametti-pöksyissä ja punaisissa paidoissa, ja heidänkin askelensa ja käytöksensä osoittawat, ett'eiwät he uhraa ainoastaan rakkauden jumalalle, waan tietäwät Cererenkin lahjat kunniassa pitää. Koko seura taukoaa kaupungin pää-kapakan eteen, joka on tuossa torilla muutamia askelia tuomio-kirkosta. Kapakassa ja sen ympäryställä on hywin tuhat henkeä, enimmät miehiä, waan suuri osa waimojakin. Seiniwierukset makaa täynnä miestä kuin pölkkyä, kylläisiä ja uupuneita sankaria. Kapakan edustalla pyytää eräs waimo saada miestänsä kotiin ja liikuttaa hänen raskaita jäseniänsä eteenpäin

milloin molemmin nyrkin telläämällä häntä hartioihin, milloin tukasta ja parrasta wetämällä. Ei kaukana tästä näystä kolhii muuan mies wiina-putelilla hewoistansa päähän ja käskee sen putelista ryyppäämään, „sillä nyt on maslenitsa"; josta menetyksestä näkyy, että wiinan huurut owat wiimeisenkin rahdun ymmärrystä hänen päästänsä ajaneet. — Tämmöistä oli maslenitsan telmäntö Arbatowassa, ja semmoista se lienee wähällä eroituksella ympäri koko Wenäjän. Kaunis on se tapa että maslenitsan wiimeisenä päiwänä käydään naapureissa ja tuttawissa „jää-hywäisiä ottamassa ja anteeksi saamassa heitä wastaan tehdyt rikokset", jotka molemmat asiat, hywästi-jätön ja anteeksi-pyytämisen, Wenäjän kieli erittäin kauniisti toimittaa yhdellä sanalla (se meilläkin tunnettu jäähywäis-sana: proschtschai ja monikossa proschtschaite, elikkä sen toinen muoto: prosti, prostite, jota rahwas enimmin käyttää, merkitsewät nim. anna, antakaa anteeksi).

Seuraawana maanantai-aamuna alkaa kellojen harwaan läppääminen muistuttaa oikea-uskoisia syntiänsä katumaan, ja päätä porottawan pohmelon parannukseksi otetaan nyt käsille paasto-ruoat: lihatointa kaalia, kurkkuja, sieniä, liina-woita (jota herkkua kuitenkin harwalla musikalla on), kaljaa ja mitä muuta törkyä, jolla henkeä koetaan eteenpäin wiettää, kunne taas wiimeinkin pääsiäinen tuopi saman syömisen ja telmämisen kuin maslenitsassa oli, niinkuin sen eräässä edellisessä kirjassani olen kertonut. Paastossa on jokainen welwollinen käymään ripillä, tekee silloin tilin koko wuoden synnistä, ja uhraten papille minkä jaksaa saapi hän ne anteeksi, nauttii herran ehtoollisen ja on taas walmis uutta tekemään, jota hän suinkaan ei lyökään laimin.

Yleisesti on Wenäläinen kumminkin tawallansa sangen jumalinen. Hän paastoaa, ristii silmiänsä ahkerasti, siunaustelekssen joka askelella ja täyttää kaikki uskonsa ulko-säännöt hartaasti. Köyhille on hän armelias eikä kerjäläistä laske oweltansa almutta. Warmaan puolet Wenäjällä löytywistä kirkoista ja luostareista owat yksinäisten rakentamat. Kielessäkin löytyy monta lause-tapaa, jotka osoittawat kansan jumalisuutta, niinkuin esimerkiksi: jos kuka höylimmästi tahtoo toiselta kysyä: mihin menet? niin sanoo hän: „mihinkä Jumala sinua kantaa?" — muis-

telleSsa jota-kuta wainajata liittää oikea Wenäläinen semmoisen nimeä mainitessaan lauseen: „anna Jumala hänelle taiwaan waltakunta!" — kuin häntä röyhtäyttää, sanoo hän: „sielu puhuttelee Jumalaa"; lauseet: jei bohu (Jumal' awita!), boh s-toboi (Jumala kanssasi!), s-bohom (Jumalan kanssa!) owat alinomaiset telkkeet Wenäläisen puheessa. Mutta tämäpä alinomainen käyttäminen onkin näiden lauseiden alku-peräisen merkityksen pois-kuluttanut ja niille uuden aiwan wastaisen merkityksen antanut. Niin merkitsee boh s-toboi melkein aiwan yhtä kuin meillä: mene lemmolle, ja jos Wenäläiselle sanot s-bohom, on se wississä tapauksissa yhtä kuin jos Suomalaiselle sanoisit: juokse hiiteen. Pietarin suomalaisen kirkko-herran kansselissa tapahtui muutamia wuosia takaperin, että eräs korkeampi wirka-mies poliisista tuli sieltä saamaan jotakin tietoa, ja kuin se kirkko-herran apulainen, joka tässä tilassa toimitti wirkaa, ei niin pian joutanut mainitun herran asiata suorittamaan ja tämä siitä alkoi kiukkuilla uhaten ilman asiansa toimittamatta poismennä, sanoi apulainen hänelle wähän wihassa: s-bohom! Tästäkös poliisi-herra niin suuttui, että heti pani konsistorioon kaipauksen apulaisen päälle, jossa pää-asiana walitti sitä, että tämä häntä, joka oli sitä ja sitä arwo-luokkaa ja niin ja niin monen tähtikunnan jäsen, oli kohdellut sopimattomilla sanoilla. Konsistorio apulaisen kuultuansa ei tietännyt häntä mitenkään rangaista ja koko asia jäi arwattawasti sillensä, mutta osoittaa selwästi, että mainittu lause ja monta muuta sen-kaltaista, joissa Jumalan nimeä käytetään ja jotka niihin tottumattomasta niin kauniilta kuuluwat, owat pikemmin kirouksia kuin jumalisen sydämen hartaita huokauksia, jonka näyttää sekin, että kirota merkitse Wenäjän kielessä boschitsä, jolla sanalla on alku-peränsä sanassa: boh (Jumala). Samoin lienee tämän jumalisuuden kanssa monessa muussakin kohdassa, koska hywät työt ja syrjäisten esi-rukoukset eiwät waikuta sydämen parannusta. Useasti on minulla ollut tilaisuus hawaita, kuinka wäärään tämmöinen jumalisuus ampuu. Kerran olin muutamassa isossa kaupungissa pääsiäis-yönä kirkossa, mutta läksin ennen muita pois, ja ulos tultuani ostin eräältä kirkon owen eteen keräytyneitä kauppiaita puoli-kymmentä keitettyä munaa, enemmän

juhlan ja lystin wuoksi, kuin niitä todella käyttääkseni. Myöjä otti minulta kaksin- eli kolmin-kertaisen hinnan sitä wastaan kuin tawallisilta ostajiltansa ja wakuutti munia aiwan wereksiksi. Laskettuani rahan hänen käteensä kääntyi mies kirkkoon päin, otti lakkinsa päästänsä ja kumarteli silmiänsä ristien hywän aikaa. Lähtiessäni kysyin häneltä wielä kerran, minkä-laiset munat oliwat, ja sain taas walalla wahwistetun wakuutuksen, että sen wereksempiä munia ei maa-ilmassa löytynyt. Korttieriin tultuani särin ne yhden toisensa perään, ja jok'ainoa oli niin musta ja märännyt, ett'ei niitä olisi susikaan syönyt, waikka ne kyllä oliwat syötäwäksi keitetyt, myödyt ja wannotut. Mutta minkä-tähden risti niiden myöjä niin hartaasti silmiänsä, ne häneltä ostettuani? Warmaan kiitti hän Jumalaa siitä, että hänen tämän-öinen kauppansa kelwottomalla tawaralla niin hywästi alkoi (sillä minä olin nähtäwästi ensimäinen ostaja), ja rukoili häneltä armoa ja apua, että saisi kaikki nämä märänneet munat hywästä hinnasta myödyksi! — Ardatow'assa otin maitoa eräältä kaupungin ämmältä ja maksoin hänelle korkeamman hinnan kuin muut sillä wäli-puheella, että hän maitoon ei panisi wettä. Waan kuin se ei tahtonut antaa päällistä ja petos muutenkin oli silmin-nähtäwä, nuhtelin minä häntä kerran tästä. Eukko tunnusti pettäneensä,' waan lisäsi: „mitäs siitä, te olette rikas; jos minä nyt kawaltaisinkin teiltä jonkun kopeikan, niin olisihan tuosta toki apua kirkossa käydessä liika tuohus ostaa jumalanemosen eteen, waan teille ei ne kopeikat merkitse mitään."

Petollisuus ja hengellinen nuljakkuus on omituinen kohta kaikkein itä-maisten kansojen luonnossa, ja se luja rehellisyys ja luotettawa sanansa pitäminen, joka näytäksen Europan länsikansoissa yleisesti, ei mahda olla ainoastaan entisen ritarisuuden perintö, waan jo alku-peräinen luontainen Jumalan lahja näiden kansojen luonnossa. Kaiken muun köyhyyden rinnalla on Luoja Suomalaisillenkin antanut tämän lahjan ja Suomalaisen sana-lasku: sanasta miestä, sarwesta härkää on enemmän arwoinen kuin kymmenen kawaluudella woitettua maata, sillä lopulla kuitenkin „rehellisyys maan perii." Ett'ei tämä luonteenomaisuus Suomalaisissa ole ainoastaan kauallisen yhteyden waikuttama länsi-Europan kansojen kanssa eli ykſinänsä wiisasten

ja wapaa-mielisten lakien perustama, ehkä nämä seikat paljonkin owat auttaneet sitä kansan luontoon wahwistumaan, näkyy siitäkin, että sama omaisuus löydetään itä-suomalaisienkin kansojen luonnosta, ehkä wähemmässä määrässä, waan kuitenkin niin tuntuwasti, että wenäläiset wirka-miehetkin joka paikassa kiittelewät heitä kaikin puolin paremmiksi omia maa-miehiänsä.

Wenäläisen suurin himo on rahan-ahneus, ja kuin täällä rahalla woipikin kaikki woittaa suuremmassa määrässä kuin luullakseni missään muualla, niin ei kumma olekaan, että sitä niin ahnehditaan. Rikas on Wenäläisestä puoli-jumala, waan ei mitään pidä hän niin suurena häpeänä kuin köyhyyttä, ja jos hänelle sanot: woi sinua, köyhä-rukka! on se hänen mielestänsä suurempi häwäistys kuin kowa sadatteleminen muilla sanoilla. Tästä seuraa, että kaikki säädyt kokewat raha-kultaa hanata miten ikään woiwat. Siitä tulee myös, että Wenäläinen totisesti lapsellisella tietämättömyydellä pyytää tawarastansa eli työstänsä saada kymmen- ja sata-kertaista ansiota, eikä se hänen päähänsä astu koskaan, että olisi synti ottaa liikaa hintaa eli palkkaa, jos toinen on niin hullu eli ymmärtämätöin että sen antaa, eli niin ahtaassa tilassa, että hän hänen nylkyänsä ei woi wälttää. Ardatow'assa oli minulla tarpeen waatteen-pesijätä, ja kaupungin paras pesu-nainen, eräs posti-mestarin orjia, kutsuttiin tykööni. Kysyttyäni mitä kappaleelta waatisi pesu-waiwasta, alkoi hän tuumailla, kuinka saippua, wesi ja puu nyt oliwat kalliit (waikka hänellä nämä ja siihen wielä korttieri, ruoka ja aika oli herraltansa), ja hywän aikaa sinne tänne siemasteltuansa lausui hän wiimeinkin että kuin, joten hän oli kuullut, Moskowassa hienomman paidan pesusta maksetaan 60 kop. hop., niin ei sitä Ardatow'assa olisi liika 30 kop. hop., waan pienemmät ja karkeammat kappaleet saisiwat jäädä wähemmästä. Minua sekä nauratti että wihastutti tämmöinen häwittömyys, niin että käskin hänen kiireimmän mukaan korjautumaan pois silmieni edestä. Runeberg'in sanat „Hirwen-ampujissa“ Ontruksen kaupan laadusta, joka heti aina huoisti puolen hintaa, antawat pesunaisen hintansa huoistamisesta heikon kuwan, sillä hän ei totellut pois-häätämistäni, waan alkoi alentaa hintaansa ja suostui wiimein siihen, jonka jo alussa olin hänelle tarjonnut, nim.

3 kop. hop. kappaleelta. — Saman-laista oli juttu korttieri-isäntänikin kanssa. Korttierista ja ruoan-tekemisestä ynnä suolan ja leiwän kanssa määrättiin 5 hopea-ruplaa kuu-kaudelta, jota wastaan minä kaiken särpimen ja keitto-neuwon itse ostaisin. Waan isännän, jolla oli muitakin hyyriläisiä ja ruoan-ottajia, teki mieli saada minua omaan ruokaansa ja kaksi eli kolme päiwää syötti hän minua eri maksua wastaan „koetteeksi" s. o. näytteeksi minkälainen hänellä oli ruoka, ja tuli sitten hintaa sopimaan. Hänkin piti ensin pitkän johdatuksen siitä, kuinka semmoiset nuoret herrat, kuin minä muka olin, eiwät rahasta suurta lukua pitäisi, kuin waan mieleisensä olennon ja elannon saisiwat, ja kauan mutkisteltuansa edes takaisin päätti hän 60 kop. hop. päiwältä puoli-päiwäisen edestä s. o. 18 ruplaa hop. kuu-kaudelta, ei liiaksi. Se, joka Kaisaniemen entisinä hywinä aikoina sai, jonkun kerran milloin warat riittiwät, 30 kopeekan edestä istua tämän paikan herkulliseen pöytään, ainoastaan se woipi arwata tämän-kaltaisen waatimuksen häwittömyyttä, warsinkin jos muistaa, että kaikki ruoka-warat Ardatow'assa owat kolmea wertaa huokeammat kuin Helsingissä. Tätä koin selittää isännälleni, ja jonkun aikaa tingittyä suostui hän wiimeinkin 9 hopea-ruplaan kuu-kaudelta eli korttierista ja puoli-päiwäisestä yhteensä 14 ruplaa, joka sittenkin oli hirmuinen hinta, jos se lukuun otetaan, että ruoka hywänänsäkin tehtiin uunissa paistamalla ja wähitellen huononi huononemistansa, kunne kowilla sättimisillä taas joksi kuksi ajaksi werestin isännän oman-tunnon, ja että pari kolme wiikkoa piti hänen ämmiensä kanssa taistellani ennenkuin sain heidät siksi totutetuksi, että ruoassa ei ollut enemmän kuin jos puoli-kymmentä pientä russakan-poikaa kerrallansa.

Syy siihen, että Wenäläinen niin läämältään tahtoo kerralla woittaa, on paitse hänen werrattoman suuri rahan-himonsa myös hänen laiskuutensa, joka omaisuus on, niinkuin kaikki tuntijat sanowat, yhteinen slawjanilaiselle kansakunnalle. Jo siitä, että t y ö näiden kansojen kielissä merkitsee o r j u u t t a eli o r j a a m i s t a (sana r a b o t a työ, ja r a b o t a t j tehdä työtä, tulewat nim. sanasta r a b orja), on helposti nähtäwä, millä silmillä ne työtä katselewat, ja ilman liikaa panematta woipi hywin sanoa, että Wenäjällä ainoastaan makaamalla menetetään puoli ikäänsä,

ja kuin tähän lisätään ne monet praasnikat, joina arwattawasti ei mitään tehdä, ja ne kolme wiikkoa wuodessa (maslenitsa, pääsiäis- ja joulu-wiikko), joina taas ei puututa minkään-laiseen työhön, niin näkyy selwästi, kuinka paljon eli kuinka wähän uutterammalle työn-teolle jääpi aikaa. Ja työnkin aikana ei Wenäläinen sitä tee niin hartaasti kuin europalainen, waan welttoilee, laiskehtii ja lepäilee alinomaa, jos kiirehtijätä ja keppiä ei näe takanansa, ja tekee sittenkin useimmin kelwottoman työn. Nauraakin Wenäläinen hänen kaupungeissansa eläwän Saksalaisen ahkeruudelle, tarkkuudelle ja werrallisesti wähempään woittoon tyytymiselle, mutta hawaitsee harwoin sen, että tällä on puhtaampi koto, siistimpi ruoka ja soweljaampi waatteus kuin naurajan howin-herralla, että hän koulitsee lapsensa, joista tyttäret tawallisesti naittaa wirka-miehille ja pojat ohjaa waltakunnan palwelukseen, että hän tämän ohessa lopettaa elonsa warallisena ja, joka on erittäin muistettawa, kaikki nämä edut on woittanut rehellisyydellä ja ahkeruudella, waikka toisten pettuuskin ja laiskuus owat hänelle monta tuntuwaa wahinkoa tehneet.

Laiskuuden weli ja uskollinen seuralainen on welttous ja lewä-peräisyys kaikissa katsannoissa. Harwa asia maa-ilmassa antanee näistä selwemmän kuwan kuin tawallinen pieni kaupunki Wenäjällä. Kartanot kallellansa, ikkunat päreellä eli riewuilla tukitut, katot tuulen repimät, aitaukset sikojen ja lehmien hajottamat, siellä täällä tuli-palon sia; kadut, kaupungin edustat ja jokiwarret sonnalla peitetyt, joka märkänä aikana tekee lian yli-pääsemättömäksi, kuiwana taas pölyn läpi-näkemättömäksi, ja molempina täyttää ilman terweydelle waarallisella katkulla; huoneissa huone-kalut wanhat, hajallansa ja täynnä kaiken-laisia syöpäläisiä, seinät ja lattiat hiirien ja rottien läwistämät, — sillä kissan sanotaan pilaawan ihmisen asunnon ja ilman sitä, syntihän tuo olisi hiiri-rukankin henkeä ennen aikojansa lopettaa. Tämmöinen on lyhykäisesti se näky, jonka pieni kaupunki ja porwarin elämä siinä antaa, ja kädestä pitäen sanon, että tähän ei ole syynä köyhyys, sillä waroja on kyllä ja tilaisuutta niitä hankkimaan wielä enemmän, waan ainoastaan welttous, joka ei pyri entistä etemmäksi, joka rakastaa waan lämmintä uunin-kylkeä ja rypee isiltä perityssä sekä hengellisessä että ruumiillisessa liassa.

Edellisen kuwan täytteeksi waatii kohtuus wielä lisäämään, että Wenäläisellä tawallisen ymmärryksen lahjat owat hywät. Hän on harwoin tuhma, käsittää sukkelasti ja woipi mallin eli osoituksen jälkeen toimittaa sangen waikeitakin töitä. Mutta tämä onkin kaikki. Sillä yhtä latiskainen kuin tämän kansan maa on, maa jossa weden-putoukset, waarat, jylhät metsät eiwät herätä ihmisen kuwastus-aistia, waan jonka alinomainen yhdenlainen tasaisuus sen pikemmin tylsyttää, — yhtä latiskainen on sen mielen-laatukin. Sen todistaa kaikki hänen siwistyksensä historiassa. Waikka luwultansa niin suuri, ei se runollisuudessa esim. ole woinut synnyttää kuin yhden ainoan oikealla runo-innolla warustetun kirjoittajan nim. Puschkin'in, ja hänkään ei ollut puhdas Wenäläinen. Muissa taiteissa lienee seikka wielä pahempi, waikka tosin hywin muistan, että Helsingin Nikolainkirkon alttari-taulu on wenäläisen maalaus-taiteen tuottama. Tieteissä emme tarkoinkaan etsien löydä yhtään wenäläistä nimeä, jonka kuulu olisi lewinnyt juuri ulommaksi koti-maansa rajoja. Teollisuuden historia ei myöskään tiedä mainita Wenäläisen tekemistä hawannoista eli parannuksista, ja ainoa tämän kansan keksimä kone lienee — samowara (teeweden-keittäjä), jos ei senkin tekoa ja käyttämistä liene saatu Kiinalaisilta. Tähän köyhyyteen saattaa joku kukaties sanoa syyksi ei kansan latiskaista hengellisyyttä, waan siwistyksen wähyyttä. Siihen wastataan, että esim. Dante'n, Gutenberg'in eli Linné'n, aikoina Italialaiset, Saksalaiset eli Ruotsalaiset eiwät olleet juuri korkeammalla siwistyksen kannalla kuin Wenäläiset tällä wuosi-sadalla owat, ja että päin wastoin tilaisuutta oppimaan ja siwistymään ei suinkaan puututa Wenäjällä.

Mutta edellisistä mietteistä ja koko Arbatow'astakin woimme nyt iäksi päiwäksi erota, ja yht'äkkiä muuttua 200 wirstaa etelämmäksi Pensan kaupunkiin, jossa piina-wiikon ja pääsiäisen wietin. Pensan lääni on suomalaiselle kielen-tutkijalle siitä tärkeä, että hän siinä tapaa toista sataa tuhatta Mordwalaista, jotka owat tämän kansakunnan Mokschalaista haaraa, jonka murre hänelle on sitä wiehättäwämpi kuin ei siitä eikä sillä painon kautta ole sanaakaan wielä tullut ilmi. Pensa, jossa tilasto-ilmoitukset sanowat olewan 22 tuh. asujaa, on wähä-pätöinen

kaupunki Surá-joen warrella, jossa pää-osa s. o. wirkakunnat ja wirka-miesten palatsit owat korkean-laisella mäellä, ja muu osa kaupunkia, joka parhaasta päästä on saman-laisia sonnan sekaan istutettuja hölliä kuin Wenäjän pienissä kaupungissa yleisesti, pienen Pensanka-nimisen joen ja Surán alangolla. Muuten on Pensa warmaan likaisimmia kaupunkia kristikunnassa, sillä sen mäki-osassakin oli kaduilla polwea myöten likaa, mutta alempana joutui jalka-mies monin paikoin hengen waaraan lian tähden. Minä kysyin eräältä porwarilta, eikö se olisi kaupunkilaisille etuisampi, että kiweäisiwät katunsa kuin että tuossa liassa syksyn kewään ryypewät ja kesän taas eläwät ian-kaikkisessa pölyssä. Hän sanoi kaupunkilaisten sen kyllä ymmärtäneen ja hänen olo-ajallansa Pensassa, noin 30 wuotta, oli katujen kiweämiseksi jo kolmeen kertaan rahaa kerätty. — No mihinkä se raha on tullut, koska katunne wielä owat kiweämättä? — „Mihinkäkö? kysykää sitä,“ sanoi hän omituisesti katsoen minua silmiin eikä wirkkanut sen enemmän mitään. — Pensan tuomiokirkko on niin yhden-näköinen Helsingin uuden kirkon kanssa kuin mansikka mansikan kanssa, ja nimessä waan on eroitusta, sillä edellinen ei ole niinkuin jälkimäinen pyhitetty pyhälle Nikolaille, waan neitsyt Maarian etsingolle. — Kaupungissa on pieni luteerilainenkin seurakunta, jolla on siewä kirkko ja omituinen pappinsa. Seurakunnan jäsenet owat enimmäksi osaksi Saksalaisia ja jumalan-palwelu toimitetaan tällä kielellä; sen jäseninä löytyi kaksi Suomalaistakin, nim. eräs pianon-tekijä-mestari nimeltä Gröndahl, kotosin Hollolastako wai Lammelta, joka oli naimisessa Saksalattaren kanssa, näytti eläwän hywästi ja oli luonteensa puolesta puhdas rehellinen Suomalainen, waan walitti äitin-kielen unhottaneensa; ja toinen muuan nainen Ahwenamaalta, joka siellä oli mennyt naimiseen wenäläisen sotamiehen kanssa, tämän keralla ollut wankeudessa Ranskanmaalla ja rauhan tehtyä miehinensä tänne joutunut. Minun Pensassa ollessani oli saksalainen seurakunta muuten hirmuisessa wimmassa keskenänsä, sillä siinä kamppaili kaksi lahkokuntaa, joista toinen tahtoi kirkko-raadistaa luowutta erään ylpeän pakarin, toinen hänen edellensä wirassa pitää. Wiimein woitti edellinen lahkokunta, pakari ajettiin häwäistyksellä pois mainitusta paina-

wasta wirasta, ja woittanut lahkokunta wietti woittonsa juhlallisella puoli-päiwäisellä. Se on Saksalaisen kirous ja onnettomuus, että olipa hän missä tahansa, niin on hän wieraita kansalaisia wastaan liian rauhallinen ja myöten-antawa, waan elää oman maa-miehensä kanssa alinomaisessa wähä-pätöisessä härskeessä ja kateudessa.

Sunnuntaina jälkeen pääsiäisen läksin Pensasta ja tulin tänne Krasnoslobodsk'iin seuraawana tiistaina. Matkan pituus ei ole kuin 180 wirstaa, waan teiden pohjattomuus ja posti-paikkojen sekä hewoisten kelwottomuus tekiwät tämän matkan hywin ikäwäksi. Insarin, wälillä olewaan pieneen, kaupunkiin tullessa warsinkin suututti minua sekä posti-paikan sikaisuus että piisarin häwittömyys, jonka tähden kaupunkiin tultua ajoin suoraan posti-mestarin tykö, hänelle asiata walittamaan. Se oli noin kello 12 aikana päiwällä, ja posti-mestarina tuli eteeni wanha, warmaan keisari Pawel Petrowitsch'in aikuinen ukko likaisissa liina-housuissa, ruspoitellen etuansa ja takaansa ja muutenkin niin naurettawa että kaipaukseni olin unhottaa häneen katsoessani; enkä sen tehtyänikään saanut ukolta muuta tolkkua kuin että piisaria olisi muka pitänyt korwille antaani häwittömyydestänsä. Muuten owat posti-hewoiset Wenäjällä yleisesti hywät niinkuin posti-paikatkin, jälkimäiset hywät, jos matkalaisella itsellään on sänky-waatteet, ewäs-laukku ja palwelija. — Kylien ulko-näkö ilmoittaa matkalaiselle että tässä läänissä elää paljo aatelia, joka, ehkä monessa muussa kohdassa muistawa Dumbom-wainajan elämän-wiisautta, ei näy panneen mieleensä mitä runoilija tästä jalosta miehestä sanoo seuraawassa wärsyssä:

I politiken var hans tro,
Hvad ingen bonde plär förgäta:
Att om man mjölka vill sin ko,
Bör man ock ge den till att äta,

jonka todistawat ne surkeat pahna-ryhmät, joita tässä tienoossa nähdään kylien asemesta, ja ne räpäleiset, likaiset olennot, jotka niissä eläwät.

Kahdeksas Kirja *).

Krasnoslobodsk'issa, Pensan
lääniä, 3 p. syysk. 1857.

Tämän-edellisen matka-kertomuksen annettuani eli noin keski-paikoilta mennyttä helmi-kuuta olen työskennellyt Mordwan kielen kanssa Simbirsk'in, Pensan ja Tambow'an lääneissä, ja menetin kuluneesta ajasta lähes kolme kuu-kautta Ersäläisen murteen tutkinnossa ja neljä kuuta samalla tarkoituksella Mokschan kielen kanssa askaroiden.

Mordwan kansa löytyy parhaasta päästä Nishnij-Nowgorod'in, Simbirsk'in, Pensan, Tambow'an ja Saratow'an lääneissä eliktä Oká- ja Surá-jokien wäli-maalla, mutta wähemmässä määrässä elää tätä kansaa myös Kasan'in, Samaran ja Orenburg'in lääneissä, ja tekee sen luku, Köppen'iä myöten **), yhteensä 480,241 henkeä. — Mainitussa maassa on tämä kansa iki-muistoisista ajoista elänyt, sillä jo Nestor ja muutkin keski-ajan kertojat tuntewat sen siinä. Sen asuin-ala mahtoi kuitenkin muinaisina aikoina olla laweampi länteen päin ja ulottua itseen Okaan asti, johon se nyt ei läheskään ulotu, koska puhtaita Mordwan-kielisiä paikkain nimiä tawataan aina mainittua jokea myöten tienoissa, tätä nykyä ja jo kauan takaperin Wenäläisten asumissa. Näin muodoin mahtoi myös se monelta historioitsijalta peri-häwiöön kadonneeksi päätetty Muroman kansa, jonka Nestor pitää erityisenä kansana ja jonka nimi wielä tänäi päiwänä on Okán warrella olewan kaupungin nimenä, ei olla muuta kuin lännemmäksi ulonnut lahko Mordwan kansaa, samoin kuin se ei kaukana näiltä seuduin ollut Merjän kansa epäilemättä oli Tscheremissejä joiden oma-nimi on Mari ja joita wielä tätäkin nykyä löytyy Wolgan oikealla rannalla N. Nowgorod'inkin läänissä.

---

*) Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.

**) Kirjasessa: Объ Этнографической Картѣ Европейской Россіи, С. Петербургъ 1852. Castrén'in nykyjään ulos-annetussa kirjassa Ethnologiska Föreläsningar öfwer Altaiska Folken ilmoitetaan tämän kansan määrä, saman tekijän wanhempia töitä myöten, 100 tuhatta henkeä wähemmäksi.

Mordwan kansa hajoaa kahteen murrekuntaan nim. Ersäläiset (heidän omalla kielellänsä Erzä, monik. Erzät) ja Mokschalaiset (Mokscha, monik. Mokschyt), eläen edelliset parhaasta päästä N. Nowgorod'in ja Simbirsk'in, jälkimäiset enimmin Pensan, Tambow'an ja Saratow'an lääneissä, joten Ersäläiset woipi sanoa pohjaisiksi ja Mokschalaiset eteläisiksi Mordwalaisiksi *). Kummankin murrekunnan lukua on waikea tarkoin määrätä, sillä muutamin paikoin eläwät he sekaisin yksissä piirikunnissa, toisinaan yksissä kylissäkin; waan jos arwiolta kuitenkin panemme Ersäläisten määrän noin 250 tuhanneksi ja Mokschalaiset 230:ksi, niin emme luule kowan paljon erehtyneemme. Eri-laisuus heidän wälillänsä on, josko osaksi tawoissakin ja waatteuksessa, suurimmasti kielessä, jossa jos molempien murrekuntien kaukaisimmat poikkeamiset pannaan wastakkain, eroitus on niin suuri, että niiden puhujat eiwät ymmärrä toinen toistansa, waan heidän täytyy Wenäjän kielellä selwitä toisistansa.

Pää-murteena woipi pitää Ersäläistä ja päättää, että jos Mordwalaiset woisiwat kerran rakentaa itsellensä kirjallisuuden, jota kuitenkaan ei ole toiwomista, tämä murre tulisi olemaan sen kielenä. Tämä päätös astuu tutkijan mieleen niin hywin siitä syystä, että Ersäläisen murteen taiwutus-muodot owat täydeläisemmät ja kielen alku-peräinen luonto siinä on kukaties paremmin säilynyt kuin Mokschalaisessa, kuin myös siitäkin, että ne kirjalliset kokeet, joita Mordwan kielellä on tehty, nim. uuden Testamentin käännös ja pari rukous-kirjaista, owat toimitetut tällä murteella. — Tämä testamentin-käännös on myös saattanut Ersäläisen murteen tutummaksi oppineille siten että tunnettu saksalainen kielen-tutkija v. d. Gabelentz sen johdolla kyhäsi pienen Ersäläisen kieli-opin (painettu aika-kautisessa kirjassa: Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, zweiten

*) Castrén'in edellä-mainitussa työssä sanotaan Mokschalaisten eläwän idän puolella, Ersäläisten lännempänä, joka on ihan wäärin; lännimmäiset Mordwalaiset löytywät Tambow'an läänissä ja ne tiedän omasta käymästäni heidän kylissänsä puhtaiksi Mokschalaisiksi. Samassa työssä luetaan niiden läänien joukkoon, joissa tätä kansaa löytyy, Wätkankin lääni, waikka siinä oikeutta myöten ei löydy yhtään Mordwalaista, eikä heidän tiedetä koskaan näin kauas pohjaiseen päin ulottuneen.

Bandes zweites u. drittes Heft, Göttingen 1839), joka tähän asti on ollut ainoana lähteenä koko Mordwan kielen tuntemiselle. Tapa-turma ja kääntäjien ymmärtämättömyys saattoiwat kuitenkin, että mainittu pyhän kirjan käännös tehtiin semmoisella paikka-kunnallisella murteella itseä Ersäläistä, että käännöksen kieli ei suinkaan anna täydellistä kuwaa wiimeksi-mainitustakaan murteesta saatikka Mordwan kielestä yleisesti, ja näin ei Gabelentz'inkaan työstä ole sitä hyötyä, jonka siitä muuten woisi toiwoa. Hänen teostansa tiedetään suomalaisessa kieli-tutkinnossa hywin tunnetun oppineen Wiedemann'in, saman Testamentin-käännöksen ja myös jonkun suullisenkin tutkinnon johdolla, jo muutamia wuosia parannelleen ja tällä tawoin hankkiwan uutta Ersäläis-Mordwalaista kieli-oppia, joka kukaties jo piankin ilmaantuu yleisölle.

Juuri siitä syystä että Ersäläinen murre näin muodoin etu-kynnessä on ollut tutkinnon alaisna, ehkä painoon joutuneet tiedot siitäkin owat sangen waillinaiset, päätin minä ottaa sen tähän asti liiaksi laimin-lyödyn ja ei wielä ollenkaan tunnetun Mokschan kielen työni esineeksi. Hankittuani Ardatow'assa ja sen tienoissa soweljasten kielen-kääntäjien kautta itselleni tarpeellisia niin kieli-opillisia kuin sana-kirjallisiakin ja olletikin luwullisia aineita Ersän murteessa, tulin wiimeisinä päiwinä huhti-kuuta tänne Krasnoslobodsk'iin Pensan lääniä ja olen työskennellyt tässä piirikunnassa kuin myös Spask'in ja Temnikow'an piirikunnissa Tambow'an lääniä koko kesän Mokschan murteen kanssa. Tästä kielestä aion wasta, jos erinomaisia esteitä ei tule eteen, painon kautta ilmaista kieli-opin ynnä kieli-näytteiden ja sana-luettelon kanssa. Ersäläiset aineeni owat myös pian julaistawat, ehkä en wielä ole päättänyt, kummoisessa muodossa sen woin sowelјaimmin tehdä.

Paitse kieli-oppiin ja sana-kirjaan kuuluwia aineita on minulla lakkaamatta ollut tarkoituksena laulujen ja muiden senkaltaisten kansan oman hengen tuottamien kerääminen. Tämmöisiä tuotteita on minulla nyt koossa Mordwan kielellä yleensä: 216 arwoitusta, 31 laulua, 12 eläin-satua ja 3 pitempää tarinata paitsi muita pienempiä kappaleita. Näistä suotakoon minun tässä antaa pieniä näytteitä; ensin arwoituksista.

Tuwan katolta Wenakko-tyttö mäkeä laskee? — Hiwus-harja.

Talosta taloon punainen kukko juoksentelee? — Tuli.

Ukko menee metsään, edellänsä kymmentä sorsaa ajaa? — Warpaat.

Metsässä mikä ei näy? — Puun-sydän.

Sata lammasta, yksi pässi? — Tähdet ja kuu.

Kuisman tyttö kaunokainen läksi wettä lähteheltä, sormuksen weteen pudotti, kuu näki sen, jätti, päiwä näki, otti? — Kuura (yö-halla).

Leikkaamalla ei leikkau, repäsemällä ei repeä, kaiken maailman elättää? — Waimon rinta.

Itse alastoin, paita sisällänsä? — Kynttilä.

Sopella karhu kiljuu? — Jauhin-kiwi.

Pää on, selkä on, watsaa ei? — Wirsu.

Astun, astuwat, seisahdun, seisahtuwat, heinää annan, eiwät syö? — Sukset.

Hakkaan, hakkaan, lastua en tee; astun, astun, jälkeä en tee? — Wenhe.

Astuu herroiksi, puhuu Tatariksi? — Hanhi.

Minulla on ohjakset, maan ympäri yltäwät, itseni ympäri eiwät yllä? — Silmät.

Neljä weljestä, toinen toistansa ajawat, yksi toistansa ei tawota? — Kärrin pyörät.

Metsässä syntyi, metsässä kaswoi, ihmisen kädessä itkee? — Wiulu.

Warpunen härkää pitelee (wartioitsee)? — Lukko kirstun edessä.

Härkä puuttui puiden wäliin? — Uuni.

Rauta-wanne tuwan ympäri? — Noki.

Sinuun katsoo, nauraa? — Nako.

Peltoa myöten astuu ukko, rauta-saappaat jalassa? — Aura.

Mordwalaisista lauluista woimme tässä kertoa sen, mitä tschuwaschilaisista tätä ennen sanoimme, että niiden runollisuus on hywin wähäinen ja että niitä siinä katsannossa kerääminen ei olisi waiwaa maksanut. Ne eiwät ole niinkuin Suomen kansan laulut täyden sydämen tulwille puhkeaminen, waan pidetään laulajiltansa enemmin nuotin-kannatuksena yhdessä laulettaessa,

jonka tähden sisällys on jäänyt korjaamatta, on useasti tumma ja poikkinainen ja wiittailee waan sitä, mitä sanoa tahdotaan ja jonka laulajat sekä kuulijat — ehkä ei syrjäinen lukija niin hywästi — niinkin ymmärtäwät.

Historiallisesta sisällyksestä ei minun kokoamissani ole kuin yksi laulu, waan se on sangen merkillinen, sillä se on Pugatschew'in kapinasta ja osoittaa tawallansa sangen selwästi sen, mitä myös tämän kapinan historiassa kerrotaan, nim. että Itä-Wenäjän kansat eiwät suinkaan olleet wastoin tämän kapinoitsijan yritystä, kuin myös senkin, mitä he häneltä toiwoiwat. Se kuuluu seuraawasti: „Missä, missä palaa tuli, palaa? Jaik'in *) maassa, Jaik'in kankaalla palaa tuli, palaa. — Miksi palaa tuli, palaa? — Uusi tsaari pyrkii wirkaan: „kolmena wuonna en ota maksuja, seitsemänä wuonna en leikkaa sota-miehiä **); rahwaan päälle lasken huokean, bojarien päälle lasken raskaan; bojarien ruumiita hakkaan kuin metsää, heidän päänsä kisa-palloiksi leikkelen, werensä jokena juoksutan; bojarien tukista kolme nuoraa punon, yhden punon Kasan'in kaupungin ympäri, toisen punon Moskow'an kaupungin ympäri, kolmannen punon Pietarin kaupungin ympäri."

Seuraawa mordwalainen laulu wiwahtaa wähän suomalaiseen oluen-synty-lauluhun. „Missä syntyy humala, missä kaswaa humala? — Määrässä paikassa se syntyy, pajukossa, walkea simpsukka hänen jywänsä; puhui tuuli, puhalti sen, kuhun, kuhun puhalti sen? — Joen reunalle, keitto-huoneesen puhalti sen, keitto-huoneessa olutta keittäwät, sammion laitaan puhalti sen, alkoi se rukihen kanssa puhua: ruis-äiti, ruis-äiti, annas nyt puhumattomat panemme puhumaan, tappelemattomat panemme tappelemaan, tanssimattomat panemme tanssimaan."

Myös seuraawan laulun sisällys juohduttaa mieleen erästä Kantelettaressa löytywää laulua. „Hywä tyttö, kelpo tyttö oli Tanja; syntyänsä oli Tanja onnistunut, wartalon-kaswultansa oli T. onnistunut. Aina astuu T. paidassa, aina astuu T. ha-

---

*) Tiettäwästi kutsuttiin Uraali-jokea ennen tätä kapinaa Jaikiksi, ja sen seuduissa syttyi se ensin.

**) Nim. leikkaa tukkia sota-miehiksi otettawilta.

meessa, aina asun hän ylä-tuwassa, waloisen ikkunan wieressä, höyhen-tyyny Tanjan alla, hopea tuoli Tanjan jalkojen alla. — Sulhaset kulkewat Tanjan perään, kukalaiset sulhaset kulkewat? — Saransk'in kaupungista, kaupungista pohatasta, sulhaset kulkewat, bojarit kulkewat. — Wanhin sisarensa Tanjalta kysyi: menetkö wai et mene, Tanja rakkahani, nyt bojarille, menetkö wai et mene nyt isännälle? — „Bojarin tykö, sisarueni, paljon wieraita kulkee, kuin tulewat, täytyy heitä wastaan-ottaa, kuin lähtewät, täytyy heitä saattaa.“ Wielä kulkewat sulhaset Tanjan perään, rikkaat Ersäläiset kulkewat. Keskimäinen sisarensa Tanjalta kysyy: menetkö wai et mene, Tanja rakkahani, nyt rikkaalle? — „Rikkaalla on paljo työtä, yhdestä pimeästä toiseen pimeään asti (s. o. warhain aamusta myöhä iltaan) tupaan et pääse.“ Taas kulkewat Tanjan perään kolmannet sulhaset, nyt paimenet. Kolmas sisarensa Tanjalta kysyy: menetkö wai et mene, Tanja rakkahani, nyt paimenelle? — „Paimenella on leipä walmiiksi leiwottu, leipä walmiiksi leikattu.“ — Todella annettiin T. paimenelle, todella annettiin T. köyhälle.“

Rakkauden woimaa ja woittoa sitä wastaan laulaa seuraawa laulu. „Hywä tyttö, kelpo tyttö oli Awdotja; hän poikaa, hän tytärtä, hän ainoa odotus (wanhemmilla). Aina astuu kengässä, aina astuu sukassa, aina astuu hywässä paidassa, aina astuu walkeassa hameessa. Kolme peltoa on A:n isällä hyyrättyä maata, kolme peltoa kylwettyä eloa, kolmella pellolla kolme karjaa eläimiänsä, kolmin-kymmenin työ-miehiänsä. — Kuolema-tautiin A. kääntyi, kuolema-tautia A. potee; ikkunan-korkuiset owat hänen polsterinsa, penkin-korkuiset hänen tyynynsä; isänsä oleskelee A:n jalko-puolessa, äitinsä oleskelee A:n pää-puolessa: „wiheriäinen rakas A., punanen rakas A., elä kuole A. tyttäreni, elä huku A. tyttäreni! kolme peltoa minulla on hyyrättyä maata, kolme peltoa minulla on kylwettyä eloa, ne olkoot sinun, A:ni.“ — „Taattoseni, omasi olkoot, myrsky-tuuli puhukoon heidät, musta multa peittäköön heidät.“ — „Wiheriäinen rakkahani A., elä kuole A. tyttäreni, kolmella pellolla on kolme karjaa, nekin olkoot sinun.“ — „Ei niitäkään ole minun tarwis, omasi olkoot, haawan-lehtinä maahan langetkoot.“ — „Wiheriäinen rakkahani A., punainen rakkahani A., kolme-kym-

mentä työ-miestä on minulla, kuta mielesi pitää, se olkoon sinulle mieheksi, se olkoon sinulle puolisoksi." — „Kauan sitten olisit, taattoni, tämän sanonut, en olisi kääntynyt tautiin; Wasilejta pitää mieleni, Wasilejlla wartalo on suora koiwu, punainen omena on Wasilejlla näkö, se olkoon minun." — „Kaiken A. kirosi, ainoastaan Wasilejta ei kironut; A. nousi kuolemataudista, A. parani."

Surkean sisällyksensä wuoksi on seuraawa laulu sangen lawealta lewennyt Mordwalaisten sekaan ja löytyy minulla sekä Ersän että Mokschan murteessa, jälkimäisessä kuuluwa näin: „Woi koira, koira, Ersän Mitjuha (Dmitrij), äitinsä tappaja! Hän minkä-tähden tappoi äitinsä? Welhon waimonsa tähden, laiskan naisensa tähden: hän ei illasta walwo, ei aamusta nouse, ei tulta puhu, ei tupaa walkaise; mitä hän toiwoo? Anopillansa on kolme korwoa hywyyttä, yksi korwo on täynnä palttinapankkoja, toinen täynnä waimon-paitoja, kolmas täynnä miehenpaitoja, walmiiksi ommeltuja. „Nouse, puolisoni, äitisi wie kaukaisiin pitoihin, sisaresi tykö iloitsemaan, sisartasi terwehtimään; sinne hänet hukuta." — Sinne wei koira M. äitinsä suurta tietä myöten; takaisin tullessa suurta metsää myöten, sakeata metsää myöten, syrjä-tietä myöten, koira M. äitinsä kantoi rotkon laitaan, ohjan-silmukkaan koira M. äitinsä hirtti, koiwuhaon alle koira M. äitinsä pani. Käänsi hewosensa Ersän M., koira kotiin meni, alkoi laulaa koira M., laulaen kotiin tuli. Waimonsa tuli wastaansa koiran Mitjuhan tanssien. „Iloitse puolisoni, iloitse emäntäni, en tuonut äitiäni kotiin, ohjan-silmukalla äitini hirtin, koiwu-haon alle panin, kolme korwoa hywyyttänsä meille jäi, nyt äitini markkinaan ei niitä myö, ei sisarelleni anna niitä." Siitä alkoi koira M:n waimo illasta walwoa ja aamusta warhain nousta." — Ersäläisessä käsityksessä tätä laulua on se lisäys, että M:n hewoset, äitin tapettua, puhkesiwat ihmisen kielellä puhumaan ja uhkasiwat murhatyön kylän wanhemmille ilmoittaa. Tämän kertoi M. kotiin tultua waimollensa, joka neuwoi hänen näistä kaipaajista siten wapautumaan, että heidät tappaisi. Sen hän tekikin ja sitten eliwät mies ja waimo hywästi, sillä rangaistuksesta murhan tähden ei kummassakaan käsityksessä wirketa mitään.

Waan olkoonkin näistä jo kyllä Mordwalaisen runouden näytteeksi. Jos ei jo kieli osoittaisi tämän kansan kuuluwan Suomalaiseen suku-kuntaan, niin nähtäisiin hywästi näistä lauluistakin, että Mordwalainen rakastaa samoin kuin Suomalainenkin hiljaista, surun-sekaista miettiwää mieli-alaa ja tältäkin puolen on jälkimäisen weli. Muuten on Mordwalainen tyytywäinen kohtaloonsa, wilpitöin käytöksessänsä ja ahkera sekä taitawa työssänsä. Kaikista Itä-Wenäjän wieras-sukuisista kansoista (niinkuin Tschuwaschit, Tscheremissit j. n. e.) näyttäwät Mordwalaiset muodoltansa enimmän olewan Suomalaisten näköiset ja useasti owat minulle, katsoessani mordwalaiseen miesparween, Sawon ukot juohtuneet mieleeni, jos nim. jälkimäisillä olisi parta ja päällä se lian-karwainen ruskea kauhtana, jota edelliset kantawat wenäläisten talon-poikien mukaan. Mordwalaisten waimoja en kuitenkaan millään muotoa tahdo wetää Sawon herttaisien emäntien rinnalle, sillä he eiwät ole edes mukiin-menewätkään saatikka kauniit, johon kuitenkin osiksi lienee syynä heidän kummallinen waatteuksensakin. Tämä on aiwan samanlainen kuin Tschuwaschittarien ja Tscheremissittärien puku, josta tätä ennen jo olen antanut selityksen, nim.: paidan-kaltainen walkea palttina-hame, punaisilla kirjoilla kirjoiteltu; rinta, kaula ja korwat helmillä, rahoilla ja kaiken-laisilla muilla helistimillä koristellut ja jalat niin monin-kertaisilla sääryksillä pauloitetut, että sääri on paksu kuin pölkky. Monen Mordwattaren muotoa rumentaa sekin että silmät owat kipeät, joka taas tulee siitä alinomaisesta sawusta, jossa tämäkin kansa, niinkuin kaikki Suomalaiset, rakastaa elää tuhrustaa. Muuten on Mordwalaisen elämän-laatu ja asunto melkein yhden-lainen kuin täkäläisen Wenäläis-rahwaan, eikä heidän tawoissansakaan enää tawata suurta eroitusta jälkimäisistä. He owat ahkeroita kristityitä s. o. paastoawat tarkasti ja ristiwät silmiänsä useasti, waan moni seikka heidän nykyisissäkin luuloissansa kuin myös wanhemmat kirjoitukset heidän elostansa ja olostansa edes-menneinä aikoina osoittawat, että Keremet'in palwelus oli heilläkin uskona. Muista tämän palweluksen jäännöksistä mainitsematta nimitän tässä waan sen, että he kewäällä, tawallisesti ensimäisenä helluntaipäiwänä, kyläkunnittain jossakussa läheisessä lehdossa teurasta-

wat härän, joka paikalla keitetään ja syödään ja jonka nahka ripustetaan puuhun; waan tämä Keremet'ille uhraamisesta jää-nyt tapa on muuttunut milt'ei kristillisekfi käytökfekfi, fillä juh-lan alkaa ja päättää oikea-uskoinen pappi rukouksella ja owat rukoilijat myös warustetut jumalan-kuwillansa, niin että sen hengen, jolle tämä juhla ennen wietettiin, luulisi nyt olewan sangen waikean tässä seurassa wiettää omia pitojansa.

Yhdeksäs Kirja.

Kasan'issa 15 p. lokak. 1857.

Wähän päälle kahdeksan kuu-kauden liikuttuani ja oleskel-tuani useammissa lääneissä tämän kaupungin etelä-puolella, pa-lasin tänne menneen kuun keski-paikoilla ja tullen täällä kuka-ties koko talwen wiettämään.

Koska nyt taas saan tilaisuuden Suomettaren lukijalle jota-kuta kertoella, niin tulee tässä tehdäni pieni selitys, joka jo kauan on näyttänyt minusta tarpeelliselle, waan joka warsinkin lienee tehtäwä nyt, kuin toiwon tuttawuuteni mainitun lukijan kanssa wielä joksi-kuksi ajaksi pitenewän. Moni on saattanut nim. arwella että näissä kirjeissäni kowan wähän puhun niistä kansoista ja kielistä, joita tutkimaan tänne olen lähtenyt, mutta enimmin waan wähä-pätöisistä omista seikoistani matkoillani, joista muka ei kukaan wiisastu mitään. Tähän wastataan, että mikä näistä kansoista ja kielistä on puhumista, sen olen joko jo puhunut Suomen Yli-opiston ylistettäwälle Konsis-toriolle matka-kertomuksissa eli wasta puhuwa erinäisissä töissä warsinkin kielistä, waan että se muuten ei olekaan sitä laatua että suurempi yleisö sitä rakastaisi eli edes käsittäisikään. Että taas Suomettarelle lähettämissä kirjeissäni en ole kertonut muuta kuin sen mikä itselleni on tapahtunut eli minkä itse olen näh-nyt, en koronnut mistään yleisesti latelemaan enkä tuontunut mitään rnnoilijan moni-wärisen lasin läpi katsomaan eli sula-nut hänen hellillä sanasillansa huokailemaan, — kaikkeen tähän lienen kukaties itsekin syy-pää, waan ymmärtäwä lukija arwan-nee myös nekin ulkonaiset syyt tämän-kaltaisten teosten wailli-

naisuuteen, joita en minä eikä muut kirjoittajat meidän maassa woi wälttää. Tämän ohessa täytyy tunnustaani, että minua, muiden matka-kirjoituksia lukiessani, enimmin owat sekä wiehättäneet että hyödyttäneet semmoiset matka-kertomukset, joissa matkustaja koristelematta puhuu omat näkönsä ja kuulemansa; sillä näin antaa hän lukijalle paraimman kuwan matkaamastansa maasta ja kansasta. Sentähden luulen että, jos minun matka-kertoelmani woisiwat jonkun wähän ketä wiehättää ja wieläpä hyödyttääkin, olisi siihen syynä juuri se, että niiden lanka juoksee kädestäni, ei ylös ilmaan niinkuin poikien paperi-leijoissa, eikä myös niin järkähtämättömästi suoraan kuin lanka sanan-lennättimissä, waan ikäskuin hämähäkin lanka kierrellen ja polwitellen ja silmukoillansa mitä-kuta saalista pyydellen.

Tämän selityksen tehtyä woimme siis käydä itseä matka-kertomusta tällä perustuksella jatkamaan.

Se on oloni Krasnoslobodsk'issa, josta tässä nyt olisi jotaki sanottawa. Kuin tämän piirikunnan kaupungin olin päättänyt itselleni koko-kesäiseksi pää-paikaksi josko ei alinomaiseksi olo-siaksikaan, niin oli minun siinä saatawa korttieri, jossa jotenkin woi toimeen tulla ja sen-kaltaista työtä toimittaa kuin minun on. Tätä tolkkusin poliissillenkin, joka täällä, niinkuin muuallakin missä olen ollut, oli kuwernööriltä käskettty kaikki lailliset waatimukseni täyttämään. Lailliseksi oli tätä ennen moni gorodnitschij nähnyt senkin waatimukseni, että minulle annettaisiin kruunun-korttieri eli oikeimmiten yksi niitä korttieria, joita kussakin kaupungissa löytyy tahi hankitaan matkustawia wirka-miehiä wasten. Mutta kuin Krasnoslobodsk'issa nyt seisoi kokonaisen jalka-rykmentin päällikkö-kunta ja osa itseä rykmenttiäkin, ja kaupungilla näin muodoin näistä wieraista jo oli kyllänsä ja wähän päällenkin, niin ilmoitin poliissin pää-miehelle, jona, gorodnitschijn ei kauan sitten kuoltua, oli neljännes-upsieri eli niin-kutsuttu kwartal'nij, suostuwani itse hyyräämään korttierin, jos hän waan sissikkojensa kautta hywän semmoisen hankkisi. Tämä herra oli nöyrä ja imelä kuin hunaja, niinkuin ihmiset täällä ensi silmäyksessä aina owat, ja lupasi kaikki toimittaa, mitä ikänänsä minä waan „olisin hywä ja käskisin." Tällä lohduttawaisella lupauksella erosi hän minusta, waan kuitenkin piti mi-

nun ryypeä täyttä kaksi wuoro-kautta erään pienen tschinownikan korttierissa, johon tultuani olin joutunut, ennenkuin herra kwartal'nij lähetti poliisi-miehen ilmoittamaan että nyt oli löydetty muka „herras-korttieri“ minulle eikä sen kalliimmasta hinnasta kuin 7 hopea-ruplaa kuu-kaudessa asunnosta, ruoan-teosta ja samowaran eli tee-kattilan antamisesta. Hinta kaikui wähän kummalliselta korwissani, waan päästäkseni pois mainitun tschinownikan parista, joka alinomaa kiusasi minua jumaluus-opillisella wiisaudellansa, jota hän pari wuotta papin-seminariossa ollessaan oli päähänsä ammentanut, päätin ottaa toisen korttierin mistä hinnasta ja minkä-laisen tahansa.

Eikä suinkaan ollutkaan onni minulle armas tällä kertaa. Tultuani uuteen korttieriin, johon poliisi-mies jo edeltä päin hewosella saattoi kaluni, löysin sen olewan tawallisen pienen tuwan, joka lauta-laipiolla oli jaettu kahteen eri-kokoiseen osaan, joista emäntä karsina-puolta kutsui kiittelewällä nimellä „sänky-kamariksi.“ Lattiassa oli uunin edessä suuri reikä, johon, niinkuin sen jälkeen päin joka päiwä sain nähdä, „sukkeluuden wuoksi“ asujan silmi-wesi kaadettiin hänen peseytyänsä ja myös rikat sekä lika-wesi korjattiin, milloin lattia la'aistiin eli pestiin. Seinät oliwat nuoruudessansa olleet wiattomuuden karwaa s. o. walkeat; waan niinkuin kaikki maa-ilmassa wanhenee ja i'än enetessä nuoruuden karwa arwattawasti wähenee, niin oliwat nämä seinätkin hempeytensä kadottaneet ja ottaneet nimeämättömän näön, joka mahtoi olla likinnä lika-harmaata. Tämä harmaa oli kuitenkin wielä niin walkeata luontoa, että katselija helposti hawaitsi ne weri-täpät, jotka entisten asujien sodat lutikkojen kanssa oliwat seinille jättäneet ja joita „sänky-kamarin“ seinät, olletikin makuu-siaksi asetetun lawan seudussa, oliwat täynnä. Näky tuwasta oli itsestä „salista“ likaiselle pihalle ja sänky-kamarista pieneen solaan, johon isännän wieraat alussa, warmaan myös „sukkeluuden wuoksi,“ pistäytyiwät tarpeelleen. Sanalla sanoen: herra kwartal'nij oli minun saattanut semmoiseen luolaan, että pahempaa wenäläisessäkään kaupungissa harwoin tawataan. Minä nuhtelin häntä tästä ja uhkasin kuwernöörille kirjoittaa hänen lewä-peräisyydestänsä kohtaani; mutta nyt muuttui hän taas niin sokurisekSi, niin imartelewaiseksi ja niin nöy-

räkst, että waikea oli häntä ei uskoa, ja lupasi kohta kuulustella uutta korttieria, waan wakuutti kuitenkin nykyistäkin asuntoani hywäksi sen puolesta, että emäntä oli taitawa ruoan-laittaja eikä muka ymmärtänyt, minkä-laisissa palatsissa minä olin tottunut elämään, kuin en hywäksynyt tämmöistä korttieria, jossa kaikki piirikunnan aateli kaupungissa käydessään piti majaa, sillä se oli Krasnoslobodsk'issa ensimäinen postojálij dwor eli maja-talo.

Minä en tuntenut kaupunkia, sen tuntija poliisi oli minun tähän korttieriin saattanut ja kaduilla oli likaa polwia myöten; minun täytyi siis tyytyä kwartal'nijn wakuutuksiin, wieläpä olla hywilläni, että olin edes katon alla. Mutta päätökseni oli, itse hankkia itselleni kelwollinen korttieri, tultuani wähän paremmin tuntemaan paikan ja sen asujat. Eikä tämän päätöksen täyttämistä suinkaan poliisi-upsierin kiittämä emäntä eli hänen tapansa ja taitonsa hidastaneet. Hän oli, niinkuin sen jo muutamia päiwiä elettyäni talossa hawaitsin, „wiinaan menewä", ja ensi kerran näin hänen wahwemmassa „pajussa" pyhän Nikolain päiwänä, jolloin eukko oli niin pehmeä, että askareista ei tullut mitään walmista ja että koko talo s. o. lapset, palwelijat ja asujat saiwat sinä päiwänä pitää paastoa. Waan hölkkä-wiinassa oli hän sangen usein, milt'ei joka toinen päiwä, ehkä hän täl̶öin täydesti toimitti kaikki työnsä ja ainoastaan poskien erinomainen hohde ilmoitti hänen wiina-pottua suudelleen. Kaikeksi onneksi oli hänen luontonsa tässä tilassa tyyni, niin että ei tapellut eikä räiskänyt, waan hänen kuiskattiin tällöin pikemmin rakkaudessa olewan yli-määrällinen asujiansa kohtaan, jota en kuitenkaan itse koskaan hawainnut. Waan hänen taitonsa ruoan-laitoksessa oli niinkuin kaikki muukin, mitä edellä-mainittu poliisi-herra minulle puhui, walitettawasti walhetta. Hän (emäntä nim.) ei tässä asiassa ollut wiisaampi tawallisia wenakkoja eikä osannut laittaa muuta ruokaa kuin yhtä näistä kolmesta: schtschi (kaali), kascha (puuro) ja uhá (kalan-liemi). Kuin minä wielä olen tottunut sille pahalle tawalle, puoli-päiwäisekseni waatimaan kaksi ruoan-laatua, niin arwaa jokainen että emännän taito pian oli tyhjennetty. Yhteydet kaali + puuro ja liemi + puuro (kolmas yhteys kaali + liemi on mahdotoin) owat kyllä hywät kerrakseensa, waan kuin ne joka toinen päiwä palaawat eteenne

yhtä wälttämättömästi kuin päiwä nousee, niin jo mielellännekin luulen rupeawanne tuumimaan jotain waihdosta. Waihdoksen hawaitsinkin minä ja sen niin tehollisen, että hawaitsemalleni olen aikonut pyytää palkintoa joko gastronom-yhteydeltä Pietarissa, huoneen-hallitus-seuralta Tnrussa eli jolta-kulta muulta yhtä kiiwaasti yhteistä hywää ahkeroiwalta seuralta. Hawaitsemani on nim. se, että kuin kaksi päiwää syöt puoli-päiwäisen ja kolmantena ei ole ruoka-halua, niin sinä päiwänä ole syömättä. Kas tämä waihdos on sekä terweyteen että waroihin nähden niin hyödyllinen kuin yksin-kertainenkin, ja ihmeeni on waan sitä että tämä keino, ehkä sen kyllä monikin käytännöllisesti lienee hawainnut, ei wielä ole saatettu laweammalta ilmi.

Ennenkuin tästä herras-korttieristani eroan, täytyy wielä sanoani sen isännästä, että juoppoudessa, josko ei missään muussa, oli hän waimonsa herra ja pää, sillä hän joi ja makasi, makasi ja joi, yhden wiikon toisensa perästä, mutta suorittautui aina maanantaina selwäksi. Hän oli kolmannen luokan (gildin) kauppamies, ja kuin maanantai oli wiikon markkina- eli bazár-päiwä, jolloin ympäristön maa-rahwas toi tawaratansa, enimmäksi osaksi eloa, kaupunkiin kaupaksi, ja kuin kaupungin pienet kauppiaat eläwätkin sillä, että he suuremmille ja niiden rahalla polku-hinnasta ostawat talon-pojan elon, niin oli tällöin jo lewä-peräisinkin porwari liikkeellä jotakin toki wiikon eläkkeeksi kahmuamassa. Tämä ei kuitenkaan ollut suurin syy siihen, että isäntäni tällöin oli selwänä; kauppansa rinnalla oli hän myös pieni wirkamies. Krasnoslobodsk'issa ja warmaan muissakin Wenäjän kaupungissa tulee omia tuotteitansa myöwän talon-pojan jokaisesta kuormasta, joka kaupungin torilla awataan, suorittaa sen kassaan maksun, joka täällä kuului olewan 12 kop. hop. Tämän tulon oli korttieri-isäntäni arenteerannut kaupungilta s. o. hän maksoi wissin määrätyn summan wuodessa, saipa sitten enemmän eli wähemmän talon-pojilta, ja tämän maksun kantaminen se oli se, joka hänen joka maanantai herätti henkiin. Sillä warhain aamulla liehui hän tällöin renkinensä talon-poikain seassa torilla, ja onnetoin se talon-poika, joka määrättyä maksua ei kiireesti hänelle suorittanut eli joka esim., sen wuoksi että hänen kuormansa oli waan läpi-kulkewa, ei mieluisesti suostunut sitä mak-

samaan. Tawallisinta oli että tämmöiseltä riistettiin ajo-kalut wieläpä toisinaan hewonenkin pantiksi, ja surkea oli nähdä, mitkä summat isäntä sitten pihallansa, johon hän riistetyn tawaran kuletti, kiskoi talon-poika-rukilta, ennenkuin heille kalunsa takasin antoi. Hopea-rupla oli wähintä, jonka tyhmä Mordwalainen eli Tatarilainen tällöin sai maksaa siitä että wähänkään oli epäillyt rahan-kantajan oikeutta.

Tästä hywästä isännästä ja hänen talostansa pääsin erilleni wasta wiiden wiikon perästä, jolloin wiimeinkin löysin tyynemmän, paremman ja huokeamman korttierin erään wanhan ämmän, stanowoj pristaw'in (nimis-miehen) lesken tykönä, jossa elin lähes kolme kuu-kautta ja tulin hywästi toimeen. Paitse emäntää oli talossa muita asujia waan hänen 13:wuotias tyttärensä, aika-mies poika ja kaksi niin ikään wanhaa ämmää, molemmat talon wanhat palwelijat. Oppilais-ajastaniko jäänyt tottumus lienee minussa wai mikä muu siihen syynä, että asuntoni siistijänä enimmän rakastan wanhoja ämmiä; sen waan tiedän warmaksi, että jos heidän tuuliansa ja itse-päisyyttänsä wähän kärsit, niin he monin-kertaisesti sen palkitsewat suuremmalla siistiydellä, kärsiwällisyydellä ja uskollisuudella. Ol'ga Iwannan (tämä oli uuden emäntäni nimi) palwelija-eukoista oli wanhempi ollut ei ainoastaan hänen lapsiensa waan myös hänen itsensäkin n'anka eli lapsen-likka, ja tämmöisellä samoin kuin isännän eli emännän entisellä imettäjälläkin on wenäläisissä perhekunnissa useasti walta, joka outoa hämmästyttää, warsinkin kuin muistetaan, että he tawallisesti owat joko talon orjia eli muuten palwelijan-säädystä. Näin tottelliwat Ol'ga Iwannankin talossa kaikki wanhaa Tatjanaa, totteliwat sen enemmin kuin hän oli jotenkin hywä-säwyinen ja hänen tiedettiin aina siististi eläneen sekä tahtowan myös kunnialla hautaan saattaa wanhan piikuutensa. Muiden kuuliaisuuteen häntä kohtaan oli wielä suurena syynä sekin, että Tatjana oli hywin jumalinen, sillä illoin aamuin piti hän pitkät rukoukset, waan risti keski-päiwälläkin silmiänsä wähimmistä syistä, niinkuin jos säikähti, jos kuuli kenen wihassa puhuwan, tulta tehdessänsä, kaljaa laskiessansa j. n. e.; sen ohessa paastosi hän kolme päiwää wiikossa (tawallisesti paastotaan waan kaksin päiwin wiikossa), ja hänen paastonsa oli

niin ankara, ett'ei hänen sanottu wesi-märkää näinä päiwinä suuhunsa ottawan. Kaikki tämä teki hänen jommoisekfikin koto-pyhäksi, josta ei olisi ollut mitään sanomista, ell'ei hän olisi koettanut esi-miehuuttansa laajentaa minunkin ylitseni, toraten muka siitä että illoilla toisinaan wiiwyin myöhemmin kylässä kuin hänestä oli hywä; ja nuhdellen minua siitä että paasto-päiwinä söin arki-ruokaa. Tämä ei kuitenkaan häirittänyt sopua wälillämme, sillä saappaani ja lattian piti Tatjana puhtaina, waikka ruoassa kyllä hawaitsi minun „syntisekfi". Ainoastaan kerran oli rauha meillä sodaksi muuttua asiasta, jossa Tatjana itsekin pyhyytensä piiristä ulkoni takaisin, en tahdo sanoa syntiin, waan kumminkin synnin rajoille. Asia olisi tuskin kertomisen arwoinen, ell'ei sekin loisi muutamia säteitä waloa täkäläisen kansan luonteelle. Kuin wereksset kurkut, joita täällä alussa pidetään suurena herkkuna, alkoiwat joutua, ostatin minä niitä eräältä naapurilta Tatjanalla, joka niiden sanoi maksawan 10 kop. hop. kymmenisen, jonka hinnan jälkeen hän jo useampia kertoja oli minulta rahaa ottanut. Mutta kerran tuli niiden myöjä itse kaupalle ja tällöin ilmestyi, että kurkku-kymmeninen ei koskaan ollut maksanut enemmän kuin 6 kop. Peläten että minua muissa suuremmissakin ostoissa näin oli petetty ja petettäisiin wastakin, otin Tatjanan tutkinnon alle; waan kiween kowaan kielsi hän minun rahastani hyötyneensä, ja wannoi „jumalan edessä", osottaen nurkkaan ja silmiänsä ristien, että hän oli wiatoin. Nyt töytäsi emäntäkin hätään ja awasi n'ankansa puolelta semmoisen tulen, että minä wähän wastustelkuani näin ainoaksi pelastuskeinoksi pakenemisen kamariini. Waan kuin emäntä ei siihen tyytynyt, mutta seurasi minua tännekin, lausuen että hänen ajatuksensa minusta nyt oli kokonansa muuttunut, ja soimaten minua yhden-laiseksi kuin muutkin „saiwaren-nylkijät Saksalaiset" owat, jotka joka kopeikan lukewat, otin minä pakoni oikeaan wenäläiseen keinoon, löin raha-kukkaroni pöytään ja sanoin itselläni olewan rahaa ostaa hänen sekä talonsa että kaiken elämisensä (joka lause, Luoja paratkoon! ei suinkaan ollut tosi), enkä niiden muutamien kopeikkojen, waan enemmän itsen asian, tähden ämmää ahdistaneeni. Raha on tälle kansalle, sen sanon wielä kerran, enemmän jumala kuin kellenkään muulle, ja tekee omistajansa

kuninkaaksi hänen silmissänsä. Niin waikutti tässäkin tilassa sen paljas näkö Ol'ga Iwannan mielen päälle kuin öljy aaltoawaisen weden pinnalle: hän nöyrtyi ja alkoi yhteen ja toiseen syytellä koko kurkku-juttua. Se selko asiassa, jonka häneltä wähitellen sain, oli että minulle ostettaessa kurkkuja oli talon-wäki aina itsellensäkin kymmenisen ostaneet lisäämällä minun rahaani 2 kop., joten kahden kymmenisen hinta oli täysi, mutta joten kymmeninen minulle maksoi wiittä kertaa enemmän kuin heille. Mieleen oli se minusta, että Tatjanan puoli puhdistui tässä asiassa waan siksi, että hän oli ollut talon-wäen wäli-kappaleena minua petettäessä, ja kuin eukko kerran tämän jälkeen käwi kirkossa, selwisi hänen yksin-kertainen järkensä niin, että hän sieltä palattuansa tuli tyköni, tunnusti itsensä wika-pääksi ja pyysi anteeksi, joka seikka kohotti hänen minun silmissäni sangen korkealle, niin että siitä päiwästä Tatjana ja minä olimme paraat ystäwät.

Enkä emännänkään kanssa tuosta rettelosta kauan ollut wihassa, sillä petos on täällä niin tawallista, että missä se ei koske enempää kuin kopeikoita, sitä ei pidetä minäkään ja sen nuhtelemista waan nauretaan saksalaisuudeksi. Sen ohessa oli emäntä-rukalla sydän kylläinen paljon surkeammista asioista, joita hän mieltänsä lauhduttaaksensa jälkeenpäin minulle wähitellen jutteli. Hänellä oli kolme aika-miestä poikaa ja yksi tytär jo naimisessa. Wanhin kotona olewa poika oli ollut wirassa, waan wiime sodan aikana hullautunut menemään upsieriksi nosto-wäkeen (opoltschénie). Lähellä sotaa käytyänsä drushinansa kanssa oli hän niinkuin muutkin tämän-laiset upsierit lähetetty kotiin yhden wuoden palkan kanssa, waan kuin palattuansa ei entistä eikä mitään muutakaan wirkaa annettu hänelle, hyleksi hän nyt tyhjän-toimittajana äitinsä tykönä, ryyppi milloin rahaa sattui ja ammuksenteli sorsia aikansa wietteeksi. Toinen poika oli piiri-kunnallisen aatelin-päällikön sihtierinä, waan oli kopeudellansa tämän niin suututtanut että hän luowutti hänen wirasta ja painollansa wielä saattoi senkin matkaan, että hän ajettiin pois siltä maa-howilta, johon noin wuosi takaperin oli mennyt koti-wäwyksi. Waan nuorinta poikaansa äiti näkyi enimmän rakastaneen, warmaan sentähden, että hän oli ollut onnettomin. Sota-wäestä, johon hän oli ollut annettu itsensä upsieriksi palwelemaan, oli

hänet hylätty kowa-korwaisuudesta esi-miehiänsä wastaan; äiti oli itse hakenut hänet sieltä kotiin, waan täällä oli hän alkanut juoda onnettomasti, äitiltänsä salaa myöskennellyt pyhäin-kuwia ja muuta kalliimpaa kalua ja wiimein wäkeenkin kiskonut häneltä kaikki, mitä hengestä irti oli, niin että äitin wihdoin oli täytynyt panettaa hänet kiini ja lähetyttää arestantti-komppaniaan. Moni äitin-sydän halkeaisi jo wähemmästäkin, waan tämän kuormansa lisäksi sai Ol'ga Iwanna wielä useampi päiwä niellä häwittömyyttä wäwyltänsä, jonka itse oli ennen aikaan „kengittänyt ja waatettanut", niinkuin hän sanoi, waan joka palkitsi tämän hywyyden niin että oli anopilta parhaan osan taloa wallannut ja sen lisäksi wielä kohteli häntä kamaloittawalla ynseydellä. Nämä kaikki seikat kurkku-jutun jälkeen wähitellen saatuani tietää, koin minä kohtelewaisuudella pysyttäydä wastoin-käymisistä ärtyneen emäntäni lemmissä, eikä meillä mainitun tapauksen jälkeen ollutkaan muuta wälillämme kuin ystäwyys ja hywä-tahto.

Wenäläisen seuruus-elämän, jommoisena se maalla ja pienemmissä kaupungissa löytyy, tulin Krasnoslobodsk'issa ollessani tuntemaan enemmän kuin ennen, sillä täällä elin ainoastaan Wenäläisten kanssa. Paraimmiksi awuiksensa kiittelee tämä kansa wieraan-pitäwäisyyttänsä, ja wanha totuus on se, että tämä awu siwistymättömissä kansoissa on suurempi ja myös tarpeellisempikin kuin siwistyneissä. Waan päällisin-puolinen siwistys on täällä tämän niinkuin monta muutakin hywää omaisuutta joko häwittänyt eli muuttanut. Wenäläisen wieraan-pitäwäisyys ei koskaan tee sitä lewollista ja eläyttäwää waikutusta wieraan mielessä kuin se sydämellinen ja yksin-kertainen käytös, jolla häntä Suomessa ja Skandinawiassa kohdellaan. Wenäläinen on kyllä ensi kohtauksessa teitä wastaan itse nöyryys, itse imartelu, itse liehakoitsewaisuus, ja alussa luulen jokaisen ulko-maalaisen pettywän tämän kautta ja kasin-kultaa hopeana pitäwän, niinkuin minunkin käwi. Tämä yli-määräinen kohteliaisuus häiwenee kuitenkin pian hänessä, joka tulee osiksi hänen yleisestä häilywästä luonnostaan osiksi myös siitä, että hänellä alussa on ollut teistä liian suuri ajatus: hän on joko pitänyt teitä liian rikkaana eli luullut teillä olewan liian suuren wallan elikkä myös liian korkeita suojelijoita. Hänen hawaittuansa, että olette ilman näittä

eduitta ja muilta waaditte kunnioitusta waan omien awujenne esim. siwistyksenne, oppinne, neronne kautta, tulette sen tässä maassa kokemaan, että wieraan-pitäwäisyyttä nautittuanne sen monesti saatte palkita häwittömyyttä nielemällä, hienompaa ja törkeämpää sitä myöten miten milloinkin sattuu, ja minun neuwoni niille, jotka kowa onni saattaa tänne, on että niin wähän kuin mahdollista welkautua täkäläiseen wieraan-pitäwäisyyteen eli upota maan seuruus-elämään. Tämän jälkimäisen tekee turha ulko-muodon noudatus siwistyneelle ihmiselle hywin tukalaksi, ja jos meidän Pohjasta olewa matkalainen syystä woipi moittia Saksalaisten yksin-kertaisuutta ja awonaisuutta seurallisessa elämässä liian ystäwälliseksi ja joka-päiwäiseksi, niin on täällä taas poikettu toisannepäin liiaksi ja seurallisuuden ainoassa muodossa luultu sen totisen luonnon löytäwänsä. Käymät (wisiitit) pidetään tarkassa waarissa ja niiden keskinäisyys (reciprocitet) suuressa arwossa, kuin myös niiden tekemisellä eli laimin-lyömisellä woidaan suuresti ilahuttaa eli loukata toinen toistansa, jossa kaikessa useastikin ei puutu naurun ainetta. Niin mahtaa moni lukija muistaa, miten Castrén kertoo Mesen'issä gorodnitschijn kanssa lähettiläisten kautta taistelleensa useampia päiwiä siitä, kumpiko heistä ensin käwisi toisensa luona, jossa Castrén kuitenkin näyttää wääräässä olleen, sillä matkalainen, jos hänen wirka-arwonsa ei ole kowan paljoa korkeampi sen paikkakunnan asujanten, johon hän tulee, on täkäläisiä sääntöjä myöten welwollinen heidän tykönänsä ensin käymään. Näin päätti warmaankin apteekkari Krasnoslobodsk'issa uuden gorodnitschijn tultua. Tämä teki käymänsä kaikkien muiden kaupungin merkillisten asujanten tykönä, waan laimin-löi apteekkarin, waikka hänellä wielä korttierikin sattui olemaan samassa talossa, jossa apteekkari asui. Muut selittiwät tämän huolimattomuuden niin, että gorodnitschij luki apteekkarin porwari-säätyyn, ja sen welwollisuus tämmöisissä tiloissa on nöyryytensä osoittaminen uudelle pää-miehelle, minkä sokuri-tokalla, minkä wiini-lekkerillä, minkä milläkin lahjalla. Mutta apteekkari ajatteli toisin, ja waikka hän oli hywä ystäwäni, niin en woinut olla nauramatta sille arwolle, jonka hän antoi tälle wähä-pätöiselle seikalle, ja niille konehtimisille palwelijoiden, yhteisten tuttawien ja muiden kautta, joilla kumpikin koetti saada

toistansa ensi askeleen ottamaan. Tätä kesti noin kuu-kauden ajan, ja minun lähtiessäni jäiwät he wielä sormi-koukkua wetämään tästä wallan-painawasta asiasta.

Tawalliset huwitus-keinot seuroissa owat kortit, tanssi ja palo-wiina. Tätä jälkimäistä käytetään kaikissa niissä tiloissa, joissa meillä käytetään waihetellen palo-wiinaa, wiiniä, totia ja punssia; se on Wenäläisen niin ylhäisemmän kuin alhaisenkin A ja O, surussa lohdutus, ilossa riemun wäli-kappale, kaikissa tiloissa wälttämätöin. Arwattawasti ei tämmöisessä seuruuselämässä kirjalliset keskustelut ja harjoitukset koskaan tule kysymykseen. Waikka käynyt sangen monen howin-herran ja wirkamiehen tykönä, en ole yhdessäkään perhekunnassa tawannut kirjastoa. Ainoat kirjat, joita siellä täällä woitte nähdä, owat jotkut ranskalaiset romaani-remput, joita talon nais-wäki joko lukewat hirmuisella ulos-puheella eli waan owat lukewinansa. Ennen wiimeistä sotaa löytyi Wenäjällä monta posti-konttuoria, johon ei tilattu yhtään sanoma-lehteä. Kasan'in pois-luettua, jossa on kaksi keskin-kertaista kirja-puotia ei koko itä-Wenäjässä maa-alalla, jolla elää noin 20 miljonaa ihmistä, löydy ainoatakaan kirja-kauppaa. Paikka paikoin nähdään muun räämän seassa kirjojakin jonkun kauppa-miehen puodissa, joka on N. Nowgorod'in markkinoilla eli Moskowassa ostanut niitä nauloittain eikä itse osaa niiden nimi-lehteä lukea. Waan se paksu tomu, joka ne peittää, ja ne monet täpät, joilla useampien kesien kärpäset owat ne kirjanneet, todistawat selwästi, ett' eiwät ne ole sitä tawaraa, jota paljon menee. Ainoat tämän kirjakaupan ystäwät lienewät joku sel'skij pisar (kylä-kirjoittaja), joka ratoiksensa sassa-parillaa juodessaan ostaa pyhä-kertomuksen 11 tuhannesta neitsyestä, eli joku warakkaampi porwarin-ämmä, joka kadotuksen kuwan eli pyhän Nikolauksen rinnalle tahtoo seinällensä ripustaa Sinopen tappelun eli sota-mies Koschkan kuwan Sewastopol'ista. Warakkaammat säädyt kyllä woisiwat Pietarista eli Moskowasta itsellensä lähetyttää kirjoja yhtä hywin kuin lähetyttäwät wiinan-mauksia, ulko-maan sieniä ja lawemangi-ruiskuja; mutta tämä kuin ei ole tullut „muodiksi,“ niin tekee sen harwa, ja koti-maallinen kirjallisuus on melkein yhtä suuressa ylen-katseessa kuin koti-maallinen teollisuuskin.

Tämä kirjallisuuden ylen-katsominen koskaksenkin siten että siwistys niin-kutsutuissa siwistyneissäkin säädyissä on joko mitätöin eli waan hieno helwe sisällisen törkeyden päällä. Miehet kuitenkin menewät mukiin; heistä on moni saanut kaswatuksensa kruunun-laitoksissa, moni on palwellut sota-wäessä Warsawassa, Riigassa eli Helsingissä, ja lukee tällä ajalla paljon siwistyneensä ja onkin maa-miehiinsä nähden paljon siwistynyt. Waan nais-puolien kanssa on seikka aiwan toisen-lainen; ainoan siwistyksensä owat he saaneet ranskan kielen waillinaisessa mongertamisessa ja pianon surkeassa rämpytyksessä, ja sisemmissä paikkakunnissa on harwa saanut tätäkään siwistystä. Lukijattareni antakoot anteeksi, waan useasti on se minulle tapahtunut täkäläisissä seuroissa, että katsellessani jonkun kaunottaren konstillisesti kiehkuroitua tukkaa wasten tahtoani owat juohtuneet mieleeni ne korwa-puustit, jotka sen kiehkuroiminen on warmaan maksanut kaunottaren orja-tytölle, että ihmetellessäni hänen silkkiwaatteustansa ajatukseni on ollut niin rohkea ja silmän-räpäykseksi kuwannut itsellensä sen lika-harmaisen alus-hameen, jonka päällä kiiltäwä silkki kohisee, ja että ihaillessani hänestä tuoksuawaa hywää hajua waromatta olen tullut miettimään niitä suuria lyökkiä ja sita äkeätä hapan-kaalia, joita kaunotar puoli-päiwäistä syödessään ei suinkaan ole ylen-katsonut.

Ei lienekään siis ihme, että rouwas-wäen wähä siwistys eli oikeammittain siwistyksen puutos johdattaa sen kaiken-laisiin hulluuksiin. Rakkauden-juomia ja taika-pussia ei käytetä missään niin ahkerasti kuin Wenäjällä; minkki on sangen yleinen kauneuden ylennys-keino; luonnollisten lääkkeiden siassa olen useasti kuullut kiitettäwän homoiopathiaa, sitä jota ruotsiksi kutsutaan sympathi-kur, rewalenta arabicaa ja n. e., jotka kaikki keinot naiswäessä warsinkin owat löytäneet uutterat käyttäjät ja uskolliset puolustajat. Miesten seassa on tämä omaisuus kansan luonteessa synnyttänyt yksiä eli yhdenlaisia harhauksia, ja erittäinkin wimmaa siwistyneempiä nerotoin epäileminen uskon-asioissa, jonka ulos-puhumisen he pitäwät suurena kunniana, waan jota elämässä jotenkin toteuntamaan kuitenkin owat liian suuria laiskuria eli pelkuria. Tässä juohtuu mieleeni muuan huwittawaisimmia päiwiäni Krasnoslobodsk'issa erään wirka-miehen tykönä,

joka oli piirikunnan korkeimmia. Syötyä hywä puoli-päiwäinen muutamana sunnuntaina kutsui hän wieraansa, joita olimme waan apteekkari, lääkäri ja minä, kauniisen puistoonsa Mokschan rannalla, jossa heittäydyimme wiheriäiselle nurmelle ja kukkaisten, kukkiwien tuomien ja hawanna-sikarien tuoksussa walmistuimme odottamaan, millä isäntämme wielä tahtoi lisätä meidän kostitsemista. Tämä lisä olikin täällä harwinaista laatua, sillä hän otti esiin paksun-laisen käsi-kirjoituksen ja tahtoi lukea meille „jotakin merkillistä.“ Luettawa oli wenäjän-kielinen käännös Volneyn kirjasta: Les ruins. Minua wiehätti tässä ensinkin se seikka, että kirja oli munkin kääntämä, ja ne harwat, jotka sen sisällyksen tuntenewat, owat warmaan myös kansani ihmettelewät, että wenäläinen munkki oli joutunut hänen säädyllensä näin wähä-hyötyistä kirjaa kääntämään eli että hänellä alunkaan oli edes oppia ja taitoa ollut sitä tekemään. Ei paljon wähempi ollut se ihme, että käsi-kirjoituksen omistaja, joka wirassansa ei kirjoittanut koskaan muuta kuin nimensä suoritettawien paperien alle, oli sen omalla kädellänsä kopioinnut. Wiehtyiwätkin niin hywin lukija kuin hänen toiset kuuntelijansakin kirjasta sitä enemmän kuta kauemmin luettiin, ja näin ei hawaittu, että päiwä oli jo lähellä laskuansa ennenkuin kirjan saimme loppuun. Minun täytyy tunnustaani että se minussa ei waikuttanut niin ehdottomasti kuin kumppalissani, johon kukaties oli syynä sekin, ett'en niin tarkoin ymmärtänyt kaikkia kielen hienouksia kuin he. Waan nähtäwä oli sekin, että he oliwat tottumattomammat tämmöiseen ruokaan kuin minä. Meidän ylä-alkeis-kouluissa saattawat niin wanhenneet ajatukset, kuin Volneyn owat, ylimmän luokan parempi-päisiä poikia sangen suuresti wiehättää. Waan ajattelewaisen kymnasiolaisen luulen niille okka-päitänsä nostelewan, ja muu tieteellisesti siwistynyt yleisö on ne eli warsinkin enimmät niistä jo kauan sitten jättänyt taaksensa.

Se, jonka on täytynyt wieraantua huwituksista, elää jo ja jaksaa taas ikäwätä kärsiä kokonaisen kuu-kauden niin hupaisen päiwän päälle kuin edellä-kerrottu oli minulle. Toisen tämmöisen päiwän sain wielä Krasnoslobodsk'issa ollessani nauttia muutamana sunnuntaina, kuin sen tässä tienoossa olewan rykmentin ewesti wieras-pidoilla ilahutti koko kaupungin. Se ta-

pahtui erään noin puolen-kymmenen wirstan päässä olewan mies-luostarin tykönä. Luostari on kauniilla Mokscha-joen kiertämällä niemellä, jossa sen pyhän paikan yhdellä puolella on synkkä metsä, toisella kaunis nurmikko, siellä täällä wanhojen tammien ja lehmusten siimestämä. Tällä jälkimäisellä nähtiin mainittuna päiwänä pari telttiä rakettuna ja niitä lähellä rykmentin musiikin walkoisissa waatteissansa seisowan ja odottawan pillinensä ja torwinensa. Kohta olikin koko seura wenheissä tullut paikalle, waikka taiwas lupasi märkää iloa. Pilwet hajosiwat kuitenkin pian, sitä kirkkaammin paistoi nyt päiwä, sitä ihanampi oli metsän ja nurmen tuoksu, sitä wilppaammasti soitteliwat metsän pilli-piiparit wirsiänsä. Heidän säwelensä waikeniwat kuitenkin eli hukkuiwat niihin ääni-aaltoihin, joilla musiikki nyt alkoi waikuttaa metsältä kumeata kaikua. Ja pian oli tanssikin irti. Jolla tästä ei ollut iloa, se huwitteliheu käwelemällä luostarin läheisellä kirkon-maalla, jossa kalliit muisto-kiwet todistiwat, että rikkaalla wielä kuolemassakin (ehkä ei kuoleman takana) on etuja, joita köyhän waan tulee kadehtia, koska hän ei woi lunastaa tomullensa tämmöistä pyhää lepo-paikkaa kuin rikas. Eli ilahuttihen mainittu tanssin-ylenkatsoja metsässä kuuntelemalla soiton, tänne kulkemisestansa lauhtunutta, säweltä eli huwittelihen katsastamalla, kuinka luostarista tulleiden nuorempien isien silmät pyöriwät katsoja-joukossa seisowien ruskeaposkisten tyttöisten ja ewestin pyöreä-kupuisten wiina-lekkerien wälillä. Ja waikka näiden sisällys ei paljon tainnut ilahuttaa munkkien sydäntä, niin tyhjentyi se kuitenkin illan kuluen, sillä ewestin wieraista oli pari-kymmentä hänen omia hilpeitä upsieriansa, joista moni kannun-kallistus-taidossa ja hiekka-säkin omaisuuksissa olisi woinut wetää wertoja Alsatian herttualle (katso W. Scott'in Nigel'in waellukset). Erinomaista oli myös oudolle se isän-waltainen suhde, joka oli ewestin ja hänen upsieriensa wälillä. Se näyttihen wähemmin siinä, että hän esim. kaikkia nuorempia sinutteli, kuin monessa muussa seikassa, joiden kertominen tässä kuitenkin olisi liikanaista, ja muistutti katsojalle mieleen sitä merkillistä clan-waltaa Skottlannin kansassa, jota ikään-mainittu kirjoittaja niin monessa kirjassansa ei uuwu kuwaamasta. Eräässäkin näistä ihanoista kuwauksistansa kertoo

hän aterian, jonka clan'in (sukukunnan) pää-mies antoi alamaisillensa. Kaikki istuiwat he yhdessä pöydässä pää-miehen ylpeästä suwusta alkaen aina köyhimpään kilin-paimeneen asti. Mutta rawinto oli sangen eri-lainen eri-arwoisille wieraille. Kuin ylä-päässä pöytää syötiin mehewätä hirwen-paistia ja juotiin ranskan-wiiniä hopea-maljoista, täytyi alempana istuwien tyytyä lohen-poikiin, katajan-marja-wiinaan ja olueen puu-maljoista. Ja juuri tämäkin seikka clan-wallasta näyttihen meidän ewestin wieraan-pidossa, sillä hänen juodessansa kunnioitettawimpien wierastensa kanssa portteria, sampan-kaljaa j. n. e., kiersi wiina-pullo, kyllä ahkerasti, meidän alempana istuwien piirissä, ja ilman mittäkään pahatta aiwotuksetta juohtuu minulle tästä mieleen eräs pohjais-Sawossa hywin tunnettu wiisu, jossa paitse muuta lauletaan että

„ylä-päässä pöytää wehnäistä syötiin,
ala-päässä wieraita kynsille lyötiin",

jota kuitenkin tällöin ei olisi ollut hywä ajatellakaan, sillä kaikki remusiwat iloisina ja erosiwat pidoista tyytywäisinä. —

Edellisestä woipi moni ehkä luulla minun kaiken aikaa istuneeni piirikunnan kaupungissa. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä minä ajelin ja oleskelin kylissäkin, niin hywin Pensan kuin Tambow'an lääneissä, sen werran kuin asiani waati. Nämä tienoot owat Wenäjän-maan elo-rikkaimpia ja hedelmällisimpiä, waan kuitenkin nähtänee surkeampia kyliä ja köyhempää rahwasta tuskin missään kuin täällä. Olletikin koskee tämä lause Pensan lääniä, jossa kylien ulko-muoto inholla ja kauhistuksella täyttää matkalaisen sydämen; Tambow'an läänissä näin sitä wastaan muutamia sangen kauniita mordwalais-kyliä, joissa tawattiin hywin-eläwiä ja rikkaitakin talon-poikia. Tämä eri-laisuus kahden wierekkäin olewan ja yksiä luonnon etuja nauttiwan paikkakunnan wälillä todistaa paremmin kuin mikään muu, kuinka sanomattoman painawa paikkakunnallisen hallituksen kelwollisuus eli kelwottomuus on semmoiselle kansalle kuin täkäläinen, joka ei wähääkään ole tottunut itse itseänsä hallitsemaan.

Monta seikkaa olisi wielä juteltawaa, paitse muuta eräästä Krasnoslobodsk'issa tapaamastani maa-miehestä, josta sopii sanat Salmelaisen, Runeberg'in mukaan, laulamassa wirressä:

„Kuin lehti kuiwa lentäwi,
Min tuuli tempasi,
Niin raukka hänkin eksywi,
Ken maansa hylkäsi.“

Waan aika kultainen kuluwi jutellessa, jonka tähden tällä kertaa jo tähän lopetan.

Kymmenes Kirja *).

Kasan'issa 30 p. maalisk. 1858.

Aina Lepechin'in ajoista saakka on oppineiden seassa kulkenut se luulo että Mordwalaisia, paitse kahta tunnettua murrekuntaa Ersäläiset ja Mokschalaiset, löytyy kolmaskin nim. Karataijit. Mainittu wenäläinen akatemikko, joka wuosina 1768 ja 1769 matkusteli useammassa itä-Wenäjän maakunnassa, kirjoittaa tästä asiasta päiwä-kirjassansa (Дневныя Записки путешествія j. n. e. painetut Pietarissa w. 1795, 1:n osa, siw. 155): „Mordwalaiset jakauwat kahteen murrekuntaan, joista yhtä kutsutaan Mokschalaiseksi, toista Ersäläiseksi; mutta Mokschalaisissakin löytyy joku eroitus keskenänsä. Yksiä heistä kutsutaan peri- eli korkeoiksi Mokschalaisiksi, toisia pidetään yksin-kertaisina eli tawallisina Mokschalaisina, ja koko eroitus heidän wälillänsä owat waan muutamat puheen-parret **). Wielä puhuiwat meille neljännestäkin laadusta Mordwalaisia, joita Karataijiksi kutsuwat, ja joita löytyy ainoastaan kolme kylää Kasan'in piirikunnassa.“

Muut tutkijat ja matkustajat eiwät kuitenkaan tienneet wirkkaa mitään tästä Lepechin'in löytämästä kolmannesta Mordwalais-murrekunnasta, ja se sekä hänen lauseensa siitä oliwat jo joutua unhotuksiin, kuin mainio oppinut Frähn kirjassansa Ibn

---

*) Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.

**) Tällä lauseella ei ole wähintäkään perää, sillä josko Mokschan kielessä löytyykin joita-kuita hienompia eroituksia, owat ne paikkakunnalliset, ei säädylliset eli kansakunnalliset, niinkuin Lepechin näyttää arwelewan, koska Mordwan kansaa ei löydy muina kuin yhtenä talon-pojan säätynä, jonka jäsenet kaikki owat yhtä korkeoita ja yhtä alku-peräisiä.

Foszlan's und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit eli oikeimmiten tähän kirjaan liitetyssä eri tutkinnossa Arapialaisten kirjoittajien mainitsemista Wenäjän kansakunnista (kirjan siw. 160) luulee näissä kirjoittajissa löytäneensä paitse Ersäläisten nimeä, joka on selwä ja epäilemätöin, myös Karataijienkin nimityksen niinä kansoina, jotka entiseen aikaan asuiwat Wenäjän maalla. Ne kaksi Arapialaista, jotka heidät muka tämmöisenä mainitsewat, owat Jbn-el-Wardy ja Edrisy, edellinen kirjoittaen Karataijien nimen Kerkijan, ja heidän kaupunkinsa Kerkijana, jälkimäinen nimittäen heidät Kerakertija. Mutta kuin nämä maineet owat meidän aikoihin joutuneet toisten arapialaisten kirjoittajien kautta epä-selwissä ja monesti kopioituissa käsi-kirjoituksissa, on tutkijalla lupa niissä löytywät nimet lukea niinkuin hänen aineellensa on soweljain, ja niin arweluttaa alussa Frähn'iäkin, eikö lienekin Wenäjän wanhan pääkaupungin Kiewan itä-maalainen nimi Küjawa, Kijawa se, jota mainitut kirjoittajat edellä-olewilla nimillä tarkoittawat. Mutta tämän ajatuksen hylkää hän pian ja alkaa noudattaa toista, joka on se, että nämä nimet molemmat owat oikeastaan luettawat Keratijan, ja että ne kaksi arapialaista kirjoittajaa owat niillä tarkoittaneet kysymyksessä olewia Karataijia, jotka lienewät muka olleet sama kansa, jonka Lepechin sitten löysi Kasan'in piirikunnassa. Tämän päätöksen tekee Frähn, niinkuin itse sanoo, „etwas zaghaft", ja lisää lopulla: „jedoch ich will lieber meine Emendation dieses Namens, als etwas hart, und Lepechins Nachricht, als durch anderer Zeugniß nicht bekräftigt, dahingestellt seyn lassen."

Näiden tätä kolmatta Mordwalais-murrekuntaa koskewien mietteiden lisäksi on tähän liitettäwä wielä, että Sbojew jo ennen (siw. 145) osoittamassani kirjassansa sanoo Tetjusch'in piirikunnassa tätä lääniä löytywän Karatai-nimisen kylän, jonka asujat owat tataristuneita Mordwalaisia, ja että v. Köppen Wenäjän-maan kansakunta-kartallansa on Mordwan wärillä merkinnyt tämän kylän, hänelle tulleita wirka-kunnallisia ilmoituksia myöten päättäen sen mordwalaiseksi, waikka hän eräässä kirjoituksessa Pietarin Tiede-Akatemian Bulletin'issa (muistaakseni wuodelta 1843) epäilee Karatailaisten mordwalaisuutta, eikä luule

asiasta muuten selwäksi päästäwän kuin tutkimalla sitä itsellä paikalla.

Tämmöinen tutkinto oli minulla jo kauan ollut mielessä ja 18—21 päiwänä t. k. sain sen wiimeinkin aikaan. Seuraawat owat ne tiedot ja päätteet, joihin se antoi minulle syyn.

Edellä mainitussa Kasan'in läänin piirikunnassa Bogorodskoen wolostissa Wolgan oikealla rannalla löytyy noin 80 wirstan päässä läänin pää-kaupungista kolme Karatai-nimistä kylää, joista kaksi tännempää owat asutut Wenäläisiltä (niistä on toinen herran alustaa, toinen kruunun) ja kolmas tuonnimmainen on se n. k. Mordwalainen Karatai, jonka kruunun alaisia asujia wolostin kirjoittaja sanoi olewan noin 500 sielua (s. o. miehen puolta). Tämän ja 7 wirstaa siitä tännempänä olewan kylän Mensitowan (143 sielua) asujat owat kielensä puolesta puhtaita Tataria, mutta uskoltansa wenäläis-kreikkalaisia ja waatteuksessansa Mordwalaisia. Kahdesta jälkimäisestä seikasta eli uskonnon ja waatteuksen muutoksesta oli sekä ympäristön Wenäläisillä ja paikkakunnan papilla että asujilla itsellänsäkin se menneistä ajoista peritty maine yleinen, että näiden esi-isät, jotka oliwat olleet Mahometin-uskoisia Tataria, oliwat menneen wuosi-sadan alussa tulleet ristityiksi Kasan'in piispalta Lukaalta, joka Wolgassa heidät kastaessansa oli heidät nimittänyt Mordwalaisiksi, näin muodoin jo nimityksessäkin luowuttaen heidät entisistä kieli- ja usko-heimolaisistansa, joiden waatteuksenkin he sittemmin hylkäsiwät ja alkoiwat pukeutua miehet Wenäläisiksi ja naiset lähi-seudun Mordwattarien (ja Tschuwaschittarien) pukuun.

Tässä kertomuksessa ei, minun katsoessani, ole mitään, joka potkisi toden-mukaisuutta wastaan. Sen jumalisen piispan keino eroittaaksensa uudet taiwaan-waltakunnan-kokelaat pimeydessä waeltawista heimolaisistansa ei tunnu ensinkään oudolta sille, joka wähänkään tuntee papis-wallan historiaa; wasta-käännettyjen taipuwaisuus kieltää entisen nimensä, ja ottaa nimen kansalta, joka siwistyksessä ja itse-tunnossa seisoi heitä alempana ja mahtoi ollakin heiltä halweksittu, tämä notkeus on selitettäwä josta-kusta paikkakunnallisesta ulkonaisesta ahdistuksesta, joka niinä aikoina ei liene ihmeteltäwä, waikka Wenäjän hallitus ylei-

wassa kuussa eli Toukokuun alussa. Suurena apuna näissä walmisteluissani olisiwat minulle, jos niitä joutaisin käyttämään, eräät käsi-kirjoitukset tällä kielellä, jotka minulle lainaksi lähetytti Pietarin-Tiede-Akatemia herra Akatemikko Schiefner'in huolenpidosta.

Matka Siperiassa v. 1858.

Ensimäinen Kirja.

Pelym'in kirkolla, Pietarin päiwänä
29:nä p. kesäk. (11:nä heinäk.) 1858.

Touko-kuun 27 päiwänä nähtiin Kasan'in kaupungista Siperian tielle lähtewän uutuuttansa hohtawan, niinellä katetun matka-tarantassin kewyintä laatua. Paitse pukilla istuwaa Tataria, joka alinomaisella äänessä-olemisella kiiruhti muutenkin joutuisata troikaansa, löytyi tarantassissa kolme henkeä, joista kaksi nähtäwästi oli ystäwätä saattamaan lähteneitä kaupunkilaisia, waan kolmas pukemuksestansa ja muusta tunnettiin matkamieheksi. Tullin takana wiheriäisessä heinikossa wielä muutamia hetkiä saattajien kanssa wietettyänsä ja eräillä lasilla waahtoawata wiinaa sydäntään wahwistettuansa, nousi matka-mies yksinänsä tarantassiin, joka, wiimeiset jää-hywäiset otettua, alkoi lentää eteenpäin.

Ja näin jäi minulta, joka täten läksin matkalle Woguulien kylmille soille, taaksesi ne lihawat leipä-maat, joissa kaksi edellistä wuotta olin wiettänyt. Loppumatoin musta-multainen pelto-lakeus näissä muuttui nyt hieta-kankaaksi, tammi, lehmus ja waahder petäjäksi, kuuseksi ja koiwuksi, arbuusit, omenat ja kurkut nauriiksi, mansikaksi ja puolukaksi. Tämä muutos ei ollut minusta outoa; kaikki nämä uudet esineet oliwat wanhoja tuttuja, joita nähdessäni eli ajatellessani pohjaa rakastamaan tottunut sydämeni iloitsi. Iloitsemisen aine oli minulla sen suurempi, kuin nyt sain myös erota näkemästä orjuutta, joka mainitussa lihawuuden maassa kaiken elämisen myrkyttää ja kaiken luonnon rikkauden muuttaa surkeaksi köyhyydeksi. Kasan'in lääniistä pohjaan päin ei nim. orja-talon-poikia löydy kuin nimeksi waan joita-kuita kyliä; kaikki muut owat kruunun-talon-poikia, ja ko-

muksesta ennen matkaamissani tienoissa tiesin edellisten ja jälkimäisten wälillä olewan eroituksen niinkuin yön ja päiwän wälillä.

Eikä tämä kokemukseni täälläkään epäytynyt, sillä harwoin nähtäneen Wenäjällä ja muissakaan maissa paremmin rakettuja kyliä kuin Siperian tien warrella nähdään Wätkan ja Perm'in lääneissä. Kaksin-kertainen pytinki talon-pojalla ei täällä ole mikään harwinainen kohtaus, waan yksin-kertaisessakin on hänellä useampia kamari-huoneita, joiden maalatut lattiat, monet pyhäin-kuwat ja arkuilla pinotut seinämet todistawat hywää toimeen-tuloa ja rikkauttakin. Kewyempi elämä waikuttaa taas ihmisen mielessäkin keweyttä ja lempeyttä, ja niin owat näiden tienotten asujat paljoa nöyremmät, yksin-kertaisemmat ja hywäluontoisemmat kuin kansa keski-Wenäjällä.

Kauniilla ilmalla, hywillä teillä ja nöyrällä kohtelulla kulki matkani sangen ihanasti eteenpäin. Ainoa wastus oli minulla Malmysch'in kaupungissa siinä olewan posti-talon pitäjästä, joka näytti katsowan kaikkia matkustawia luoduiksi ainoastaan hänelle hyötyä kartuttamaan. Näköjänsä ikäskuin olisi hän kerrallansa syönyt kokonaisen sian, oli hän tapojansa niin häwitöin ja pöyhkeä, että jo useamman kuin yhden matkalaisen sormia luulen syyhyttäneen lämmittämään hänen suuria korwallisiansa. Annettuani hänen jonkun ajan lewitellä suuruuttansa, otin paperini esiin, ja nähtyänsä erään niistä muuttui se paksu teikari yhtä kumartelewaksi narriksi kuin siihen asti oli ollut pöyhistelewä herra. Seitsemän wirstaa toisella puolen Malmysch'in kaupunkia on lossi Wätka-joen yli, jonka kewät-tulwasta paisunut wesi peitti koko ympärystän niin lawealta, etta lossilla oli nyt kulkea ei wähemmän kuin 14 wirstaa. Minun tullessani paikalle oliwat kaikki lossit toisella puolen, ja waikka pylwääsen lyöty kuwernöörin kuuluutus ilmoitti, että lossi-miehet kowan rangaistuksen haastolla oliwat welwolliset wiiwyttämättä kaikkia yli-saattamaan, täytyi minun odottaa kuusi tuntia rannalla ennenkuin yksi lossia palasi toiselta puolen, jonne toiset kaksi wielä oliwat jääneet lopettelemaan sitä kestiä, jonka erään rikkaan Siperialaisen antama juoma-raha heille oli odottamattomasti saattanut. Odottaessa kokoutui rannalle kolmatta kymmentä henkeä useammista säädyistä, kansoista ja uskoista. Siinä oli kaksi nuorta

sota-miestä, laskettut sota-palweluksesta ja nyt kotiinsa matkalla, jotka muutamille talon-pojille tekiwät sen kunnian että herroiksi tutkistelimat mitä hywää heillä oli ewäs-laukuissansa, eiwätkä ylen-katsoneet heidän tupakka-massiansakaan (täällä pohjais-Wenäjällä owat asujat ahkeroita tupakan-polttajia, Siperiassa nähdään useasti waimojakin kärsä suussa). Siinä oli eräs takku-partainen wanha jouto-mies, joka kaikille walitti onnettomuuttansa; hän oli nim. eileisnä päiwänä tullut kumppalin kanssa Malmysch'iin, jossa iltaa wiettääksensä oliwat päättäneet wirwoittaa itseänsä wiina-kullalla; tämä oli woittanut takku-parran ja kellistänyt hänen kadulle, josta hän seuraawana aamuna löysi itsensä, waan ei löytänytkään kumppalia eikä taskussansa olleita rahoja eikä jalassansa olleita saappaita, jotka tawarat lietsuun lähtenyt kumppali oli häneltä kysymättä lainannut. Edellensä oli siinä puoli-kymmentä ämmää, jotka, kotoisin kaukaa pohjaisesta osasta Perm'in lääniä, oliwat tehneet pyhä-retken Kasan'iin siellä löytywän kuuluisan jumalan-emon tykö. Toisia pyhä-retken tehneitä oli talon-poikainen porwari Tomsk'ista, joka waimonsa ja kahden lapsen kanssa oli mennä wuonna kulkenut Kiew'iin, jonka pyhät paikat owat hywin suuressa arwossa kaikilla oikea-uskoisilla ja jossa rukoilemista pidetään hywin tehollisena. Mies lateli kertomuksia Kiew'in pyhien ihme-töistä, joita toiset kernaasti kuunteliwat, ja kaupitsi pyhää wettä ja jumalan-kuwia, joita ostamaan kuitenkaan ei kellään näkynyt rahaa ylettywän. Paras woitto hänen neli-tuhans-wirstaisesta matkastansa oli minun katsoessani puoli-kymmentä omena-puun tainta, joille hän teleegansa perällä oli laittanut warsinaisen multa-penkin ja joista hän näkyi pitäwän suuren huolen. Wielä oli siinä muutamia Tataria, joista kaksi oli kasanilaista, huonoa tawaraa kaupalle lähtenyttä Mahometiläistä, ja kaksi Wätkan Tataria, Wenäjän uskoon ristittyitä, jotka jälkimäiset näyttiwät olewan yö-lipakon tilassa sen puolesta, että heidän kansalaisensa Tatarit nähtäwästi ylen-katsoiwat heitä, ja uskolaisensa Wenäläiset taas eiwät näyttäneet heihin wielä mieltyneen. — Kaikki nämä matka-miehet pääsiwät wiimeinkin päiwän waletessa toiselle puolelle, ja hajosiwat siinä taas jokainen tawallaan matkaansa pitkittämään.

Merkittäwistä paikoista on tällä matkalla ensimäinen Perm'in kaupunki, joka on saman-nimisen läänin pää-kaupunki ja sangen hywästi rakettu. Waan tämä onkin sen suurin merkillisyys, sillä waikka se on Kama-joen warrella ja sen kautta yhteydessä Kasan'in kanssa (johon Perm'istä tulee 560 wirstaa) kuin myös koko Wolgan wesikunnan kanssa, on sen liikunto mitätöin, ja asujien määrä ei ole jaksanut nousta enempään kuin noin 14 tuh. henkeen. Satunnaisesti tulin Perm'issä tuntemaan erään maa-miehen ja Kuopiolaisen, herra M—uksen. Hän oli yksi sitä suurta maan-mittari-tulwaa, joka noin 20 wuotta takaperin Suomesta wirtasi Wenäjälle leipää ja onnea etsimään. Että useampi näistä onnen-etsijöistä onnistui onnettomasti eli wähintänsäkin hywin keskin-kertaisesti, on tunnettu asia; waan joillakuilla oli myös tilaisuus kawuta ylemmäksi tawallista „lanttua,“ joilla Wenäjällä on sangen wähäinen arwo, ja näitä harwoja on herra M—uskin, joka tätä nykyä on kruunun-maiden mittauksen päällikkö Perm'in läänissä. Koto-maan ja sen kielet oli herra M. ennättänyt unhottaa niin tarkoin, että meidän kanssapuhe tapahtui wenäjäksi, joka surkea ja luonnotoin seikka käwi wastoin mieltäni, waikka hän kyllä saneli suosiollisia sanoja wenäjästäni. Näitä hänen suosio-puheitansa ei ollut wähin se, kuin hän, kysyttyänsä nykyisen wirka-arwoni, laski luwun, että minä noin kahden-kymmenen wuoden sisään olisin — kenraali, arwo, jonka hän toiwoi käsittäwänsä noin kahdeksan wuoden kuluttua, waan jota minä en unessakaan ollut woinut haaweksia itselleni. Suomalaisen lukijan ymmärtää tätä seikkaa on sanottawa, että Wenäjällä huolimattomammassa puheessa kutsutaan kenraaliksi muitakin wirka-miehiä, joilla on kenraalin arwo. Herra M. antoi minulle hywiä neuwoja, kuinka arwo-porrasta olisi kewyin kawuta ylös, ja hänen wilkas ja notkea luonteensa todisti, ett'ei tämä kapuaminen wielä ollut wäsyttänyt häntä. Muuten oli hän nainut wenakon Perm'issä ja, niinkuin eräs syrjäinen minulle sanoi, uskonsa muuttanut siksi uskoksi, johon hänen lapsensakin oliwat kastetut.

Perm'iin tullessa kulkee maan-tie noin 300 wirstan pituudelta Wotjakien maan kautta. Useammassa kuin yhdessä kertomuksessa tästä kansasta nähdään siitä paitse muuta mainitta-

wan sekin, että se kaikista Wenäjällä löytywistä Suomi-peräisistä kansoista enimmän olisi Itä-meren Suomalaisten näköinen muussakin, mutta warsinkin siinä, että sillä muka olisi walkeat hiwukset. Tätä lausetta ei minun katsastamukseni wahwistanut, sillä „liina-tukkaa“ en tässä kansassa nähnyt yhdelläkään ainoalla, waan on heidän näkönsä aiwan yhden-lainen kuin Tscheremissien, s. o. musta suora-hiwuksinen tukka ja kalwas iho-karwa. Heidän kieltänsä ei minulla ollut aikaa ruweta tutkimaan, waikka kyllä teki mieleni sitä tekemään, joka työ, tehtynä suomalaisesta katsannosta, ei suinkaan olisi liikamainen, kuin tästä kielestä ei löydy muuta selitystä kuin Wiedemann'in, uuden testamentin käännöksestä kyhätty, kieli-oppi.

Perm'iin asti on maan-tie juossut aiwan pohjaiseen päin; tästä eteenpäin kääntyy se ei ainoastaan itään, waan itä-eteläänkin päin Uraalia kohti kulkemaan, ja leikkailee tällä matkallansa muutamin paikoin Baschkirien maan pohjaisimpia reuneita. Niin on esim. ensimäinen posti-paikka Perm'istä Kungur'iin päin baschkiriläisessä kylässä, ja siitäkin eteenpäin tawataan heitä aina Jekaterinenburg'ia myöten. Ulko-näössä, kielessä, uskossa ja tawoissa on tämä kansa aiwan yhtä kuin näiden tienotten Tatarit, jo jotenkin wäkewä kuwastus-aistin eli, joka on uskottawampi, wähä tieto Baschkiristä on niillä kirjoittajilla ollut, jotka heitä päättäwät joko suorastaan Suomalaisiksi eli tataristuneiksi Suomalaisiksi. Suomalaista ainetta ei heissä näy olewan ensinkään, mitä ruumiin-rakennukseen ja näköön tulee; kielen taas wakuuttiwat niin Baschkirit kuin täällä tawattawat Tatarit heillänsä olewan aiwan yhden, joka kyllä näkyi siitäkin, että he keskenänsä (s. o. Baschkir Tatarin kanssa) puhuiwat sillä, ei Wenäjäksi, niinkuin Tatari puhuu Tschuwaschin kanssa, eli Ersäläinenkin Mokschalaisen kanssa.

Maa Perm'istä Jekaterinenburg'iin asti ei ole niin metsäistä kuin Perm'in ja Kasan'in wäli, waan näyttää olewan sen lihawampaa leipä-maata. Wahwoja kyliä on tiheässä, ja tiellä tulee ja menee alinomaa kaiken-laisia matka-miehiä ja kuormia. Tämän liikunnon waikuttawat Uraalin wuori-tehtaat. Uraali itse alkaa Europasta matkaawalle tuntua noin 250 wirstan päässä Perm'istä, tuntua siten, että tie muuttuu mäkiseksi ja että

hän ympärillänsä näkee sankan metsän peittämiä mäen-selänneitä. Niistä ei kuitenkaan yksikään ole korkeampi Suomessa tawattawia mäkiä, ja maan-tie ei ole juuri mäkisempää kuin mitä meillä esm. Heinolan ja Mikkelin wälillä olewalla maantiellä tawataan. Ja tätäkään ei kestä oikeettain enemmän kuin kaksi holli-wäliä, s. o. noin 40 eli 50 wirstaa. Kauniimpata maata tawattanee harwassa pohjaisessa tienoossa kuin nämä Uraalin tienoot owat: mäki itse mustan-tumma jylhä metsä, laaksot milloin kaunis pelto milloin (ja useammin) luonnollinen niitty, jossa siellä täällä seisoo monen-laisia lehti-puita ikäskuin istutetut joukottain niinkuin englannilaisessa puistossa; ja kaiken tämän läpi juoksee laakson pohjassa kirkas puro eli joen-alku, paikoin myllyä paikoin rauta-tehdastakin käyttäwä. Noin 34 wirstan päässä ennenkuin Jekaterinenburg'iin tullaan seisoo eräällä mäellä maan-tien wieressä kiwi-pylwäs, muistoksi silloisen perintöruhtinan, nykyisen keisarimme, käynnistä täällä w. 1837; sama patsas kuuluu myös olewan wesi-jaon merkki, sillä tästä itään päin lähtewät jo wedet Irtisch'iin juoksemaan. Patsas on niinmuodoin luettawa Europan ja Aasian raja-merkiksi, ehkä wenäläistä lukua myöten koko Perm'in lääni kuuluu Europaan, ja sen itäinen raja on wielä paria sataa wirstaa idempänä.

Jekaterinenburg'in kaupunki (noin 360 wirstaa Perm'istä), Pietari Ensimäisen perustama Iset-joen warrelle, joka joki laskee Tobol'iin, on tawallinen lepuu-paikka niille, jotka Wenäjältä matkaawat Siperiaan. Ja sen hywissä maja-taloissa woipikin matkalainen löytää kaiken tawallisen toimeen-tulon, ilman jotta hänen on Kasan'ista erottuaan täytynyt kitua; sillä Permikin on tässä katsannossa wielä hywin kehnosti warustettu. Waan muutenkin, rakennusten, liikunnon ja wäki-lukunsakin (16 tuh.) puolesta on Jekaterinenburg, waikka waan piirikunnan kaupunki, paljon etewämpi mainittua läänin-kaupunkia ja sitä ei kukaan kieltäne, että matkalainen Moskowasta lähdettyänsä ei ole nähnyt niin kaunista kaupunkia kuin se on, sillä Kasan'issakaan, ehkä se on monta wertaa suurempi edellistä, ei ole yhtään osaa, jonka woisi tämän rinnalle wetää. Jek. on nim. koko Uraalin wuorikunnan pää-kaupunki, ja semmoisena wuori-hallituksen ja wuori-opiston olo-sia. Paitse tätä löytyy

siinä kuuluisa kiwi-kalujen tehdas, höyry-konetten tehdas, jonka enimmät teot menewät Siperiaan, ja myntti-paja, jossa kaikki Wenäjän waski-raha lyödään. Kaikki nämä laitokset tarwitsewat suuren joukon tieteellisesti siwistyneitä wirka-miehiä, ja näiden kuin myös saksalaisten porwarien waikuttama lienee se siwistyksen ja menestyksen näkö, joka kaupungilla on. Kadut owat europalaisesti kiwetyt ja sonnalle eiwät haise syrjässäkään olewat kaupungin osat, kaksi etua, jotka wenäläisessä kaupungissa sanomattoman suurta edistystä todistawat. Mainittuja saksalaisia wirka-miehiä ja porwaria wasten löytyy täällä myös siewä luteerilainen kirkko, ja kuin minun olo-päiwäni paikalla sattui olemaan sunnuntai, sain minäkin kuulla kelwollisen selityksen uskoni asioissa, jonka-laista kaualle aikaa en ollut kuullut.

Jekaterinenburg'ista eteenpäin muuttuu luonto yht'äkkiä. Maa on nyt paikoin hiekka-sekaista sawikkoa paikoin wetelätä suota, ja yleisesti tasainen kuin lauta. Turhaan etsiskelee silmä enää sitä mehewätä wiheriäisyyttä ja sitä monen-laatuista kaswikuntaa, johon oli tottunut Uraalilla; hongikko, kanerwikko, pajukko owat täällä enimmäksi osaksi wallanneet maan. Tobolsk'in lääniin tultua muuttuu maan-tiekin huonommaksi; ja kuin minun matkatessani, niiden kauniisten ilmojen perästä, joilla koko matkan olin kulkenut, mainittuun lääniin päästyäni wielä alkoi wastaani tuulla kylmä pohja-tuuli sateen kanssa, niin tiesin kyllä ja tunsin nyt olewani Siperiassa.

Mutta paitse tätä luonnon satunnaista muistutusta nyt oltawan siinä maassa, johon kokonainen suuri waltakunta lykkää rikoksensa ja paha-tekonsa, ei matkustajan tarwitse olla kowan tarkka-silmäisen sen muustakin hawaitaksensa. Se orjallinen nöyristeleminen, jolla täkäläiset asujat kohtelewat kaikkia herras-miehiä ja joka loukkaa ja inhoittaa outoa, todistaa heillä olewan tuoreessa muistissa, että herroilla on woimallinen liittolainen ja toweri, nim. keppi. Se ala-kuloisuus, joka näytäiksen useamman katsannossa, osoittaa että mieli on raskas joko ikäwästä eli häpeästä eli oman-tunnon waiwoista eli kaikesta yhteensä. Se hiljaisuus kylissä ja laulamattomuus, jonka Wenäjältä tulewa matkalainen pian hawaitsee, ilmoittaa, että laulu ei woi kewentää tämän-laatuista mielen raskautta, ja että Wenäläinen täällä

ei ole se seurallinen eläin kuin oikeassa koto-maassansa. Että nämä lauseet eiwät koske kaikkia paikkoja Siperiaa ja sen kaikkia asujia, on helposti ymmärrettäwä, sillä jälkimäisistä on wähin osa niin-kutsuttuja „lähetettyjä" ja suurin osa syntyjänsä Siperialaisia. Waan useammassa tapauksessa owat nämäkin lähetettyjen jälkeisiä, ja minun luuloni on se, että rikoksen muisto ja mielen karwaus pilwestää useamman polwen elämää rikoksentehneen jälkeisissäkin. Ja sen ohessa lisäytyy wereksienkin lähetettyjen luku wuosi wuodelta. Tawallinen lähetettyjen määrä tekee wuosittain noin 12 tuh. henkeä; waan „hywinä" wuosina nousee se noin 15 tuhanteen asti. Kasan'in kaupunki on se paikka, johon Siperiaan wietäwät yhtywät kaikista waltakunnan osista, ja ken haluaa woi siellä joka maanantai- ja torstai-aamuna kaupungin suurimmalla kadulla nähdä parwen näitä onnettomia, noin sata ja toisinaan kaksikin sataa henkeä, lähtewän matkalle. Etu-nenässä astuu rumpali ankarasti täryyttäen rumpuansa ja ikäskuin huutaen kaupunkilaisille: tulkaa meitä katsomaan! Hänen jälestänsä seuraawat wangit, miehet ja waimot sekaisin, edelliset nelittäin sidotut toisesta kädestänsä kewyeen rauta-witjaan; näitä seuraa puoli-kymmentä kuorma-hewoista, jotka wetäwät sairaita, heikkoja waimoja ja lapsia, ja koko parwen ympärillä ratsastaa noin kymmenkunta kasakkia eli muita sota-miehiä, joita myös aina seuraa upsieri. Tiellä nähdään joka posti-paikan kohdassa pitkän-lainen puu-rakennus pienillä ikkunoilla ja korkealla pystypaalutuksella warustettu. Nämä rakennukset, joissa jokaisessa löytyy upsieri pienen sota-mies-komannon kanssa, owat wankien yö-paikat, ja näin kulkewat he päiwässä yhden posti-wälin, oli se pitempi eli lyhempi. Pitempi ei se kuitenkaan koskaan ole, ett'ei terwe ihminen helposti woisi sitä mainitussa ajassa matkata; warsinkin kuin wankia useasti lewähdytetään eikä näytä kowan ankarasti kohdeltawan. Tobolsk'in kaupunki on heidän yhteisen matkansa pää-maali. Täällä löytyy wirkakunta, joka rikosta myöten ja katsoen paikkakuntien tarpeesen, määrää mikä mihinkin on lähetettäwä. Ainoastaan suurimmat pahan-tekijät tulewat Njertschinsk'in wuori-kaiwantoihin; enin osa lähetettyjä joutuu niin-kutsuttujen uudis-talolaisten luokkaan, s. o. heitä jaetaan ympäri maakuntaa kylihin, joissa saawat, määrätyssä pii-

rissä, elää ja liikkua kuin tahtowat. Täällä sanotaan monesta wielä tulewan ihmisen, niin että wähitellen rakentawat itsellensä mökin, murtawat peltoa, naiwat ja muuttuwat kiinteiksi talonpojiksi. Waan moni heitäksen myös kerjäyksen ja kulekșimisen päälle, tekewät pahojansa maan asujille ja päättäwät päiwänsä joko kaiwannoissa eli wanki-huoneissa eli — ruoskankin alla.

Tobolsk'in kaupunki, jota muutamassa katsannossa woipi sanoa kaiken tämän onnettomuuden pää-paikaksi, ei ulko-näössänsäkään epää tätä omaisuuttansa, sillä harmaampaa, märempää ja wiluisempaa asuin-siaa lienewät ihmiset harwoin walinneet, kuin tämä paikka on. Näistä haitoistako wai mistä muusta se myös tullee, että harwoin nähdään niin köyhää, niin siwistymätöintä ja niin uneljasta läänin-kaupunkia kuin se on. Niin ei siinä esim. löydy yhtään ainoata rawinto-taloa, ja minä tultuani hywään paikkaan yöllä (wasten 10 p. kesäk.) en ollut saada missään korttieria ja aloin jo arwella lähteä poliissiin yöksi, kuin wiimeinkin eräs porwari, — tarkoin tutkittuansa kuka ja mistä minä olin, ja tarkoin määrättyänsä kuinka kauan woisin asua hänen tykönänsä ja kuinka paljon siitä tuli maksaani ja minkälainen ylös-pito maksustani tulisi seuraamaan, — armaitsi minua, awasi porttinsa ja antoi siistin-laisen kamarin asuani.

Eikä tehnytkään mieleni kauan wiipymään tässä Jermakin pesässä, waan toimitettuani toimitettawani kuwernöörin kanssa lähdin, waikka wettä satoi kuin korwosta kaatamalla, jo 12 p:nä kesäk. taas matkalle Turinsk'iin, joka on tämän läänin läntisimmän piirikunnan kaupunki, sen, jossa Woguulia enimmältä löytyy. Turinsk'iin loppui minulta posti-tie. Tästä kulkee huono kylän-tie yhdeksän-kymmenen wirstan lewyisen salon poikki Tabaryn kylään Tawda-joen rannalle. Tällä wälillä ei ole yhtään taloa ja se täytyy matkustaa yksillä hewosilla. Kahteen kohtaan on sille kuitenkin rakettu saunat, joissa kummassakin elää yksinäinen mies. Hän pitää saunan woimassa, josta matkalaiset talwella maksawat hänelle määrätyn maksun, nim. 1½ kop. hop. se, joka saunalla hewoistansa syöttää ja kopeikan samaa rahaa se, joka waan käypi siinä lämmittelemässänsä. Tämä on raa'in, alku-peräisin muoto rawinto- eli maja-taloja; sen ja Helsingin

seura-huoneen wäli ei warmaan ole pienempi kuin tässä matkaawien Woguulien ja esim. yli-opiston rohwessorien wäli.

Tabary'ssa loppui wiimeinkin maa-matka. Se, joka sillä on tärissyt kolmatta tuhatta wirstaa, niinkuin minä nyt olin tehnyt, astuu kernaasti wenheesen, warsinkin kuin wenhe on katettu ja niin muodoin suojelee matkalaista päiwän paahteesta ja sateen märkyydestä. Hekkumallisesti oikoo hän maa-matkasta jäykistyneitä jäseniänsä sillä pehmeällä tilalla, joka wenheesen on tehty, ja arwelee ei koskaan matkanneensa näin kewyesti kuin tässä. Tämä on ensimäisen soutu-taipaleen tunne. Sillä lepäiltyänsä ja ihailtuansa jokea ja sen rantoja, tulee matka-mies tässäkin tuntemaan, että maan päällä ei ole mitään täydellistä. Ensimäinen ja suurin wastus on hänellä itikoista, jotka tuhannen-tuhans-määrissä tunkeutuwat hänen päällensä eiwätkä anna hänelle silmän-räpäyksen rauhaa. Ne woidaan karkottaa waan siten, että katoksen owen edessä poltetaan tulta, mutta siitä nousewa sawu, jonka wenheen kulku ja tuulikin lyö kokonansa katokseen, on uusi kiusa, ei paljon wähempi sillä poistettawaa pahaa. Toiseksen on matkan-tekokin sangen hidasta, sillä waikka soutajia muutetaan noin 20 eli 30 wirstan päässä ja waikka wirta, joka minun kulkeani oli wastainen, on hywin tyyni, ei matkaa kulu tunnissa juuri enemmän kuin neljä eli wiisi wirstaa. Tawdajoki, jolla nyt tein matkaa, on Tobol'in syrjä-joki ja syntyy kahden Uraalilta tulewan joen, Loswan ja (eteläisen) Soswan yhtymisestä. Se on sangen wetewä joki, mutta sen ranteet owat hywin yksi-jonoiset, s. o. petäjikkö ja pajukko sen reunoilla owat loppumattomat. Kyliä tawataan harwassa, ja nekin owat pieniä: neljä wiis taloa yhdessä. Asujilla, jotka owat pelkkiä Wenäläisiä, ei maa-wiljelys enää ole ainoana elatus-keinona; he walittawat pelto-maata olewan hywin wähän, paikka paikoin waan ja ainoastaan joen rannoilla, sanoen kaiken muun maan kauempana joesta olewan synkeätä suo-pohjaa korpea, jota ei millään keinolla woi perkata pelloksi. Sentähden owat Wenäläisetkin omistaneet alku-peräisten asujien elatus-keinot: metsästämisen ja kalan-pyynnön, jotka molemmat täällä owat antoisat. Päältä-päin katsojalle näyttää täkäläinen rahwas eläwän köyhästi, waan ei leiwättä. Samowaraa (tee-kyökkiä), joka wenä-

läisissä seuduissa on tarkka toimeen-tulon sanoja, ei löydy joka kylässä; kapakat, joita tännekin on istutettu, owat kaukana toisistansa, samoin kuin kirkotkin; waan näittäkin siwistys-keinoitta on rahwas täällä nöyrää, hiljaista ja siistiä.

Noin 200 wirstaa matkattuani jokea myöten, eli Turinsk'ista yleensä wähän päälle kolmen sadan wirstan, tulin wiimeinkin tänne Pelym'in kirkolle 24 p. kesäk. Täällä olen nyt aikonut wiettää pari kuu-kautta Woguulin kielen tutkinnossa, jota wasten minulla on Woguuli Loswa-joelta tutkinnon wäli-kappaleena. Hänen piti pyhän Pietarin kunniaksi ja paastosta pääsemisen iloksi saada tämä päiwä wiettää kapakassa wiina-kullan ääressä, johon Woguuli on yhtä kärkäs kuin kärpänen meteen. Tämä on hänelle kernaasti suotu, sillä hänellä poloisella on niin ikäwä waimoansa ja perhettänsä, että minun täytyi suorastaan kieltää hänen puhumasta tätä ainetta, niin usein kertoi hän sitä ja niin hellillä sanoilla koki hän liikuttaa minua häntänsä kotiin laskemaan. Hänen wiettäessänsä Pietarin päiwää ja päätänsä parannellessaan sain minä myös tilaisuuden nämä radit panna paperille.

Waikka näin muodoin olen keskellä Siperian saloja, ei minulla ole juuri mitään hätää. Elämän pienet onnettomuudet owat täällä: helle, itikat, luteet ja muut syöpäläiset; wähällä määrällä kärsiwällisyyttä woipi nämä wastukset kuitenkin woittaa. Suuremmaksi luen sen pienen onnettomuuden, että tasku-kelloni tuli wialle ja herkesi käymästä. Täällä ei arwattawasti kukaan ymmärrä sitä laittaa eikä Turinsk'issakaan, jossa sitä jo käytin, löytynyt miestä sitä korjaamaan. Kesäinen aika tuo menee ilman kellottakin; mutta syksyn pitkät yöt ja sumuiset päiwät taitawat sen puutteessa käydä tukalammiksikin. Kuitenkin on sana-lasku:

„Otawass' on orjan merkki,
Ei ole kuussa, ei kukossa,
Eikä päiwän koitannassa"

lohdutuksenani, ja kuin niin monta tuhatta ihmistä ikänsä elää kellotta, woinen minäkin muutamia kuu-kausia tulla toimeen ilman tättä ajan-mittaritta.

Toinen Kirja.

Beresow'assa 29 p. syysk. 1858.

Pari päiwää takaperin tänne tultuani saan matkastani nyt antaa lyhykäisen kertomuksen, niin kauan kuin sen muistot wielä owat mielessäni nuoret ja wereksset.

Pelym'in kirkko seisoo niemellä kahden joen, nim. lännestä tulewan Tawdan ja pohjasta juoksewan Pelym'in, yhtymisessä, jotenka paikalla on sangen kaunis sia. Kylää itseä on noin 15 eli 20 talon-rähjää, joiden kierot seinät ja paperilla paikatut ikkunat todistawat asujanten köyhyyttä ja myös — laiskuutta. Waikka siis tätä nykyä huonoimpia kirkon-kyliä on Pelym ennen aikanansa ollut mainiompi paikka, ja jokainen Wenäjän historiaa lukenut tuntee sen surkean merkillisyyden. Pelym'issa oli nim. ennen aikaan puinen linnoitus muutamilla tykkilöillä, jossa seisoi joku satanen sota-wäkeä ynnä wojewod'in kanssa ja josta käsin jäykkää wasta-rintaa tekewät Woguulit wähitellen taiwutettiin kuuliaisuuteen. Heidän ristittyänsä, joka tapahtui menneen wuosi-sadan alku-puolella, jäi linna rappiolle ja nyt ei siitä enää ole muita jäännöksiä jälellä kuin linnueen jälkeisiä pieni kylänen Kasakkia wähän matkaa kirkolta. Mutta pää-asiallisesti on Pelym niin tullut kuuluisaksi, että sitä Beresow'an rinnalla on pidettynä kowinna lähetys-paikkana waltakunnallisille pahan-tekijöille. Herrat Biron ja Münnich saiwat täällä, pitkät wuosikymmeniset wiettäen Pelym'in suruisilla rannoilla, mietiskellä maallisen korkeuden turhuutta ja waarallisuutta. Monta muuta wähempi-kuuluista miestä on pidetty Pelym'issa, ja warmaan on useampi heistä sen yksinäisyydessä hawainnut, ehkä kyllä myöhään, että yksityisen ihmisen ei ole luwallinen tarttua historian rattaasen sitä muka omia mietteitänsä myöten wääntääksensä. Tätä nykyä löytyi paikalla waan yksi tämmöisistä syistä lähetetty, entinen kasanilainen aatelis-mies, jonka kowa-korwaisuus oli tehnyt ei ainoastaan sen, että hän etelä-Siperiasta ja kaupungista muutettiin tänne Woguulien korpeen, waan myöskin sen, että se nykyisen keisarin armo-julistus, jolla kaikki tämmöiset pahan-tekijät paluutettiin Siperiasta, ei kohdannutkaan häntä. Aikaansa wietti tämä herras-mies milloin ryyppimällä milloin lukemalla

mitä käsiinsä sai. Ett'ei hän ollut siwistyksettä näkyi siitäkin, että joka wuosi lähetyttää itsellensä kirjat: Almanach de Gotha ja Annuaire des deux Mondes. Hän toiwoi kuitenkin kohtakin pääsewänsä sekä Pelym'istä että Siperiastakin, sillä w. 1862 wietettäwän tuhat-wuotisen muisto-juhlan kaunistamiseksi oli hänellä tekeillä summattoman suuri runo-laitos wiidessä kymmenessä laulussa, joka olisi sisältäwä koko Wenäjän historian ja tekewä 10 osaa, wiis laulua kussakin osassa. Kaksi eli kolme osaa oli hän jo lähettänyt Pietariin, ja walmisteli nyt taas uutta osaa sinne suoritettawaksi, eikä sanonut runo-tekonsa jääwän waikutuksetta hänelle armoa pyydettäessä.

Hänen ja paikkakunnan sasedátel'in kanssa woi täällä jonkun sanan waihtaa. Pappi sitä wastaan oli pelkkä talon-poika, joka itse kynti, niitti, kalasteli, piti kauppaa, ei köyhyydestä niinkuin se tapahtuu monessa muussa paikassa, waan ahnaudesta. Sen ohessa oli hän niin laiska wirkaansa toimittamaan että koko minun olin-ajallani ei pidetty yhtään kertaa täyttä jumalan-palwelua, waikka sillä ajalla sattui kaksi suurta juhlaakin (Pietarin ja Iljan päiwät). Paljon siwistyneemmät pappia oliwat tänne asettunut porwali Turinsk'istä ja wiina-herra, joka oli kaikkein kapakkojen päällikkö tässä tienoossa. Paitse näitä owat Pelym'in herras-säädystä wielä muistettawat piisar, rokko-herra ja seppä. Piisar oli yhtä sokuri-suinen kuin koko hänen sukunsa ja myös yhtä suuri — kelmi. Rokko-herra tuli minulle merkilliseksi sen kautta että hän useasti häiritti yön-leponi wiinassa waimoansa pieksämällä, josta huuto ja telmäminen herätti kaikki naapurit. Seppää muistelen tässä hänen ankaran-sakean partansa wuoksi, joka aina, kuin hänen näin, muistutti minulle mieleen kuningas Yrjö Toisen ohillista, josta paroni Mynkhausi kertoo, että Englannin waakuna oli leikattu hänen partaansa. Muutenkin, ei ainoastaan partansa wuoksi, oli tämä Pultawan läänistä herraltansa Siperiaan lähetetty seppä Pelymiläisillä suuressa kunniassa ja huolessa, sillä häntä ennen ei ollut taitawaa seppää löytynyt lähempänä kuin Turinsk'issa s. o. kolmen sadan wirstan päässä.

Pelym'in merkillisyyksistä lienee wielä muistettawa korttieri-taloni wanha emäntä, jolle kaikki, mutta olletikin nainut rahwas

osoittiwat suurta kunniaa, sillä hän oli koko kylän babuschka (tämä sana merkitsee sekä mummoa että kätilöintä). Tässä omaisuudessaan maisteli hän, useasti wieraina käyden, kyläläistensä waimojen wiina-waroja, ja silloin tällöin pistihen hän minunkin tyköni pyytämään juoma-rahaa milloin kortteliksi milloin puoleksi. Ehkä häntä näin joka haaralta koettiin pitää wiinan hengessä, ei hän kuitenkaan nyky-aikaa rakastanut: rahwas oli muka nyt entistä wastaan köyhää, pellot eiwät kaswaneet eiwätkä lehmät lypsäneet niinkuin ennen; yksin päiwäkin oli hänen mielestään lyhennyt, sillä ennen kerkesi muka kesäisessä päiwässä paljon työtä tehdä, „waan nyt tuskin laskeut", sanoi hän, „puoli-päiwäisen päälle wähän lepäämään, kuin jo ilta on käsissä".

Silmiänsä ristien jätti tämä eukko minut hywästi, kuin 19 päiwänä elok. läksin Pelym'istä matkalle Pelym-jokea myöten pohjaan päin. Hän tiesi minulla olewan edessä semmoisen matkan, jossa suuret korwet ja wetelät suot oliwat jalan kulettawat, sanoi wilustuwani ja menettäwäni terweyteni, niinkuin muka wiina-herra oli ei kauan takaperin kalastus-matkalla wilustunut ja nyt makasi wuoteella. Kuitenkin nähdessään ett'ei woinut päätöstäni muuttaa, antoi hän minulle siunauksensa ja ewään matkalleni (edellisen ilman ja jälkimäisen arwattawasti maksua wastaan), ja lupasi pitää kuppa-sarwensa walmisna, jos muka takaisin täytyisi palatani ja terweyteni waatisi hänen lääkärillistä hoitoansa. Samaa takaisin-tuloni wirttä lauloi sasedatelikin, joka laiturilla jää-hywäisiä häneltä ottaessani hymyillen toiwoi meidän parin kolmen wiikon perästä taas näkewän toinen toisemme, „minun muka kylliksi ilmailtuani Woguulien maassa". Minä kiitin häntä hywä-tahtoisuudestansa, mutta itsekseni ajattelin: odottakaa waan minun takaisin-tuloani; „akka tieltä kesken kääntyy, ei mies pahainenkaan".

Se matka, jolle näin läksin, ei kartalta katsoen näyttänyt niin waikealta eikä sitten itse asiassakaan ollut niin waikea, kuin sitä joka haaralta laulettiin. Lyhykäisesti sanoen olin päättänyt päästä Beresow'aan suorinta tietä Pelym'istä. Tämä suorin tie wei ensin Pelym-jokea myöten siihen asti kuin tämän joen latwa kääntyy länteen ja etelään päin. Tässä kohdassa ottaa Pelym pienen syrjä-joen idästä, jonka latwa taas on niin lähellä poh-

jaiseen Soswaan lankeawan Tapsje-joen latwaa, että wäli-taiwal ei näyttänyt olewan kuin 30 eli 40 wirstan lewyinen, ja niin lyhyen taipalen, ajattelin minä, pääsen itse yli, waikka hän olkoon jos minkä-lainen. Suurin huoli oli minulla kapineistani, joita pitkällisellä, kesän-talwen tehtäwällä matkalla täytyy pitää enemmän kuin halu olisikaan, ja näin kolkoissa maissa wielä lisätä yksin keitto-astioillakin, ewäällä ja muulla semmoisella rojakalla. Kalujani kantamaan yli mainitun taipalen päätin ylä-Pelym'in Woguuli-kylistä ottaa jonkun kymmenkunnan miestä; koko matkaksi Pelym-jokea myöten hyyräsin Pelym'issä wenheen, joka Woguulia myöten oli lähetettäwä takaisin, ja näin toiwoin kaikki waikeudet wähitellen woitettawan. Edut asialleni oliwat tästä matkasta silmin-nähtäwät, sillä näin matkaten tulisin kulkemaan aiwan halki koko Woguulin-maan ja siten hywästi tuntemaan tämän kansan sekä tawat että kielen, jota wastaan jos posti-tietä Turinsk'in ja Tobolsk'in kautta Pelym'istä olisin lähtenyt Beresow'aan, olisin tullut tekemään mahdottoman polwen, menettänyt matkalla paljon rahaa ja aikaa enkä olisi nähnyt Woguulia taas ennenkuin Beresow'assa, sillä Ob-joen molemmat rannat owat asutut Ostjakeilta.

Wenhe oli pieni kolmi-laita, neljän hengen soudettawa, ja sen keskus tuohella katettu, niin että katoksen alla kaluni säilyiwät sateelta ja siinä itsenikin oli hywä pitkälläni olla. Olikin alusta matkaa tämä katos sangen tarpeellinen, sillä kolme ensimäistä päiwää eli ylä-Pelymin kirkolle asti waloi sade loppumatta. Sittenkin oli wielä wiikko-kauden aika eli wiimeiseen Woguuli-kylään asti Pelym-joen warrella epä-tasaista ilmaa, niin että kuikan useasti kuultiin huutawan: totta saa, totta saa (sada), joilla sanoilla Sawossa selitetään tämän linnun omituista, muka sadetta ennustawaa huutoa. Waan sen jälkeen syntyi yhdeksi wiikoksi kaunis pouta, joka kesti minun matkaani edellä-mainittuun maa-kannakseen asti.

Ylä-Pelym'in kirkko on warsin alkaen rakettu Pelym-joella asuwia Woguulia warten, ja paikka on wiimeinen, jossa Wenäläisiä tawataan, ei enää muita Wenäläisiä kuin pappi ja kirkon-palwelijat. Nämä owatkin kirkon-kylän ainoat asujat, sillä ensimäinen Woguuli-kylä, pari wirstaa kirkolta, on wähän ylempänä

joen-warrella. Surkeampaa siwistyneitten ihmisten asunto-paikkaa lienee harwassa kuin tämä kirkon-kylä on; ne kaksi asuttua taloa, jotka siinä löytywät, ja niiden kaksi asumatointa toweria lasittomine ikkuna-reikinensä seisoiwat siinä keskellä suurta puutointa lakeutta autioina, alastomina, suojattomina. Turhaan etsi silmä jota-kuta pellon-tilkkua, jota-kuta kukka- eli edes kaalipenkkiä; huoneiden ympärillä ei ollut yksin aitaustakaan. Ja sen ohessa osottiwat talojen hajalliset katot ja lahonneet portaat asujanten huolimattomuutta; se suuri lakeus, jolla kylä seisoo, on luonnollinen niitty ja kaswoi pitkää heinää, mutta wiitakkeen jälkiä ei näkynyt, ei lehmän kelloja kuulunut missään.

Päästyäni katon alle diatschok'in tykönä (papin sanottiin sairastawan eikä woiwan wastaan-ottaa) tuli wolostin Wogulilainen golowa minua terwehtimään; hänen kanssansa seurasi puoli-kymmentä muita Woguulia. He oliwat jo edeltä-päin kuulleet että heidän seutuihinsa oli tulemassa tschinownikka Pietarista, ja alkoiwat nyt kantaa minulle kaiken-laisia walituksia, joista kolme oli painawinta. Ensimäinen oli se, että ruudissa, jota heille annetaan kruunun puolesta, on wiimeisinä wuosina ruwennut olemaan haulia, tänä wuonna niin paljon, että ne hywin tekiwät kolmannen osan painoa. Tämän seikan selittämiseksi on sanottawa, että Siperian kaikki pohjaiset kansat maksawat weronsa metsän-nahkoissa (enimmiten rewoissa ja sopulissa, paikoin myös orawissa ja kärpissä), jota weroa kutsutaan jasakksi, ja kruunu, jolla ruudin-teko ja myöminen on yksin-oikeutena, myöpi teko-hinnasta näille kansoille ruutia niin paljon kuin he tarwitsewat. Tämä on suuri etu heille, sillä ruuti-naula Wenäjällä tawallisesti maksaa noin ruplan hop., mutta Siperialaisille ei se nouse enempään kuin noin 40 kopeikkaan samaa rahaa. Waan haulit owat arwattawasti paljoa huokeammat sitäkin, ja jos joku kelmi sekoittaa esim. 30 puutaan ruutia (se määrä, joka Pelym'in piirikunnassa wuosittain jaetaan kansalle) kolmanneksi osaksi haulia, niin saapi hän tällä warkaudella (haulien hinnan pois-luettua) puhdasta woittoa noin 7 puutaa ruutia s. o. Wenäjällä tawallisen hinnan jälkeen noin 280 hopearuplaa. Mutta Woguulit arwattawasti walittiwat tästä itsellensä tulewan suuren wahinaon sekä rahassa että waiwassa ruu-

din sekoomisen ja puhdistamisen kanssa kuin myös sitenkin että waromattomasti tämmöisellä ruudilla ladattu pyssy ei laukea, jos haulin-rae on sattunut menemään tuli-reikään, josta taas metsä-mies woipi kadottaa monen kauniin otuksen, wieläpä joutua päänkin waaraan, jos karhu sattuu tulemaan wastaan, niinkuin täällä usein tapahtuu.

Toinen heidän walituksensa oli se, että pappi rasittaa heitä liian kowilla maksoilla toimituksistansa ja omalla kädellänsä kurittaa eli muuten tylysti kohtelee sitä, joka ei täytä hänen waatimuksiansa. Niin oli golowan, kewäällä kuolleen, isän hauta kauan ollut lukematta siitä syystä, että poika ei ollut sen siunaamisesta jaksanut maksaa papille enemmän kuin kolme hopea-ruplaa, ja sielun-paimen oli suostunut haudan-lukemiseen wasta annettua hänelle panttiin kaksi turkkia, jotka oliwat lunastettawat seitsemällä hopea-ruplalla. Samassa määrässä sanoiwat hänen ottawan wihkiäistäkin wiisin kuusin ja kymmeninkin hopea-ruplin, jonka lisäksi nuoren parikunnan wielä sitten kesällä pitää hänelle tehdä sata rukoa heiniä. Wihkiäisen kallius, lisäsiwät walittajat wiekkaasti, estää nuoren kansan menemästä naimiseen, joten rahwas wähenee ja tsaarille juoksewa jasakka aikaa myöten kukaties jääpi maksamatta. Paitse tätä oli mainittu pappi ratkennut niin juomaan, että sitten pääsiäisen ei ollut kertaakaan pitänyt jumalan-palwelua, ja että toisella kirkon-palwelijalla se onkin työnä, papille wiinan hakeminen Pelym'istä (150 wirstaa), johon seurakuntalaisten täytyy antaa hewoset eli soutajat.

Kolmas walitus oli se, että Pelym'in kylän Wenäläiset asujat juuri joen-suussa salpaawat koko joen tokeilla (tämän laitoksen näin omin silmini Pelym'issä), estäen näin kalan nousemasta ylemmäksi, josta Woguulien seuduissa oli suuri kalattomuus.

Nämä walitukset, jotka yleistä mainetta myöten oliwat toden-peräiset, pyysiwät he minun wastaan-ottamaan ja sanoiwat ne diatschokalla kirjallisesti ylös-panettawansa. Minä ilmoitin heille minullani ei olewan mitään waltaa oiasta heille tehtyä wääryyttä, ja kehoitin heidän walittamaan papista rowastille (blahotschinnij), joka joka wuosi käy tutkimassa kirkon tilaa, ja ruudin jutusta sekä joen salpaamisesta paikkakunnan maalli-

sille pää-miehille. Tämän sanoiwat he jo tehneensä, waan siitä apua ei mitään lähteneen, ja heidän uudestaan pyydettyänsä lupasin minä ottaa heidän walitus-kirjansa kanssani ja saattaa ne, Tobolsk'iin jouduttuani, kuwernöörille ja piispalle. He oliwat sangen hywillänsä tästä, waan lähtiessäni seuraawana päiwänä paikalta ei heillä ollutkaan walitus-kirjaa minulle antaa, sillä diatschok, ehkä ennen luwannut sen heille kirjoittaa, oli nyt epäytynyt tästä waarallisesta työstä, ja näin jäi Woguuli-parkain asia sillensä; sillä suullisesti, ilman mittäkään todistuksitta, on syrjäisen waikea ruweta kantamaan tämmöisiä walituksia, waikka kyllä olkoon wakuutettu niiden toden-peräisyydestä.

Niinkuin edellä sanottiin erosin tässä wiimeisistä Wenäläisistä, joita taas en uudelleen nähnyt ennenkuin neljän wiikon perästä Sortingjen kirkolla lähellä Beresow'aa. Golowa oli lähettänyt sanan seuraawaan paul'iin *), pitää soutajia walmisna, ja istui nyt matkaan lähettäessä itse perää pitämään ensimäisen kylän-wälin. Tätä ei ollut kuin 20 wirstaa ja golowan hilpeät soutajat saattoiwat minun pian pienen paulin näkywiin, jossa oli kolme jurttaa. Nähtyänsä wenheen alkoiwat sen asujat ampua paukkaa, ja maalle noustua oli wastaan-otto mitä nöyrin ja mieluisin. Pian hawaittiin kuitenkin, että paulin wäki niin miehet kuin naisetkin oliwat alkaneet pidot ennen wierasten tuloa ja nyt oliwat, niinkuin Savossa sanotaan, aika wahwassa pajussa. Alussa ei tästä minulle ja kumppanilleni ollut muuta haittaa kuin liika suuri nöyryys ja imartelu, niinkuin halaaminen, polwien likistely j. n. e. Waan jurttaan tultuamme muuttui asia toiseksi. Lawalla makaawa talon-emäntä heräsi ja tuskin oli hän nähnyt golowan, kuin hirmuisesti sättien ja sadatellen lensi hänen sakeaan mustaan tukkaansa. Golowan seuralaiset soutu-miehet tuliwat hänelle awuksi, paulin wäki taas emännälle, „siitäpä kapina kauhea karttui“: muutamissa silmän-räpäyksissä oli semmoinen tappelu irti, että minä töin tuskin pääsin ulos ja pakenin wenheesen. Jonkun ajan jurtassa nuhjettuansa kiidättiwät he, kumpiko puolue, sitä en woi sanoa, kahakan alka-

*) Sana kylä, puhuttaessa Woguulien mökki-ryhmistä, antaisi ehkä wäärän ymmärryksen niistä, jonkatähden tässä käytämme woguulilaista sanaa paul, myös tämän seudun Wenäjän kieleen otettu ja kaikilla kartoillakin käytetty.

jan sen humalaisen waimon owesta pihalle, ja tuliwat yksi toisensa perästä ulos, päästänsä nykkien telmeessä irtautuneita tukka-suortuwia, eiwätkä näyttäneet olewan asiasta millänsäkään. Isäntä salpasi wielä yhä sättiwän waimonsa saunaan, toi wiinaa golowalle ja hänen miehillensä, ja kohta syntyi heidän wälillänsä sydämellinen rauha ja rakkaus. Nyt tulin minäkin wenheestä maalle, ja talon-wäki kiiruhti minulle tuomaan puolukoita, tuomen-marjoja ja ketrin-pähkinöitä kostitsemiseksi. Syyn talon-emmännän wimmaan golowata kohti selitti minulle eräs soutu-miehistä olewan sen, että golowa pari wiikkoa takaperin wiran-asioilla käydessänsä tässä paulissa josta-kusta wähästä syystä oli loukkaawilla sanoilla kohdellut emäntää, joka oli ne painanut sydämeensä ja nyt wiinan rohkeudessa tahtoi ne golowalle kostaa.

Muutamien tuntien perästä sain hiljankin soutu-miehet eroamaan tästä kostitsewasta paikasta ja läksin päiwän laskeutessa matkaan. Lukija ehkä odottanee ja tässä, hiljalleen wasta-wirtaan eteenpäin soutaessamme, kyllä olisi tilaisuus antaa kertomuksen Woguulien elannosta, tawoista, asunnoista j. n. e. Waan semmoisen kertomuksen olen seuraawassa kirjassa antawa, jonka-tähden se tässä olisi liikanaista. Tiestä taas, elikkä Pelym-joesta, ei ole paljon muuta sanomista, kuin että se Europassa ollen olisi luettawa warsinkin keski-isojen jokien joukkoon, sillä se on warmaan wiittä sataa wirstaa pitkä ja olisi tyynen tasaisen juoksunsa kuin myös kohtalaisen sywyytensä wuoksi sangen soweljas höyry-laiwa-kululle. Mutta täällä Siperiassa, suurten jokien maassa, on Pelym niin wähäinen, että se Ob-jättiläiselle on waan syrjä-joki, ja senkin ei suoraan, mutta wasta kolmannessa polwessa, sillä Ob'in kanssa yhtywä Irtysch ottaa syrjä-joen Tobol'in, Tobol Tawdan ja tämä meidän Pelym'in. Ja sillä olewan liikunnon wuoksi ei Pelym ole mistään arwosta, sillä sen wesillä ei liiku muut kuin Woguulit pienissä yhdestä puusta tehdyissä ruuhissansa. Tämän wuoksi owatkin sen rannat yksi ainoa loppumatoin korpi, kaswawa enimmiten kuusta ja lehti-kuusta, harwemmassa koiwua ja petäjää. Tämä korpi on niin ihmiseltä liikuttamatoin kuin hän lienee lähtenyt Luojan kädestä, ja waikka minä en ole puun-kauppias enkä lai-

wan-rakentaja, on minun useasti ollut waikea luoda silmäni pois niiltä kauniilta taiwaan-korkuisilta, suorilta ja sileöiltä lehti-kuusilta, jotka näissä korwissa lahowat eli korkeimmakseen teke-wät sen hyödyn, että metsästelewä Woguuli tekee tulen ja wiet-tää yön heidän juurellansa. Tämä luonnon alku-peräinen raa-kuus ja kauneus onkin ainoa matkaajan huwitus näissä kol-koissa maissa, waan kuin se aina ja aina waan on yhden-muo-toinen, wäsyttää sen katsominen pian niin, että innokkaimman-kin luonnon-ihailijan luulisin täällä-matkatessansa toiwowan tai-palen kohta loppuwan ja pääsewänsä edes niinkin wähäiseen ih-misen asuin-paikkaan kuin Woguulien paulit owat.

Minun tielläni oli näitä hywin harwassa: neljän päiwän matkalla, edellä-mainitun ylä-Pelym'in kirkolta lukien, siwuutet-tiin kaksi paulia, joissa kummassakin oli kaksi jurttaa. Sitten tultiin wiis-jurttaiseen pauliin, jonka nimikin, Massau, saakoon tässä siansa sentähden, että siinä elää maan-wiljelijä Woguuli, jolla on sangen hywät pellot, wiis hewoista, kolme lehmää, We-näjän tawoin tehty tupa, samowara, tee-kuppia ja muita sem-moisia kaluja, joita Woguuleilla ei muualla ole ja jotka todis-tawat hänen ahkeruudella ja ymmärryksellä hankittua waralli-suuttansa.

Päiwän lewättyäni Massaussa läksin taas matkaan ja tu-lin kahden päiwän perästä wiimeiseen pauliin, jonka nimi on Atimje-paul, waan jota kirjoissa mainitaan Werschinskij paul (latwa-paul), ehkä se, niinkuin tämä osottaisi, ei suinkaan ole Pelym'in latwalla, waan Woguulien keskeu luetaan puoli-wälikksi joen latwan ja suun wälillä, joka kartalta katsoenkin näyttää oikealta. Tähän asti oli minulla edessä olewata maa-taiwalta wasten wiis saatto-miestä koossa; mutta kuin niistä en wielä luullut olewan kyllä kantamaan sekä minun kapineitani että omaa ewästänsä, pyssyjä, kirweitä, kattiloita ja muita wälttä-mättömiä kaluja, niin toiwoin uupuwat eli noin neljä tahi wiis miestä saawani tässä paulissa. Mutta siinä toiwossa petyin: paikalla ei löytynyt muuta kuin naisia ja yksi ainoa matkaan kykenewä mies. Muut miehet oliwat jo kaikki metsässä hirwen pyynnössä, niistä kuitenkin kylän kaksi parainta miestä ylempänä Pelym-joella kesä-jurtissa ja niin muodoin matkalla tawattawat.

Niiden molempien taloista suostui heidän tyttärensä, yksi kummastakin, lähtemään soutamaan isiensä jurtille asti, jossa nämä kävisiwät heidän siaansa. Näin oli minulla seuraawana päiwänä taas liikkeelle lähtiessäni saattajina: kolme wahwaa nuorta miestä, kolme ukkoa, joista kaksi ei kyennyt paljon mihinkään, ja kaksi nuorta riipeätä neitoista. Mutta tien-tuntijaa ei ollut yhtään; kaikki tiesiwät he sen, että eräällä pienellä Pelym'in syrjäjoella nimeltä Possersje, noin yhdeksän päiwän matkan päässä, eli Beresow'an piirikuntaan kuuluwa Woguuli, jonka muutamat myös tunsiwat, sillä hän kuului käywän täällä aina silloin tällöin jauhoa ja muita tarpeita ostamassa. Waan Possersje-jokea ei tiennyt kukaan, ja tämä seikka oli hywinkin arweluttawa, sillä Pelym'illa on paljon syrjä-jokia kummallakin puolellansa, joista oikeata arwata ei ollut helppo asia. Ainoa toiwo oli niissä kahdessa ylempänä olewassa Ätimje-miehessä, jotka oliwat käyneet Possersje-joella ja jotka toiwoin saada kanssamme.

Näin warustettuna ja lisättyäni soutu-miesten ewääsen kolme puutaa leipää, jotka erittäin ja ikäskuin itseäni wasten olin leiwottanut (sillä Woguulit tiesin wahwoiksi syömäriksi), läksin matkaan ja tulin seuraawana päiwänä ensimäisen Ätimjeläisen metsäjurtalle. Se oli rakettu hirsistä niinkuin talwi-jurtatkin, ja ne kolme aittaa, jotka seisoiwat jurtan wierellä, osoittiwat että paikan isäntä sai metsästä mitä tallelle panna; sitä samaa todisti myös wasta nyletty kuiwamassa riippuwa hirwen talja. Mutta häntä itseänsä ei ollut paikalla. Hänen meidän kanssa olewa tytär otti yhdestä aitasta, joka oli lukotta niinkuin täällä yleisesti kaikki huoneet owat, hywät kyörät werestä hirwen-lihaa meidän keittää. Mehewän hirwi-rokan kiehuessa rannalla tuli kotiin kaksi paikan asukasta: sen haltijan toinen tytär ja weljen-poika, jotka oliwat liki-seudussa käyneet teiri-loukkuja katsomassa. He sanoiwat isänsä olleen metsässä jo neljä päiwää eikä olewan tietoa, koska hän tulisi jurtalle. Hänen kanssa-saamisen toiwo käwi siis tyhjäksi, ja syötyä läksimme edelleen entisellä wäellä. Kaksi päiwää kulettua tulimme toisen Ätimjeläisen metsä-jurtalle; tässä tapahtui sama seikka: ei häntä eikä ketään muitakaan ollut jurtalla, ja meidän täytyi siis tien-tuntijatta lähteä Possersjeta etsimään. Eräs ukoista sanoi kirjoittawansa puuhun paikan isän-

nälle että me olimme siinä käyneet. Minä luulin Woguuleilla olewan niinkuin Samojeedeillä on jonkun, josko waillinaisenkin, kirjailu-taidon, jolla he woisiwat tehdä joita-kuita ilmoituksia kaukaa toinen toisillensa, ja katsoin sentähden uteliaisuudella ukon työtä. Waan hänen kirjoituksensa ei ollut muuta kuin että hän wissiin järestykseen hakkasi petäjän kylkeen yhdeksän pykälää, sen määrän, joka meitä oli henkiä. Minä käskin hänen myös kirjoittamaan Gregorille (se oli jurtan-miehen nimi), että paikalla oli käynyt wirka-mies ja Gregorin tytärkin. Mutta sitä ei hän enää woinutkaan toimittaa kirjoituksellansa ja se merkittiin siten, että jurttaan jätettiin paperi-lappu ja tytön huiwi.

Neljäntenä päiwänä tästä eteenpäin eli seitsemäntenä Ätimjepaulista lähdettyä kohdattiin suu idästä tulewan joen, joka minusta näytti Posserje-joelta, sillä Regulyn tarkalla kartalla ei tässä seuduin löydy muita jokia kuin se. Minä seisahduin joensuuhun ja lähetin kaksi miestä pienellä wenheellä ylemmäksi syrjäjoelle katsomaan, miltä se näytti ja eiwätkö siellä woisi löytää mitä merkkiä ihmisten asumisesta sen warrella. Parin tunnin perästä tuliwat he takaisin ja ilmoittiwat, että joki noin kolmen wirstan päässä kapenee niin että pienelläkin wenheellä on mahdotoin sitä ylöspäin kulkea, ja yhteisessä neuwossa päätettiin että se ei wielä ollut Posserje. Tämä päätös olikin oikea, sillä wielä joita-kuita tuntia soudettua tuli wastaamme toinen paljoa suuremman joen suu ja epäilemättä laskimme wenheet siihen. Wähän matkaa soudettua alkoi rannoilla näkyä kaiken-laisia merkkiä ihmisten olosta ei kaukana: weistettyjä puun-kylkiä, kantoja, tulen-sioja, werkon-kuiwaus-laitoksia j. n. e. Mieluisasti sousiwat Woguulit eteenpäin, sillä heillä alkoi jo olla särpimen puutos, kuin koko matkan oliwat liian herkullisesti eläneet (esim. kolme kertaa päiwässä keittäneet) ja ampua ei oltu matkalla saatu muuta kuin muutamia wesi-lintuja ja pari teiriä. Mutta täällä tuli se wastus eteen että joessa usein tawattiin suuria läjiä hakoja, joita luulen muutamin paikoin Suomessa kutsuttawan ryteiköiksi, ja niiden hakkaamisessa ja wenheelle tien aukasemisessa meni semmoinen aika että noin kymmenen wirstan matkalla wiiwyimme kokonaisen wuoro-kauden ja wasta toisena päiwänä tulimme edellämainitun Beresow'an Soswalaisen Woguulin mökille.

Iloni tästä tapauksesta ei kuitenkaan ollut wähempi, warsinkin kuin tämä Woguuli ikään oli tullut metsästä kotiin ja minulla hänessä siis oli warma tien-johtaja. Ja onni teki minulle wielä sen hywän että samana päiwänä saattoi mökille tämän miehen weljen poikinensa, jotka eliwät Soswaan menewän Tapsjen warrella ja nyt oliwat jo toista wiikkoa olleet metsällä hirwen ajossa. Tämä ukko antoi minulle seuraan poikansa, josta siis oli seudun-tuntija toweri lietsarille. Tosin ei heistä kumpikaan ollut käynyt siinä paulissa Tapsje-joen warrella, johon nyt tahtoiwat saattaa minun, waan heidän alinomaiset waelluksensa metsässä tekiwät luultawaksi että he eiwät eksyisi, ja minä luotin heihin wähimmättäkään epäilemisettä.

Seuraawana aamuna oli ilma wielä kirkas, waan päiwän päälle wetihen taiwaalle se hieno kelwe, joka on pettämätöin sateen ennustaja. Waan kuin ei kukaan pitänyt tästä lukua, niin lähettiin aamuisen syötyä korpea myöten maa-taiwalta katkasemaan. Waikka tien-johtajat oliwat minulle wakuuttaneet tien eli matkattawan korwen olewan kuiwan, oliwat minulla lakkarissani kuiwat sukat waralla, muuttaa ne jalkaani niin pian kuin jalat alkoiwat märiltä tuntua ja, niinkuin ajattelin, suon poikki oli päästy. Suota ei tarwittukaan kauan odottaa, ja pian purskui wesi saappaissani. Lewätessä muutin sukat: Woguulit nauroiwat ja sanoiwat sen olewan tyhjän waiwan, sillä koko matka olisi olewa semmoista sammal-suota kuin tähänkin asti oli ollut. Kuiwalla tiellä oliwat saattajat ymmärtäneet sen, että ei tarwinnut kahlata wedessä wyötäistä myöten, niinkuin se näissä korwissa useasti tapahtuu, ja tapahtui meillenkin. Enkä sen kowemmin sitte enää ruwennutkaan jalkineita muuttamaan tällä matkalla, sillä se waiwa oli tosin turha. Alussa matkaa tapahtui minulle useampia pieniä wastuksia. Yön olin jurtalla lewännyt nuotiolla; warmaan oli tässä nokea eli mitä muuta joutunut toiseen silmääni, niin että sitä ilta-puolella päiwää rupesi ankarasti hakkaamaan. Tämän kautta puoli-sokeana eteenpäin astuessani loukkasin polweni kuiwaa puun-oksaa wasten, ja nyt täytyi meidän seisahtua, johon liittoon jo iltakin kohta alkoi pimetä. Huuhdottuani kylmällä wedellä niin silmäni kuin polwenikin,

jossa toinen myötä-seuraawista Woguulittarista oli Herthanani, panin teetä juotuani kuusen juureen maata.

Yöllä olin unissani uiwanani kylmässä wedessä jäiden seassa, ja herättyäni hawaitsin että willa-peitteen ja sarka-nutun alla olin kastunut märäksi ja että rankka sade waloi ehtimiseen taiwaalta. Tuli oli sammunut, jonka-tähden herätin seuralaisiani sitä korjaamaan. He eiwät näyttäneet olewan sateesta millänsäkään, makasiwat waan niin lähellä tulta kuin mahdollinen oli, aika ajalta kääntäen milloin kylen milloin toisen sadetta wasten. Päiwän walettua läksimme matkaan, waikka lietsari ei sanonut oikein tietäwänsä miten nyt kulkea, kuin päiwästä ei woinut suuntaa katsoa (kowa onni oli minulta edes-menneenä wuonna häwittänyt pitkä-silmän, jossa oli kompassi). Satamasta ei herennyt silmän-räpäykseksikään, ja noin kaksi eli kolme tuntia waellettua eteenpäin sanoi lietsari matkan suunnan kokonaan kadottaneensa, pyysi minun taukoamaan ja pyssynsä sekä koiransa jättäen meidän tykö läksi hän weljensä pojan kanssa eteenpäin maata katselemaan.

Tulen tehtyä rakensiwat seuralaiseni kaksi majaa, joista oli joku, jos ei täysikään, suoja sadetta wasten. Keitettyä, kuiwailtuamme, lepäiltyä alkoi jo tulla ikäwä lietsaria, mutta heitä ei kuulunut. Näin kului koko päiwä sateen pidossa ja turhassa odotuksessa. Wiimein aloin pelätä että lietsarit oliwat karanneet, warsinkin kuin nyt sain tietää, että eräs Pelymilaisista toweristani oli eileisnä iltana peloitellut Posserjelaista ja sanonut minun lyöttäwäni häntä, jos ei tänä päiwänä saattaisi seuraa korwen yli. Ajatellessani tätä seikkaa alkoi tilani olla jotenkin ikäwä. Ilman lietsaritta ollen oli yksi kahdesta tehtäwä: joko omin käsin koetella pyrkiä Tapsin rannalle, joka näinkin oli mahdollinen löytää, sillä se juoksi poikki meidän matkan-suuntamme, — ja sitten joki-rantaa myöten etsiä paul; eli palata takaisin Posserjelle ja siellä odottaa parempaa aikaa ja matka-onnea. Minä huusin edellistä, mutta saattajani tahtoiwat kääntyä takaisin, ja olikin heillä syytä tähän waatimukseen; heidän ewäänsä oli lopussa. Wiimeisen leipänsä oliwat he syöneet tänä aamuna ja nyt ei heillä enää ollut muuta jälellä kuin suolaa, wähän ohransuurimoita ja hirwen-raswaa; tosin ei Posserjellakaan löytynyt

ei leipää eikä suurimoita, waan teiriä oli siellä kyllä, ja teirinlihalla elää Woguuli ikänsä, ilman leiwättä ja muitta herkuitta. Mutta takaisin-matkaaminen ei olisi ollut helppo; seuralaisilleni oli tienot outo, ja jälkemme woimme waan suossa nähdä, waan kuiwilla kannaksilla woisimme haipua oikealta suunnalta, painua korpeen etemmäksi ja nääntyä tietymättömiin. Näissä ei kowan huwittawissa ajatuksissa wietin ilta-puolen päiwää, kuin lietsarit wiimeinkin wäsyksissä tuliwat takaisin. Heidän waelluksensa päätarkoitus oli ollut löytää erās puro, jonka tiesiwät tässä korwessa olewan, ja sen juoksusta päättää matkan suuntaa. Kauan etsittyänsä oliwat sen wiimein löytäneetkin, ja sanoiwat siltä ei tulewan kowan pitkän matkan paikkaan, jossa Tapsjeläiset syksyllä pitäwät peurojansa ja josta tie oli pauliin.

He oliwat palatessansa lyöksennelleet merkkejä puihin, joita myöten meidän seuraawana päiwänä oli helppo tulla mainitulle purolle. Sade oli nyt myös herennyt ja päiwä oli waan puolipilwinen, niin että auringosta nyt oli hywä johto. Niin löysimmekin wiimein ilta-päiwällä tien-suun, josta tapauksesta en minä ollut iloisempi kuin Woguulitkaan. He keittiwät tässä wiimeisen kerran, nyt ilman suurimoittakin s. o. wettä suolan ja raswan kanssa. Minä jaoin heille wehnä-leipää, sen wähän mikä itselläniki oli, ja woin myös heidän kattilaansa laskea pari kourallista riisi-suurimoita ja palasen puljon'ia. Wirkistettyinä enemmän toiwolta kohta pääsewämme korwesta kuin wähiltä ja kehnoilta ruoka-rawinnoilta läksimme syötyä taas tallustamaan, ja myöhä-illalla olimme wiimeinkin niin onnelliset, että kuulimme koiran haukkumisen ja kohta sen jälkeen tulimme joen rantaan, jonka toisella puolen olewasta paulista nousi ystäwällinen sawu ilmalle. Pyssyn ampuma ilmoitti sen asujille tulomme, he toiwat kohta wenheen wastaan ja pian olimme sangen siistissä, ihanalle paikalle raketussa paulissa, jonka nimi oli Schohteltit.

Se oli 7:s päiwä syys-kuuta. Seuraawana päiwänä erosin Pelymilaisista seuralaisistani, jotka palasiwat tien-osoittajien kanssa samaa tietä takaisin. Ainoastaan yhden puoli-sokean ukon palkkasin Sortingjen kirkolle asti tulkikseni, sillä käytännöllinen taitoni Woguulin kielessä oli wielä niin heikko, ett'en pitempiä lauseita woinut en puhua enkä ymmärtää, ja nämä Soswan

Woguulit eiwät ymmärrä Wenäjän kieltä enemmän kuin muutamia kirouksia, jota heidän muka „tietämättömyyttänsä“ eräs Pelymilaisista kyllä moitti, sanoen Soswalaisen ihmisten parissa istuwan äänettä kuin teirin. Tämän ukon ja kahden soutajan kanssa läksin päiwän lewättyäni Tapsje-jokea alaspäin laskemaan. Se ei tosin ole kowan wirtainen, waan kuitenkin „maksoi mäki welkansa“, niinkuin meillä sanotaan. Kumminkin oli tämä alkumatka Soswan-wesillä minulle sangen tukala: wenhe oli niin kapea ja pieni, että siinä piti istua wenhe-pohjassa, ja wähäisinkin liika liikahdus woi sen kaataa. Toisekseen oli se katteetoin, ja ilma oli jo niin kylmä että pari kertaa luntakin satoi, jonka ohessa minua horkan tawoin wilusti, seuraus jalka-matkastani. Pahin seikka oli kuitenkin se, että ewäässä puutuimme kahta painawata tarwetta: leipää ja suolaa. Teiriä, kuiwaa peuran-lihaa ja raswaa oli kyllä. Ukko tulkkini alkoi tästä napista, sanoen tottuneensa edes suolalle, josko leiwättäkin woisi elää, ja tämä hänen napisemisensa ei wähennyt, kuin unhotti tupakka-kukkaronsa erääsen yö-paikkaan ja tätä wahinkoa ei hawaittu ennenkuin pitkän matkan päässä paikalta. Minä autoin häntä tupakalla wähistä waroistani ja lohdutin toiwolla kohta päästäwän parempihin paikkoin.

Neljä päiwää näin kärsittyämme tulimmekin Tapsjen suulle eli sen yhtymiseen lännestä juokseman pää-joen Soswan kanssa. Tässä oli kokonainen tuohi-kaupunki: noin 30 kesä-jurttaa, joissa eli ympäristön Woguuleja koko kesän paikalla kalastaen. Myös löytyi siinä jauho-wenhe, erään Soswalla asuwan Syrjänin tawara, jota myömään hän oli tänne palwelijansa lähettänyt. Jauhot maksoiwat täällä 11 orawaa puuta (s. o. 63 kop. hop.; Tobolsk'issa maksoiwat ne mennä syksynä 30 kop., ja etelämpänä Tobolsk'in läänissä 15 kop. samaa rahaa); mutta kauppias sanoi tawaransa hitaasti menewän, sillä orawia ei oltu wielä ennätetty pyytää, waikka wuosi oli hywän-lainen orawi-wuosi. Hän oli syntyjänsä Samojedi, mutta oli jo lapsena wanhempiensa kanssa joutunut isäntänsä Syrjänin palwelukseen (s. o. orjuuteen), ja oli hän oikea polyglotti, sillä paitse omaa kieltänsä puhui hän Syrjänin, Woguulin ja Ostjakin kieliä ja sangen selwästi Wenäjätäkin.

Nyt loppuiwat ukon ja minun puutteet; ostimme kohtuullisen määrän jauhoa, josta rieskottain tehtiin leipää, pieniä kakkaroita, jotka paistettiin tuli-sian tuhkassa. Tämä on Woguulien tawallinen leiwän-teon-laatu, sillä uunia ei löydy heidän talwi-jurtissansakaan, ja sillä tawoin tehty leipä on sangen hywää, warsinkin siitä, joka jonkun ajan on ollut kokonansa leiwättä. Myös annettiin minulle tässä Sortingjen kirkolle asti suurempi ja warawampi wenhe, joka katettiin tuohella niin että lopun matkaa, wielä kuusi päiwää, teimme werrallisesti paremmassa tilassa kuin matkan Tapsjella. Pohjainen Soswa on suuri joki, lewevdeltänsä Wolgan kokoinen Kasan'in kohdassa, ja sen wirta on sangen wäkewä, joka jälkimäinen omaisuus meille kyytiä lisäsi.

Sortingjen kirkko on ensimäinen ja ainoa paikka Soswalla, jossa Wenäläisiä tawataan. Paitse pappia ja kirkon-palwelijoita elää siinä kauppaa pitäwä porwari ja muutamia muita asujia, yleensä kuusi eli seitsemän taloa, joiden rinnalla ja lisänä seisoo kymmenkunta Woguulien jurttia. Paikka on surkeimpia ihmisen olo-paikkoja, waan minulle oli se arwattawasti hywän-toiwon niemi. Pitikin papin hywän-tahtoinen emäntä minua siinä ollessani niin hywänä ja ewästi wielä matkalle Beresow'aan niin hywästi, että hän on paraimpia muistojani Siperiasta. Olostani Sortingjella ja matkastani Beresow'aan, joka ei kestänyt täyttä kahta wuoro-kautta, ei ole juuri mitään wirkkamista, jonka tähden tämän pitkän epistolan jo woinkin tähän lopettaa.

Kolmas Kirja *).

Beresow'assa 1 p. lokak. 1858.

Sitten wiimeisen eli neljännen matka-kertomuksemi lähetettyä läksin Kasan'ista loppu-puolella mennyttä touko-kuuta matkalle Siperiaan ja tulin kesä-kuun loppu-puolella Tobolsk'in ja Turinsk'in kaupunkien kautta, Pelym'in kirkolle, wiimeksi mainitun kaupungin piirikuntaa, Tawda- ja Pelym-jokien yhdyntä-paikassa wähäistä etelämpänä 60:ttä pohjaista lewevs-pykälää. Matka-kaawastani tietää ylistettäwä konsistorio, että minulla tämän-wuotisen tutkinnon tarkoituksena oli Woguulien kieli ja

*) Suomen Yli-opiston Konsistoriolle.

kansa. Pelym'issä wietenkin lähes kaksi kuu-kautta mainitun kielen tutkimisessa, jolla ajalla sain selitetyksi kaksi toinen toisestansa ei suuresti eroawata murretta, joista yhtä woipi kutsua Pelym'in ja toista Kondan murteeksi. Näin jo johon-kuhun määrään tultuani tuntemaan kielen läksin Pelym'istä elo-kuun 19:nä päiwänä matkalle itseä Woguulin kansaakin oppimaan. Matkani kulki pohjasta tulewaa Pelym-jokea myöten lähes 62:ta pykälää; tässä erosin tämän joen nyt länteen ja etelään käänlywästä latwasta, kulin jalan noin 50 eli 60:wirstaisen taipalen, jonka toisella puolella tapasin Tapsje-joen, joka etelästä pohjaa kohden juoksee pohjaiseen Soswa-jokeen. Näitä molempia jokia myöten juoksi nyt matkani Sortingjen kirkolle, Soswajoen rannalla, 63½ leweys- ja 81 pituus-pykälän alla. Tämä kirkon-kylä, johon tulin 16 p. syysk., on ensimäinen ja ainoa Wenäläisten asuma paikka Beresow'asta itään päin. Siinä wietin wiikko-kauden päiwät tutkien kolmatta eli Soswan murretta Woguulin kielessä, joka myöskään sanojen taiwutuksessa ei merkittäwästi eroa etelämmässä olewista sisaristansa. Sortingjen kirkolta wiimeksi tulin menneellä wiikolla tähän kaupunkiin ja aion täällä wiettää keli-rikon ajan. Talwi-kelin tultua, jonka täällä luullaan joutuwan noin parin eli kolmen wiikon perästä, aion lähteä Obdorsk'iin, saamaan selkoa Obdorsk'in eli pohjaisten Ostjakkein kielestä. Tämän tutkinto ei tosin kuulu matkakaawaani, waan sen läheinen heimolaisuus Woguulin kielen kanssa waatii semmoisen tutkinnon, warsinkin koska sen luullaan isosti poikkeawan Castrén'in tutkimasta Irtysch'in ja keskimäisen Ob'in ostjakkilaisesta kielestä. Mainitun matkan tehtyäni toiwon, noin parin kuu-kauden perästä, Jumalan awulla woiwani jättää jää-hywäiset Siperialle ja palata Perm'in lääniin siellä olewien Permiläisten kieltä lähemmin tunnustelemaan.

Sen werta matkani juoksusta. Kieli-opillisista ja sana-kirjallisista saaliistani en nyt aio puhua; sitä wastaan suotakoon minun tähän liittää joita-kuita lauseita Woguulin kansasta.

Itä-puolella Uraalin keskimäistä osaa, 59:nnen ja 64:nnen leweys-pykälien wälillä, juoksee pitkin wuoren juoksua kolme eli

neljä alhaista ja kapeata maan-selännettä wierekkäin, jotka owat kokonaan erillänsä itsestä Uraalista eiwätkä keskenänsäkään missään yhteydessä. Näiden, paikkakunnan Wenäjän kielessä Uwal-l'ikki kutsuttujen harjanneitten wälissä syntyy ja juoksee joukko osittain sangen suuria jokia, jotka kaikki joko wälittömästi eli toisten jokien kautta lankeawat Irtysch-Ob'in jättiläis-jokeen, ja joista merkillisimmät owat: 1) Tura, juoksewa lännestä itään ja lankeawa Tobol-jokeen; 2) Tawda, joka syntyy kahdesta itä-etelää kohti rinnakkain juoksewasta joesta: eteläinen Soswa ja Loswa; Tawda wastaan-ottaa pohjasta juoksewan Pelym-joen ja lankee samoin Tobol'iin; 3) Konda, joka suuri joki hewosen-kengän muodossa juosten kerää ison joukon pienempiä syrjä-jokia juoksuunsa ja lankee Irtysch'iin; 4) pohjainen Soswa*), syntywä useamman pienemmän joen yhtymisestä Uraalin juurella, juoksee melkein latinaisen S:n muodossa ja lankee ei kaukana Beresow'asta Ob'iin; sen suurin syrjä-joki lännestä on Sigwa eli Ljapina (Woguulikki: Sakuje), ja etelästä jo ennen mainittu Tapsje**).

Paitse Turan ja eteläisen Soswan seutuja, joissa maan-wiljelys wielä menestyy hywästi, on näiden jokien läpi-juoksema maa wiljelemätöintä korpea ja pohjatointa suota, joissa ihminen ei ole yrittänytkään, eikä mahda koskaan yrittää, wallitsemaan

---

*) Nimet Soswa ja Loswa owat epäilemättä syrjäniläiset ja Syrjäniläisten kautta, joka kansa tämän maan teki tutuksi Wenäläisille, tulleet Wenäjän kieleen. Sana wa merkitsee nim. edellisten kielessä wettä ja on päätteenä useammassa joen-nimessä Syrjänein ja Permiläisten maassa, niinkuin esim. nimissä: Koswa, Liswa, Koiwa, Jaiwa, Wilwa, Seiwa, Uswa, Kolwa j. n. e. Woguulin kielessä kutsutaan kummaistakin Soswaa ilman eroituksetta Tayt, ja Wenäjäkkikin ottaa eteläinen Soswa Loswan kanssa yhdyttyänsä tämän alku-peräisen nimensä takaisin, sillä siitä lähtien kutsutaan sitä Tawdaksi.

**) Herra Regulyn kartalla (Ethnographisch-geographische Karte des nördlichen Ural-Gebiets, entworfen auf einer Reise in den Jahren 1844-1845 von Anton v. Reguly, S:t Petersburg 1846), joka yleisesti on sangen tarkka, on tämä nimi kirjoitettu Taplia, niinkuin eräissä muissakin woguulilaisissa nimissä on kummallinen puustawien l:n ja s:n waihdos, esim. Maslau pitää olla Massau, Lepliä pitää olla Lepsje j. n. e., joka on sitä ihmeellisempi kuin herra R. on itse paikoilla ollut ja Woguulien suusta oikeat nimet kyllä kuullut.

yli-woimaista luontoa. Yleisimmät puun-laadut näissä äärettömissä metsissä owat: kuusi, koiwu, petäjä, hopea-kuusi (W. пихта, pinus picea), ketri-puu (W. кедръ, pinus cembra), saksan- eli lehti-kuusi (W. лиственица, pinus larix) ja paju. Näiden metsien ja niin muodoin koko tämän maankin suurin rikkaus on niissä olewat eläwät niinkuin: majawa, jota kuitenkin nyt enää harwoin tawataan; repo, myös harwassa; naali (R. fjällracka, W. песецъ), eläwä pohjempana; sopuli (R. sobel, W. соболь), jota wielä tawataan sangen suuressa määrässä; ja orawa. Paitse näitä nahkansa tähden metsästettäwiä eläimiä owat tässä metsän-eläjistä wielä mainittawat hirwi ja tawalliset metsä-linnut (pyy, teiri ja metso), joita asujat pyytäwät ruoaksensa. Joet, etenkin pohjainen Soswa ja Ob, owat siunatut kalalla niin monesta laadusta, että niiden tunteminen ja luetteleminen on mahdotoin sille, joka ei kauemman aikaa ole elänyt paikalla.

Tässä maassa elää iki-wanhoista ajoista Woguulin kansa, joka läheisten heimolaistensa Ostjakkien kanssa oli jo muinaisina aikoina kaukaisillenkin kansoille tunnettu Jugrin eli Ugrin nimellä, waan itse nimitäksen Manjsi, josta niinkuin Woguulinkin nimestä tehtyjä monia perättömiä selityksiä minä en rupea wielä lisämään uudella semmoisella. Nimestä Wogul sanon waan sen, että sitä paikalla ei kukaan käytä, sillä Pelym'in tienoossa kutsuwat Wenäläiset Woguulia ainoastaan инородцы (wieras-peräiset, ei-Wenäläiset) eli ясачные (jasakan-maksawat, ei-talonpojat), ja Beresow'an piirikunnassa kutsutaan heitä ja Ostjakkeja yhteisesti Остяки. Herra Regulyn päätteelle (Baer u. Helmersen, Beiträge zur Kenntniss Russland's, B. IX.) että Woguulit eiwät olisi maan alku-peräiset asukkaat, waan werrallisesti myöhemmin mistä kusta etelämmästä tänne siirtyneitä, ei löydy mitään todistuksia. Päin wastoin todistawat jokien, järwien ja wuorten nimet ei ainoastaan Woguulien tätä nykyä asumassa maassa, waan paljon etelämpänäkin ja lännempänä, jossa nyt jo kaukaisista ajoista asuu muita kansoja, että Woguulit owat ensimäiseksi niille paikoille jalan astuneet ja kielellänsä ne nimittäneet. Woguulin kielen rikkaus nimityksistä tämän maan omituisille luonnon-esineille ja sattumille on myös todistuksena tämän kansan siinä kauan asuneen.

Woguulien nykyisen alan eteläisenä rajana owat Loswa ja Tawda, jonka jälkimäisen joen warrella kuitenkaan ei Woguulia tawata enää muualla kuin Koschutsk'in wolostissa kolme pientä kylää; lännessä on Uraali heidän luonnollinen rajansa Syrjäänein maata wasten; pohjassa eiwät Woguulit nouse ylemmäksi Soswa-joen pohjasta tulewia syrjä-jokia, ja idässä taas ei heidän piirinsä ulotu yhdistyneesen Ob-Irtysch-jokeen asti muualla kuin Beresow'an kaupungin kohdalla, sillä etelämpänä owat Ob'in sekä Irtysch'in molemmat rannat Ostjakkein wallassa. Hallituksellisessa katsannossa kuuluwat he kahteen lääniin, nim. Perm'in, jossa heidän alansa on Tscherdyn'in ja Werchoturien piirikunnissa, ja Tobolsk'in lääniin, jossa heidän maa kuuluu Turinsk'in ja Beresow'an piirikuntiin. Heidän lukunsa on, werraten siihen suureen maa-alaan, joka heidän wallassansa on, aiwan wähäinen. Tobolsk'in läänissä löytyy Woguulia noin 900 weron-maksawaa miehen-puolta, jota myöten, jos jokaista weronalaista wastaan luetaan 6 werotointa henkeä, joka lienee kohtuullinen, Woguulien yhteinen määrä Tobolsk'in läänissä tekisi noin 5,400 henkeä; Perm'in läänissä taas ei heitä ole yhteensä enemmän kuin 900 hengen paikoille, ja näin muodoin ei koko Woguulin kansan luku tee täyttä puolta seitsemättä tuhatta henkeä. Syyt tähän wähään wäen paljouteen owat: ilman kowuus ja elämän-laadun waiwaloisuus, metsän-otuksen wäheneminen ja siitä seuraawa yleinen köyhyys, kuin myös wenäläisten pappien ahnaus, jotka Woguuleilta waatiwat niin suuren wihkiäis-rahan että moni nuori mies juuri sen puutteesta jätäksen naimatta. Beresow'an piirikunnassa eläwiä Woguulia haittaa kalym'ikin (naima-raha morsiamen isälle maksettawa) naidessansa, ja yleisiksi wäen-wähyyden syiksi woipi wielä lukea kulku-tauditkin, joista rokko ja wenerin-tauti owat tehneet suurta tuhoa heidän seassansa. Wenäläisiä lähellä wähenee heidän määränsä sitenkin, että moni Woguuli annaksen työ-miehiksi Wenäläisille, ja wierastuen omista elatus-keinoistansa perehtyy täällä näiden elämänlaatuun sekä palo-wiinaan ja katoaa näin muodoin kansastansa. Yleisesti walittawat täkäläiset wirka-miehet niin Woguulien kuin Ostjakkienkin ja muiden heidän tawallansa eläwien kansojen Siperiassa wuosi wuodelta wähenewän ja heidän kokonaisen lop-

pumisensa siis ei kaukana olewan, joka kohtalo tiettäwästi on kaikkein semmoisten kansain, jotka eiwät tahdo antautua siwistyksen waltaan.

Elämän laatunsa puolesta woipi Woguuleja kutsua asettuneeksi metsästäjä-kansaksi. Syrjä-elatus-keinoja on etelässä, Loswa- ja Pelym-jokien warsilla, joku wähäinen maanwiljelyä ja karjan-hoitoa, ja pohjassa Soswa-joella kalan-pyyntö. Waan metsän-käynti on ainakin Woguulin paras ja rakkahin toimitus. Metsästämistä harjoitetaan sekä kodista käsin että metsään raketuista, noin päiwän matkan eli parin päässä olewista, majoista. Se alkaa syys-kesällä elo- ja syys-kuussa hirwen pyytämisellä, joka tähän aikaan wuotta on hywin lihawa. Hirwi asuskelee kernaasti kuiwilla suo saarilla, joissa wiheriäinen ruoho on hänen paras herkkunsa, ja tämmöistä ruohoa paremmin kaswattaaksensa sytyttää Woguuli useasti sen-kaltaiset paikat tuleen, josta ne monet metsä-walkeat owat selitettäwät, jotka Siperiassakin häwittäwät täällä tosin wielä arwotointa metsää. Tämmöisissä paikoissa löytää Woguuli pian hirwen jälet ja koirinensa alkaa hän sitä ajaa perästä, jota ajamista monesti kestää neljä wiis päiwää ja enemmänkin, ennenkuin hirwi laskee ajajansa niin lähelle että ampua woi. Jos ampuminen onnistuu, teurastaa hän saaliinsa paikalla ja rakentaa joko puuhun eli korkeiden pylwästen päälle pienen aitan, jossa liha, leikeltynä kaitaisiin ja hienoin suikaleihin, kuiwaa ja talween asti säilyy karhuilta ja muilta raatelijoilta. Mainittuin hirwen asuma-paikkoihin wiritetään myös suuria jousia, jotka eläimen lähestyessä laukeawat ja joita Wenäjän kielessä tästä kutsutaan itse-ampujiksi (самострѣлецъ, самострѣла). Myöhemmin syksyllä, kuin nahka-otus on saanut täyden karwansa, kuin soiden ja wetten jäädyttyä metsän-käynti on helppo ja kuin ensimäinen lumi hywästi näyttää eläinten jälet, tällöin alkaa oikea metsän-pyyntö, joka paraasta päästä on sopulin ajaminen. Tätä eläintä pyydetään sitten monella lailla koko talwi aina kewääsen asti, kunne lumi alkaa upottaa miestä ja koiraa. Tässä pyynnössä on hywä koira werratoin kappale ja semmoinen maksaakin Woguulien kesken kaksin kolmin-kymmenin hopea-ruplin, eikä niitä pieniä helma-rakkia, joita wanhain naisten kaupunkiloissa nähdään

hywäilewän, pidetä niin hywästi kuin Woguuli pitää koiraansa, joka taas kuuliaisuudessa ja uskollisuudessa jättää kauas jälellensä mainitut kaupunkilaiset heimolaisensa. Sopulin hinta on hywyyttä myöten eri-lainen: neljästä aina kymmeneen hopearuplaan, ja jasakkaa maksettaessa ottaa hallitus hywän sopulin wastaan kolmen sielun werona. Toinen eläin, joka wielä useammin kuin sopuli saa antaa nahkansa Woguulille, on orawa, jota tapetaan ympäri wuotta ja yhtä werran huwikseensa kuin oikeaksi työksi. Woguuli ei nim. koskaan liikahda jurtastansa ilman koiratta, pyssyttä ja kirweettä. Jos hän jalan lähtee mihin asialle, on hänellä koira muassansa; jos taas wenehin, juoksee koira pitkin joen-rantaa hänen itsensä melomalla hiljalleen matkaa tehdessänsä. Koira löytää pian orawan ja ilmoittaa haukkumalla sen isännällensä, joka kuitenkin on ruudilta ja haulilta liian saita orawaa ampumaan. Kirweellänsä kolkuttaa hän puuta, jossa orawa istuu. Jos tämä hypätessänsä toiseen puuhun ei putoa maahan, kertoo metsästäjä puun-kolkuttamista niin kauan kunne orawa enää ei hyppääkään puusta puuhun, waan istuu uppi-niskaisesti paikallansa. Tällöin hakataan puu poikki ja sen kaatuessa joutuu otus wälttämättömästi odottawan koiran hampaihin. Orawan hinta waihettelee täällä 6 ja 10 kopeikan wälillä hop. Harwemmin saadaan repoa, joka on waikea pyytää, ja arwaten wielä harwemmin karhua. Metsä-lintuja pyydetään loukuilla (W. слопецъ), jotka asetetaan ei kowan kauas kotoa, niin että waimot ja muu kotona eläwä heikompi kansa hywin woipi ne hoitaa. Keväällä tapetaan myös paljon wesi-lintuja, joita pyydetään merroilla eli ammutaan jousella, joka kalu wielä löytyy joka talossa.

Kalastaminen, joka Tawdalla ja sen syrjä-jokiloilla ei ole kowan antoisa, tapahtuu siellä tawallisesti talwella siten että joki sowelijaassa paikassa lähellä kotia kokonansa suletaan ja suluissa olewiin porttiin asetetaan suuria, päre-puikoista tehtyjä mertoja. Näitä pyydyksiä hoitawat samoin waimot ja muu koto-kansa. Waan pohjaisen Soswan Woguuleilla on kalastaminen suuremmassa arwossa ja suuremmasta hyödystäkin. Heti wetten auettua ja tulwa-weden laskeutua keräytywät he suurissa parwissa joen-suu-paikkoihin joko Soswalla eli Ob-joella, ja eläwät niissä

kalastaen koko kesän syys-kuuhun asti, niin että hirwen pyytö täällä jääpikin useammalta tekemättä. Tawallisin pyydys on nuotta, ja sen, joka ei ole nähnyt tämmöistä kalan-pyytäjä-kylää Soswan eli Obin rannalla, on waikea uskoa sitä kalan-paljoutta, joka täällä wuosittain tapetaan. Woguuli ei koskaan suolaa kalaa, siitä syystä että hän suolaamisen pitää hyödytöinnä herkun-walmistuksena ja että hänellä ei ole waraa ostaa suolaa niin paljon kuin siihen tarwittaisiin. Mitä hän perheinensä ja koirinensa ei paikalla syö — ja se ei ole wähä — kuiwataan ilmassa eli sawustetaan tuli-sian ympärille asetetuilla wartailla talwen waraksi.

Se, joka on matkustanut Wenäjällä, on kyllä pian tullut hawaitsemaan, että kaupunkien kaduilla renikoiden ja muiden senkaltaisten herkkujen seassa myös myödään hänelle tuntemattomia ruskioita pawun-kokoisia jywiä, joita rahwas, olletikin pyhä- ja juhla-päiwinä, syödä raksuttelee ja joista Wenäjällä kauppa-miesten rouwien sanotaan pysywän niin hywässä lihassa kuin he tawallisesti owat. Nämä jywät owat ketri-puun käwyssä kaswawia pähkinöitä, joita saadaan Siperiassa ja joiden kerääminen tämän maan köyhillä Woguuleilla ja Wenäläisilläkin sen pohjaisemmissa tienoissa on sangen painawa syrjä-elatus-keino. Naula näitä pähkinöitä maksaa esim. Kasan'issa 7 eli 8 kop. hop., waan paikalla ei puudan hinta ole kalliimpi kuin noin 3 eli 5 ruplaa paperissa. Mutta milloin hywä pähkinä-wuosi sattuu, woipi yksi perhekunta niitä helposti kerätä useampia kymmeniä puutia ja näin ilman suuretta waiwatta lunastaa hywät rahat.

Niinkuin edellä sanottiin alkawat Loswa- ja Pelym-joella eläwät Woguulit wähän maatakin wiljellä, jonka kanssa myös hewoisten ja karjan pito luonnollisesti yhdistäksen. Wenäläisillä Pelym'issä ja sen seuduilla on se yleinen walitus, että maan-wiljely ei näissä tienoin tahdo enää menestyä. Mutta kokonaista lewеys-pykälää pohjempana Pelym'ia eli wähäistä etelämpänä 61:tä pykälää, Massaun paül'issa Pelym-joelta wähän syrjään, on eräs Woguuli wähitellen raatanut itsellensä niin hywät pellot, että hän suurine perheinensä leiwän puolesta tulee omallansa aikaan ja hywinä wuosina wielä myöpikin isot määrät elоa. Tämä todistaisi, että maan-wiljely täällä ahkeralla raatajalla wielä palkitsee waiwat, ehkä kyllä halla useasti häwit-

tää hänen toiwonsa. Kuitenkin on sanottawa, että mainittu paikka on pohjaan päin wiimeinen, jossa maan-wiljelyä löytyy, sillä siitä noin 30 wirstaa pohjempana olewa Ätimje-paul ei enää wiljele muuta kuin nauriita ja sitäkin hywin wähän. Jälkimäinen kylä on myös wiimeinen tällä kohdalla, jossa hewosia tawataan.

Hewosen siassa pitäwät Beresow'an piirikuntaan kuuluwat Woguulit peuroja. Harwalla on niitä kuitenkaan enemmän kuin joku kymmenkunta, ja eräs parin sadan peuran isäntä Tapsjejoen latwalla on näissä seuduin mainio pohatta, ehkä hän Obdorsk'in tienoossa rikasten Samojeedein rinnalla, joilla tätä omaisuutta on tuhans-määrin, käwisi köyhäksi raukaksi. Beresow'an seudussa tawataan kuitenkin warakkaammilla Woguuleilla jo hewosiakin ja lehmiä, waikka kumminkin kahden wiimeisen wuoden korkea wesi jokiloissa on tehnyt, ett'ei heinää silloin woitu tehdä ensinkään, jonka tähden sekä Woguulien että Wenäläisten taas on täytynyt melkein wähiin häwittää karjansa ja hewosensa.

Maa eli oikeammiten metsä on Woguuleilla yhteinen, jossa jokaisella, joka waan kykenee, on täysi oikeus pyytää mitä ikänänsä woipi. Pelym-joella, jonne alempana asuwat Wenäläiset talwen ajaksi tulewat metsää pyytämään, eiwät Woguulit heitä laske metsäänsä muuten kuin yhdessä jonkun heikäläisensä kanssa, ja näin yhtywät Wenäläinen ja Woguuli pieneksi yhdyskunnaksi, jossa Woguuli Wenäläisen kanssa jakaa metsästys-oikeutensa ja tämä taas pitää hänen leiwässä, mutta kaikki saalis pannaan kahtia. Kala-wesi sitä wastaan pidetään tarkemmassa, niin että kullakin joen-suulla eli muulla kalastus-paikalla owat tietyt isäntänsä, joilta Wenäläiset ainoastaan wuokraamalla woiwat ne saada käyttääksensä.

Harwat ihmisten asunto-siat lienewät niin surkeat ulko-muodoltansa kuin Woguulien kylät eli paul'it owat. Ne owat aina raketut kuiwalle paikalle joen rannalla ja enimmiten semmoisiin kohtiin, joissa pienempi joki yhtyy suurempaan, sillä joen-suissa on kalan-pyyntö parempi kuin muualla ja jokia myöten on sekä talwella että kesällä huokeampi liikkua kuin metsää. Kylät seisowat kaukana toinen toisestansa, päiwän matkan, kahden ja kolmenkin päässä, sentähden että kullakin olisi metsästys- ja kalan-

milla nekin peuran-nahkasta. Waimojen puku on myös peuran nahkainen, leikattu melkein samoin kuin Tatarittarien päällyswaate; päässä on heillä suuri huiwi irrallansa, jolla wieraan läheistyessä peittäwät silmänsä samoin kuin Tatarittaret. Myös owat heidän lettinsä niinkuin wiimeksi mainittujenkin palmikoidut hohtawilla nauhoilla, helmillä ja muilla helistimillä. Sormet owat täynnä waski-sormuksia, joita nähdään miestenkin sormissa. Merkillistä on, että Woguulittarilla kädet ja jalat owat koristetut iho-piirroksilla, jotka owat monen-muotoisia, aika siewiä kiekuroita ja jotka tehdään lapsuudessa neulalla pistelemällä ja neulan haawat ruudilla hieromalla.

Ruoassansa ei Woguuli ole ylen herkullinen eli hylekśiwä. Hänen ainoa elatuksensa kesän talwen on metsä-linnut ja kala, sillä eroituksella että ne kesällä owat werekset, mutta talwella kuiwatusta keitetään. Peuran ja hirwen liha on harwemmassa eikä räkkää muiden syödä kuin warakkaampien. Eteläisille Woguuleille on suolan ja leiwän nautinto jo tullut tarpeeksi, mutta Soswan asujat pitäwät näitä aineita wielä herkkuina waan, joita isä kirkolla eli kaupungissa käydessään tuo jonkun wähän lapsille tuomisiksi niinkuin talon-poika meillä sokuria ja wehnäistä. Tupakan nautinto on täällä ainoa herkutteleminen ja niin yleinen, että Pelym'in Woguulissa waimotkin ja tytöt ahkerasti polttawat tupakkaa ja jälkimäisilläkin on oma piippunsa; Soswalaiset sitä wastaan eiwät polta tupakkaa, waan nuuskaawat. Pihkan pureminen on myös yleinen ja sitä sanotaan terweellisekśi keri-pukkia wastaan. Yleisesti woipi Woguuli paljon kärsiä nälkää, ja monesti tapahtuu hänelle metsästys-matkoillansa, että kattilan puutteessa täytyy useampia päiwiä ja wiikkokaudenkin elää raalla kalalla eli teirin-lihalla, joita hän nautitsee wähimmättäkään walmistuksetta. Waan ruoan ääreen päästyänsä on hän mies welkansa takaisin ottamaan, ja se ei ole mikään kumma että Woguuli yhdellä atrialla lopettaa neljä wiisi teiriä, päälle wielä ryyppää niiden liemen ja leiwäksi syö kuiwaa kalaa.

Ruumiin-rakennukselta owat Woguulit keskin-kertaista kokoa. Lyhyt-kaswuisia miehiä nähdään heidän seassansa harwoin, mutta sitä wastaan sangen usein hywinkin pitkiä. Kuin metsä-

mies konsanansakin on Woguuli kewyt jalalta, waan hartea-woimassa ei hänen sanota wetäwän wertoja Wenäläiselle. Muoto on pyöreä, kaswot wähän ulos-seisowat niinkuin kaikilla Suomalaisilla, nenä leweä mutta ei litteä, hiusten yleisin karwa on mustan-ruskea, ja silmät aukeat ja pyöreät niinkuin muillakin ihmisillä, ehkä ne useasti owat pilautuneet siitä paljosta sawusta, jossa tämäkin kansa elää. Mongolilaista, jota muutamat matkustajat muka owat olleet löytäwinänsä Woguuleissa, en minä heissä ole hawainnut mitään, jos sikfi ei luettane sitä että eteläisissä Woguuleissa, warsinkin Konda-joella asuwissa, kaswot monellakin seisowat hywin ulkona, hiukset owat piki-mustat, ihon karwa tumman-kalwea ja parran kaswu heikko, jonka pohjaiset Woguulit siten wielä wähentäwät, että karwat nuoruudessa juurinensa nyhdetään pois. Mahtanewat siis mainitut Kondalaiset olla enemmän sekoitetut wieraillla kansan-aineilla kuin heidän pohjaiset weljensä, jotka ulko-näössä enemmän lähenewät muita Suomalaisia kansoja, joka luulo on sitä toden-mukaisempi kuin heidän maansa muusta Woguulien alasta on lähinnä ja awoinna etelästä ja idästä tulleille wieraille kansoille.

Säwyltänsä on Woguuli huoletoin ja tyyni luonnon-lapsi. Keskenänsä rupattawat he ja naurawat alinomaa, ja heidän puheessansa kaikuu erinomainen hywän-tahtoinen soinne, joka epäilemättä todistaa kateutointa ja lempeätä mielen-laatua. Tämä koskee olletikin Soswan Woguuleja, sillä niissä, jotka eläwät lähempänä Wenäläisiä ja owat siwistyneempiä, owat nämä paremmat puolet enemmän eli wähemmän häwinneet. Waikka ei koston-himoinen suuttuu Woguuli pian pienestäkin loukkauksesta, waan leppyy myös pian ja sydämellisesti. Wiina päässä on hän kuitenkin wallatoin ja tällöin ei ole hywä hänen kanssansa taistella. Tämmöiseen tilaan joutuu hän kaikeksi onneksi harwoin, kerran eli kahdesti wuodessa kaupungissa käydessään waan, sillä wiisaalla warowaisuudella on kapakkojen asettaminen ja yleisesti wiinan myönti heidän kylissänsä kowasti kielletty. Yksi suuri wika on Woguulilla kuitenkin ja se on se, että hän on sanomattoman laiska kaikkeen muuhun työhön kuin metsän-käyntiin, jonka tähden Woguulilainen työ-mieskin Wenäläisen työssä saapi waan puolen sen werran palkkaa kuin Wenäläinen. Käsi-töissä

on tämä kansa sangen typerä. Waimot kyllä ompelewat waatteet sekä itsillensä että miehille, jossa he käyttäwät rihmana joko peuran suonia eli wiholaisen kuitua. Waan miehet eiwät ymmärrä tehdä kaikkia omia kalujansakaan, sillä seppiä ei heidän seassansa löydy missään, waan täytyy pyysyt korjauttaa ja muuta taottaa Wenäläisillä sepillä. Castrén'in ja Hagemeister'in ilmoitus Ostjakeista, että nämä muka olisiwat hywiä huoneen-salwajia, on ilmasta temmattu ja sille nauraa jokainen Siperialainen, joka kyllä tietää että täällä pohjan perillä rakettaessa työ-miehet täytyy kaukaa tuottaa, waikka Woguuleja ja Ostjakkeja kyllä kihisee ympärillä.

Woguulin uskonnollinen tunto on se iki-wanha lumous-usko (schamanism), joka useammilla muillakin pohjais-Aasian kansoilla täyttää hengellisen tarpeen. Hän on tosin kastettu, on saanut kristillisen nimen ja on kirjoitettu jonkun kirkon kirjoihin; myös wihittää hän itsensä papilla, kastattaa lapsensa papilla ja luettaa haudan papilla, kuin joku kuolee hänen perheestänsä, jos nim. pappi sattuu liki-seuduille, joka kaukaisemmissa kylissä ei koskaan tapahdu. Kerran eli kahdesti wuodessa kirkolle tullessansa muissa asioissa pistäksen hän kirkossakin, asettaa tuohuksen jonkun pyhän-kuwan eteen ja ristasee siinä wähän silmiänsä. Waan muuten ja sisällisesti on hän wielä täysi pakana, ja kuin ei hän ole saanut wähäistäkään opetusta kristin opissa, ei se lienekään ihme että hän wielä luottaa pikemmin niihin woimiin, joiden awulla hänen esi-isänsä owat eläneet ja joilta hänkin toiwoo onnea metsän-pyynnössä, kuin niihin uusiin jumaliin, jotka waan waatiwat ylen isoa uhraamista eiwätkä metsästykseen näytä mitään waikuttawan. Woguulien kristin uskoon kääntäminen alettiin menneen wuosi-sadan alku-puolella, ja oli enemmän wäkiwaltaista epä-jumalten kuwien häwittämistä kuin uskon saarnaamista. Siitä saakka owat he olleet nimi-kristityitä, mutta waikka epä-jumalten kuwia ei liene rakettu uudestaan, kuuluu Woguuleilla wielä olewan wissit uhri-paikat metsissä, joissa uhrataan peuroja, metsän-nahkoja ja hopea-rahojakin metsästys-onnea saadakseen jumaloilta. Ehkä näitä uhria ja uhraus-paikkoja pidetään salassa wirka-miehiltä ja yleisesti Wenäläisiltä, tapahtuu kuitenkin, että Wenäläisetkin ottawat osan uhrissa, kuin, joten

edellä sanoimme, yhdessä Woguulien kanssa lähtewät metsälle. Sen pienen yhdys-kunnan jäsenet tekewät tällöin toinen toisellensa uskollisuuden walan karhun kuonon kautta s. o. he leikkaawat weitsellä eli purasewat karhun kuonoa merkiksi, että joka walan rikkoo, sen syököön karhu, jonka tapahtumisesta niin Woguulit kuin Wenäläisetkin owat lujasti wakuutetut. Karhun suuresta kunnioittamisesta, joka oli yleinen Suomalaistenkin esi-isissä eikä liene meidän maassamme wielä nytkään lopen sammunut, löytyy Woguulien seassa wielä muitakin jälkiä. Niinkuin Suomen metsäisemmissä tienoissa, joissa tätä eläinkä wielä löytyy, sitä harwoin nimitetään oikealla nimellänsä, waan mainitaan mesi-kämmenen nimityksellä eli millä muulla imarrus-sanalla, niin wälttäwät Woguulitkin hänen nimensä mainitsemista ja kutsuwat häntä tawallisesti wanhukseksi (andschuech), jolla epäilemättä tahdotaan kunnioitusta osoittaa. Ja niinkuin muinaisten Suomalaisten Kalewalassa nähdään karhulle pitäwän peijaiset ja juhlallisesti wiettäwän hänen tappamistansa, niin talutetaan hän Woguulienkin seassa soitolla, laululla ja pyssyjen ampumisella kylään, jossa hänen kuolonsa sitten wietetään pidoilla ja juomingilla.

Jugrin maan kauppa metsän-nahkoilla oli jo wanhoina aikoina kuuluisa. Ennen Wenäläisten maahan juurtumista oli se Syrjänein wallassa, joiden tosin nyky-aikoina on täytynyt jakaa sen woitot Wenäläisten kauppiasten kanssa, waan joilla wieläkin on tämän maan kaupan-liikunnossa suuri osa. Arhangelin läänin Mesen'in piirikunnan Syrjänit owat ne, jotka tätä kauppaa käywät ja jotka wuosittain kahta tietä kulkewat Uraalin poikki Beresow'an ja Obdorsk'in markkinoille. Eteläinen näistä teistä menee Beresow'asta Soswaa ja sen syrjä-jokea Sigwaa myöten ja sitten Uraalin poikki, joka tässä kohden on niin kapea, että wiimeisistä jurtista Beresow'an puolella, Sigwan latwoilla, woipi hywän kelin aikana peuroilla joutua wuoro-kaudessa Petschora-joelle, ja niin kewyt yli-päästä, että tätä tietä myöten wuosittain kuletetaan Petschoralle useampia tuhansia puutia jauhoa, joka Siperiassa on huokeampi kuin siellä, kuin myös sieltä taas tänne kaiken-laista raskasta kalua niinkuin: kirweitä, pyssyjä, patoja j. n. e. Toinen pohjaisempi tie kulkee Obdorsk'ista Sob- eli

Synje-jokia myöten Petschoraan juoksewan Usan latwoille (jota jokea myöten Castrén tuli ensi kerran Siperiaan) ja sitten Usaa myöten Petschoralle. Kaikki kauppa tässä maassa tapahtuu rahatta tahi, toisin sanoen, on waihto-kauppaa, jossa tawaran hinnan yleisenä määränä on orawa. Niinkuin Tscheremissien kielessä sana ur merkitsee sekä orawaa että kopeikkaa, samoin Woguulienkin murteissa sana līn (lēn), niin että esim. riuna on Woguuliksi lou līn (10 orawaa), rupla schēt līn eli sāt lēn (100 orawaa). Waan kuin orawan hinta nyt oikeastaan on paljoa suurempi niiden aikojen hintaa, jolloin tämä käytös kowoi kieleen, lisäävät Woguulit rahaa mainitessaan, eroituksetsi oikeista orawista, tatarin kielestä otetun sanan oksa (raha) summan jälkeen, ja sanowat esim. kymmentä ruplaa: lou schēt līn oksa (10 sataa orawaa rahaa), jota wastaan lou schēt līn yksinänsä olisi 1,000 oikeata orawaa, joiden arwo nyt on monta wertaa enemmän kuin 10 ruplaa. Syrjänein ja Wenäläisten kaupassa täkäläisten kansojen kanssa on juurtunut welka-kauppa, joka näille jälkimäisille ei woi olla muuta kuin hywin wahingollinen. Kauppias antaa nim. tawaratansa ostajalle welaksi tulewan metsän-saaliin päälle, jossa hän arwattawasti lukee korkeamman hinnan tawarallensa kuin jos se rahalla eli nahkoilla ostettaisiin, ja welkaa maksettaessa taas polkee hän welka-miehensä tawaraa. Se tekee tämän hitaaksi maksamaan, saattaen hänen myömään tawaransa ennen muille kuin welkojallensa; josta syystä kuin myös wahinkojen tähden kuoleman eli petoksen kautta kauppiaan täytyy, uutta welkaa antaessansa, panna tawarallensa korkea, useasti kaksin-kertainen hinta. Seuraus tästä welka-kaupasta on monellenkin Woguulille ja Ostjakille se, että paljon welkautuansa ja wähä-onninen oltuansa metsän-pyynnössä hänen täytyy joko itsensä lähteä eli poikansa lähettää welkojalle työhön, joka useasti muuttuu elin-aikaiseksi orjuudeksi ja jossa hän eli poika kokonansa hukkuu heimostaan ja kansastansa.

Woguulit eiwät jakau sukuihin niinkuin Samojeedit ja moni muu Siperian kansa, waan owat jaetut Wenäläisten tawalla wolostihin, joissa heillä on omat golowansa ja starschinat. Heidän muinaisesta oma-waltaisesta hallituksestaan ei ole muuta muistoa jälellä, kuin että Soswa-joella pari heimokuntaa waatiwat

kniäs'in (ruhtinan) nimeä. Minä tawatessani kaksi tämmöistä ruhtina-sukuista Woguulia en löytänyt heidän muussa eroawan toisista kansalaisistansa kuin siinä että heidän silmänsä oliwat puhtaammaksi pestyt kuin muiden; mutta asunto, waatteus, askareet oliwat heillä aiwan yhden-laiset kuin toisillakin, joilta he myös eiwät näkyneet waatiwan mitään erinäistä kunnioitusta. Muuten hallitaan Woguulit ja muut täkäläiset kansat tawallisilta wirka-miehiltä Beresow'asta ja Obdorsk'ista käsin, joka hallitseminen ei olekaan waikea heidän nöyryydellänsä ja kuuliaisuudellaan. Sillä uskollisempia alamaisia ei löytyne kuin he owat; joka paikassa kysellään matkalaiselta kuinka sorni khan (kultainen khan s. o. keisari) woipi, minkä-lainen hänen asuntonsa on, jos hän pukeupi niihin nahkoihin, joilla he jasakan maksawat, jos hänkin syöpi teiriä ja kuiwaa kalaa j. n. e. Eikä näillä kansoilla suinkaan olekaan syytä toiwoa itsellensä parempaa hallitusta kuin se, joka heillä on. Heidän jasakkansa (weronsa) on hywin wähäinen ja tulee heille runsaasti palkituksi jo ainoastaan sen kautta, että kruunu omasta hinnastansa antaa heille täyden tarpeen kruutia. Suuria rasituksia wirka-miesten puolelta eiwät he myöskään kärsi, sillä riitansa ratkasewat he keskenänsä oikeutta käymättä, ja eläwät muuten niin kaukana wirka-miehistä että nämä eiwät näe heitä kuin kerran wuodessa s. o. jasakkaa maksettaessa; paitse sitä owat hekin jo tottuneet kaipaamaan, missä heitä rasitetaan, ja tämä on tehnyt wirka-miehet warowammiksi.

Tämmöinen on Woguulin nykyinen elämä. Meille näyttää se olewan täynnä puutetta ja kurjuutta, waan woguulilaisesta katsannosta on asian laita toisin. Hän ei ole kenenkään herra eikä kenenkään orja, tekee työtä milloin ja missä woipi ja tahtoo, syöpi mitä Jumala antaa eikä jasakan suoritettuansa pelkää ketään. Todella, werraten hänen elämätänsä keski-Wenäjän orjan oloon, joka elää kaikilla lahjoilla siunatussa maassa, joka päiwä kyntäen peltoja, joiden yli silmä ei kanna, waan jonka pahna ei ole parempi kuin Woguulin, joka talwi-kauden kituu nälässä ja puutteessa ja jota päällisiksi wielä alinomaa rääkätään ja häiritään, — kuka ei sanoisi Woguulia onnellisemmaksi tämmöistä kurjaa raukkaa?

Neljäs Kirja.

Pietarissa tammi-kuussa 1859.

Wiimeinen jakso matkaani, Obdorsk'ista Pietariin, enemmän kuin puolen-wiidettä-tuhannen wirstan pituinen, on itselleni merkillinen sen wuoksi, että se käsittää monessa katsannossa kokonansa wasta-kälkkäisiä asioita. Tämän matkan yhdessä päässä owat Obdorsk ja Beresow, toisessa Moskowa ja Pietari; yhdessä istuu Ostjakkilainen ruhtinas, peuran-nahka-teltassansa halliten wähä-lukuisia köyhiä kansalaisiansa, toisessa käypi koko suuren Wenäjän-waltakunnan hallitus-kone lukemattomilla rattailla; yhdessä riemuitsee Ostjakki muutamien haukien saaliille, toisessa pyytäwät rahan ja kaupan ruhtinat woittoa sata-tuhansittain; yhdessä on wiina-ryyppy jäätyneen kalan kanssa kyllä ilahuttamaan ihmisen sydäntä, toisessa eiwät maa-ilman hienoimmatkaan nautinnot woi elähyttää hekkumallisten kylläistä mieltä; yhdessä ajetaan peuroilla, toisessa lennetään rauta-teillä. Tämmöisiä wasta-kälkkäisyyksiä woisi tältä matkalta luetella enemmänkin, ja helppo olisi niistä kirjoittaa waikka kokonainen kirja; waan kuin minulla ei aika eikä halu anna sitä tehdä, niin olkoon lukija hywä ja tyytyköön niihin muutamiin muistelmiin, joilla tässä nyt häneståä niinkuin matkastanikin eroan.

Beresow'an kaupunki oli se paikka, johon tämän-edellisessä kirjassani matka-kertomukseni lanka loppui. Tämä kaupunki on tullut kuuluisaksi siten että mainio Menschikow, Pietari ensimäisen ystäwä, wallasta langettuansa lähetettiin tänne maa-pakolaisuuteen. Tämä merkillinen mies, leipurin-oppi-pojasta noussut Wenäjän wallan ensimäiseksi ylimykseksi ja hoitajaksi nuorelle keisarille Pietari toiselle, jolle hän myös tahtoi antaa tyttärensä puolisoksi, kuoli samoin kuin tämä keisarinnaksi aiwottu tyttärensäkin Beresow'aan, ja halpainen puu-risti merkitsee sen kohdan Beresow'an hautaus-maalla, jossa tämän isän-maallensa suuria palweluksia tehneen miehen tomu lepää. Menschikow'an wihollisia Dolgorukyn woimallista sukua kohtasi waan muutamia wuosia häntä jälkeen sama onnettomuus, johon he oliwat hänen tuominneet: he lähetettiin tähän samaan Beresow'aan ja waino heitä kohtaan oli wielä kowempi kuin Menschikow'aa kohtaan. Ensi-

mäisen Pietarin miehistä oli wielä Ostermann'ikin niitä, joiden palweluksen ja waiwat sen-aikuinen Wenäjä palkitsi Siperialla; hänkin lähetettiin ja kuoli Beresow'aan, ja yhden-lainen risti kuin edellä-mainittu Menschikow'an haudalla olewa seisoo hänenkin lepo-kammionsa päällä ja herättää käwelijän mielessä surullisia mieli-johteita.

Näiden muistettawien miesten onnettomuus ja sen kanssa yhdessä tapahtuneet kumoukset Wenäjän hallituksessa owat antaneet Beresow'an kaupungille erinomaisen kuuluisuuden, jota se muuten ei suinkaan ole ansainnut. Se on tätä nykyä Tobolsk'in läänin pohjaisimman piirikunnan pää-kaupunki, niin-muodoin tawallisten piirikunnan-wirka-miesten istuin. Muita asujia on siinä kolme eli neljä kauppa-miestä, puoli sataa kasakkia ja noin puolitoista tuhatta köyhää porwaria, jotka eläwät osittain kalan-pyydöllä osittain myös kalan- ja metsän-nahkojen-ostosta Woguuleilta, Ostjakeilta ja Samojeediltä, kuin myös heille myömisestä heidän tarpeitansa: jauhoja, suolaa, kirweitä, tupakkaa ja rihkama-tawaraa. Nämä asujat eläwät yleiseen köyhästi, jos asunnoitten ulko-näöstä woi warallisuudelle ottaa määrän, sillä ne owat Wenäjän kaupunginkin rakennuksiksi kowan huonot ja surkeat. Tähän köyhyyteen luulen suurimmiksi syiksi laiskuutta ja juoppoutta, jotka Wenäjän kansan peri-synnit täällä saawat hyöstyä sitä paremmin kuin ei ole minkään-laista kanssa-käymistä eli yhteyttä ulko-maalaisten, eikä paljon ulko-kaupunkilaistenkaan kanssa, joiden esi-merkki ja siweämpi elämä woisi kehoittaa luopumaan isiltä perityistä pahennuksista. Sen lisäksi on luonnonkin raakuus niin ankara, ett'ei minkään-lainen wilja ota kaswaaksensa, waikka paikka ei ole pohjempana meidän Kajaania. Kaikki ruoka-neuwo on siis tuotawa tuhannen wirstan päästä Tobolsk'ista, s. o. ei ainoastaan jauho ja suurimat owat ostettawat, waan myös ne Wenäläisten elämän-laadussa niin wälttämättömät aineetkin: kaali, kurkut, lyökki ja potaatit. Arwattawa on ett'eiwät warat kaikilla asujilla riitä kaikkia näitä aineita ostamaan täysin tarpein, ja tämmöisestä puutteesta syntyy heissä useasti häwittäwiä tautia, joista se hirmuinen keri-pukki sanotaan pelättäwimmäksi. Heinän-saalis joki-rannoilla on tawallisina wuosina sangen runsas, jonka-tähden näillä seuduin karjaa ja hewo-

sia woidaan pitää ja pidetäänkin jotensakin paljon. Waan aika wälistä, niinkuin nyt kolme wuotta takaperin, nousee wesi Ob'issa niin korkealle että heinän tekeminen on mahdotoin, ja tällöin täytyy asujien häwittää hewoset ja karja, wahinko, jota parantamaan monellakaan ei woimat riitä ja jonka jälkiä warakkaammatkin eiwät woi ennenkuin useampien wuosien kuluttua saada tuntumattomiksi. Tawallisen sarwi-karjan siassa pitäwät Beresow'an asujat tämän maan omituista karjaa peuroja, joita muutamilla on sata-lukujakin. Kesäksi ajetaan peura-karjat kauas Uraalin kylelle, jossa palkatut Ostjakilais-paimenet kulettawat niitä yhdeltä laitumelta toiselle. Waan jokien jäädyttyä tuodaan ne isännän saapuwille ja pidetään sitten koko talwi noin parin kolmen kymmenen wirstan päässä kaupungista, joista heitä on helppo saada tarwittaessa ajoihin eli teurastettaa. Huiskawatkin Beresow'an kaduilla talwiseen aikaan peura-troikat, joilla kaunottaretkin tässä kylässä rakastawat ajella ilmailemassansa. Köyhemmät asujat käyttäwät puun ja weden wetoon koiriakin, joita kaksi on kyllä wetämään tawallisen korwon wettä eli kohtuullisen kelkan puita, ja joiden elatus ei maksa juuri mitään, kuin he owat totutetut elämään kalalla ja kalan totkuillakin.

Beresow'asta pohjaan eli Obdorsk'iin päin on peura tawallinen ja ainoa ajo-eläin, ja matkustawia wirka-miehiä wasten löytyy näiden kahden paikan wälillä kruunun wuokraamia peuroja, jotka koko talwen seisowat määrä-paikoissa, tawallisesti joen warrella löytywien Ostjakkilais-jurttien seuduissa, noin neljän, kuuden ja kahdeksankin kymmenen wirstan päässä toinen toisestansa. Ostjakilla ei ole peuralla ajaessansa pulkkaa eikä ahkiota, waan kelkan tawoin tehty kewyt liiste-reki noin kyynärän korkuisilla kaplailla, jälkimäiset näin korkeat lumen tähden, joka muuten estäisi reen juoksun. Rikkaammilla matkalaisilla, niinkuin wirka- ja kauppa-miehillä, on tämmöinen ajo-neuwo pitempi, katettu päältä piikolla ja sisästä wuoritettu weralla, niin että matkamies pantuansa pitkälleen tähän rekeen ja owen sulettuansa sangen hywin säilyy siinä tämän maan kowalta pakkaselta ja wihawilta tuulilta. Reen eteen waljastetaan tawallisesti neljä peuraa, joita Ostjakki pukilta ajaa, wasemman-puolimaista ohjaksella hal-liten ja toisia hänen mukaansa ohjaten pitkällä seipäällä, jonka

latwa-puolella hän myös työkkii juhtiansa, kuin tahtoo kiiruhtaa heitä juoksuun. Kiiruhtaminen ei kuitenkaan ole hywä peuralla ajettaessa, sillä kiiruhtaen wäsyy tämä eläin pian ja wäsyttyänsä ei hän ota askeltakaan, waan heitäksen pitkälleen. Waan jos hän saa juosta tawallista hölkkä-juoksuansa (noin 8, korkeimmakseen 10 wirstaa tunnissa), kulkee hän waiwatta yhteen menoon 80 ja 100:kin wirstaa, aika wälistä waan hetkiseksi seisahtuen henkeä wetämään ja silloin tällöin juoksussansa lunta haukaten. Turhaa olisi minun tässä ruweta kiittelemään tämän eläimen hyödyllisyyttä, koska sen on jo niin usea matkalainen ennen minua tehnyt ja se monelle lukijoistani kokemuksestakin on hywästi tietty. Sen waan sanon, ett'ei ainoakaan eläin maan päällä näytä olewan niin sen maan-seudun mukainen jossa hän elää kuin peura, ja kamelikin, jonka kanssa peura muuten useasti werrataan, mahtanee tässä katsannossa jäädä hänestä jälelle. Peura wetää, ruokkii ja werhoitsee isäntänsä; mutta sen ohessa hän wielä kaswattaa ja opettaakin häntä tyynellä, kärsiwäisellä ja wähä-tarpeisella säwyllänsä, enkä luule mitän liikanaista olewan siinä jos sanon, että nämä peuran omaisuudet nähtäwästi kuwastuwat Ostjakin, Samojeedin ja Lappalaisen luonteessa, samoin kuin hewosen raju ja urhea luonto tuntuwasti näytäksen muinaisten Mongolien ja Hunnien ja ehkä nykyisten Tatarienkin ja Baschkirein mielen-laadussa.

Edellä-mainitun-kaltaisella ajo-neuwolla tapahtui minunkin kulkuni, kuin 31 p. lokak. (uutta lukua) läksin Beresow'asta matkalle Obdorsk'iin päin. Ilmoista sitä ennen on minulla seuraawat seikat muistissa: 13 päiwänä lokak. (1:nä wanh. l.), joka on suuri juhla Wenäjän kirkossa, oli niin kaunis ilma että Beresow'an kaunottaret käweliwät kaduilla hienoissa pyhä-hameissansa ilman päällys waatteitta ja warjostimen kanssa; 17:nä ja 18:nä päiw. oli kuitenkin jo pakkaista 13 pykälää Reaumur'in lämpö-mittaria myöten; yöllä wiimeksi mainittua päiwää wasten jäätyi Soswa, waan tuuli repi sen päiwällä taas auki; seuraawana yönä, 15 pykälän pakkaisessa jäätyi se uudelleen eikä auennut sitten enää; 19:nä ja 20:nä 15 pykälän pakkainen; 26:na 18 pykälän pakkainen. Sen jälkeen oli sitten leutoja ilmoja

lumi-sateen kanssa, jonka-lainen ilma oli minunkin matkaan lähtiessäni. Illan päälle kiihtyi tuisku hirmuiseksi ryöpyksi, joka waikeutti matkan-teon niin, että ensimäiseen peuran-muutto-paikkaan, johon Beresow'asta luetaan 60 wirstaa ja johon olin laskenut tulewani k:lo 9 illalla, pääsin wasta k:lo 2 yöllä. Seuraawana päiwänä tulin Mushin kirkolle, jossa on pieni kolmitaloinen wenäläinen kylä, ja jossa nyt pidettiin markkinoita. Arhangelin läänin Syrjänit nim., joiden wäki-wallalla anastamisesta peuran-laitumia Samojeedeilta Castrén, Schrenck ja muut matkaajat walittawat, owat täälläkin wallanneet oikealla ja wäärällä Ostjakkein laitumet, niin että kumpikin puoli Uraalia on heidän wallassansa ja heillä on sangen suuret peura-karjat. Näiden karjojensa tuottamia (lihaa ja taljoja) kaupalle laskekset he Uraalilta pari kertaa wuodessa Siperian puolelle, jolloin myös samalla tuowat sonkaa, rauta-kaluja, kynttilöitä j. m., ja tältä puolen ostawat leipä-neuwoa ja Ob-joen kaloja: sampea, muksunaa ja muita kalliimpia laatuja. Näitä Uraalin paimenia ja eräitä wenäläisiä kauppiaita kuin myös muutamia kymmeniä Ostjakkeja oli nyt paikalle keräytynyt, jälkimäisten seassa eräs ruhtinaskin Synje-joelta. Tämä oli niin hywä ja heti tultuani tuli minua terwehtimään ja täkäläistä tapaa myöten oli minun welwollisuuteni wiinalla kostita hänen ruhtinallisuuttansa. Wiinan ryypättyänsä alkoiwat ruhtinas ja hänen seuralaisensa syödä jäätynyttä kalaa raaltansa, ja kuin jo kauan olin kuullut kiiteltäwän tätä ruokaa hywäksi, päätin minäkin nyt maistaa sitä. Näin syötäwän kalan pitää olla wereksen, waan hywästi jäätyneen; se nyletään, ewät leikellään pois, ja ruoka, leikattu hienoin suikaleihin, on walmis syödä suolan ja leiwän kanssa. Ja minun täytyy tunnustaa että se jo ensi kerralla maistui minusta sangen hywältä, ja aikaa myöten totuin siihen niin, ett'en muuta ruokaa koko matkalla kaiwannut, kuin waan oli jäätynyttä kalaa, jolle tottuneen ei tarwitsekaan matkalla pitää kanssansa muuta ewästä kuin leipää ja suolaa, sillä kalaa löytyy joka jurtassa. Wenäläinen ottaa kernaasti omiksensa sen maan tawat, jossa hän elää, ja niin on käynyt tämänkin nautinnon kanssa kuin myös raan peuran-lihan syömisen kanssa, jossa Wenäläiset wetäwät wertoja Samojeedeille. Jäätyneellä kalalla sanotaan

paitse hywää makuansa olewan wielä se etu, että se warjelee keri-pukista, lieneekö sitten tässä lauseessa perää tahi ei.

Obdorsk'iin, johon luetaan Beresow'asta noin 450 wirstaa, tulin matkalla yleensä oltuani kolme wuoro-kautta. Mushin ja Obdorsk'in wälillä on hawu-puiden pohjaisin raja; Obdorsk'in seuduilla ei enää kaswa muu kuin nälkä-koiwu ja pajukko, waan poltto-puu ja hirret lautataan sinne ylempää Mushin ja Beresow'an wäliltä. Kuitenkin on Obdorsk, ehkä ei kaupunki, jona sitä silloin tällöin nähdään mainittawan, sangen siewä kylä noin 50 talolla ja 400 eli 500 asujalla. Se on siwistyksen wiimeinen askel Pohjolan-Pimentolan synkeihin maihin, sillä Ob'in lahteen ei siitä tule enempää kuin puoli-toista sataa wirstaa, ja noin 50 wirstan päässä alkaa jo Samojeedein walta. Siperian Wenäläinen on yleisesti paljoa siistimpi, warakkaampi ja wieras-waraisempi kuin hänen weljensä n. k. Europan Wenäjässä; kahta mieluisammin tulee siis matkalainen „näillä raukoilla rajoilla," rywettyänsä Ostjakkein eli Samojeedein likaisissa, pimeissä ja sawuisissa jurtissa, wenäläiseen kylään, jossa hän aina tietää löytäwänsä puhtaan ja lämpimän kamarin, wälttäwän ruoan ja ystäwällisen kohtelun. Tämmöisillä tunteilla tulin Obdorsk'iin, saman-laisilla nautitsin sitten jälkeenkin päin pitkin Ob- ja Irtysch-jokia palatessani niiden maiden wenäläisten asujien wieras-waraisuutta, ja oikeus waatii tässä tunnustamaani, että Siperialaisen yksin-kertainen ja rehellinen käytös on minua paljon sowittanut Wenäläisen luonnon kanssa, joka kukaties itsessä Wenäjässäkään ei olisi tätä pahempi, jos sitä pitkällinen ja raskas orjuus ei olisi niin turmellut.

Obdorsk'in suurin milt'ei ainoa merkillisyys on sen seudussa eläwä Ostjakkilainen ruhtinas Taischin. Edellisestä on lukija nähnyt minun jo ennenkin tawanneeni sekä Woguuleja että Ostjakkeja, jotka kutsuttawat itsensä ruhtinoiksi ja mahtawat ollakin näitä kansoja entisinä aikoina hallinneitten päällikköjen jälkeisiä. Mutta näiden ruhtinuutta haittaa kaksi sangen painawaa wikaa, jotka täällä niinkuin muuallakin maa-ilmassa saattawat semmoisen arwo-nimen epäilyksen alaiseksi, nim. he owat köyhät ja heidän ruhtina-arwoansa ei Wenäjän hallitus ole koskaan siksi tunnustanut. Sitä wastaan on Obdorsk'in ruhtinas

sekä rikas että ruhtinaksi kirjallisesti säädetty ja wahwistettu kahdelta Wenäjän hallitsijalta, nim. keisarinna Katarina Toiselta ja keisari Nikolailta. Nämä kaksi seikkaa owat tehneet, että Taischin on aina ollut erinomaisessa arwossa kansalaistensa keskeen, waikka hänellä heidän ylitsensä ei ole juuri mitään laillista waltaa senkun waan auttaa kruunun wirka-miehiä jasakan laskussa ja kannossa. Waan paljoa suuremmaksi nousi sekä hänen kansalaistensa että Wenäläistenkin kunnioitus häntä kohtaan kuin Taischin eräsnä talwi-yönä w. 1854 warkain läksi Beresow'asta suurella peura-parwella ja wenäläisen tulkin kanssa ajaa hujeltamaan länttä kohti ja tuli Pietariin. Niissä peuran-nahka-waatteissaan, joissa hän tänne matkusti, otti hänen keisari Nikolaiwainaja hywästi wastaan, „piti hänen kylläisenä," niinkuin T. sanoo, „sekä syömän että juoman puolesta ja majoitti hänen omaan jurttaansa," kuin myös täytti hänen anomuksensa, jotka oliwat ne, että Obdorsk'ista luowutettaisiin wiralta kansan-rääkkääjä sasedatel ja että tähän kylään ei wasta enää lähetettäisi pahan-tekijöitä, jotka useasti oliwat tehneet Ostjakeille pettuutta ja wäki-waltaakin. Wahwistettuna ruhtinuuteensa sekä lahjoitettuna omituisella arwo-puwulla, kaula-rahalla ja muilla lahjuksilla palasi Obdorsk'in ruhtinas „khanin kaupungista" koti-tundrillensa, ja siitä ajasta saakka owat hänen arwonsa ja arwoisuutensa tämän maan kaikkein asujien ja wirka-miestenkin seassa olleet epäilemättömät. Tätä kunnioitusta yllä-pitää arwattawasti hänen suuri rikkautensakin, olewa peura-karjoissa, joita eläimiä hänellä luullaan olewan kymmenen tuhannen paljous, joka rahaksi luettuna tekee maan hinnan jälkeen noin 40 tuhatta hopearuplaa. Esi-merkiksi tälle Taischin'in rikkaudelle mainitaan sen monesti tapahtuwan hänen paimenillensa, että kuin tuiskuisena yönä karjaan yhtyy susi, jolla on tapana pää-laumasta leikata ja erillensä ajaa pienempi joukko, jonka hän tappaa kaikki tundralle, paimenet karjan paljouden tähden eiwät hawaitse jonkun sadan peuran katoa ennenkuin aletaan kaiwata wissiä merkkipeuroja, jotka tämmöisessä tilassa myös owat kadonneet ja joita etsittäessä sitten tundralta wähitellen löydetään suden tappamat eläimet ja näin wahingon jälille päästään. — Taischin on näköjänsä tanakka-ruumiinen, keski-läntä ukko noin 60 wuoden

iässä, pyöreä-muotoinen ja kaswot wähän ulos-seisowat niinkuin Ostjakeilla yleisesti. Waatteuksessansa ei hän eriä kansalaisistansa muussa kuin että hänen pukimensa arwattawasti Ostjakin-muotia myöten owat mitä parainta olla woi, eikä myös elämän-laadussansakaan muuten kuin siten, että hän ympäri wuoden syö rukiista leipää, pitää samowaran wieraita wasten ja useammin ryyppää wiinaa kuin muut Ostjakit. Hänen asuntonsa on kesän talwen jurtta, talwella peuran-nahkainen, kesällä tuohinen. Uppi-niskaisuudeksi lukewat täkäläiset wirka-miehet sitä Taischin'ille, että hän heidän kehoituksiansa myöten ei ole rakennuttanut itsellensä Obdorsk'iin kartanoa ja ruwennut siinä wakaista elämää pitämään, kuin myös senkin, että hän ummikko-Wenäläisten kanssa aina puhuu tulkin kautta, waikka hänen luullaan hywinkin ymmärtäwän Wenäjän kielen, ja warsinkin sen, että hän, ehkä usein siihen kehoitettu, ei ole antanut yhtään monista pojistansa eli pojan-pojistansa opetettawaksi joko kadetti-kouluihin eli muihin oppi-laitoksiin, joissa ruhtinallinen arwo olisi ollut heillä hywänä etuna. Wähällä ajattelemisella woidaan kuitenkin hawaita, että tämmöinen ukon käytös ei ole uppi-niskaisuus, waan warowa ymmärtäwäisyys, sillä hänkin lienee hawainnut että Wenäläisen ja Wenäläisyyden kanssa pyytää tämmöisissä tapauksissa olla samoin kuin eräästä muusta olennosta sanotaan: että jos sille annat sormen, niin se ottaa koko käden.

Obdorsk'issa puhuu useampi wenäläisistä asujista sekä Ostjakin että Samojeedin kieltä, jonka tähden minun oli helppo löytää soweljas kielen-kääntäjä edellistä kieltä tutkiessani. Waan kuin sen hawaitsin olewan aiwan yhden-laisen Beresow'assa käytettäwän murteen kanssa, oli minun huokea neljässä wuoro-kaudessa koota wahwekkia tälle hawannolle, jonka ajan kuluttua läksin takaisin Beresow'aan, jonne tulin 12 p. marras-kuuta. Edellä puhuessani tästä kaupungista unohtin mainita, että siinä tapasin erään Siperiaan lähetetyn Suomalaisen nimeltä Juhana L—m ja kotoisin Sawon pitäjästä Turun lääniä. Beresow'aan ei nyt enää lähetetä Siperiaan tuomituita pahan-tekijöitä muuten kuin siinä tapauksessa että owat Siperiassa jonkin suuremman rikoksen tehneet. Niin oli L—mikin Siperiaan tultuansa joutunut pudis-talolaiseksi Omsk'in seudussa olewaan

Suomalaiseen kylään Ryschkowa. Tämä on suuri kylä useammalla sadalla talolla, joka perustui tämän wuosi-sadan alussa siten että keisari Paul'in hallitessa Narwan seudusta tänne lähetettiin kokonainen kyläkunta Suomalaisia, jotka oliwat tehneet kapinan herraansa wastaan. Sittemmin on kylän wäki-luku yksitellen tulleista Suomalaisista ja Wirolaisista karttunut niin, että sillä on oma luteerilainen kirkkonsa ja oli kerran jo oma suomalainen kirkko-herransakin (herra Pietari Pundani, joka nyt on Saksan kirkko-herrana Kasan'issa). L—m sanoi siellä naineensa suomalaisen waimon ja oli jo asunnonkin hankkinut itsellensä ynnä hewoset ja lehmät, kuin paha henki hänen kerran riiwasi toisen kylän markkinoilla, joille oli mennyt waimoneen, juomaan itsensä humalaan. Seuraus oli ollut tästä se että hän, joka itse silloin ei ollut jaksanut eli ei raahtinut wielä lähteä kotiin, oli lähettänyt waimonsa yksinään takaisin, waan tämä oli öisellä ja tuiskussa eksynyt metsään ja sinne kuollut. L—m oli joutunut luulon alaiseksi murhanneen waimonsa, waan päätti olewansa wiaton ja sanoi että hän asiaa tutkittaessa olisi siitä woinut helposti selwittäytä, jos olisi tehnyt niinkuin häntä oli neuwottu: myönyt omaisuutensa ja antanut rahan tuomarille. Tämän „tuhmuutensa“ tähden joutui hän tänne Beresow'aan parannuksen ja poliisin kaisannon alle ja menetti kumminkin kaiken omaisuutensakin, jonka „herrat“ oliwat korjanneet taskuunsa. Hän eli nyt renkinä eräällä wirka-miehellä, ja gorodnitschij kiitteli häntä hiljaiseksi mieheksi, waan sanoi wiinaan menewäksi.

Seurallinen elämä Beresow'assa oli parempi kuin woi toiwoakaan näin pienessä kaupungissa ja tämmöisessä erakkuudessa kaikesta siwistyksestä ja kaikesta luonnon ihanuudesta, joka ihmisten yksinäisyys kuitenkin lienee ollut syy siihen, että he rehellisemmin ja hartaammin turwautuiwat toinen toiseensa. Seuran etewimmät jäsenet oliwat arwattawasti wirka-miehet perheinensä, joista muutamat, kotoisin kaukaa Puolan hedelmällisiltä lakeilta eli Itä-meren aallokkailta rannoilta, ystäwällisellä kohtelullansa osoittiwat ei unohtaneensa sen tunteita, joka

„— kaukana pois koto-maalta ja tuttujen luota“

oli joutunut Soswan surkeille rannoille, jonka-lainen kohtalo monestakin näytti niin kowalle että useampi kuin yksi kysyi minul-

takin ihan itseltäni, kuinka kauaksi ja mistä syystä olin lähetetty rangaistaa Beresow'aan. Beresow'alaisilla on wanha tapa saattaa sitä onnellista, joka pääsee heidän kylästänsä lähtemään pois muuanne ihmisten ilmoihin, eräälle niemelle asti, joka tästä on saanut nimenkin, joka suomalaisessa käännöksessä kuuluisi „saatto-niemi". Tätä tapaa ei laimin-lyöty minunkaan lähtiessäni, toisena päiwänä tuloni jälkeen, ja kaupungin protojerej, joka iloisten wekkulien joukossa unohutti papis-arwonsa ulkonaisen jurouden, muisti siinä tilassa tätä arwoansa waan sen werran että rekeen istuttuani antoi minulle isällisen siunauksensa. Ja näin olin nyt taas Ostjakkein wallassa, mutta aiwan toisilla ehdoilla kuin ennen. Ensinkin tapahtui kulkuni nyt tilawassa reessä hewosilla, wempeleessä tawallinen wenäläinen kello, jonka ääntä en puoleen wuoteen ollut kuullut; toisekseen tiesin tämän puolen Ostjakkein eläwän paremmin kuin niiden, joita tähän asti olin nähnyt, tiesin myös matkani menewän enimmiten wenäläisten kylien kautta; ja kolmanneksi wei joka askel, jonka nyt otin eteenpäin, lähemmäksi kultaista kotoa, jonka ajatuksen armauden jokainen tuntee, joka muistelee että minä nyt olin kuin se, joka kolme wuotta oli pyrkinyt wasta-mäkeä, wiimeinkin päässyt harjalle ja nyt huoletta ja kewyellä mielellä alkaa laskea toiselle puolelle wuorta.

Niin lentämällä kuin toiwo minua kiidätti eteenpäin ei matkan-teko kuitenkaan itsessä asiassa käynyt. Ob-joki jäätyi tänä wuonna tawattoman myöhään ja heikolla jäällä; waan muutenkin on se tawallista täällä, että syksyllä ei lähde kukaan, waikka hänellä olisi kuinka kiire, liikkeelle etelään päin, ennenkuin kerran saadaan Tobolsk'ista posti, jonka tulo on warmin ilmoitus jään olewan niin lujan, että sitä woi waaratta kulkea. Nyt oli odotettu postia jo kuusi wiikkoa turhaan; waan kuin Beresow'an posti-mestari jo wiikko-kautta ennen minun lähtöäni oli suorittanut postin samaa tietää, jota minun oli matkattawa, näytti se minusta turhalta warowaisuudelta, ruweta odottamaan eteläistä postia. Waan kyydin-pitäjillä Ostjakeilla oli asiasta toinen ajatus; joka posti-paikassa nuhteliwat he minua siitä että olin lähtenyt niin aikaiseen liikkeelle ja että rekeni oli niin tawattoman raskas syksy-kulkuun, joka kyllä olikin tosi, waan jota

asiaa minä en woinut millään tawalla parantaa. Suurella hewois-woimalla ja warustettuina kirweillä, tuurilla ja nuorilla saattoiwat he minua kumminkin wähitellen eteenpäin, kunne eräässä kohden, ei suurella Ob'illa, waan muutamalla niistä monista pienemmistä haaroista, joissa tämä joki juoksee loppu-juoksuansa ja joita pidettiin waarattomampina sentähden että oliwat aikaisemmin jäätyneet, hewoset ja reki yht-äkkiä hurahtiwat weteen ja minä luulin hukkumisen hädän olewan käsissä. Niin ei kuitenkaan ollut, waan oli paksu lumi peittänyt uhku-weden, jota oli niin korkealta että se alkoi nousta rekeen, ja josta sitten olimme työllä saada rekeä irti, warsinkin kuin paksu hyyhmä raskaasti takalti reen liikettä. Maa-rantaan päästyä käskin minä ajaa suurelle Ob'ille, jossa ei sanottu olewan uhku-wettä ja jonne pääsimmekin muitta wastuksitta kuin että piti pari wirstaa kulkeamme metsän läpi ja monin paikoin hakkaamallakin tehdä tie reelle. Tämmöisiä seikkoja tapahtui minulle sitten wielä kaksi, kerran yöllä, jolloin reki niin juuttui hyyhmään ett'ei neljä hewoista woinut hiewahuttaa sitä ja että se piti kangeilla jäätywästä hyyhmästä irtauttaa, ja toisen kerran siten, että se kaatui railoon, johon minä kuomun sisässä wähällä olin tukehtua. Tämmöiset seikat owat muuallakin Wenäjällä matkatessa sangen tawalliset ja niistä ei siellä pidetä mitään lukua, kuin waan matkaaja ei niissä satu henkeänsä menettämään, enkä minäkään niitä kerro tässä juuri muun tähden kuin wiittaillakseni lukijalle tätäkin matkan-teon-laatua itäisillä naapurillamme.

Waikka Ostjakit saattajani pelkäsiwät jään heikkoutta Ob'illa, oli siellä kuitenkin parempi kulkea kuin edellä-mainituilla haarajoilla ja lahdelmilla, kuin pois-luetaan ne kerrat, milloin joen poikki piti mennä (joka tapahtui sangen usein), sillä niissä kohdin tärähytteli tien epä-tasaisuus sisälmyksiäni ja rekeäni niin, että mokomassa muokassa en ollut koskaan ennen ollut. Ob'in niinkuin kaikkien muidenkin isompain jokien jäätyessä taistelee kylmän kanssa kaksi muuta woimaa nim. tuuli ja wirta, useastikin ei yhdestä puolin, waan hekin wielä keskenänsä riidellen, niin että tuuli on wastoin wirtaa. Tällöin tapahtuu, että joessa juoksewat jää-lohkareet nousewat pystyyn ja jäätywät pystyyn, josta näin jäätyneen joen pinta tulee näköjänsä suuren hautaus-

maan kaltaisekki, jolla tuhannen-tuhannet moni-tahkoiset kuuleat marmori-kiwet, pystyssä, kallellaan ja muissa tiloissa heijastawat auringon säteitä, waan joka kaunis näkö ei suinkaan estä tien tämmöisissä paikoissa olemasta mitä ilkeimmän. Ob-joki juoksee sillä alalla, jonka minä sitä olen nähnyt (Obdorsk'in ja Samarow'an wälin, jota on noin 1000 wirstaa) useammissa haaroissa olletikin ala-juoksussansa, jotka milloin yhdistäkket pää-jokeen milloin taas eroawat siitä. Tie niin kesällä kuin talwellakin kulkee tätä jälkimäistä myöten. Se on hidas-juoksuinen, waan wedekäs ja sywä joki, arwiolta noin wirstan ja paikoin enemmänkin lewyinen; rannoista on oikea korkea, mäkinen, kaswawa enimmiten hawu-puita, wasen matala ja soinen, kaswawa pajua ja muita lehti-puita.

Ob'in ja Irtysch'in rantojen alku-peräiset asujat owat Ostjakit aina noin 200 wirstaa lähelle Tobolsk'in kaupunkia, josta eteenpäin rahwas on pelkkää wenäläistä ja muutamin paikoin tatarilaistakin. Wenäläisiä löytyy kuitenkin ylempänäkin pohjan puolella pitkin näitä jokia aina Beresow'aan asti ja wielä pohjempanakin niinkuin edellä olemme nähneet. Maan-wiljelys loppuu kokonansa noin kolme sataa wirstaa pohjempana Tobolsk'ia, jonka-tähden Obilaisten ja pohjaisien Irtyschilaistenkin koko oleminen on niissä kahdessa: metsässä ja joessa. Metsästäminen ja pyydettäwät otukset owat täällä yhden-laiset kuin Woguuleilla, joiden metsästämisestä olen edellisessä kirjassani kertonut. Luotettawampi ja rikkaampi kuin metsän anto on saalis joesta. Ob on warmaan kala-rikkaimmia jokia maa-ilmassa. Jäiden lähdettyä nousee siihen Jää-merestä lukematoin paljous kaiken-laista kallista kalaa, niinkuin: sampi, sterletti, muksuni, nielma j. n. e. Syyksi tähän Ob'in suureen kala-rikkauteen sanoo luonnon-tutkija Pallas sen pehmeätä ja mutaista pohjaa kuin myös hiljaista juoksua, jotka seikat toiselta puolen taas waikuttawat sen että Ob'issa ei löydy lohta ja sonkaa, jotka kalat tiettäwästi löytywät Jää-meressä ja siitä nousewat Wenäjän muihin jokihin niinkuin Petschorqan, Wiena-jokeen j. n. e., waan jotka rakastawat kiwikkoa pohjaa ja wirtaista weden juoksua. Kalaa pyydetään kaikenlaisilla pyydyksillä pienimmästä merrasta alkaen aina mahdottoman suuriin nuottiin asti, mutta kalastus ei tulwa-weden aikana

tapahdu itsessä suuressa Ob'issa, waan syrjä-joissa, joen lahdelmissa ja muissa matalammissa paikoissa, joihin kala ajaksen kutemaan. Kala-weden ainoat isännät owat Ostjakit, siksi tunnustetut lailtakin, waan köyhyys on estänyt heidät hankkimasta kunnollisia pyydyksiä, jonka-tähden se jo wanhastaan on ollut tapana, että he enimmäksi osaksi owat antaneet kalastus-paikkansa wuokraan Wenäläisille. Waan kuin wuokraajat tawallisesti kiehtowat nämä kauppa-weljensä loppumattomiin welkoihin ja kowin polkemalla suorittawat heille wuokran, niin on hallitus ottanut Ostjakkein kala-weden wuokralle antamisen huolekseensa, siten että kalastus-oikeus myödään huuto-kaupalla enimmän tarjoawalle, jonka tulee arenti-rahaa maksaa piirikunnan rahastoon, kusta Ostjakit sen sitten itsellensä periwät. Waikka näissä huuto-kaupoissa wirka-miehet eiwät laimin-lyö omaakaan etuansa, on tästä asian menetyksestä kumminkin ollut suuri etu Ostjakeille, wuokrat owat wiime wuosina nousseet monin kerroin entiseen nähden ja moni köyhtynyt Ostjakkilais-kylä on näin päässyt taas waurastumaan. Mainitut wuokraajat owat enimmin kauppa-miehiä Tobolsk'issa. Jokien auettua kewäällä lähtewät he liikkeelle suurilla aluksilla, joissa on laiwuetta noin 50 ja 100:kin miestä ja jotka owat lastatut koko kesän tarpeilla ja ilman sittä wielä jauholla, suolalla ja muulla tawaralla Ostjakeille myödä. Tämmöisiä aluksia tulee ala-Ob'ille ja Ob'in lahden rannoille joka wuosi useampia kymmeniä, ja kuin ne owat raketut waan yhdeksi matkaksi, samoin kuin Wolgalla elo-parkat, niin jääwät ne niinkuin nämäkin siihen paikkaan, jossa matka päättyy ja käytetään siellä rakennus-tarpeihin eli poltto-puuksi. Kukin kalastaa tietyllä paikallansa koko kesän, kuiwaa, sawustaa eli suolaa kalan paikalla, ja syys-kuussa palaawat kalastajat pienemmillä aluksilla taas koto-paikkoihinsa. Mennä wuonna syntyi, kalastamista warten Irtysch'illa, Ob'illa ja Ob'in lahdella, Tobolsk'issa yhdyskunta, jonka pää-summa on pari miljonaa hopea-ruplaa, ja joka, liikkuen omilla höyry-laiwoillansa ja pitäen tawara-paikkoja useammassa kohden näillä wesillä, tulisi täällä waltaamaan sekä kalastuksen ja kalan oston että metsän-nahkojenkin kaupan ja häwittämään kaiken yksinäisen liikunnon näillä tawaroilla. Asian-tuntijat epäilewät tämmöisen yhdyskunnan onnistumista, waan warma

on, että se tulee saattamaan paljon rahaa, liikettä ja herätystä näissä köyhissä ja pimeissä tienoissa. Höyry-alusten kulku-keino ei kuitenkaan ole enää näilläkään wesillä tuntematoin, sillä Tjumen'in kanpungissa Tura-joen warrella löytyy yhdyskunta, jolla kaksi höyry-laiwaa joka kesä tekee matkoja mainitusta kaupungista Tomsk'iin Turaa, Tobol'ia, Irtysch'ia ja Ob-jokea myöten, ja joka kuuluu tawaran kulettamisesta näiden paikkojen wälillä saawan sangen hywän hyödyn.

Kaksi sataa wiis-kymmentä wirstaa waikeasti matkattuani tulin kolmantena päiwänä Kondinsk'in monasteriin. Se seisoo korkealla mäen törmällä Ob'in oikealla puolella; se on perustettu kuudennen-toista wuosi-sadan loppu-puolella ja nyt wiimeksi uudesta rakettu nykyisen arhimandrit'in isä Arsenijn huolen-pidosta. Tarkoitus tällä monasterilla on ollut Ostjakkein ja Samojeedein kääntäminen kristin uskoon, jota tarkoitustaan sen asujat owat myös woimiansa myöten täyttäneet saarnaamalla, kastamalla ja opettamalla. Monasterilla on tulonsa hywästä kalastus-paikasta, joka sille jo perustettaessa annettiin, ja joku wähä myös uskowaisten hurskaista lahjoista. Sen nykyiset asujat, mainittu arhimandrit ja kaksi papis-munkkia kutsutaan lähetys-saarnaajiksi, waan tämän welwollisuutensa täyttäwät he nyt enimmiten waan siten, että monasterissa koulitsewat joukon Ostjakilais- ja Samojeediläisiä lapsia. Huwittawa on katsoa, kuinka nämä soisen ja raan Pohjolan lapset istuwat luokissa, oppiwat kirjoittamaan ja lukemaan ja totutetaan siwistyneen elämän tawoille. Kiitetäänkin heitä niin käytöksensä kuin oppinsakin puolesta sangen ilahuttawiksi oppilaisiksi, ja olletikin kuuluwat Samojeedit olewan hywä-oppisia, niinkuin he ulko-puoleltakin owat wilkkaamman ja pulskemman näköisiä kuin Ostjakit. Ollessani tässä monasterissa wuoro-kauden sain sen isännältä lahjoituksen, jonka pidän suuremmassa arwossa kuin matkalleni antamansa siunauksen, nim. wenäläis-ostjakilaisen sana-kirjan (käsi-kirjoituksessa), joka kuitenkin minulle maksoi yhden-laisen lunastuksen kuin Muinais-tutkijalle W. Scott'in saman-nimisessä romaanissa eräs harwinainen ja kallis-arwoinen kirja, jonka hän woi omistajalta saada ainoastaan sillä ehdolla, että tyhjensi tämän kanssa kolme-kymmentä putellia olutta.

Kondinsk'ista lähdettyäni sujui matkan-teko helpommasti kuin siihen asti, johon suurin syy oli se, että täällä wenäläisiä kyliä on tiheämmässä, liike teillä siis oli suurempi ja yö-siatkin paremmat kuin ennen. Puoli-kolmatta sataa wirstaa kulettuani tulin Samarow'an kylään, joka seisoo Ob'in ja Irtysch'in yhdistyksessä ja on hywin rakettu ja kaunis kylä noin parilla sadalla talolla. Tässä yhtyi minun matkustukseni Castrén'in tutkintomatkan kanssa, joka laski etelästä päin Irtysch'ia myöten tähän asti ja tästä sitten kääntyi Ob'ille wasta-wirtaan nousemaan Surgut'iin ja etemmäksi. Samarow'asta luetaan Tobolsk'iin 560 wirstaa, joka matka on kaikki Irtysch'ia myöten; talwella mahtaa wirsta-määrä olla wähän wähempi, sillä Irtysch on hywin polwekas joki, jonka tähden talwi-tie useasti kulkeekin oikasemalla maisin. Täällä oli minulla tilaisuus eräässä posti-paikassa nähdä Ostjakkein tanssia ja kuulla heidän soittoansa ja lauluansa. Tuwan seinällä posti-talossa riippui nim. soitto-kalu, josta olin kuullut puhuttawan, waan jota tätä ennen en ollut sattunut näkemään. Se on tehty paksusta ja wäärästä lepän juuresta ja muotoansa kuin wedessä istuwa hanhi, joksi sitä Wenäläiset tämän tähden kutsuwatkin. Tämän hanhen kupu, wastaawa meidän kanteleen koppaa, on onsi niinkuin sekin, mutta kielet owat asetetut juoksemaan hanhen niskalta ja kaulalta purstoon ja taka-selälle, joten koko kalu arwattawasti on pienen harpun näköinen. Kielet owat waski-langasta ja määrältänsä on heitä muistaakseni yhdeksän. Kysyttyäni eikö joukossa olisi ketä, joka woisi soittaa minun kuullakseni tätä soitto-kalua, löydettiin pian eräs nuori mies, joka epäili ensin hywän aikaa ja wasta rommi-ryypyn saatuansa taipui wiereeni istumaan ja soittamaan. Soiton ääni oli ihmeellisesti yhden-lainen kanteleen äänen kanssa, niinkuin niissä ostjakkilaisissa soitannoissakin, jotka tässä tuliwat ilmi, oli epäilemätöin heimolaisuus monen suomalaisen laulannon kanssa. Laulannoista oliwat muutamat tanssiakin, ja kuultuansa niiden äänen, eiwät nuoret Ostjakit malttaneet olla näyttämättä hyppy-taitoansa. Kaksi heistä puki itsensä salaa toisessa huoneessa waimon-waatteihin ja oliwat tois-puoleisen asemesta tanssiwilla nuorukaisilla, enkä minä arwannut heitä miehiksi (sillä kaswot oliwat peitetyt, niinkuin Ostjakittarilla on ta-

pana), ennenkuin näin millä halulla ja taidolla he ryyppäsiwät kupin toisensa perään tarjoamaani nestettä. Tanssi oli sangen somaa kiewahdellen jumputtamista, waan kuin minulla ei ole taitoa selittää tämmöisiä asioita, täytyy minun tässä olla sitä lähemmin kirjoittamatta. Pikemmin olisin suonut olewani kuwaaja, jona olisin siinä saanut kauniin ja omituisen kuwan Ostjakkein elämästä, ja laulannon-taitaja, jona olisin woinut ihmetyttää Europan laulu-niekkoja peri-ostjakkilaisilla laulannoilla; waan molemmat nämä taidot oliwat minulta oppimattomat ja näin jäiwät Ostjakkeini tanssit ja laulannot muiden onnellisempien matkaajien ylös-panna.

Kuta lähemmäksi Tobolsk'ia tulin, sitä enemmän wirkoni liike tiellä. Se oli Ob'in ja Irtysch'in kala, joka matkaan-saattoi tämän liikkeen, ja jota kauppa-miehet nyt ehättiwät joulupaaston alkuun saada etelä-Siperiaan ja Uraalin wuori-tehtaihin, joissa tienoissa kalaa pyydetään wähän eli ei ollenkaan. Tobolsk'in kaupunki, josta puoli wuotta takaperin olin antanut niin wähän kiittelewän ehkä toden-mukaisen kirjoituksen, tuntui minusta tällä kertaa pää-kaupungilta, ja ihastuksella loin nyt kaupungin katuja myöten käwellessäni silmäni milloin puotien hehkuille, milloin rakennusten somuudelle, milloin taas ajelewien rouwien koreudelle ja ylpeille hewosille. Kaupungilla liikkuwan wäen paljous tuntui minusta niin suurelta; että arwelematta kysyin eräältä ohitseni menewältä, mikä praasnikka silloin oli, kuin niin paljon rahwasta oli liikkeellä, johon hän wastasi nyt ei mitään praasnikkaa olewan eikä myös rahwaankaan olewan tawallista suuremman, ja wähän häpeissäni hawaitsin Woguulien ja Ostjakkein parissa tulleeni sydän-maalaiseksi.

Tobolsk'ista woimme nyt, yli-hyppäämällä ne yhdeksän sataa wirstaa, jotka minä polwitellen kulin, muuttaa suoraan Werhoturjen kaupunkiin Perm'in lääniä. Tällä matkalla olemme kyllä nähneet ja kuulleet kaiken-laista. Niin esim. tapahtui, että kuin eräsnä iltana tulin Tjumen'in kaupunkiin ja ajoin majataloon, jossa jo ennen olin kahdesti pitänyt majaa, sen wanha halli-parta kartanon-wartija, kysyttyäni: oliko heillä huonetta antaa minulle? wastasi kysymykseeni toisella kysymyksellä: kauppamiesko minä olin wai wirka-mies? Minä wastasin: wirka-mies.

„No kuin wirka-mies lienette, niin meillä on matkustawia kaikki huoneet täynnä." Tullessani olin jo talon harwassa loistawista tulista arwannut, että huoneita mahtoi olla useampiakin kuin mitä minä tarwitsin joutilaita, ja ukon ihmeellinen wastuu kummastutti minua myös. Siis nousin reestä ylös, annoin ukon lyhdillänsä katsoa silmiini ja sanoin: kuinka teillä ei ole huoneita? etkö sinä enää tunne wanhoja tuttawia? — „Ahaa, tekö se olette, joka kewäällä majasitte meillä; antakaa anteeksi ett'en teitä heti tuntenut; kyllä minä teidän juoma-rahanne olen aina muistanut, Jumalapa teitä siunatkoon; teille on isännällä huoneita, kuin paljon tahdotte." Saattaessansa minua ylä-kertaan, jossa enin osa wieras-huoneita oli, ja siellä riisuessansa turkkia päältäni kertoi hän, että muuan kenraali oli sen-edellisellä wiikolla asunut heillä useampia päiwiä moni-lukuisen seuransa kanssa, waan lähtiessään ei maksanut poluschkaakaan isännälle, josta tämä oli tehnyt päätöksen, eteenpäin ei laskeaksensa luokseen korttieriin ketään, joka waan kruunulta palkan nautitsi. Tämän kertomuksen toden-peräisyyden todisti tällä aikaa sisään tullut isäntä itsekin, lisäämällä tämän ei olleen ensimäisen kerran, jolloin hänen maja-talossansa asuneet wirka-miehet oliwat lähteneet pois maksamatta ruuasta ja huoneesta mitään, waan wahwisti kuitenkin samalla myös sen poikkeuksen hänen päätöksestään, jonka dwornikka jo omin päinsä oli päättänyt tehdä minua kohtaan. — Etempänä, eräässä hewosen-muutto-paikassa saman Tjumen'in piirikunnassa oudoksuin emännälle sitä suurta siiwottomuutta ja epä-järjestystä, joka wieras-huoneessa oli ja kysyin sen syytä, kuin hywin tiesin, että talon-poika tässä osassa Siperiaa pitää huoneensa siistimpänä kuin herrat monessa paikassa muuta Wenäjää. Emäntä selitti heillä pidetyn neljä päiwää hengellistä oikeutta, joka oli istunut juuri heidän kamarissansa ja wasta samana päiwänä loppunut. Sen hengellisen tutkinnon syy oli ollut se, että seurakunnan diakon eli papin-apulainen, joka pari wuotta takaperin oli jäänyt waimostansa leskeksi eikä wirkansa sääntöjä myöten saanut toista kertaa naida, ei ollut jaksanut hillitä wielä nuoren lihansa himoja, waan ottanut erään tytön kylästä luoksensa ja sen kanssa elänyt kuin awio-waimon kanssa. Muutamat talon-poika-„ryökäleet," joilla oli ollut wihaa diako-

nalle, oliwat kantaneet asian piispalle, ja tämän kanteen seuraus oli se nyt pidetty tutkinto ollut. Kysyttyäni mihin päätökseen tutkijakunta oli joutunut, selitti eukko, että kyläläisten oli tullut sääli hywää miestä, jos hän nyt niin wähästä syystä olisi joutunut wiralta ja päälle päätteeksi wielä monasteriin; sentähden oliwat he kätkeneet sen, joka oli pahan syy, tytön nim. lapsinensa erään talon saunaan, ja sen ohessa walallansa wahwistaneet kanteen olewan aiwan perättömän ja kantajien ansaitsewan rangaistusta walheesta ja oikeuden turhasta waiwaamisesta. Tämän todistuksen waikutusta oli diakon itsekin auttanut siten, että oli lahjoittanut tutkija-herroille kaksi-kymmentä kolikkaa, jonka lisäksi hän oli ostanut heille ämpärin wiinaa ja kyläläisille kaksi (Wenäjän ämpäri, wedro, on noin 4 Suomen kannua). Tutkinto oli päättynyt tutkijain, tutkittawan ja kyläkunnan mieliin, waan kantajien sekä selän että kukkaron luuli emäntä tulewan tuntemaan, mitä se on että ruweta nostamaan „juoruja ja lewottomuutta" seurakunnassa. — Perm'in lääniin tultuani oliwat kylien kehnot ja pienet rakennukset minusta kummaa, kuin metsää näkyi joka paikassa olewan niin paljon, että asujat oliwat työllä estäessään honkia kaatumasta heidän pienille pelloillensa ja särkemästä heidän tupiansa. Tästä annettiin se selitys, että „kyllähän sitä muka täälläkin rakennettaisiin semmoisiakin komeita kartanoita kuin siellä Siperiassa on; waan täällä meidän läänissä on joka piirikunnassa, mitä Siperiassa ei ole, metsä-herra, jonka tulee katsoa ett'ei metsää haaskata turhaan, ja jolta talon-poikien pitää lunastaa piljetti eli lupa-kirja metsän-hakkaamiseen; ja sepä se lupa-kirja juuri estääkin talon-pojan rakentamasta, sillä paitse kruunulle siitä menewää lunastusta, jota yksinänsä suinkaan ei olisi waikea suorittaa, pitää lupa-kirjan antamisesta metsä-herralle itsellensäkin olla hywän-tekiäisiä: poltto-puu-piljetistä 2, luwasta saada ottaa hirsiä yhden talon korjaamiseksi 10 ja luwasta hakata uuden talon rakennukset metsästä 25 kolikkaa, ja niitä kuin on monenkin työläs suorittaa, niin ollaan wähemmällä rakentamisella ja eletään ahtaammassa."

Näitä ja tämmöisiä kertomuksia kuulin matkallani, waan niiden enempi kertaaminen tässä estäisi minun puhumasta mitään muista yhdyttämistäni esineistä, ja sen ohessa olemmekin

Suomalaiseen kylään Ryschkowa. Tämä on suuri kylä useammalla sadalla talolla, joka perustui tämän wuosi-sadan alussa siten että keisari Paul'in hallitessa Narwan seudusta tänne lähetettiin kokonainen kyläkunta Suomalaisia, jotka oliwat tehneet kapinan herraansa wastaan. Sittemmin on kylän wäki-luku yksitellen tulleista Suomalaisista ja Wirolaisista karttunut niin, että sillä on oma luteerilainen kirkkonsa ja oli kerran jo oma suomalainen kirkko-herransakin (herra Pietari Pundani, joka nyt on Saksan kirkko-herrana Kasan'issa). L—m sanoi siellä naineensa suomalaisen waimon ja oli jo asunnonkin hankkinut itsellensä ynnä hewoset ja lehmät, kuin paha henki hänen kerran riiwasi toisen kylän markkinoilla, joille oli mennyt waimoneen, juomaan itsensä humalaan. Seuraus oli ollut tästä se että hän, joka itse silloin ei ollut jaksanut eli ei raahtinut wielä lähteä kotiin, oli lähettänyt waimonsa yksinään takaisin, waan tämä oli öisellä ja tuiskussa eksynyt metsään ja sinne kuollut. L—m oli joutunut kululon alaiseksi murhanneen waimonsa, waan päätti olewansa wiaton ja sanoi että hän asiaa tutkittaessa olisi siitä woinut helposti selwittäytä, jos olisi tehnyt niinkuin häntä oli neuwottu: myönyt omaisuutensa ja antanut rahan tuomarille. Tämän „tuhmuutensa" tähden joutui hän tänne Beresow'aan parannuksen ja poliisin kaisannon alle ja menetti kumminkin kaiken omaisuutensakin, jonka „herrat" oliwat korjanneet taskuunsa. Hän eli nyt renkinä eräällä wirka-miehellä, ja gorodnitschij kiitteli häntä hiljaiseksi mieheksi, waan sanoi wiinaan menewäksi.

Seurallinen elämä Beresow'assa oli parempi kuin woi toiwoakaan näin pienessä kaupungissa ja tämmöisessä erakkuudessa kaikesta siwistyksestä ja kaikesta luonnon ihanuudesta, joka ihmisten yksinäisyys kuitenkin lienee ollut syy siihen, että he rehellisemmin ja hartaammin turwautuiwat toinen toiseensa. Seuran etewimmät jäsenet oliwat arwattawasti wirka-miehet perheinensä, joista muutamat, kotoisin kaukaa Puolan hedelmällisiltä lakeilta eli Itä-meren aallokkailta rannoilta, ystäwällisellä kohtelullansa osoittiwat ei unohtaneensa sen tunteita, joka

„— kaukana pois koto-maalta ja tuttujen luota"

oli joutunut Soswan surkeille rannoille, jonka-lainen kohtalo monestakin näytti niin kowalle että useampi kuin yksi kysyi minul-

takin ihan itseltäni, kuinka kauaksi ja mistä syystä olin lähetetty rangaistaa Beresow'aan. Beresow'alaisilla on wanha tapa saattaa sitä onnellista, joka pääsee heidän kylästänsä lähtemään pois muuanne ihmisten ilmoihin, eräälle niemelle asti, joka tästä on saanut nimenkin, joka suomalaisessa käännöksessä kuuluisi „saattoniemi“. Tätä tapaa ei laimin-lyöty minunkaan lähtiessäni, toisena päiwänä tuloni jälkeen, ja kaupungin protojerej, joka iloisten wekkulien joukossa unohutti papis-arwonsa ulkonaisen jurouden, muisti siinä tilassa tätä arwoansa waan sen werran että rekeen istuttuani antoi minulle isällisen siunauksensa. Ja näin olin nyt taas Ostjakkein wallassa, mutta aiwan toisilla ehdoilla kuin ennen. Ensinkin tapahtui kulkuni nyt tilawassa reessä hewosilla, wempeleessä tawallinen wenäläinen kello, jonka ääntä en puoleen wuoteen ollut kuullut; toiseksi tiesin tämän puolen Ostjakkein eläwän paremmin kuin niiden, joita tähän asti olin nähnyt, tiesin myös matkani menewän enimmiten wenäläisten kylien kautta; ja kolmanneksi wei joka askel, jonka nyt otin eteenpäin, lähemmäksi kultaista kotoa, jonka ajatuksen armauden jokainen tuntee, joka muistelee että minä nyt olin kuin se, joka kolme wuotta oli pyrkinyt wasta-mäkeä, wiimeinkin pääsyt harjalle ja nyt huoletta ja kewyellä mielellä alkaa laskea toiselle puolelle wuorta.

Niin lentämällä kuin toiwo minua kiidätti eteenpäin ei matkan-teko kuitenkaan itsessä asiassa käynyt. Ob-joki jäätyi tänä wuonna tawattoman myöhään ja heikolla jäällä; waan muutenkin on se tawallista täällä, että syksyllä ei lähde kukaan, waikka hänellä olisi kuinka kiire, liikkeelle etelään päin, ennenkuin kerran saadaan Tobolsk'ista posti, jonka tulo on warmin ilmoitus jään olewan niin lujan, että sitä woi waaratta kulkea. Nyt oli odotettu postia jo kuusi wiikkoa turhaan; waan kuin Beresow'an posti-mestari jo wiikko-kautta ennen minun lähtöäni oli suorittanut postin samaa tietää, jota minun oli matkattawa, näytti se minusta turhalta warowaisuudelta, ruweta odottamaan eteläistä postia. Waan kyydin-pitäjillä Ostjakeilla oli asiasta toinen ajatus; joka posti-paikassa nuhteliwat he minua siitä että olin lähtenyt niin aikaiseen liikkeelle ja että rekeni oli niin tawattoman raskas syksy-kulkuun, joka kyllä olikin tosi, waan jota

on tämä tien-teko kulkenut hitaasti eteenpäin. Hywä tie olisi tässä kohden kumminkin sangen tarpeellinen ja liike silläkin tien-tapaisella, joka siinä nyt löytyy, on talwella sangen suuri. Idästä kulkee sitä myöten leipä-neuwo ja kala Perm'in ja Wologdan läänien pohjaisiin osiin; lännestä suola, ylellisyys- ja koreus-tawara itään päin, ja warsinkin Irbit'in kuuluisan markkinan aikana (talwella helmi-kuussa) oikasee tämä tie puoli tuhatta wirstaa kolmen läänin kauppa-miehille ja tawaroille.

Tien pituus Werhoturjesta Solikamsk'iin on 270 wirstaa, ja Uraalikki woipi tästä matkasta lukea noin 100 wirstaa, jota myöten se tässä kohden on leweämpi kuin suuren tien kohdassa, josta ennen olen puhunut. Waan waikka rahwas Uraalia jo näillä seuduin ei muuten nimitäkään kuin nimellä kamen' (kiwi, kallio), niin ei se tätä nimeä ansaitse siten, että olisi louhikko, sillä kiweä ei täällä näe- alunkaan, eikä sitenkään, että sen korkeus olisi kowan suuri, sillä se ei ole tässäkään korkeampi meidän Maan-selän selänneitä ja olletikin idästä päin tulewa matkustaja ei arwaisikaan olewansa niin merkillisellä paikalla kuin Uraalin harjalla, jos ei kyyditsijä sanoisi nousemisen kalliolle nyt loppuneen. Mutta jylhä on ja synkeä se metsä, joka alkuperäisessä woimassansa painaa Uraalin hartioita, ja joka monin paikoin ahdistaa tienkin niin supeaksi, että matka-miehen täytyy puita maahan hakkaamalla raiwata tietä rekensä siiwille, ja kuitenkin useasti taitteleekin näitä siipiä, sillä alinomaa lyöpi reki kolia-kolia yhdestä puusta toiseen. Ja raaka ja kylmä on ilman laatu näillä tienoin, niin raaka, että waikka Solikamsk seisoo melkein rinnakkain s. o. yhden pykälän alla Helsingin kanssa ja Werhoturje kokonaista pykälää etelämpänä, Uraalin seuduissa näiden paikkojen wälillä ei kylwetä paljon muuta kuin nauriista, sillä kowat hallat ja useasti lumi-sadekin Pietarin päiwän aikaan tekewät mitättömiksi maa-miehen koetteet. Matkatessani (joulu-kuussa) ihmettelin lumen paljoutta, jota jo silloin oli parin kyynärän paksuudelta, ja josta wastatusten tullen tiellä syntyi sille, jonka piti tie-puoleen lähteä, useamman tunnin työ ja hilaus, jos hänellä oli kuorma. Waan sikäläiset asujat sanoiwat tämän ei wielä olewan mitään; wasta kewäällä maalis- ja huhti-kuissa, kuin lunta on neljän ja wiiden kyynärän korkeudelta,

kuin tie on yhdelle harjalle tallautunut, silloin wasta työllä kuuluttiin olewan päästessä toinen toisistansa, kuin wastaksutta satutaan tulemaan, ja heikomman täytyy täälläkin hywällä eli pahalla loikota; wahwemman tieltä. Minun tässä kulkiessani oli myös hirmuinen pakkanen, niin että Pawdan kruunun=waltaan kuuluwassa kaiwannossa, jossa ystäwällisen ja siwistyneen työnkäyttäjän luona olin yötä, tämä walitti elo=hopeiset lämpö=mittarinsa jäätyneen ja Solikamsk'issa sitten sanottiin wäki=wiina=lämpö=mittarien silloin osoittaneen 38 pykälän pakaista. Tämmöisen luonnon kowuuden wuoksi owatkin asujat (kaikki Wenäläisiä) niissä pienissä ja harwoissa kylissä, joita tässä seudussa löytyy, köyhiä ja elättelekset enemmän metsän=pyynnöllä, rahdinwedolla ja muilla syrjä=töillä kuin maan=wiljelyllä ja karjan=hoidolla, jotka muuten owat wenäläisen talon=pojan paras ja rakkahin toimi. He niinkuin melkein kaikki maalla asuwa rahwas Perm'iin asti owat orjia heimoille Stroganow, Galitzin, Lazarew ja Buterow. Puhellessani heidän kanssansa kohta saatawasta wapaudesta, jota monin paikoin muualla Wenäjässä olin rahwaan kuullut toiwowan kuin maallista autuutta, hawaitsin täkäläisen kansan pikemmin epäilyksellä ja pelollakin kuin toiwolla odottawan uuden wapauden lahjoja, joka on warmin merkki siitä, että isännät suojelewat alamaisiansa wirka=miesten polusta eiwätkä rääkkää heitä liian suurella werolla, sillä sitä enempää huolen=pitoa wenäläinen orjais=talon=poika ei waadi isännältänsä tyytywäisenä elääksensä. Etempänä, Solikamsk'in seudussa ja edellensä Perm'iin päin, kohtaa matkalainen sitten, näiden samojen herrojen alustoissa, milloin minkin, suuria kyliä, wahwoja rauta=ruukkia ja wäki=wiikkaita suolan=keittoja; pellot, asunnot, huone=kalut, kaikki todistaa rahwaan eläwän hywässä kunnossa, eikä yhdessäkään paikassa kuulunut ääntä, joka olisi toiwonut pois herran=wallasta.

Mainitsin jo ikään suolan=keittoja. Tämä on Solikamsk'in kaupungin seudulle kokonansa omituinen ansio=lähde, lähde tämän sanan ensimäisessä merkityksessä, sillä suolainen wesi, josta suola keittämällä kiteytetään, juoksee lähteistä, jotka kumminkin enimmiten owat sywennetyt kaiwoiksi. Yleensä tekee Kama=joen seuduissa woitetun suolan määrä wuosittain noin 10 miljonaa

puutaa, jonka walmistamisesta, kuletuksesta ja myömisestä hywin sadalla tuhannella ihmisellä on runsas leipänsä; niin elää Solikamsk, joka seudun suola-rikkaudesta on nimensäkin saanut, suurekſi osakſi tästä luonnon-tuotteesta; niin on, wähän päälle 20 wirstan päässä tästä kaupungista, Kama-joen warrella rikas ja pulska kauppala Usolje, jossa on kolme kirkkoa, 10 kauppa-puotia ja kymmenkunta kakſin-kertaisia kiwi-kartanoita, ja jonka asujat kokonansa eläwät waan paikalla löytywistä suola-tehtaista; monta muuta paikkakuntaa mainitsematta, joilla samoin on ainoa tulonsa suolan walmistuksesta.

Solikamsk'in ja pohjaisempana olewan Tscherdyn'in piirikunnissa löytywät niin-kutsutut Permiläiset, joita paikalla ei kukaan tunne muulla nimellä kuin Syrjänein ja jotka kielen ja kaiken muun asunsa wuokſi owatkin tätä kansaa. Wanhat Bjarmilaiset, joiden kaupalla woitettu rikkaus oli niin wiehättäwä Skandinawian meri-sankareille, eiwät olleet muita kuin Wienan Karjalaisia ja Syrjänejä, ja Bjarmin-maa ulottui oikeassa laweudessansa Uraalin juureen eli wähintäsäkin Kama-joelle. Syrjänit owat wielä tänäkin päiwänä yli koko pohjais-Wenäjän tunnetut uutteroikſi ja älykkäikſi kauppiaikſi, waikka heitä ynnä tämän kiitokſen kanssa myös laitetaan wiekkaan ja itse-pintaisen luonteensa tähden. Kahdeksannesta wuosi-sadasta 12:een asti olletikin mahtoi Syrjänein maa kukoistaa, josta kukoistuksesta wielä nytkin tawataan pitkin Kaman rantoja merkillisiä kaupunkien ja linnoitusten jäännöksiä, kuin myös näissä seuduin on paljon löydetty ja löydetään wieläkin ei ainoastaan arapialaisia, kreikkalaisia ja ruomalaisia rahoja, waan myös muinais-kreikkalaisten kulta- ja hopea-astioita ja sen ohessa kallis-arwoisia renkaita, sormuksia, aseita j. n. e. Tämä kukoistus ja rikkaus wirtasi Permialle kahdesta painawasta kaupan-lähteestä. Yksi oli se osa Itä-maan kauppaa Europan kanssa, joka Kaspian merestä kulki Wolgaa myöten Bolgar'in rikkaasen ja mahtawaan kaupunkiin tämän joen warrella (noin 100 wirstaa etelämpänä nykyistä Kasan'ia). Bolgarilaisilta ottiwat Syrjänit eli Permiläiset tawaran wastaan ja saattoiwat sen Kamaa ja sen syrjä-jokia myöten pohjaan päin ja edellensä, pienten maa-kannasten poikki-kulettua, joko Petschoraa eli Wytschegdaa ja

Wiena-jokea myöten Jää-meren rantaan, josta se sitten lewisi muualle Europaan. Toinen yhtä painawa haara Syrjänein liikkeessä oli heidän kauppansa Uraalin-takaisissa maissa, joissa he Woguuleilta ja Ostjakeilta ostiwat näiden kalliita metsän-nahkoja ja tutustiwat nämä kansat siwistyksen ensimäisten alkeiden kanssa. Tästä Syrjänein siwistyttäwästä waikutuksesta näissä Ugrin kansoissa löytyy heidän kielessänsäkin jälkiä; sanalla Saran (Syrjäni) on esim. Ostjakin kielessä aiwan yhden-lainen merkitys kuin Suomen kielessä sanalla Saksa; wenhettä kutsutaan mainitussa kielessä syrjäniläiseksi ruuheksi, terwaa syrjänin-pihkaksi j. n. e. Waan tämä Syrjänein ja Permian kukoistus ei kestänyt kauan; Mongolilaiset walloittiwat Bolgar'in, joka sen kowemmin ei enää wironnut entiseen woimaansa, ja Nowgorod'in rahan- ja wallan-ahnaat tasa-waltalaiset juurtihet Klynow'in kaupungin (nykyisen Wjatkan) perustamalla Kama-maihin, joiden kansoilta he alkoiwat ottaa weroa ja waatia osaa heidän woitollisessa kaupassansa. Näin alkoi entinen rikas Permia wähitellen köyhtyä ja waipui siihen Pohjolan pimeyteen takaisin, josta onnellinen kaupan-juoksu oli sen wähäksi aikaa kohottanut ja josta asujien heikko ja hiljainen luonto ei woinut sitä pysywäiseen siwistykseen ja itsenäisyyteen ylentää.

Talwi esti minun mainituita raunioita ja jäännöksiä katselemasta, joskopa siitä olisikaan ollut mitään hyötyä, kuin ne niin usein ennen jo owat olleet tutkinnon alla ja kuwatutkin osiksi miehiltä, joilla tässä asiassa on ollut suurempi taito kuin minulla. Syrjänin kielen tutkinto taas, joksi Permiläisten murre heti hawaitaan, ei olisi tuottanut paljon hyötyä niin tarkkojen tutkintojen perästä kuin Castrén, Wiedemann ja Sawaitow owat tästä kielestä julaisseet. Perm'in, Kasan'in ja N. Nowgorod'in kautta, joista kaupunkiloista jo ennen olemme puhuneet, saamme siis 1,600 wirstaa muuttautua suoraan Moskowaan. Mennessä woimme wähän tutustua Wenäjän posti-laitoksen kanssa siltä osalta, joka liikuttaa matkustawaisia. Holli- eli, niinkuin niitä täällä kutsutaan, posti-hewosien pito tapahtuu kruunulta posti-wiran kautta, joka määrää kuinka paljon hewosia kussakin paikassa on pidettäwä ja kolmeksi wuodeksi kerrallaan huuto-kaupalla antaa niiden pidon wähimmän waatiwalle, kuin myös joka puo-

len wuoden perästä tapahtuwien katselmusten kautta wakuuttaa itsensä siitä, että hewoset, ajo-kalut ja kaikki muu on laillisessa järestyksessä. Tätä wasten löytyy myös suuremmilla teillä joka posti-paikassa ja pienemmillä aina muutamien posti-wälien takana postiljuonista wirka-miehekfi korotettu kaitsija, joka myös matkustawilta kantaa kyyti-rahan ja kirjoittaa heidän tie-kirjansa kirjaan; tämä sama wirka-mies määrää myös hewoisten ulosannon ja on welwollinen pitämään huolen niin matkustawaisista kuin hewosen-pitäjistäkin ja heidän holli-miehistänsä. Wielä suuremmaksi warmuudeksi matkustajille löytyy joka posti-paikassa sinetillä ja langalla pöytään kiinitetty walitus-kirja, johon matkustawainen woipi tehdä muistutuksia epä-järestyksestä; tämä kirja, jota jokainen kaitsija kokee pitää puhtaana, on niin waikuttawa, että jos hänen ja matkustawaisen wälillä jolloin kulloin syntyy eri-mielisyyttä, tämä jälkimäinen ei tarwitse muuta kuin walmistauta kirjoittamaan walitus-kirjaan, niin kaitsija pian antaa perään ja täyttää matkustajan waatimuksen, jos se muuten ei ole kohtuutoin. Waikka tiet Wenäjällä owat tasaiset (s. o. mäettömät), ei yhdellä hewosella kuleta ketään; pari on wähin hewois-luku, jolla postilla kulkija woi matkustaa. Kyyti-rahaa maksetaan parista, jonka siaan hewosen-pitäjä kuitenkin melkein joka paikassa antaa kolme hewoista eli niin-kutsutun troikan, useammin paikoin 3 kop. hop. wirstalta, waan Siperian tiellä Kasan'ista Tobolsk'in läänin rajaan asti (ummellensa 1,100 wirstaa) maksetaan 6 kop. hop. parilta wirstan päälle. Tämä maksu korkonee wielä yhdellä kopeikalla wirstalta siitä niin-kutsutusta podoroshnasta eli tie-kirjasta, joka lunastetaan kruunun rahastoista ja on tarpeellinen kaikille omilla asioillansa (ei kruunun palweluksessa) matkustawille ja jonka lunastus menee teiden ja siltojen woimassa pitämiseen. Waan näinkin ei kyyti-raha, 4 kop. hop. kolmesta hewosesta wirstalta, ole kowan kallis, warsinkin kuin matkustaja wastuksitta ja kiireesti joutuu matkansa päähän. Laillinen kulku on talwella hywän kelin aikana 12, kesällä 10 wirstaa tunnissa; waan kyyti-miehen toiwo suurempaa juoma-rahaa kuin mitä hänelle laillisesti tulee (6 kop. hop.) tekee, että hän aina ajaa kiireemmin, 14 ja 16 wirstaa tunnissa, yleisesti itä-Wenäjässä ja Siperiassa paremmin kuin

lännen puolella. Ja tämä ajo ei kuitenkaan tarwitse sitä ruoskalla hakkaamista ja turwasta repimistä, joka siwistyneessä Suomessa on niin yleinen ja joka Wenäjältä tulewaa matkustajaa inhoittaa; wenäläisellä kyyditsijällä on waan pienoinen ruoska, jonka nuora-siiman hän toisinaan, senkin hywin harwoin, ikäskuin laskee hewosen lautasille muistuttaaksensa hitaampaa pysymään toisten rinnalla; hän hallitsee ja kiirehtii heitä enemmän äänellä ja wiheltämällä, kutsuu heitä heimolaisiksensa ja kyyhkyläisiksensä, lohduttelee heitä kohta päästäwän perille, sanalla sanoen käytäksen kuin ihminen ja kristitty, ja waikka kulku on joutuisa niinkuin edellä sanoin, owat hewoset 20 ja 30 wirstaa juostuansa perille päästäessä harwoin hiessäkään ei koskaan niin umpi-märät ja waahdessa kuin kyyti-hewoset Suomessa niin useasti nähdään olewan. — Mitä siis itseen kulkuun tulee on matkustaminen Wenäjällä sangen hywä; sitä hönkymistä, räiskettä ja riitelemistä, jota lännempänä monesti kuullaan kestikiewariloissa, tapahtuu siellä hywin harwoin. Waan toiselta puolen on sielläkin hankaluuksia matkustajalla; posti-paikoissa ehkä niissä saapi olla yötä ja asua kaksi wuoro-kautta ilman maksutta, ei matkalainen saa muuta kuin suojan ja lämpimän. Jos hän pyytää wettä juodaksensa eli tahtoo pestä silmänsä, on wedestä suoritettawa juoma-raha sen tuojalle, muuten haukahtaa tämä tyhjästä waiwastansa; makuu-tilaa ei posti-paikoissa tunnetakaan ja matkustajista saapi se, joka ennättää, ottaa allensa sen sohwan, joka niissä tawallisesti löytyy, waan tämäkään onni ei ole kowan kadehtittawa, sillä sohwa pyytää olla täynnä lutikoita niinkuin sen Puschkin myös sanoo eräässä Wenäjällä sangen tutussa wärsyssä, joka sanasta sanaan kuuluu Suomeksi:

„Meidän tiet owat kehnot,
Sillat märkänewät unhotettuina,
Posti-paikoissa on luteita ja kirppuja,
Eiwät silmän-räpäystä anna nukahtaa.“

Sikäläiset asujat pitäwät aina palwelijan matkoilla muassansa, ja useamman kuin kerran sain minä kärsiä ylen-katsetta juuri sen wuoksi että minulla ei ollut tämmöistä awittajata. Waan tilan pitää wähä-waraisempikin kanssansa; mutta sen siistiydestä

pidetään niin wähän lukua, että minun-arwoiseni miehet Wenäjällä harwoin makaawat esim. lakanalla ja wielä harwempi kahden lakanan kanssa, jolle omasta kokemuksestani woin kertoa esi-merkiksi, että Pietarista Tallqwist'in rouwan korttierista lähdettyäni en nähnyt kahta lakanaa tilalla ennenkuin taas samassa maja-talossa, kolmen wuoden perästä takaisin tultuani. Ruoka-neuwon puolesta owat Wenäjän posti-paikat wielä kehnommat kuin kaiken muun, sillä niissä ei saa mitään, ja jos matka-miehellä ei ole ewästä, täytyy hänen toisinaan matkata wiisin sadoin wirstoin ennenkuin tapaa paikan, jossa woipi saada maljallisen kaalia eli muuta lämmintä ruokaa. Tee-wesi on tämmöisissä tiloissa ainoa ehkä kyllä wähän elättäwä sia-aine muulle syömälle, ja myös palo-wiina sille, joka sitä woipi enemmältä nauttia.

Moskowa, johon nyt woimme päättää päässeemme, on wäki-rikas (asujia noin 400,000) ja laaja, waan epä-tasaisesti ja epä-sääntöisesti rakettu; kirkoista lienee se rikkahin kaupunki koko maa-ilmassa, ehkä niiden määrä kuitenkaan ei mahtane olla niin suuri kuin joksi sen rahwas arwaa sanan-parressa: Moskowassa on neljä-kymmentä neljää-kymmentä kirkkoa (sorok sorok tserkwej). Tämän Wenäläisille rakkaan kirkkojen paljouden ja sitä seuraawan kirkollisen elämän kanssa yhdistä Moskowan nimi kaikki Wenäjän kansan muistot niin ahdistuksen ja häwäistyksen ajoista kuin woitonkin ja kunnian. Moskowaa owat Wenäjän wihollisen Tatarit, Puolalaiset, Ruotsalaiset, Ranskalaiset kukin ajallansa ryöstäneet ja häwittäneet; waan Moskowassa wietettiin myös woitto-juhlat Kasan'in ja Astrahan'in walloitettua, Moskowasta käsin woitettiin Siperia, Moskowasta käsin ruwettiin Puolalta waltaamaan maita ja Ruotsilta kiskomaan sen Itä-meren-takaisia aluskuntia, ja Moskowasta alkoi Wenäjän waarallisin wihollinen nyky-aikoina Napoleon sen palauksensa, joka ei loppunut ennenkuin Helenan saarella, ja joka Wenäjän wallalle antoi waan uutta woimaa, kunniaa ja painoa. Sen ohessa tuli Moskowa jo aikaiseen, edellä mainitun permiläisen eli bjarmalaisen kauppa-tien tukkeuduttua, pää-paikaksi itäisten maiden kaupalle lännen kanssa ja sen kanssa keskukseksi Wenäjän sisälliselle kaupalle. Kaupan myötä kulkewa si-

wistys löysi myös ensimäisen kehtonsa Wenäjällä Moskowassa; ensimäiset tässä maassa tehdyt kirjat painettiin Moskowassa (wanhimmat kirjat Wenäjän kielellä owat kuitenkin painetut muualla: Veneziassa, Krakowassa j. m.), ensimäinen peri-Wenäjän yli-opisto perustettiin tähän kaupunkiin. Näillä muistoilla on nykyinenkin Moskowa, ehkä ei hallituksen istuin niinkuin muinainen, koko waltakunnan painawin tehdas-paikka ja Pietarin rinnalla sen wahwin kauppa-kaupunki, joissa omaisuuksissa siitä joka haaralle tehtäwät rauta-tiet pian tulewat sitä wielä enemmän kohottamaan; samalla on se myös talwi-istuin rikkaammalle ja siwistyneemmälle aatelille, eli oikeammin sille osalle aatelia, joka ei rakasta howin hehkua ja Pietarin kaupungin ulko-maalaista koreutta, ja sen opisto, sen isän-maatansa rakastawat kirjan-kustantajat, sen Mæcenatit wetäwät maan paraimman kirjallisen tiedon ja taidon sinne. Kaikki nämä seikat yhteen luettuna tekewät, että Wenäläinen joka haaralta laajaa waltakuntaansa hartaalla kunnioituksella luopi ajatuksensa Moskowaan ja sen Kreml'iin päin, toiwoo sieltä kansallensa siwistystä ja kielellensä ruokkoa, ja keskustelemuksissa waltakunnan painawista asioista odottaa ensimäistä ääntä Moskowasta.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

OCT 17 '58 H